HUNGAROLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK

A MAGYAR TANSZÉK FOLYÓIRATA

NYELVÜNKRŐL

2.
2003

ETO: 809.451.1+894.511 YU ISSN 0350 2430

HUNGAROLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK

A MAGYAR TANSZÉK FOLYÓIRATA
2003. XXXV. évf. 2. sz. ÚJ FOLYAM IX. évf. 2. sz.

2003.
2.

HUNGAROLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK
HUNGAROLOŠKA SAOPŠTENJA
PAPERS OF HUNGARIEN STUDIES

Az Újvidéki Egyetem
Bölcsésztudományi Kara
Magyar Tanszékének folyóirata

Megjelenik évente négy szám.

Kiadja a Magyar Tanszék
A Szerb Köztársaság Tudományügyi
és Technológiai Minisztériuma, valamint
az Illyés Közalapítvány támogatásával.

Felelős szerkesztő: Bányai János,
főszerkesztő: Gerold László,
szerkesztőbizottság: Bori Imre, Deréky Pál (Bécs), Fazekas Tiborc (Hamburg), Jankovics József (Budapest), Tuomo Lahdema (Jyväskylä), Láncz Irén, Papp György és Utasi Csaba.

ETO-besorolás: Csáky S. Piroska
Angol fordítás: Gerold Ákos

Szerkesztőség: BTK., Magyar Tanszék
21000 Újvidék/Novi Sad, Stevana Musića 24.,
tel.: (021) 458-673, e-mail: hungar@unsff.ns.ac.yu
Műszaki előkészítés: Csernik Előd, tel.: 064/14 10 272
VERZAL Nyomda, Újvidék, tel.. (021) 505-103
Készült 2004-ben 200 példányban

TARTALOM

X. MAGYAR EGYETEMI NYELVÉSZETI NAPOK

PAPP György: Megnyitó 7
RAJSLI Ilona: Egy délvidéki regionális tájszótár elvi, módszertani kérdései 11
ANTALNÉ SZABÓ Ágnes: A helyesírástanítás pedagógiája 19
PAPP György: Milyen legyen a vajdasági szólásszótár? 41
ZELLIGER Erzsébet: A Vajdaság tarka magyar nyelvjárási képe és ennek következményei 52
CSEH Márta: Új és megújított címszók az Értelmező kéziszótár második kiadásában 57
KATONA Edit: Frazeológiai egységek belső és külső valenciája 68
LÁNCZ Irén: Penavin Olga hagyatékáról 75
MOLNÁR CSIKÓS László: A vajdasági magyar nyelv rétegei 82
ANDRIĆ Edit: A szerb-magyar párhuzamos korpuszról 89
MIKES Melánia–BÁLIZS Jutka: A magyar nyelv elsajátítása a szerb ajkú gyermekekkel 97
CSORBA Béla: A szerb(horvát) és magyar nyelvű történelmi művek tulajdonnév-használatának néhány kérdéséről I. 106
PÁSZTOR KICSI Mária: Aktuális tagolás – intonáció. (A bemondói szövegolvasás információs jellemzői) 121
KORMÁNYOS KATONA Gyöngyi: A bizalmas stílus terjedése a mai magyar nyelvben 130

REPERTÓRIUM

CSANYIGA Mónika: Kilátó (1961-2001) IV. Nyelvészet 140

SADRŽAJ

X UNIVERZITETSKI LINGVISTIČKI DANI

Đerđ PAP: Uvodni govor 7
Ilona RAJŠLI: Načelna i metodološka pitanja jednog regionalnog dijalekatskog rečnika Vojvodine 11
Agneš SABO, gospođa ANTAL: Pedagogija nastave pravopisa 19
Đerđ PAP: Kakav treba da bude vojvođanski frazeološki rečnik? 41
Eržebet ZELIGER: Šarena slika mađarskih dijalekata u Vojvodini i posledice takvog stanja 52
Marta ČEH: Nove i obnovljene odrednice u drugom izdanju Priručnog enciklopedijskog rečnika 57
Edit KATONA: Unutrašnja i spoljna valentnost frazeoloških jedinica 68
Iren LANC: O zaostavštini Olge Penavin 75
Laslo MOLNAR ČIKOŠ: Slojevi vojvođanskog mađarskog jezika 82
Edita ANDRIĆ: O paralelnom, srpsko-mađarskom korpusu 89
Melanija MIKEŠ – Jutka BALIŽ: Usvajanje mađarskog jezika od strane učenika čiji je maternji srpski 97
Bela ČORBA: Nekoliko pitanja o upotrebi vlastitih imenica u istorijskim delima na srpskom (hrvatskom) i mađarskom jeziku I. 106
Marija PASTOR KIČI: Tematska podela rečenice – intonacija. (Informativne karakteristike čitanja teksta od strane spikera u medijima) 121
Đenđi KORMANJOŠ KATONA: Širenje reči familijarnog stila u savremenom mađarskom jeziku 130

REPERTORIJ

Monika ČANJIGA: Kilátó (1961-2001) IV Lingvistika 140

CONTENTS

10TH HUNGARIAN UNIVERSITY DAYS OF LINGUISTICS

PAPP, György: Opening Word 7
RAJSLI, Ilona: The Conceptual and Methodological Aspects of a Regional Dialect Dictionary in Vojvodina 11
ANTALNÉ SZABÓ, Ágnes: The Pedagogy of Teaching Orthography 19
PAPP, György: What Should a Dictionary of Idioms Be Like in Vojvodina? 41
ZELLIGER, Erzsébet: The Colourful Dialectal Picture of Hungarian in Vojvodina and its Consequences 52
CSEH, Márta: The New and Renewed Entries in the Second Edition of the Hungarian Monolingual Dictionary 57
KATONA, Edit: The Internal and External Valency of Phraseological Units 68
LÁNCZ, Irén: On Olga Penavin's Heritage 75
MOLNÁR CSIKÓS, László: The Strata of The Hungarian Language Spoken in Vojvodina 82
ANDRIĆ, Edit: On the Serbian-Hungarian Parallel Corpus 89
MIKES, Melánia-BÁLIZS, Jutka: The Acquisition of Hungarian by Serbian-speaking Children 97
CSORBA, Béla: On Some Aspects of the Usage of Proper Names in Historical Works in Serbian (and Croatian) and Hungarian I. 106
PÁSZTOR KICSI, Mária: Current Articulation – Intonation. (The Informational Characteristics of Newsreading) 121
KORMÁNYOS KATONA, Gyöngyi: The Spreading of Colloquial Words in Today's Standard Hungarian 130

REPERTORY

CSANYIGA, Mónika: Kilátó (1961-2001) IV. Linguistics 140

A X. EGYETEMI MAGYAR NYELVÉSZETI NAPOK* MEGNYITÓJA

Amikor a jelen tudományos tanácskozást terveztük, nem is gondoltunk még rá, de egyértelművé tette a számadás: Egy szerény évfordulót ünnepelhetünk, tíz éve már, hogy minden ősszel együtt vagyunk, hogy nyelvünkért, nyelvhasználatunk lehetőségéért, sőt nyelvközösségünkért, beszélőközösségünkért valamit tegyünk. Először 1993-ban találkoztunk, hogy az éppen 10 éve elhunyt kollégára, Matijevics Lajosra emlékezzünk és néhány megkerülhetetlen ténnyel szembesüljünk, majd ehhez mérten tervezzük vagy álmodjuk meg a lehetséges stratégiát. Éppen ekkor szűnt meg önálló kutatóintézeti jogállásunk, vált nagyon nehézzé sok egzisztenciális körülményünk, miközben a babitsi „Mennyi munka maradt végezetlen..." megállapításhoz a megváltozott nyelvpolitikai helyzet ordas kihívásai társultak.

Az évek során ki is rajzolódhatott koncepciónk, megfogalmazódtak feladataink:

1. Törődnünk kell a vajdasági, korábban délvidéki nyelvészeti értékekkel, a mindenkori művelőkkel, feldolgozókkal, kutatókkal, vagyis a nyelvészettörténetünkkel. Ezért szenteltünk figyelmet Bárczi Gézának, Matijevics Lajosnak, Penavin Olgának, de egy-egy előadás erejéig sok más nyelvésznek is.

2. Törődnünk kell nyelvhasználatunk legidőszerűbb kérdéseivel, a kisebbségi státus, többnyelvűség, nyelvi változás törvényszerűségeivel, elméleti összefüggéseivel.

3. Ápolnunk kellett, kell a magyarországi, Kárpát-medencei kutatási kapcsolatokat, együttműködést, különös tekintettel a megnehezült anyagi és egyéb körülményekre. Talán nem szerénytelenség azt állítanunk, hogy Tanszékünk minden erejéből telhetőt megtett ezekért, például 2000-ben az Élőnyelvi Konferencia megszervezésével.

4. A lehetőségekhez mérten igyekeztünk serkenteni nyelvészeti szakosítású, érdeklődésű hallgatóink kutatásait, bemutatkozását is.

5. A korábbi kutatóintézményi adottságokhoz képest megváltoztak ugyan a feltételek, de a változandók megváltozásával jelentős, folyamatos projektumi kutatótevékenységben veszünk részt. Nagy örömünkre szolgál,

* Számunkban 2003. dec. 2-án és 3-án Újvidéken megtartott tanácskozáson felolvasott dolgozatokat közöljük az elhangzás sorrendjében.

hogy a részeredmények bemutatásnak, közzétételének is alkalma, szervezési formája lehet tudományos tanácskozásunk.

A folyamatos figyelem, munkálkodás ellenére sem lehettek, lehetnek illúzióink alanyi és tárgyi feltételeinket illetően. A feladatokhoz képest kevesen vagyunk; az együttműködés terén még lenne mit tenni; a különböző kutatási felfogások, nyelvészeti „iskolák" közt egyre gyakoribb a feszültség, türelmetlenség. Egy változásnak azonban maradéktalanul örülhetünk: Oldódóban van az egyetlen, központi magyar nyelvi norma kizárólagossága, aminek folytán minden más mikroközösséggel együtt a használati szokásoknak nem csak „meghallói", hanem formálói is lehetünk, a most készülő állományi összegzések, a nyelvi korpusz munkálatai révén.

Népmesei fordulattal élve ezért nevet az egyik szemünk, de továbbra is sír a másik. Alapozó, kapitális művek sorozata van készülőben, vagy már meg is jelentek némelyek: Az Értelmező kéziszótár, az új Idegen szavak szótára, szólás-szótárak, helyesírási szótárak, példagyűjtemények, szinonimaszótár, amelyek kiegészítése a határokon túli – inneni bővítése az előbb megfogalmazott elv szellemében parancsoló szükségszerűség, valamiért mégis megkerültetett, illetve meg sem kerestetett nyelvtudományi intézményességünk egyetlen formája sem, ami azért nagy baj, mert a feladatokat más sem végezte el is.

Mindez rengeteg feladat, kötelezettség gyors teljesítését jelenti, amelyek a mostani aktualitástól függetlenül is régi adósságunkat jelentik: Meg kell szerkesztenünk, jelentetnünk a tájszótárt, szólás- és közmondás-szótárt, a régiónkra nézve sajátos szóalakok és jelentések gyűjteményét, az itteni szleng sajátos rétegeit tartalmazó gyűjteményt, egyfajta „helyesírási függeléket"; másrészt sürgősen tudományosságunk vérkeringésébe kell juttatnunk például Penavin Olga felbecsülhetetlen hagyatékát; elodázhatatlan az oktatásunk nyelvi arculatának, gondjainak vizsgálata is; a helyesírási készség színvonalának gondjaival naponta szembesülünk, ejtés- és beszédkultúránkéval is, de szervezetten a tudományos diagnózisig sem jutottunk, nem hogy a terápia útjait, tapasztalatait mérlegelhetnénk.

A felsorolt feladatokhoz persze egy tanácskozás nagyon kevés. Sok kell, nagyon sok munka, törődés, intézményes törődés, intézményesség, nem is egy, hanem több központú intézményesség.

Az előzőekben vázolt célokat a tanácskozáson elhangzott előadások a következő feladatokat vállalva jelenítették meg:

Az első ülésszakot zömmel a nyelvhasználatunk állományi kérdéseinek szenteltük: *Rajsli Ilona* egy délvidéki, vajdasági tájszótár anyaggyűjtésének, feldolgozásának elvi, módszertani vonatkozásával foglalkozik, *Papp György* az előző témával összefüggő szakterület, a vajdasági szólásszótár legsürgősebb feladatait veszi számba, *Zelliger Erzsébet* pedig korábbi gyűjtési alapján a különböző nyelvjárásokhoz kötődő beszélők nyelvének keve-

redését, dominanciáját vizsgálja ausztriai magyar közösségekben, többek között a Vajdaságból elszármazottakét is. *Cseh Márta* is szótári kérdésekkel foglalkozik, az Értelmező kézi szótár két kiadásában tapasztalható eltérésekkel, a bővítés eredményeivel.

Antalné Szabó Ágnes tanulmánya egy más szakterületet, a hátrányos helyzetet teremtő kisebbségi körülményeink egyik legégetőbb gondját, tanulóink helyesírási készségét érinti.

A második ülésszak tematikailag szintén többrétű volt. *Katona Edit* a frazeológiai egységek szerkezeti, jelentéstani jellemzőit tekintette át, és rangsorolta a megközelítési szinteket a kontrasztivitás szempontjából is. *Láncz Irén* Penavin Olga hagyatékának nyelvtudományi értékelésével, számbavételével foglalkozott, amelynek a kutatásba építése egyre sürgősebb feladatunk. *Molnár Csikós László* a nyelvhasználatunk rétegződésének regionális sajátságait érinti, *Andrić Edit* pedig egy, a magyar nyelvészetben még alig képviselt kérdést, a párhuzamos, két nyelvre kiterjedő korpuszok elvi, módszertani kritériumait veszi számba. *Mikes Melánia és Balizs Jutka* a magyar, mint környezetnyelv kora gyermekkori elsajátításának szakaszolási elveit algoritmusokra bontását vizsgálja, *Csorba Béla* viszont a történelemtudományi szövegek szerb és magyar tulajdonnév-használatát, eltéréseit veszi számba. *Pásztor Kicsi Mária* egy másik, alig feltárt szakterületet, az aktuális mondat- és szövegtagolás és a szupraszegmentális jellemzők összefüggéseit célozza meg dolgozatában, *Kormányos Katona Gyöngyi* pedig egy időszerű szociolingvisztikai témakört tűzött célul, a bizalmas stílus elterjedését, különös tekintettel a szóhasználatra.

Jelen számunkban három egyetemi hallgatónk tanulmányát is közöljük. *Miklós Csongor* dolgozata nyelvtörténeti kötődésű, a szóeredet-vizsgálattal foglalkozó értelmezéseit veti össze, *Laki Boglárka* Matijevics Lajos 20 évvel korábbi szótárából ki indulva a mai képződményeit vizsgálja pacséri gyűjtése alapján, *Nagy Kornélia* pedig a rádióbemondóink ejtési problémáit taglalja.

PAPP György

ETO: 809.451.1(497.1)–087:801.3(0.064) CONFERENCE PAPER

RAJSLI ILONA

EGY DÉLVIDÉKI REGIONÁLIS TÁJSZÓTÁR ELVI, MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

Bevezetés

Az elmúlt másfél évtized körülményei, különösképpen a tájainkon kialakult élettér attitűdjei nem kedveznek a nagyobb lélegzetű nyelvi, nyelvjárási vizsgálatoknak.

A beszűkült délvidéki magyar nyelvi térség, a megnehezült mozgáslehetőségek, a szakmailag felkészült gyűjtők vagy a gyűjtést valamilyen módon segítő egyének megfogyatkozása, de főként az anyanyelv értékei, megőrzése iránti érdeklődés háttérbe szorulása képezi a nehézségek gerincét, amikor a vajdasági regionális nyelvváltozatok kutatásáról van szó.

Penavin Olga bácskai és bánáti nyelvjárási atlasza után nagy a hiátus, örvendetes módon immár kezünkbe vehetjük a Tanárnő által összeállított, majd posztumusz kiadványként sajtó alá rendezett *Bácskai és bánáti (népi) növénynevek* kötetét, ám a dédelgetett álom, egy vajdasági vonatkozású, vajdasági méretű tájszótár elkészítése még várat magára.

Helyi jellegű tájszógyűjtés is kevés történt eddig, ami van, az egyéni ihletésű helyi gyűjtés: néhány termelési ág (pl. a dohánytermesztés, a fölművelés, állattenyésztés stb.) szakszókincsének a közreadása, több kutatóponton történt lejegyzése, valamint a *Kupuszinai tájszótár* elkészülte után hiányoznak azok a mozaikkockák, amelyek birtokában elégséges képet tudnánk alkotni a változatos nyelvjárású Vajdaság tájszavairól.

KISS Jenő megállapítása igencsak érvényes vidékünkre is: „A regionális szókészlet gyűjtése érzékelhetően visszaesett a magyar nyelvterületen." (KISS 1995; 174) Biztató előzmények ugyan voltak már a XX. század legelejétől fogva, de a tájszógyűjtésnek és -feldolgozásnak nagyobb terepű – egész Vajdaságot, vagy egy szűkebb régiót: a Tisza mentét, Bánátot vagy akár Bácskát felölelő – munkálata eddig nem folyt.

Egy délvidéki regionális tájszótár elkészítésének a lehetőségeit kutatva, már induláskor számtalan kérdés merül fel:

1. Tájszó-tár avagy táj-szótár legyen?

2. Mekkora területet ölelhet fel a leendő tájszótár?

3. Hogyan, honnan meríteni az anyagot?

4. Lehet-e esetünkben kizárólag szinkron anyagot prezentálni?

5. Van-e megfelelő számú nyelvjárásilag kompetens lexikográfusunk?

6. A leletmentés fontos szerepe mellett mennyire lehetséges a tájszótár szerkesztésénél szociolingvisztikai szempontoknak is megfelelni?

7 Melyek az adatok ellenőrzésének a lehetőségei?

Azután jelentkezik még számos szervezési gond, hogyan megszerezni hozzá az anyagi feltételeket, sikerül-e hozzá valamilyen intézményes hátteret biztosítani stb.

1. Az első kérdéskört illetően nem lehet kételyünk: csakis tájszó-tárra van szükség és lehetőség, tehát olyan szótártípusra, amely csak a nyelvjárási lexikális többleteket, tehát a tájszavakat tartalmazza. Ismervén ugyanis a délvidéki korpuszgyűjtés egyéb irányú terveit (nyelvjárási-regionális köznyelvi korpusz, szóláskorpusz, szaknyelvi, diáknyelvi anyag vizsgálata stb.), az így lefedett nyelvhasználati területek szempontjából szükségtelennek mondható egy nyelvjárási teljes szótár, amely a köznyelvi lexikális többleteket és az egyezéseket is tartalmazná.

2. A második fontos kérdés esetében (Mekkora *területet ölelhet fel a leendő tájszótár?)* nagyon fontos felmérni, hogy a már rendelkezésünkre álló gyűjtéseknek, kutatásoknak milyen a területi lefedettsége. Tehát csak bácskai, vagy csak bánáti tájszótárban gondolkodjunk, avagy még kisebb régiókra bontva: pl. az al-dunai székelyek tájszókészlete, a Tisza menti tájszótár lehetősége. Vagy pedig egy egységesített korpusz legyen az újabb kori országhatárral körülvett Vajdaság keretein belül? Megjegyzendő, hogy pl. Penavin Olga népi növénynév-kötetének belső elrendezése bácskai és bánáti területi felosztású.

Ebben a kérdésben világosabban fogunk látni, ha elkészülnek a korpuszkutatáson belül folyó ide vonatkozó előzetes felmérések. Amit máris lehet látni: mind a kisebb tájegység, mind pedig a teljes vajdasági terület feltérképezése mellett, ugyanakkor ellene is a szakmai és egyéb érveknek egész sora szól. Csak néhányat említünk közülük:

- Aránytalan a tájegységek feldolgozottság-szintje. Ha leszámítjuk Penavin Olga bácskai és bánáti nyelvjárási atlaszának megközelítőleg azonos mértékű feldolgozottsági törekvéseit, a kutatópontok sűrűségét; az egyéb forrásokból eredő nyelvjárási anyag aránytalanul oszlik meg: jóval nagyobb mennyiségű a bácskai részről való anyag.
- Két külön szótár esetén félő, hogy sok lenne az átfedés, az adat-duplázás. Már Penavin Olga hangsúlyozza, hogy a kétségtelenül létező bácskai

és külön bánáti nyelvi/nyelvjárási tudat mellett az elmúlt századokban kialakult egy többé-kevésbé körvonalazható vajdasági nyelvi tudat is.

- A vajdasági régió megfogyatkozott népességének – a kb. 300 ezernyi lélekszámú magyarságnak – feltehetően igénye lenne egy egységes koncepciójú vajdasági méretű gyűjtemény, ennek ugyanis a nyelvi értékmentés mellett – úgy hiszem, ezt pátosz nélkül mondhatjuk: messzemenő erkölcsi értéke is megmutatkozhatna.

3. Haladjunk tovább a kérdések sorában: *Hogyan, honnan meríteni a tájszóanyagot?* Régiónk tájszókutatásának jelentős előzményei vannak: gondoljunk itt a 19/20. század fordulóján fellendült gyűjtésre és adatközlésre a Nyelvőr és a Magyar Nyelv számaiban: ekkor több neves vendég-kutató gyűjtött a Tisza mentén (Csefkó Gyula, Bacsó Gyula, Molnár Sándor, Szinkovics Jenő), de előzőleg Szarvas Gábor is jelentetett meg itteni gyűjtéséből. E szerzők tájszógyűjteményének sok eleme még ma is használatos, ezt az összevető vizsgálatot is el kell még végezni.

Régiónk mai nyelvállapota felé közelítve megállapítható, hogy az utóbbi évtizedek gyűjtéseinek keresztmetszete rendkívüli heterogenitást mutat. Mégpedig több szempontból is. Egyrészt azért, mert a gyűjtés célja sokféle volt: néprajzi (mese-, népdal-, népballadaközlés, hagyomány- és szokásleírás), helytörténeti, történeti – amihez a gyűjtött adatok közlési eljárása is igazodott, és egy rendkívül eltérő színvonalú lejegyzési állapotot eredményezett.

Minthogy a korpuszkutatások első munkafázisában már felmértük a rendelkezésünkre álló, már publikált nyelvjárási szövegközlések funkcionális és műfaji típusait, mintegy 14 féle közlésfajtát kell áttekinteni ahhoz, hogy a bennük rejlő tájszóanyagot kicédulázhassuk. Természetesen a forrásanyag gerincét a Penavin tanárnő hagyatékában levő – eddig még rendezetlen, s ennél fogva teljességgel át sem tekinthető – tájszógyűjtés képezi. Itt még sok a tennivaló, hiszen Penavin Olga saját gyűjtése mellett hatalmas mennyiségű tájszó rejlik a sok-sok nemzedéknyi egyetemi szemináriumi és diplomadolgozatok, valamint a különböző felhívásokra és pályázatokra készített művek oldalain. Ez utóbbi gyűjtői tevékenység természetszerűen másféle megközelítést és feldolgozási módszert igényel.

A tanszék tulajdonában levő hangszalagállományból (a mintegy 110 orsós magnetofonszalagból) 40-en található bácskai, 36-on pedig bánáti hanganyag. Mivel ezek feldolgozásakor sajnálatos módon szinte teljes egészében nélkülöznünk kell a felvételek készítőinek a segítségét, a folyamatos szövegek kontextusából való tájszavak kihámozása sok esetben nem a legmegfelelőbb eljárás. Szerencsére jó részüket valamely publikáció formájában feldolgozták és az anyagot közölték maguk a gyűjtők.

Vajdaság szellemi néprajzi térképe jóval kidolgozottabb, mint némely más területeké, az ezen a téren közölt műveknek szinte mindegyike nyújt egyben tájnyelvi adatokat is. Itt inkább az okoz gondot, hogy nem mindig lehetséges ellenőrizni a közölt nyelvi adat autentikusságát, illetve kikövetkeztetni jelentését, ejtésmódját.

KISS Jenő több írásában a már megjelent regionális tájszótárak fogyatékosságaira utalva hiányolja a „kor körülményeinek megfelelő alapozottságú és szervezettségű" szótárak elkészítését, valamint a korszerű szociolingvisztikai szempontok érvényesítését a lexikai egységek minősítésekor. „A hiteles regionális adatok felhasználhatósága korszerű lexikográfiai minősítések nélkül nyelvtudományi szempontból erősen korlátozott." (KISS 1995; 171) E kétségtelenül evidens követelményrendszert azonban nagyon nehéz összeegyeztetni a már vázlatosan bemutatott helyzetképpel, de főként a lehetőségekkel. Számunkra ugyanis a leletmentés nyilván többet jelent, mint puszta lajstromozást, mivel e vidékről – s talán jó lenne itt most Vajdaságban gondolkodni – eddig semmiféle átfogó jellegű szótár (így tájnyelvi sem) készült, tehát itt az *értékmentésnek is* hatványozott a szerepe. A forrásanyag heterogén volta azt sugallhatja, hogy kényszerű kettős követelményrendszer szerint kell bánnunk a rendelkezésre álló anyaggal: azt a tájszóanyagot, amelynek nem tudjuk leellenőrizni a szinkron használati érvényét, leletmentés gyanánt mégiscsak fel kell venni; a leellenőrizhető adatoknál viszont minél pontosabb lexikográfiai minősítő rendszert kell alkalmazni.

Az első csoport esetében arra is tekintettel kell lenni, hogy így ma már teljességgel elérhetetlen források anyaga is kéz közelbe kerülhet.

4. Lehetséges-e szinkron anyagot bemutatni? Hiszen csak a mindenkori jelen beszédhelyzetben érvényes adatnak tudjuk a szociális érvényét számon kérni. Ebben a kérdésben nyilvánvalóan egy elfogadható kompromisszumra kényszerülünk; a tervezett szótár ugyanis a szinkrónia–diakrónia szempontjából átmeneti jelleget kapna, a történeti adatok helyenkénti beszűrődésével sok esetben csak gazdagodhatna a régió művelődéstörténete, gazdaságtörténete, hagyományőrzése. (Így pl. megőrződhetnének olyan ma már alig hallható táji jellegzetes ruhadarab-elnevezések, mint a *tyurak, baszárka, melledző, hacuka, lajbi* stb.) (Vö. SEBESTYÉN 1980; 166)

Az adatok lényeges részének prezentálásakor természetesen törekedni kell a minél adekvátabb minősítő rendszer kialakítására. A Penavin-hagyaték tájszóanyagát éppúgy, mint az újonnan gyűjtött adatokat a terepen végzett kontroll után lehet minősíteni.

5. Hogyan megoldani e széleskörű gyűjtő, kutató, szerkesztő, ellenőrző stb. feladatsor szakemberkérdését. Van-e a munkához elég nyelvjárásilag

kompetens lexikográfus? A délvidéki tájszógyűjtés és -feldolgozás is méltán besorolható azok közé a feladatok közé, amelyek túlmutatnak az egyes gyűjtők teherbírásán; akár egy helység esetében is elbátortalanítja a lelkes gyűjtőt a szókincs végtelenségének képzete, lezáratlansága, a kívánt teljesség gondolata. Jóllehet gyűjteni, följegyezni akkor is lehet, ha nem tudunk nagyobb lélegzetű munkát vállalni e téren; akkor is, ha a feledéstől megmentett szavak, egyelőre „adalékként" szolgálnak egy nagyobb mű előmunkálataihoz.

Az elmúlt időszak tapasztalatai azt mutatják, hogy jóindulatú műkedvelő gyűjtőkre, vagy félig képzett, öntörvényű módszereket hajszoló „dialektológusokra" nem lehet támaszkodni. (Sajnálatos módon így veszett el számunkra a 90-es években egy nagy volumenű csángó szóanyag-gyűjtemény, mert a Csűry-féle teljességhez ragaszkodó székelykevei értelmiségi nem hajlott semmiféle értelmes együttműködésre. A gyűjtő elköltözése után ismereteim szerint a feldolgozásnak és a publikálásnak a reménye is szertefoszlott.) Ugyanakkor az elmúlt évtized során végzett beszélgetések, interjúk abban is megerősítettek bennünket, hogy számos kisebb-nagyobb egyéni tájszógyűjtemény található Vajdaság szerte olyan személyeknél, akiket – eltérő hivatásuk, foglalkozásuk ellenére – az anyanyelv tisztelete, s a népnyelvben megőrződő múltunk értékeinek az ápolása hoz közös nevezőre.

Emellett messzemenő bizakodással feltételezzük, hogy a régió megfelelő felkészültségű magyar szakosaira is méltán lehet számítani a munkálatok során.

6. S itt eljutottunk minden tájszótár egyik sarkalatos kérdéséig: a *megfelelő lexikográfiai minősítő rendszer* kidolgozásáig. Kétségtelen, hogy az adatoknak az egyidejű nyelvállapotbeli társadalmi érvény, illetőleg életkori kötöttség szerinti minősítése nagyon fontos, emellett törekedni kell a szükséges stílusminősítés jelzésére is. Ez a minősítő rendszer egyrészt feltételezi a vizsgált beszélőközösség nyelvhasználatának alapos, szinte belülről való ismeretét, amit csak az anyanyelvjárását gyűjtő szótáríró tud elérni; másrészt a minősítő rendszer funkcionálásához összhangba kell hozni a szótárkészítés elméleti és gyakorlati koncepcióját. Ennek érdekében indulásképpen célszerű lenne egészen kis területi egységekre lebontott tájszógyűjteményeket készíteni, amit a terepen könnyebben lehet ellenőrizni, illetve ezek nyomán pótgyűjtést végezni. Erre a jelen pillanatban gyakorlati szempontból egy Tisza menti kisebb régió lenne alkalmas, amelyet ezután még kisebb egységekre tagolva a reális körülmények (pl. a már meglévő korpuszból kialakított vonatkozó tájszójegyzék, alkalmas gyűjtők, felkészített adatközlők, megfelelő adatrögzítési technikák ismerete stb.) biztosításával van esély egy Tisza menti tájszótár körvonalazódására. Így a tervezett tájszótárhoz az egyik el-

képzelhető út a már meglevő anyagra építkező, majd ebből koncentrikus körök szerint bővülő és szerveződő gyűjtés és rendezés elve lehet.

7. Mint látjuk, már eddig is számos megfontolásra váró kérdés merült fel, ugyanakkor egy másik síkon még el sem jutottunk a szűk szakmai dilemmákhoz: mit is vegyünk tájszónak, annak mely típusát szótárazzuk, hogyan épüljön föl a szócikk stb.

Itt ezen a helyen talán nem kell részletesen kitérnünk a tájszó fogalmának elméleti tisztázása, a körülötte levő újabb viták részletezésére. BALOGH Lajos 1972-es alapozó műve (BALOGH 1972) után frissebb áttekintést nyújt a kérdésről a közelmúltban KISS Jenő (KISS 1998), valamint HEGEDŰS Attila továbbgondolásra késztető írása (HEGEDŰS 1995). Ezekből az írásokból kiderül, hogy a tájszók lényegi besorolását és terminológiáját is némileg érintő, újító tendenciák nincsenek eléggé megindokolva. Vagy ahogyan Kiss Jenő fogalmaz: „egyelőre nincs nyomós ok a tájszavak hagyományos hármas felosztásának sutba dobására." (KISS 1998; 422) Az általunk tervezett tájszótárba a valódi, illetve tulajdonképpeni és a jelentésbeli tájszavak mellett jól körülhatárolt mértékkel az alaki tájszavak egy részének is be kell kerülnie. Ezzel egyúttal pótolni tudjuk a teljes lexikai közlés hiányát, másrészt pedig jobban körvonalazhatók a regionális köznyelvi erővonalak. A táji szókészlet esetünkben is a köznyelvi szavakkal szembeni többletet jelenti elsősorban. Nyilvánvaló, hogy a munkálatoknak csak már egy későbbi fázisában gondolhatunk a regionális/nyelvjárási lexikai hiányok kutatására. (Ilyen pl. HEGEDŰS Attila *Kisnémedi tájszótár – Hiánytájszótár* c. műve)

A viszonyítás kérdése, tehát hogy mihez képest tájszó a tájszó, már régen nem kérdéses, az újonnan kiadott Értelmező Kéziszótár szolgálhat zsinórmértékül; esetleg az okozhat gondot, hogy a mindenkori aktuális köznyelvi leírás nem öleli fel teljességében az egész magyar nyelvterület szóanyagát, lexikai változatait.

Ugyancsak fontos kérdés a tájszótár címszórendszerének a kialakítása. Úgy tűnhet, hogy az ÚMTsz. definíciója minden kételyt megold: „A címszók helyesírása általában a köznyelvi helyesírásra érvényes szabályokhoz igazodik; a tulajdonképpeni tájszók kikövetkeztetett címszóit is ezek szellemében alakítottuk ki." (ÚMTsz. I. 15.) Ez az ún. köznyelviesített forma, ami jobb híján így hagyományozódik a szakirodalomban, a gyakorlatban azonban inkább a tájszó fonológiai jellegű rögzítését, átírását jelenti.

8. Mi kerülhet be még címszóként a szűkebben vett tájszavakon kívül?

Fontos lenne felvenni a kihalófélben levő szakmáknak a nép körében is használatos lexikai rétegét, az ún. nyelvjárási szakszókincset, a természeti

környezet, főként a növénynevek népi-táji elnevezéseit, a tulajdonnévi eredetű tájszavakat. A népi növénynevek címszóként való felvétele talán nem jelentene fölösleges ismétlést Penavin Olga gyűjteményével szemben, hiszen ott a népi növénynevek (pl. a vidékünkön igen gyakori *szamártüsök, koldustetű, pistika*) az egyes köznyelvi és hivatalos elnevezés után vannak felsorolva, keresésük így nemegyszer szinte reménytelen.

A nyelvjárási frazeologizmusok terén kizárólag a táji frazeologizmusok jöhetnek számításba. Itt hivatkozhatunk KISS Jenő véleményére: „A legtöbb frazeologizmus megegyezik a köznyelvben és a nyelvjárásokban (az alaki eltéréseket nem tekintve természetesen)" (KISS 2001; 391), ugyanakkor hozzáteszi, hogy „a nyelvjárások között a frazeologizmusok tekintetében nagyobb a különbség, mint a tájszavak tekintetében." A nyelvjárási állandó szókapcsolatok közlésének helyét, miként jét – véleményünk szerint – csak a készülő szólásszótár koncepciójának ismeretében lehet tisztán látni. Más kérdés a szóértékű frazeologizmusok besorolása, amelyeket mindig a megfelelő alaptagnál közölve a tájszótárban kell elhelyezni.

Összegzés helyett

Ha indokokat keresünk arra, miért is szükséges ezt a tájszótárt elkészíteni, ezek lehetnek szakmaiak; pl.: az ÚMTsz. forrásait áttekintve azt látjuk, hogy olyan számunkra fontos területek nincsenek jelen, mint a dél-bánáti székelység, amelynek nyelvében a mintegy százötven évnyi különfejlődés érzékelhető változásokat hozott. Ugyanez mondható el Vajdaság számos más nyelvjárási, illetve nyelvszigetének a vonatkozásában. Ha találni is adatokat a déli vidékekről, ezek még Szarvas Gábornak, Bacsónak, Csefkónak régmúlt gyűjtéséből erednek, vagy pedig Bálint Sándor Szeged környéki adataiból. Esetenként a tájra vonatkoztatott jelentés nem helytálló (pl. *bodag, domó, bodádzik, csérgás, bëzëgöl, gaggancs, kredenc stb* szó esetében), vagy pedig a felénk használatos alakváltozat hiányzik (pl. a *cúvolkodik, kászmálódik, pótënta* szavaknál).

Azon is el lehetne töprengeni, mekkora realitása van egy tájszótár elkészítésének jelen viszonyaink közepette. Meggyőződésem, hogy ez tőlünk is függ, nemcsak a körülményektől. Továbbá attól is, meg tudjuk-e győzni környezetünket, a potenciális gyűjtőket, a helyi értelmiség érdeklődő rétegét, a magyar középiskolások és egyetemisták egy részét, hogy sajátjuknak is érezzék ezt a nagy méretű vállalkozást.

Hivatkozások

1. BALOGH 1972=BALOGH Lajos: A tájszó fogalma. Nyelvtudományi Értekezések 83. sz. Budapest
2. HEGEDŰS 1996=HEGEDŰS Attila: A tájszók szótárazásának néhány kérdése. MNy. XCII. 4. sz. 476–79.

3. HEGEDŰS 1996=HEGEDŰS Attila: Kisnémedi tájszótár. Hiányszótár. Budapest
4. KISS 1995=KISS Jenő: Észrevételek a hazai regionális lexikográfiáról. MNy. XCI. 2. Sz. 170–8.
5. KISS 1998=KISS Jenő: Tájszavak és tájszótárak – régi kérdéskör, új problémák. Nyr. 122. évf. 4. sz. 427–38.
6. KISS 1979=KISS Jenő: Mihályi tájszótár. Akadémiai Kiadó Budapest
7. SEBESTYÉN 1980=SEBESTYÉN Árpád: Új Magyar Tájszótár. Magyar Nyelvjárások. XXIII. 165–9.

THE CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF A REGIONAL DIALECT DICTIONARY IN VOJVODINA

The making of a regional dialect dictionary in Vojvodina has been a pressing task for a long time. Since there are a few local collections and publications (like the *Dialect Dictionary of Kupuszina*), which can be used as preliminary sources, during the initial stages of the work on the regional dialect dictionary collections of words used in smaller territorial units should be compiled from the heterogeneous publications on dialects found during the collection of the corpus and from the Penavin heritage. These collections of words can be organised into entries following the necessary additional word collecting and the social validation of the corpus.

ETO: 809.451.1–06:371(0.064) CONFERENCE PAPER

ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES

A HELYESÍRÁS-TANÍTÁS PEDAGÓGIÁJA

A helyesírás tudása egész személyiségünk, igényességünk, szellemi kultúránk és felelősségtudatunk mutatója, ezért ennek az emberformáló helyesírás-tanításnak minden iskolatípusban, minden évfolyamon fontos helye és szerepe van.

Tanulmányomban vizsgálom a helyesírás-tanítás célkitűzéseit, feladatait, tartalmi és szemléletbeli változatait; a helyesírási műveletek típusait, kutatom a helyesírási tudatosítás és gyakorlás feladattípusait; végül foglalkozom a helyesírási hibák javításával.

A helyesírás tanítása egyetlen évfolyamhoz vagy egyetlen iskolafokozathoz sem köthető kizárólagosan. Minden életkornak és minden iskolatípusnak megvannak a saját céljai és feladatai.

A helyesírás-tanítás céljai és feladatai

A helyesírás-tanítás folyamatában *általános* nevelési, valamint az anyanyelvi műveltségterülethez kapcsolható *tantárgyi* képzési és oktatási *célokról* beszélhetünk.

1. A helyesírás-tanítás általános nevelési és képzési céljai

Takács Etel szavaival a helyesírás elsajátítása „nem egyszerűen tanítás-tanulás kérdése, hanem a tanuló teljes személyiségével – személyiségének szinte valamennyi vonásával – összefügg; így például az önmaga iránt támasztott igényekkel; az elvont gondolkodásnak és a *figyelem* koncentrálásának képességével; az előírások, szabályok követésének belső motivációjával." (Nyitrai–Takács–Török 1986: 45.) Ezért a nevelési célok között kiemelkedő jelentősége van a *logikus gondolkodás,* a *koncentrációs képesség,* az *igényesség,* az *önismeret* fejlesztésének. A helyesírási rendszer belső összefüggéseinek a föltárásával, a helyesírási szabályok követésére való neveléssel erősítjük a diákoknak *a pozitív értékekhez való viszonyulását,* a *problémaérzékenységüket,* a kritikai érzéküket és az önálló gondolkodásukat is.

A nevelési feladatok közül kiemelten szükséges foglalkozni a *memóriafejlesztéssel,* hiszen a hibázás egyik forrása éppen a nem megfelelő emléke-

zet lehet. A gyermek azért nem ír helyesen, mert nem tudja a helyes szóalakot vagy a helyesírási szabály alkalmazásához szükséges gondolkodási műveleteket és sorrendjüket megjegyezni.

A helyesírási szabályok tanításával és a helyesírási hibák elemzésével fejlesztjük diákjaink *felelősségtudatát.* Az anyanyelvi nevelés minden fokán, az általános iskolában, a középiskolában és a felsőoktatásban is azt erősítjük bennük, hogy mind az írásbeli, mind a szóbeli megnyilatkozásukért felelősséget érezzenek.

2. A helyesírás-tanítás tantárgyi céljai

A helyesírás tudása nagyobbrészt azt jelenti, hogy képesek vagyunk a helyesírási probléma megoldását segítő szabályokat felidézni, és képesek vagyunk ezeket a szabályokat megfelelően alkalmazni. A teljes automatizmus sohasem alakulhat ki az írásbeli nyelvhasználatban, csak annyira lerövidül a gyakorlás által a helyesírást meghatározó gondolkodási műveleteknek az időtartama, hogy a szabályos rögzítés már-már automatikusnak tűnik. Ezért a helyesírás-tanítás egyik legfontosabb célja és feladata *a helyesírási szabályok megtanítása.* Az új ismeretek kialakítása, a tudatosítás azonban nem eredményez helyesírás-tudást, ha nem kapcsolódik hozzá megfelelő *készségfejlesztés,* azaz a helyesírás alapvető szabályainak az alkalmazása. Ahhoz, hogy a tanulók helyesírási készsége megfelelő szintre fejlődjék, változatos helyesírási gyakorlatokat kell alkalmaznunk.

Ugyanakkor vannak olyan helyesírási műveletek is, melyek megtanulását nem segítik helyesírási szabályok, a szavakat, a szóalakokat külön-külön kell megjegyeznünk. Ebbe a csoportba tartozik például az *ly*-os szavak írásmódja és a szótőben levő magánhangzók és mássalhangzók helyesírása. Ezek megtanulását sok esetben nem segíti a kiejtés a regionális nyelvhasználat miatt. Ezért a helyesírás tanításának másik fontos tantárgyi célja *a helyesírási memória fejlesztése.*

A helyesírás-tanítás során a tanulók *kreatív helyesírási gondolkodását* is fejlesztjük, ha ugyanarra a kommunikációs problémára többféle helyesírási megoldást keresünk. Ilyenfajta feladattípusra kínálnak lehetőséget például a különírás és az egybeírás szabályai, valamint az írásjelhasználat témaköre.

Mivel az iskola egyik legfontosabb törekvése, hogy a diákokat a társadalmi életre felkészítse, hogy önképzésre neveljen, a helyesírás-tanításban is kiemelt szerepet kell kapnia a *helyesírási kézikönyvek* önálló *használatának.* Fábián Pál szemléletváltozást sürget abban a tekintetben, hogy mit értsünk a helyesírás tudásán. Az a véleménye, hogy nem az tudja a helyesírást, aki egy helyesírási szótár szavait hibátlanul leírja, hanem az, „aki képes a szabályok önálló alkalmazására, aki a szótárakban nem található esetekben sem jön zavarba, hanem megtalálja a helyes megoldást." (Fábián 1986: 177.) A helyesírás-tanítás céljai közül – az életkori sajátosságokat figyelem-

be véve – kiemelt fontosságú a helyesírási kézikönyvek önálló használatának a megtanítása.

Azok a helyesírási gyakorlatok, melyekben a diákoknak a szabálytalan formát kell felismerniük, a helyesírástudásnak ahhoz a területéhez kapcsolódnak, melyre igen gyakran szükségünk van a mindennapi életben. A *hibafelismerés készsége* elengedhetetlen ahhoz, hogy a bennünket körülvevő írásbeli megnyilatkozások tömegét kritikusan szemléljük, hogy képesek legyünk a szabálytalant elválasztani a szabályos formától, és ne fogadjunk el minden, a sajtóban, a televízióban, az utcai feliratokon, a termékeken és az interneten megjelenő szöveget helyesírási elemzés nélkül. A helyesírás-tanításnak tehát kulcsfontosságú tényezőjévé vált napjainkban az egyén beállítódásának a fejlesztése a hibák érzékelésére és kijavítására. De a hibajavításos feladatok súlyát és helyét is az életkori sajátosságok és az egyéni eltérések határozzák meg. Hibás formát felismertető feladatokat általában csak a magasabb évfolyamokon és a helyesírási gyakorlás záró szakaszában célszerű adni a tanulóknak.

A helyesírás-tanítás meghatározó célja a helyesíráshoz való *pozitív viszony kialakítása* is. Megfelelő írásfegyelem szükséges ahhoz, hogy a tanulók a helyesírási hibákat megelőzzék. Azt a törekvést kell fejlesztenünk bennük, hogy minden írásbeli munkájukban kötelességüknek érezzék a helyesírási szabályok figyelembevételét és az utólagos önellenőrzést. Senki sem tudhatja tökéletesen a helyesírást, de mindnyájan elsajátíthatjuk a fontosabb helyesírási szabályokat, és kialakíthatunk magunkban egy, az *írásképhez való felelős viszonyulást,* mert „Logika, grammatika, nyelvtörténet, az írás iránti felelősségérzet szükségeltetik a jó helyesíráshoz. De mindezeken felül a *tudom, hogy nem tudom* alázata, szerénysége, mert akkor a szükséges mértékben forgatni fogjuk a helyesírási szabályzatot és szótárat." (Bencédy 1996: 95.)

Összefoglalva az eddigieket, *a helyesírás-tanítás céljai és feladatai* tehát a következők:

a) a fontosabb helyesírási szabályok *tudatosítása;*

b) a megismert helyesírási szabályok *alkalmazása,* készségszintű elsajátítása;

c) a *helyesírási memória fejlesztése;*

d) a kreatív helyesírási *gondolkodás* fejlesztése;

e) a helyesírási *kézikönyvek* használata;

f) a *hibafelismerés és -javítás* készségének fejlesztése;

g) az *írásfegyelem* fejlesztése.

Az anyanyelvi nevelés során törekednünk kell arra, hogy a helyesírás-tanításnak az előzőekben megismert céljai és feladatai harmonikusan valósuljanak meg. Hogy mikor melyik cél elérését tartjuk fontosabbnak, és ehhez melyik részfeladat kerül előtérbe, azt elsősorban az életkori sajátosságok, a tanulók egyéni képességei, a lakóhely, a családi és a szociális háttér határozzák meg.

A helyesírás-tanítás szemléletformái

A különféle célkiűzéseknek megfelelően a helyesírás-tanításnak eltérő szemléletformái alakultak ki. Két alapvető megközelítésmód különböztetünk meg: a mozaik-szemléletű és a rendszerszemléletű helyesírás-tanítást. Ha az iskolai gyakorlatot és a taneszközöket vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy teljesen tisztán csak ritkán érvényesül az egyik vagy a másik szemléletmód.

1. A mozaikszemléletű helyesírás-tanítás

A grammatikakísérő, *mozaikszemléletű helyesírás-tanítás* kialakulásának legfontosabb forrása a magyar helyesírás nyelvkövető jellege. A magyar helyesírást biztos grammatikai alapok, világos nyelvtani fogalmak nélkül nem lehet sem megtanítani, sem megtanulni. Ezért az alsóbb évfolyamokon a diákok a nyelvi szintek megismerése során, mozaikos módszerrel tanulják a helyesírást. Akkor vezet eredményre ennek a mozaikokból építkező szemléletformának az alkalmazása, ha a tanár a tanítási gyakorlatban minden kínálkozó lehetőséget kihasznál arra, hogy fölhívja a figyelmet helyesírási rendszerünk belső logikájára, az egyes szabályok közötti összefüggésekre. Az általános iskolában szükségszerű a mozaikszemléletű helyesírás-tanítás alkalmazása. A gyakorlati tanításnak az az előnye is származik a grammatika és a helyesírás párhuzamos tárgyalásából, hogy az egyik terület eljárásaival, feladataival közvetve fokozzuk a diákoknak a másik problémakörben való jártasságát is.

2. A rendszerszemléletű helyesírás-tanítás

Az általános iskolai helyesírás-tanítás záró szakaszában, a középiskolában és a felsőoktatásban a helyesírási szabályok *rendszerszemléletű* áttekintésére van szükség. Ezt lehetőleg egy tömbben, egy tanítási ciklusban és a helyesírási szabályzat belső fölépítésének a logikáját követve végezzük. A rendszerszemléletű helyesírás-tanítás során adódik leginkább lehetőség a helyesírási szabályok közötti összefüggések feltárására, a magyar helyesírás logikus rendszerének a bemutatására. A dolgozatomhoz csatolt táblázatok is részben ezeket a logikai kapcsolatokat és belső összefüggéseket jelenítik meg vizuálisan.

A helyesírás-tanítás tantárgy-pedagógiai követelményei

Az anyanyelvi nevelés egész folyamatában különféle didaktikai elvek, tantárgy-pedagógiai követelmények érvényesülnek. Szemere Gyula a tervszerűséget, az állandóságot, a gazdaságosságot, a fokozatosságot és a tudatosságot nevezi a nyelvtani gyakorlás általános didaktikai követelményeinek. (Fülöp 1986: 139.) Ezeket az alapelveket azonban nemcsak a nyelvi ismeretek alkalmazásában, a gyakorlásban, hanem a nyelvi ismeretek kialakításának a szakaszában is fontos érvényesítenünk. Így a helyesírás-tanítás ismeretbővítő, gyakorló- és ellenőrző szakaszában hasonlóképpen szerepük van, sőt újabb elvárásokkal is kiegészülnek.

1. A grammatikai megalapozás elve

A helyesírás-tanítás talán legfontosabb pedagógiai követelménye a grammatikai megalapozás elve. A helyesírás olyan operatív tevékenység, amelyben eszközként használjuk a helyesírási és a grammatikai ismereteket. A helyesírás tanulásához szükség van bizonyos grammatikai fogalmakra, tényekre és törvényekre. A múlt idő jelének helyesírását például a gyerekek csak akkor tudják megtanulni, ha ismerik az ige, a múlt idő, a jel, a magánhangzó és a mássalhangzó fogalmát. Ha a tudatosítást szolgáló nyelvtani ismereteknek még nincsenek birtokában a gyerekek, akkor csak megfigyeltetéssel és utánzáson alapuló helyesírási műveletekkel lehet helyesírást tanítani. (Orosz 1974.). Fábián Pál a magyar helyesírás erősen *nyelvtükröző jellegével* magyarázza, hogy helyesírásunkat csak a nyelvi rendszerre alapozva lehet megtanulni. (Fábián 1986.)

2. A megfelelő motiváció elve

A helyesírás tanításában a megfelelő motiváció elvét is szükséges érvényesítenünk. Ennek megfelelően a megfelelő gyakorlatokkal és a példaválasztással bizonyítani kell, hogy megbízható helyesírás-tudásra az *élet minden területén szükség van.* A helyesírás-tanítás akkor lesz még motiváló hatású, ha *egyénre szabott fejlesztést* végzünk. Tanulásserkentő az is, ha azt a meggyőződést erősítjük a tanulókban, hogy nemcsak érdemes és szükséges, hanem lehetséges is megtanulni a helyesírási szabályokat. Ha tudják, hogy a helyesírási *szabályok* nem évről évre változnak, hanem évtizedekig is *állandóak,* változatlanok maradnak. Ha az órán minden alkalommal a magyar *helyesírás* rendszerének a *logikáját,* a szabályok közötti összefüggéseket hangsúlyozzuk. Gondosabb írásbeli munkára sarkallja a diákokat, ha hisznek abban is, hogy helyesírási problémájukra megoldást találnak a helyesírási szabályzatban vagy a helyesírási szótárban, és képesek ezeket a helyesírási *kézikönyveket* önállóan is használni.

3. A tudatosság elve

A tudatosság iránti elvárás összefoglaló kategória, hiszen szorosan hozzátartozik a *tervszerűség,* a *célszerűség* és a *logikusság* követelménye. Beszélhetünk a tanár és a diák tudatosságáról és ezeknek különféle megnyilvánulási formáiról. A tanári tudatosságot bizonyítja a helyesírási tanmenet készítése, egységes *értékelési rendszer* kidolgozása és ennek következetes alkalmazása. A *tanulók* helyesírási *tudatosságát* fokozza a logikus, a kis lépések elvét követő szabálytanítás, a megfelelő módszer és feladattípusok kiválasztása, a szabályok állandó felidézése.

4. A folyamatosság elve

Az anyanyelvi nevelés egész folyamatában beszélhetünk a folyamatosság megvalósításáról, de a helyesírás-tanításban ennek a követelménynek még nagyobb jelentősége van. A helyesírási ismeretek elsajátítására különösen érvényes, hogy „az ismeret nem egy-egy alkalmazásnak, hanem az alkalmazások hosszú sorának, huzamos gyakorlásának eredményeként válik jártassággá, illetőleg készséggé." (Fülöp 1986: 139.) Ha megtanítottuk is a tananyagba tartozó helyesírási szabályokat, folyamatos edzésre továbbra is szükség van. A helyesírási igényességet fejlesztjük, ha minden írásbeli megnyilatkozásban értékelési szempontnak tekintjük a tanulói munka helyesírásának a színvonalát. Így állandóan ébren tarthatjuk az érdeklődést a helyesírási problémák iránt.

5. A gazdaságosság elve

A gazdaságosság elvének megfelelően a rendelkezésünkre álló időben minél több és minél hatékonyabb feladatot kell kínálnunk a helyesírási szabály megtanulására és alkalmazásának a gyakorlására.

Hosszú távon megtérül a helyesírási szabályzat önálló használatának a megtanítására fordított idő és erőkifejtés is. A gazdaságossághoz szorosan kapcsolódó követelmény az *arányosság* elve. Az észbeli javakkal és az idővel akkor gazdálkodunk leghatékonyabban, ha a helyesírás-tanítás szakaszai egymáshoz képest arányosak, elegendő időt fordítunk a tudatosításra, a gyakorlásra és az ellenőrzésre.

6. A fokozatosság elve

A helyesírási ismeretek tanításához és a helyesírási gyakorláshoz sokféle feladattípust választhatunk. Az eredményesség egyik feltétele, hogy a *feladatok* sorrendjében tudatos, logikus rend valósuljon meg, az egyszerűbb feladatoktól haladjunk a nehezebbek felé. A helyesírási szabályok tanításához is meg kell terveznünk, hogyan lépjünk fokozatosan előre az új ismeret kialakításában. A fokozatosság követelménye alapján az életkornak megfelelően kell kiválasztanunk azt a szövegmennyiséget is, melyet a diákok még

fegyelmezetten, odafigyeléssel és gondos helyesírással tudnak leírni. A túlzásba vitt órai jegyzetelés, a túlzott méretű házi feladatok vagy a túlságosan hosszú dolgozatok csökkentik a diákok helyesírási fegyelmezettségét. A mennyiségi többlet a minőség hanyatlását eredményezi, vagyis rontja a diákok helyesírási készségét.

7. A változatosság elve

Ennek a tantárgy-pedagógiai követelménynek az alkalmazásával fokozhatjuk az anyanyelvi nevelési, így a helyesírás-tanítási módszerek hatékonyságát. A változatosság elvének tudatos és szükségszerű alkalmazását vonatkoztathatjuk a módszerek, a feladattípusok, a munkaformák és a szemléltetőanyagok kiválasztására. A változatosság azonban sohasem jelenthet szeszélyességet, tervszerűtlen változékonyságot.

8. A szemléletesség elve

A szemléletesség követelménye alapján törekednünk kell arra, hogy a helyesírási szabályokat egyrészt elegendő mennyiségű és világos példával szemléltessük, másrészt a szabályok alkalmazásához, a begyakorláshoz is elegendő mennyiségű feladatot, illetve példaanyagot válasszunk. A tudatosítást segítő példákat célszerű mondat- vagy szövegkörnyezetben bemutatni, majd a szövegösszefüggésből kiemelve megfigyelni és elemezni őket. A tanári magyarázatokban elhangzó példákat lehetőség szerint rögzítsük a táblán is, hiszen a hangoztatást és a vizualitást összekapcsolva a diákok könnyebben jegyzik meg a helyes szóalakokat. A helyesírás-tanításban is célszerű kiaknázni a nem nyelvi, a kísérő szemléltetésben rejlő lehetőségeket is, így például az aláhúzást, a keretezést vagy a táblázatos formát.

A játékosság elvének érvényesítésével a helyesírás-tanulás folyamata derűsebbé tehető, a játék élményéből fakadó motiváció fokozza a munkakedvet, erősíti a helyesírási szabályok alkalmazásához való pozitív viszonyulást. Az elmemozgató, kreatív helyesírási játékok pedig a diákok gondolkodását is fejlesztik, képessé teszik őket arra, hogy helyesírási problémáikra önállóan keressenek megoldást.

A helyesírás-tanítás különféle szakaszaiban életkortól, az egyéni sajátosságoktól és a tananyagtól függően más-más súllyal vannak jelen az előbbiekben részletesen tárgyalt tantárgy-pedagógiai követelmények. Érvényesülésük nagymértékben meghatározza a helyesírás-tanítás és -tanulás eredményességét.

A helyesírás-tanulás mechanizmusa

A helyesírás is, mint minden tevékenység, műveletekből tevődik össze. E műveletek meghatározott szabályok szerint követik egymást. A tevékenységet leíró szabályt, az *algoritmust* a helyesírás-tanulás kezdeti szakaszában

a tanuló kívülről kapja: a tankönyvből, a tanár vagy a tanító szóbeli közléséből, esetleg egy szabálykönyvből vagy egy utánozható mintából. A tanuló ekkor lépésről lépésre, műveletről műveletre követi a megismert algoritmust, a szabályt. A tanuló tehát először a kívülről kapott szabály alapján végzi a helyesírási tevékenységet (pl. annak eldöntését, hogy szükség van-e kötőjelre a szóösszetételben). Ez az első időkben még lassan, sok hibával és bizonytalanul történik, hiszen az egyes műveletek és azok sorrendje még nem rögződtek emlékezetében. Ez a legalacsonyabb szint a helyesírási tevékenység elvégzésében, ezt a szintet Orosz Sándor a *külső algoritmus* szintjének nevezi. (Orosz 1974: 8.)

A gondolkodási tevékenység, a helyesírási művelet minél többszöri – egyénenként eltérő számú – megismétlése szükséges ahhoz, hogy az algoritmus rögződjön az emlékezetben, azaz belsővé váljon. A tanuló ilyenkor már gyorsabban, kevesebb hibával ír, de figyelmét még mindig erősen koncentrálja az algoritmusra. Ezt a második, magasabb szintet nevezi Orosz Sándor a *belső algoritmus* szintjének. (Orosz 1974: 8.) Ez azt jelenti, hogy javul a teljesítmény, a tanulók még kevesebb hibával írnak, egyre rövidebb gondolkodási idő után tudják helyesen lejegyezni a kívánt formát.

Addig érdemes a helyesírást gyakoroltatni, amíg még lehet a tempót növelni vagy a hibázás számát csökkenteni, tehát a minőséget javítani. Amikor a tanuló már könnyen, gyorsan és hibázás nélkül vagy kevés helyesírási hibával tud írni, akkor jutott el a tanuló a *maximális begyakorlottság* szintjére, a szakirodalom ezt nevezi készségszintnek. De a helyesírási tevékenység sohasem lehet automatikus, csak bizonyos gondolkodási műveletek ideje rövidül le annyira, hogy az írás már-már automatikusnak tűnik.

A helyesírási műveletek típusai

Vannak a magyar helyesírásnak olyan területei, amelyek szabályokkal jól leírhatók, és olyanok is, amelyek szabályokkal kevésbé taníthatók. *Szabályokkal jól leírható,* ezáltal a logikus gondolkodás műveleteire építve taníthatóak például a különírás és az egybeírás témaköre vagy a földrajzi nevek írásmódja.

Szabályokkal nem írható le az *ly*-os szavak írása vagy a tőbelseji magánhangzók és a mássalhangzók időtartamának helyes jelölése. Ez utóbbi esetekben nem megtanulható helyesírási szabályokat, helyesírási algoritmust követnek a diákok, hanem az egyes példákat tanulják meg, jegyzik meg. Orosz Sándor rendszerét kiegészítve a következőképpen csoportosíthatjuk a helyesírási műveleteket aszerint, mennyiben segítik megtanulásukat általános érvényű szabályok. (Orosz 1974: 12.)

Általános érvényű szabállyal leírható helyesírási műveletek:

- a magánhangzók írásának szabályokkal leírható műveletei;

- a mássalhangzók írásának szabályokkal leírható műveletei;
- a szóelemzés elvének alkalmazása: a szóelemek írása;
- az egyszerűsítés elvének alkalmazása;
- a kis és a nagy kezdőbetűk használata;
- a különírás és az egybeírás szabályainak alkalmazása;
- az írásjelek használata;
- a rövidítések és a mozaikszók írása;
- a számnevek írása;
- az idegen szavak írásának szabályokkal megtanulható műveletei;

Általános érvényű szabályokkal le nem írható helyesírási műveletek:

- a magánhangzók írásának szabályokkal le nem írható műveletei;
- a mássalhangzók írásának szabályokkal le nem írható műveletei;
- a hagyomány elvének alkalmazása: a magyar családnevek hagyományos írása;
- a hagyomány elvének alkalmazása: az *ly* írása;
- az idegen szavak írásának szabályokkal le nem írható műveletei;
- a kivételek helyesírása.

A szabályokkal leírható helyesírási művelet tanítása

A szabályokkal leírható helyesírási műveletek tanításában *három* főbb tanítási *szakaszt* különíthetünk el:

a) a helyesírási szabályok megtanítását, a *tudatosítást;*

b) a helyesírási szabályok alkalmazását, a helyesírási ismeretek megszilárdítását, a *gyakorlást;*

c) a helyesírási szabályok elsajátításának és készségszintű alkalmazásának az *ellenőrzését.*

A helyesírás-tanítás legfontosabb szakasza a szabályok megtanítása, azaz a tudatosítás. A helyesírási szabályok megtanításának a módszereit is az életkori sajátosságok, a tanulók egyéni képességei, a családi, a szociális háttér és a tananyag határozzák meg.

Mivel a helyesírás-tanítás elsősorban a nyelvhasználati készség fejlesztését jelenti, ismeretcentrikusság helyett sokkal inkább tevékenységközpontúságra, a helyesírási szabályok tanításakor és a tanulásakor is felfedező, kísérletező beállítódásra van szükség. (Bánréti 1994: 4.) Ezért a helyesírási tudatosság fejlesztésében nagyobb hangsúlyt a heurisztikus és az induktív módszer alkalmazásának kell kapnia. Csak néhány témakörben, például az idegen szavak helyesírásának vagy a hagyomány elvének a tanításakor lehet indokolt a deduktív módszer alkalmazása, és minél fiatalabbak diákjaink, annál kevésbé szabad deduktív módon tanítani a helyesírást.

A szabályokkal le nem írható helyesírási műveletek tanítása

Sok esetben a diákoknak nem tudunk általánosan alkalmazható szabályokat tanítani, és amikor írnak, nem helyesírási algoritmust követnek, hanem az egyes példákat tanulják meg, jegyzik meg. A maximális begyakorlottság szintjéhez ebben az esetben kizárólag a helyes írásforma minél többszöri, de egyénenként változó számú leírása szükséges. Ezekben ez esetekben a helyesírás tanulása az alkalmazással, a minél többszöri gyakorlással valósul meg. Írástevékenység közben nem helyesírási szabályt idéznek fel a gyerekek, hanem a megjegyzett szavak, kifejezések írásképét.

A helyes íráskép (a példa) megtanulásának szakaszai:

a) az íráskép megfigyelése;

b) az íráskép emlékezetbe vésése;

c) az íráskép emlékezetből való felidézése.

A helyes írásformát a tanulók különféle módon jegyezhetik meg. Eredményt hozhat a helyes íráskép elemzése, minél többszöri megismétlése, a másolás, de még hatékonyabb, ha az írásformát nemcsak látjuk és lejegyezzük, hanem a szót közben hangoztatjuk is. A szabálytanításban és a helyesírás-gyakorlásban is figyelembe kell venni, hogy a diákok auditív, vizuális vagy motorikus beállítottságú személyiségek-e. Vannak olyan gyerekek, akiknek több olvasásra, másoknak több hangoztatásra, míg egyeseknek több írástevékenységre van szükségük a helyes írásforma bevéséséhez. Segíti az emlékezetbe vésést, ha a gyerekek nem önmagukban jegyzik meg a szavakat, hanem szókapcsolatokban vagy mondatokban.

Pl.:

szolid Tibor, szelíd Tímea; Tíz díjat ígér a díszes nyílért. Imi beiratozik a kicsi iskolába.

új tutaj, csekély akadály; Tejfölt majszol a tolvaj. Orsolya belegabalyodik a selyemsálba.

Fontos, hogy az ehhez hasonló játékos szókapcsolatokban és mondatokban legyen egy könnyebb helyesírású szó, ez lesz a hívószó, amely „előhívja", felidézi a nehezebb helyesírású vagy ritkábban használt szavak írásmódját.

A helyesírási gyakorlatok típusai

A helyesírás gyakorlásához számos gyakorlattípus közül választhatunk. Ezek közül most csak a legfontosabbakkal foglalkozom részletesen.

1. A másolás

Másolni lehet szavakat, szókapcsolatokat, mondatokat és szöveget. A szabályokkal nem tanítható helyesírási műveletek gyakorlásának talán a legfontosabb gyakorlattípusa a másolás. Hiszen a szóalakokat nem elég látni, olvasni, a megjegyzésüket segíti, ha minél többször le is írjuk őket. A másolás kiindulópontja lehet újabb helyesírási feladatnak, például valamilyen helyesírási jelenség felismerésének és elemzésnek, csoportosításnak vagy tollbamondásnak. Különösen hasznos, ha a nehezebb helyesírású szavakat másolás után emlékezetből is leírják a diákok. A másolást célszerű előkészíteni néma vagy hangos olvasással, a szavak, szókapcsolatok vagy a szöveg jelentésének a tisztázásával.

3. A helyesírási elemzés

A szabályokkal tanítható helyesírási műveletek egyik legfontosabb gyakorlási módja a helyesírási elemzés, amely magában foglalja a helyesírási jelenségek felismerését és megnevezését, valamint a példák írásmódját magyarázó szabályok megfogalmazását. A helyesírási elemzés szóbeli gyakorlat, és minden esetben összefonódik benne a példa nyelvtani és helyesírási elemzése.

4. Az emlékezetből való írás

Az emlékezetből való írás is a gyakorlás hatásos eszköze. Emlékezetből írhatunk megtanult szavakat, szókapcsolatokat, mondatokat, sőt szöveget is. De csak olyan szöveget kérjünk a diákoktól leírni, melynek a helyesírása kifogástalan. E feladattípus előkészítésére alkalmazhatjuk a másolást, a kiegészítést.

5. A kiegészítéses helyesírási feladatok

Hasznosak és az idővel való gazdálkodás szempontjából gazdaságosak az ún. kiegészítéses feladatok. Bár nem lehetnek olyan hatékonyak, mint ha a teljes szóalak leírását kérnénk, előbbre vihetik a helyesírás tanítását és tanulását. Kérhetjük a diákoktól, szóelemek, szavak, szószerkezetek, mondatok vagy szövegek kiegészítését. Nagy előnyük a kiegészítős feladatoknak az, hogy egyetlen helyesírási jelenségre koncentrálva nagyszámú példaanyaggal dolgozhatunk. A kiegészítést hasznos összekötni másolással és emlékezetből írással is.

6. Az átalakító helyesírási gyakorlatok

A kiegészítéssel rokon, ám magasabb szintű gondolkodást feltételeznek az ún. átalakító helyesírási gyakorlatok. Feladatként adhatjuk a diákoknak, hogy a megadott nyelvtani utasításnak megfelelően alakítsanak át szóelemet, szót, szószerkezetet vagy mondatot, és figyeljék meg az átalakítás eredményeképpen kapott nyelvi forma helyesírását.

7. A választásos helyesírási feladatok

Gyakorlásra és a helyesírástudás felmérésére a választásos tesztfeladatok a legkevésbé alkalmasak, mivel ezek nem kívánják meg a tanulóktól a helyes írásforma rögzítését.

8. Az analógiás helyesírási feladatok

A helyesírási ismeretek alkalmazásának hasznos gyakorlatfajtája az analógiás sor folytatása. Ez hasznos gyakorlattípusa mind a szabályokkal leírható, mind a szabályokkal le nem írható helyesírás jelenségek megtanulásának. Az analógiás gyakorlatban a diákok a nyelvtani és helyesírási szempontból hasonló példákat megfigyelik, azután a hasonlóság alapját, azaz a nyelvtani és helyesírási egyezéseket elemzik, majd az újabb szóalak leírásában a mintát követik.

9. A helyesírási gyűjtőmunka

A diákok kedvelt helyesírási feladattípusa a gyűjtőmunka. A szavak, szószerkezetek gyűjtését irányíthatjuk kérdéssel. Ilyenkor a kérdésre adott válaszok lehetnek többfélék. A gyűjtést segíthetjük képpel, témaadással vagy témakör megnevezésével. Igen hasznos gyűjteményt készíthetnek a diákok a különböző tantárgyak nehéz helyesírású szakkifejezéseiből. Máskor megadott példákhoz hasonló szóalakok gyűjtését adjuk feladatul, vagy a lakóhelyen előforduló helyesírási hibák összegyűjtését és kijavítását kérhetjük. Mind az órai, mind az otthon végzett gyűjtőmunkát érdemes ésszerű keretek közé szorítani, hiszen ez a helyesírási feladattípus is csak akkor igazán fejlesztő hatású, ha az összegyűjtött példák helyesírását gondosan ellenőrizzük és javíttatjuk.

10. A helyesírási csoportosítás

Nemcsak a gyakorlásnak, hanem a tudatosításnak is hasznos feladattípusa a különböző helyesírási jelenségek csoportosítása. Ez a feladattípus alkalmazható a szabályalkotás előkészítésére vagy a már megtanult helyesírási szabályok bevésésére. A különböző helyesírási jelenségek csoportosítását a nyelvtani és helyesírási elemzés segíti, a csoportosítását helyességét ugyancsak elemzéssel ellenőrizhetjük.

11. A játékos helyesírási gyakorlatok

A játékos helyesírási gyakorlatok különösen nagy motiváló erővel bírnak. Játékos formában gyakoroltatják a helyesírási szabályok alkalmazását például: a helyesírási lottók, a helyesírási totók, a szóforgatók, az intarziajátékok, a kakukktojásos feladatok, a helyesírási keresztrejtvények, a betűpiramisok, a szóegyenletek, a szóláncok, a rákmondatjátékok, végül pedig a modern helyesírási kvízjátékok. Ne feledjük, hogy a helyesírási játékok al-

kalmazása nem lehet öncélú, a helyesírási játékok is a helyesírási ismeretek megszilárdítását szolgálják!

12. A hibakereső és -javító helyesírási gyakorlatok

Ma már egyetlen tankönyvből sem hiányoznak a hibakereső és -javító feladatok. Fel kell készítenünk a diákokat arra, hogy megfelelő biztonsággal vegyék észre, javítsák ki saját és diáktársaik írásbeli munkáiban, valamint a környezetükben előforduló helyesírási hibákat. Természetesen ezek a feladatok nem helyettesíthetik a helyes írásképet közvetítő gyakorlatokat, sőt fontos, hogy az utóbbiak legyenek túlsúlyban. Elengedhetetlen, hogy a hibafelismerést helyesírási elemzés és gondos javítás kövesse.

13. A tollbamondás

Minden jelentősebb tantárgy-pedagógiai munka részletesen taglalja a tollbamondás didaktikai követelményeit. Hoffmann Ottó a *tollbamondás sokféle változatát* említi: a magyarázó, a válogató, a szabad, a toldalékoló, a toldaléktalanító, a szótagoltató, a szóelemző, az írásjeleztető és az ékezetszedő tollbamondást. (Hoffmann 1976: 254–56.) A tollbamondások anyaga lehet: mesterséges szöveg, mesterséges mondatok és szósorok; természetes szöveg vagy átalakított természetes szöveg. A tollbamondás jellemzően a helyesírás-ellenőrzés vagy a gyakorlás utolsó szakaszának a feladattípusa. Nem mondhatunk le róla, hiszen a fogalmazás után a tollbamondás áll legközelebb a helyesírási készség gyakorlati alkalmazásához, az önállóan megfogalmazott, összefüggő szövegek folyamatos leírásához.

A tollbamondás csak megfelelő előkészítéssel és tanári tudatossággal lehet a helyesírási gyakorlás vagy a helyesírási ellenőrzés hatékony eszköze. A tollbamondás értékelését minden esetben helyesírási elemzéssel, a szabályok visszakérdezésével szükséges kiegészíteni, ez igen hasznos visszajelzést ad a helyesírási szabályok megértéséről és alkalmazásuk begyakorlottságáról. A helyesírás fejlődése szempontjából káros, ha rosszul vagy hiányosan bevésett szabályok alapján gyakoroltatjuk a helyesírást, választjuk a tollbamondás feladattípusát.

14. A fogalmazás

A tanulók *fogalmazáskor* a tartalomra, a szövegformálásra is figyelnek, és nem csupán a helyesírásra, ezért ez a tevékenység kívánja a diákoktól helyesírásból a legmagasabb szintű begyakorlottságot. Amit a fogalmazásban jól ír a tanuló, azt valószínűleg maximálisan begyakorolta már. (Orosz 1974: 9.) Arra kell nevelnünk a tanulókat, hogy a szövegszerkesztés utolsó lépéseként végezzenek önellenőrzést, és ne csak tartalmi és formai szempontból, hanem helyesírási szempontból is olvassák át és javítsák ki fogalmazásukat. A fogalmazással a tanulók aktív szókincsének a helyesírását

mérjük. A fogalmazási gyakorlatok másik típusa az eltérő helyesírású szóalakokkal való *mondatalkotás.*

15. Az egyéb helyesírási feladattípusok

A diákok elméjét élesítik a különféle kreatív feladatok, melyekben a tanulók egyéni ötleteire, leleményeire építünk. Még *kreatív-produktív szöveggyakorlatokkal* is megpróbálkozhatunk egy-egy helyesírási órán. Nem hiányozhatnak az óráról *a helyesírási kézikönyvek* használatát megtanító gyakorlatok sem.

Akár a helyesírási ismeretek bővítésére, akár gyakorlásra vagy ellenőrzésére választhatjuk bármelyik feladattípust, célravezető a gyakorlatoknak a helyesírási tudatosság szolgálatában álló, változatos alkalmazása. Erre kell törekednünk a helyesírás-tanítás egész folyamatában. Mindegyik iskolatípusban helye és szerepe van minden helyesírási feladattípusnak, csak éppen tudatosan kell bánni velük: meg kell tervezni alkalmazásukat.

A helyesírási hibák javítása

A helyesírás-tanítás eredményességét és hatékonyságát befolyásolja a helyesírási ismeretek elsajátításának és a készségszintű helyesírástudásnak a következetes ellenőrzése. A helyesírási hibák kijavításának a célja semmiképpen sem a büntetés, hanem a tájékozódás, a tudatosítás és a gyakorlás. A hibajavítás a helyesírás-tanítás és -tanulás teljes folyamatának a része, ezért rendszeressége, következetessége és igazságossága elengedhetetlen.

Tanári tudatosságunkat bizonyítja, ha az osztály képességeit is figyelembe véve, *egységes értékelési rendszert* dolgozunk ki, és ehhez minden írásbeli munka javításakor ragaszkodunk. A helyesírási hibákat előfordulásuk helyétől függetlenül következetesen és egységesen javítjuk. A javítás és az értékelés fontos követelménye, hogy minden hibát aláhúzunk és javíttatunk, de osztályozáskor csak azokat a hibákat vesszük figyelembe, amelyekhez a megfelelő helyesírási ismereteket megtanítottuk, és melyek alkalmazását kellő mértékben gyakoroltattuk.

Kevésbé súlyos hibának kell tekintenünk azokat az elírásokat, amelyek a *tájnyelvi kiejtés* lakóhelyi és egyéni sajátosságaiból fakadnak. Ezért feltétlenül fontos megismerni a diákok saját, valamint lakóhelyük és családjuk jellemző nyelvhasználatát. A nyelvjárási kiejtésből adódó hibákat minden esetben türelemmel és megértéssel szabad csak javítani.

A helyesírási hibák forrása lehet a *túlzott írásbeliség* is, a felesleges szabályíratás, a túlságosan hosszú füzetvázlatok és a túlméretezett házi feladatok. Csak annyi írásbeli feladatot adjunk a diákoknak, amennyit megbízhatóan ellenőrizni tudunk.

A helyesírási készség fejlődésében döntő szerepe van az *egyéni hibák* és az osztályban előforduló *típushibák nyilvántartásának.* Hasznos, ha a tanu-

lók maguk is vezetik saját hibanaplójukat, és hibáikat kijavítva feljegyzik a *Nehéz szavak szótára* című füzetbe, majd ott egymás után többször helyesen leírják őket.

De nem elég az osztály és a tanulók egyéni hibáit összegyűjteni, elemezni és kijavítani. A hibák megelőzéséhez szükség van a hibázások eltérő okainak a feltárására is. Más-más korrekciós módszert alkalmazunk, ha szabályokkal leírható helyesírási műveletekről vagy szabályokkal le nem írható esetekről van szó.

Záró gondolatok

Ha jól gazdálkodunk a helyesírás-tanításban rejlő lehetőségekkel, akkor a különféle módszerek és gyakorlattípusok nem csupán a helyesírási iskolázottságot gyarapítják, hanem a diákok értelmét is. (Hernádi 1987: 69.) Mindent meg kell tennünk azért, hogy a helyesírás-tanítás valódi emberformáló tevékenység legyen.

Irodalom

1. *A magyar helyesírás szabályai* 2000. 11. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
2. Adamikné Jászó Anna 1995. *A nyelvtan és a helyesírás tanítása.* In: Kernya Róza szerk.: Az anyanyelvi nevelés módszerei. Általános iskola 1–4. osztály. Kaposvár.
1. Antalné Szabó Ágnes 2001. *Írás – kultúra – felelősség.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
3. Antalné Szabó Ágnes 1996. *Szemléletek és módszerek a helyesírás-tanításban.* In: Bozsik Gabriella–V. Raisz Rózsa szerk.. Helyesírásunk elvi és gyakorlati kérdéseiből. Eger, 96–116.
4. Antalné Szabó Ágnes 1999. *A különírás és az egybeírás tanításának grammatikai alapjai.* In: Ember és nyelv. Tanulmánykötet Keszler Borbála tiszteletére. ELTE, Budapest, 19–26.
5. Bánréti Zoltán 1994. *Programleírás. Nyelvtan – kommunikáció – irodalom tizenéveseknek. Alternatív képességfejlesztő program az általános iskolák felső tagozata számára.* NODUS Kiadó, Veszprém.
6. Bencédy József 1996. *Megtanulható, megtanítható-e a helyesírás?* In: Bozsik Gabriella–V. Raisz Rózsa szerk.. Helyesírásunk elvi és gyakorlati kérdéseiből. Eger, 87–95.
7 Egedi Mária–Kerékgyártó Imre–Szemere Gyula 1953. *A helyesírás tanítása.* Tankönyvkiadó, Budapest.
8. Fábián Pál 1986. *A helyesírás iskoláinkban.* In: Szende Aladár szerk.: Program az anyanyelvi nevelés továbbfejlesztésére. Tankönyvkiadó, Budapest.
9. Fábián Pál 1996. *Értelemtükröztetés helyesírásunkban.* In: O. Bozsik Gabriella–V. Raisz Rózsa–Zimányi Árpád szerk.: Helyesírási kultúránk fejlesztéséért. Eger, 8–16.
10. Fülöp Lajos 1986. szerk. *Bevezetés a középiskolai anyanyelvi tantárgy-pedagógiába.* Tankönyvkiadó, Budapest.
11. Hernádi Sándor 1987 *A helyesírási készség fejlesztése.* Tankönyvkiadó, Budapest.
12. Hoffmann Ottó 1976. *Anyanyelvi nevelés az általános iskola felső tagozatában.* Tankönyvkiadó, Budapest
13. Nyitrai Tamás–Takács Etel–Török Imre 1986. *Magyar nyelv 5–8. oszt. Tanári kézikönyv.* Tankönyvkiadó, Budapest.

14. Orosz Sándor 1974. *A helyesírás fejlődése.* Tankönyvkiadó, Budapest
15. Szemere Gyula 1962. *Helyesírási segédkönyv az általános iskolák számára.* Tankönyvkiadó, Budapest.
16. Szemere Gyula 1965. *Helyesírási segédkönyv a középiskolák számára.* Tankönyvkiadó, Budapest.
17 Szemere Gyula 1971. *A magyar nyelv tanítása.* Tankönyvkiadó, Budapest.
18. Zimányi Árpád 1999–2000. *Helyesírás-tanításunk gondjairól.* In: Bozsik Gabriella–V. Raisz Rózsa szerk.: Helyesírás és tanárképzés. Eger, 85–98.
19. Zsolnai József 1991. *A tanulás szervezése és irányítása a nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelési programban.* Tankönyvkiadó, Budapest.

THE PEDAGOGY OF TEACHING ORTHOGRAPHY

The aim of the paper is to survey the pedagogical requirements pivotal to teaching orthography. The paper formulates the objectives and tasks of teaching orthography by providing them with a new basis. It compares the new approaches widespread in schools, and it sums up the orthographical operations which can and cannot be described by rules, as well as the pedagogical processes related to their teaching. The paper discusses in detail the pedagogical requirements of teaching orthography, along with the types of exercises used for practicing orthographical rules and making students conscious of them. Finally, the paper focuses on the possible sources of orthographical mistakes and the difficulties in their correction.

HELYESÍRÁSI TÁBLÁZATOK

1. A kiejtés elve

A magánhangzók a szótőben				
Alakőrző szavak		**Alakváltoztató szavak**		
Szótári alak	Toldalékos	Szótári alak	Toldalékos alakok	
	alakok		Hosszú magánhangzós alakok	Rövid magánhangzós alakok
cím	*címzés, címke, címez*	*ír*	*írat, írogat, beíratás, írnok*	*iratkozik, irkál, irkafirka*
gyűjt	*gyűjtemény, gyűjtő*	*bízik*	*bízta, bízvást*	*biztat, biza-kodik, bizalmi*
ígér	*ígéret, ígérget*	*bújik*	*bújtat, bújócska*	*bujkál, bujdosik*
dicsér	*dicséret, dicséretes*	*súg*	*súgó, súgás*	*sugdos, sugall, sugdolódzik*
hűs	*hűsítő, hűsöl*	*fúr*	*fúrat (ige), fúrogat*	*furkál, furat, furakodik, furdal*
kísér	*kíséret, kísérget*	*gyűlik*	*gyűlés*	*gyülekezik, gyülekezet*
szív	*szívesen, szível*	*dűl*	*dűlő*	*düledezik, dülöngél*
új	*újítás, újul*	*szűnik*	*szűnő*	*szüntet, szünet*
nyúlik	*nyúlás, nyúlkál*	*tűz (fn.)*	*tűzi*	*tüzes, tüzet, tüzek*
ítél	*ítélet, ítélkezés*	*út*	*úti, úton*	*utak, utat*
íz	*ízes, ízlel*	*víz*	*vízi, vízen*	*vizes, vizek*
dísz	*diszes, díszít*	*tíz*	*tízes, tízet, tized*	*tized, tizedik, tizenöt*
szín	*színes, színez*	*húsz*	*húszas, húszak, húszad*	*huszadik, huszad, huszonöt*

2. Az egyszerűsítés és a szóelemzés elve

	Az egyszerűsítés elve	A szóelemzés elve
Az egyszerű szavakban	*loccsan, fogóddz; futballal, sakkal*	
Az összetett szavakban		*kulcscsörgés, jegygyűrű; futball-labda, sakk-kör*
A magyar keresztnevekben	*Mariannal, Ivettől*	
A magyar családnevekben		*Kiss-sel, Gáll-lal*
Az idegen tulajdonnevekben		*Grimm-mel, Tallinn-nál*

3. A szóelemzés elve

A szóelemek mai alakját feltüntető (a hangváltozást nem jelölő) írásmód

Zöngésség szerinti részleges hasonulás	*képzel, legszebb*
A képzés helye szerinti részleges hasonulás	*színpad, különben*
Jelöletlen teljes hasonulás	*éljünk, hagyja*
Összeolvadás	*barátság, adja*
Mássalhangzó-rövidülés	*otthon, többször*
Mássalhangzó-kiesés	*mindnyájan, azért kér*

A szóelemek módosult alakjait feltüntető (a hangváltozást jelölő) írásmód

t végű igék		*vess, arass*
Jelölt	*s, sz, z, dz* végű igék	*mossa, másszák, vonzzátok, eddzük*
teljes	*-val, -vel, -vá, -vé* ragos névszók	*emberrel, lakattal*
hasonulás	az *ez, az* névmás hasonult alakjai	*ezzel, ahhoz*

4. Az alárendelő szóösszetételek helyesírása (egybeírás jelentésváltozás és jelöletlenség miatt)

A szóösszetétel	AZ EGYBEÍRÁS OKA	
típusa	Jelentésváltozás	A nyelvtani kapcsolat jelöletlensége
Alanyos	*nyakatekert*	–
Tárgyas	*egyetért*	*életmentő*
Határozós	*tűzrőlpattant*	*távolugrás*
Minőségjelzős	*kisujj*	–
Mennyiségjelzős	*ezermester*	–
Birtokos jelzős	*barátfüle*	*rigófészek*

5. A szótagszámlálás szabálya

Kéttagú szóösszetételek	Kettőnél több tagú szóösszetételek	
	Hat szótagosak	**Hatnál több szótagosak**
történelemszemlélet százalékszámítás növénymeghatározás	*ivóvízellátás* *mértékegységrendszer* *aláírásgyűjtés*	*halmazállapot-változás* *időjárás-jelentés* *aláírás-gyűjtemény*

6. A szótagszámlálás szabálya

ÖSSZETETT SZÓ

↓

Hány tagból áll?

↙ ↘

Csak két tagból áll.
(Nincs benne egy szótagnál hosszabb igekötő.)

↓

Kötőjel nélkül egybeírjuk.

Kettőnél több tagból áll.
(Két szótagos igekötő külön tagnak számít.)

↓

Hány szótagból áll?

↙ ↘

hat szótagos **hatnál több szótagos**

(Csak a szótőt és a képzőt számoljuk.)

↓ ↓

Kötőjel nélkül egybeírjuk. **Kötőjellel tagoljuk.**

7. Egybeírás és különírás a (szabályzatban rögzített) hagyomány miatt

	Anyagneves szókapcsolatok	**Számneves szókapcsolatok**	**Folyamatos melléknévi igeneves szókapcsolatok**
egyszerű szó + egyszerű szó	*aranylánc*	*háromnapos*	*védőgát*
egyszerű szó + összetett szó	*arany nyaklánc*	*három hónapos*	*védő homokgát*
összetett szó + egyszerű szó	*fehérarany lánc*	*tizenhárom napos*	*partvédő gát*
összetett szó + összetett szó	*fehérarany nyaklánc*	*tizenhárom hónapos*	*partvédő homokgát*

8. Az ismétlések

	Tőismétlés (két önálló szó)	Szóismétlés	Alakváltozat ismétlése (az egyik nem önálló szó)
Különírás	*házról házra* *szebbnél szebb*		
Kötőjeles egybeírás		*néha-néha* *már-már*	*örökkön-örökké* *réges-régi*

9. Az ikerszók és a mellérendelő szóösszetételek

	Ikerszók	Mellérendelő szóösszetételek
Kötőjeles egybeírás	*fidres-fodros* *irul-pirul*	*eget-földet* *süt-főz*
Teljes egybeírás	*limlom* *mendemonda*	*rúgkapál* *szóbeszéd*

10. A személynevek kezdőbetűje és toldalékolásuk

	Személynevek	
	Egyelemű személynevek	**Többelemű személynevek**
+ -val, -vel	*Kováccsal, Kováchcsal, Gáll-lal, Mariannal*	*Kovács Jánossal*
+ -fajta, -féle	*Kovács-féle, Lakatos-fajta*	*Kovács János-féle* *Lakatos Anikó-féle*
+ -i, -s	*kovácsos, lakatosi*	*Kovács János-i* *Lakatos Anikó-s*

11. Az intézménynevek, az államnevek kezdőbetűje és toldalékolásuk

	Alapalakok	Melléknévképzős alakok
Intézménynevek	*Magyar Távirati Iroda, Pest Megyei Adóhivatal, Arany János Gimnázium*	*magyar távirati irodai, Pest megyei adóhivatali, Arany János gimnáziumi*
Államnevek	*Magyar Köztársaság, Amerikai Egyesült Államok*	*magyar köztársasági, amerikai egyesült államokbeli*

12. A díjak neve és toldalékolásuk

	Alapalakok	Toldalékos alakok
A díjak neve	*Jászai Mari-díj, Bátorság Emlékérem*	*Jászai Mari-díjas, bátorság emlékérmes*

13. A címek és toldalékolásuk

	Alapalakok	Toldalékos alakok
Állandó címek	*Magyar Hírlap,* *Simonyi Zsigmond Helyesírási Füzetek*	*Magyar Hírlapban,* *Magyar Hírlap-beli Simonyi Zsigmond Helyesírási Füzeteket*
Egyedi címek	*Egri csillagok,* *Magyar helyesírási szótár*	*Egri csillagokról,* *Egri csillagok-beli* *Magyar helyesírási szótár-beli*

14. A földrajzi nevek kezdőbetűje és toldalékolásuk

	Földrajzi nevek	
	Alapalakok	**Melléknévképzős alakok**
A	*Balaton, Tiszántúl*	*balatoni, tiszántúli*
A-A	*Kis-Balaton, Dél-Tiszántúl*	*kis-balatoni, dél-tiszántúli*
A-a	*Balaton-felvidék, Mogyoró-hegy*	*Balaton-felvidéki, mogyoró-hegyi*
	Balaton utca, Tolna megye	*Balaton utcai, Tolna megyei*
A a	*Balaton vidéke, Tisza mente*	*Balaton vidéki, Tisza menti*
	Balaton tó, Cserhát hegység	*Balaton tavi, Cserhát hegységi*

15. A rövidítések és toldalékolásuk

	Rövidítések	
	Jelszerű rövidítések	**Valódi rövidítések**
Alapalakok	*DK (= délkelet),* *km (= kilométer),* *C (= szén)*	*Kr. e. (= Krisztus előtt),* *sz. (= század),* *vsz. (= versszak)*
Toldalékos alakok	*DK-ről, km-rel, C-t*	*Kr. e.-ről, sz.-ban, vsz.-ot*

16. A mozaikszók és toldalékolásuk

	Mozaikszók	
	Betűszók	**Szóösszevonások**
Alapalakok	*EFTE (= Egri Focitámogatók Egyesülete)*	*Épker, Épexpo (= Építőipari Kereskedelmi Szövetkezet)*
Toldalékos alakok	*EFTE-be, EFTE-s*	*Épkerbe, épkeres*
Szóösszetételek	*EFTE-tag*	*Épker-dolgozó*
Hangzónyúlás	*EFTE-ben*	*Épexpóba, épexpós*

17. A vessző

	Vesszőt használunk	Vesszőt nem használunk
Tagmondathatáron	*Vesszőt teszünk, ha összetett a mondat.* *Piros, mint az alma.*	*több mint* *Peti mint barát*
Indulatszó, megszólítás, módosítószó elkülönítésére	*Jaj, a kezem és a lábam!* *Pisti, nézd a lábad! Igen, a lábad. A kezed, jaj, a lábad!* *A lábad, jaj!*	*Jaj de elfáradtam!*
Közbevetéskor	*A vonat, persze, késett.*	*A vonat – persze – késett.* *A vonat (persze) késett.*
Mellérendelt mondatrészek között	*mákot, cukrot, diót*	*mákot és diót* *mézet s epret* *mandulát meg mogyorót* *szamócát vagy áfonyát*
	tetszetős, *de/ám/azonban/pedig* *helytelen* *kétszer, illetve háromszor* *Peti, valamint az öccse* *segítőkész, sőt önfeláldozó*	
	vagy/se mákot, vagy/se diót *mákot is, diót is*	
Értelmezős szerkezetben	*Matyi, a fia*	*ő maga írta* *Géza maga mondta*

ETO: 809.451.1(497.1)–322(0.064) CONFERENCE PAPER

PAPP GYÖRGY

MILYEN LEGYEN A VAJDASÁGI SZÓLÁSSZÓTÁR?

0. A cím kérdő formájú megfogalmazása a konkrét, sürgető feladatok iránti elkötelezettséget kívánja tükrözni, amilyen szándékkal a megoldatlan elméleti, gyakorlati kérdések rengetegében kívánunk tájékozódni. Sajnos olyan feldolgozottsági, tisztázottsági szintet sugall, amelytől még nagyon messze vagyunk, de célként csak ki kellett jelölnünk, hogy értelmet adjon a korábban megindult, mostanra kiteljesedő frazeológiai kutatásainknak.

0.1. Vajdasági, vagy akár bácskai, bánáti frazeológiai szótárunk még nincsen, olyan értelemben sem, ahogyan például Lábadi Károly a lehető műfaji teljességgel megszerkesztette a „drávaszögi magyar proverbiumokat" *(Ahogy rakod tüzed,* Eszék 1986), olyan vonatkozásban sem, ahogyan Vöő Gabriella közzétette a csak közmondásokat tartalmazó, ezért folklorisztikai elkötelezettségű erdélyi gyűjteményt *(Igaz ember igazat szól.* Közmondások a romániai magyar folklórból, Bucuresti 1989.)

Szinkron célzattal nem jelent meg ezeknél kisebb tájegységek szólásanyaga (rövidség kedvéért a terminust az egész műfajcsoportra alkalmazzuk[1]) sem, mondjuk a Tisza menti településeké, a dél-bánáti székelyeké, a szegedi kirajzású észak- és közép-bánáti magyarságé. Területi céljában a terveinkkel azonosítható gyűjtést csak Margalits Ede publikált a 19. század utolsó harmadából[2], a Bácskát még másként, szélesebben értelmezve. (Erről a 2001. évi Egyetemi Nyelvészeti Napok ülésszakán magunk is szóltunk[3]). Ami előzményként rendelkezésünkre áll, az néhány településre kiterjedő, az érdekesség, műfaji csoport vagy eredetmagyarázat szerint szelektált kis gyűjtemény (Tripolszki Gézáé, Vajda Zsuzsáé)[4], a szólás- és közmondás-elméletet szolgáló mellékes adattárak (Papp György: *Kommunikációs szimbólumok – szimbolikus kommunikáció),* közlési helyzet, eredetmagyarázat, folklorisztikai, művelődéstörténeti emlékek illusztrálására szolgáló adatközlések (Vö. Penavin Olga, Jung Károly vonatkozó tanulmányai[5]), de a nagyobb gyűjtemények számos (pl. Margalits Ede: *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások[6],* Bp. 1886), vagy igen gyér adatai pl. O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások.* Bp. 1966)[7]

A szakirodalmi előzmények modorában a megjelent korpusz gyér mivoltából eredően a kétnyelvű szótárakat is meg kell említenünk, amilyen a szerbhorvát–magyar nagyszótár[8] (I–III. Újvidék, 1968–71.), frazeológiai adattárak (Vajda–Burzán: Magyar–szerbhorvát frazeológiai szótár, Újvidék, 1984.)[9], egy-egy fogalomhoz, vezérszóhoz kötődő műveket (Margalits Ede: *Isten a világ szólásaiban,* Bp. 1910)[10].

Nála szerepelnek, szerzőre vagy megjelenési helyre vonatkozó adatolással olyan additív szerkezetű szólássorolók, illetve kisebb elemeik is, mint: *Isten őrizzen út mellett levő földtől* (M); *Isten őrizzen út mellett levő földtől, paplány feleségtől* (Ny. 4.) *Isten őrizzen házas szolgától, jármas bivalytól, út mellett levő földtől, paplány feleségtől* (Ny. 4.). Hogy mennyire termékeny és gyakori ez a szerkezeti modell, azt a székelykevei gyűjtésünk során előkerült alakulat is bizonyítja: *Szerbián kocától, sarokháztól, út menti fődtől debellácsi asszonytól ments meg, Isten!* Új elemei bizonyítják elevenségét, amelyek közül kettő konkrét közösségeket, környezeteket szólít meg. Magyarázatként még hozzáteszik, hogy a malacok által került át Szerbiából valamilyen állatvész, a sarokházat sokat kell gondozni, pl. kétfelől is söpörni, az út menti földre állandóan ráhajtanak és lekanyarítanak belőle egy darabot, a debellácsi asszony meg „szeret férejárni, káromkodni, mint a kocsis"

0.2. Időközben a frazeológiai, parömiológiai kutatások, vizsgálatok nagyon felélénkültek, eseménydússá vált a vonatkozó kiadótevékenység is. Megjelent egyetlen évben, az idén két kapitális gyűjtemény: Forgács Tamásé, a *Magyar szólások és közmondások tára – Mai nyelvünk állandósult szókapcsolatai példákkal szemléltetve,* Tinta Kiadó, Bp. 2003. 820 oldal, Bárdos Vilmos szerkesztésében a Magyar szólástár – Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára, Tinta, Bp. 2003. 948 oldal)

Nemrégiben értesültünk arról is, hogy Tolcsvai Nagy Gábor és munkatársai egy újabb nagy terjedelmű szólásszótárt szerkesztenek, amely már az egészen lexikalizálódott, megszokott szókapcsolatokra is kiterjed. Ezeknek a tényeknek, eredményeknek, szándékoknak a tanulságait sürgősen le kell vonnunk.

1. A jellemzést, közelítésmódokat természetesen a reánk váró feladatok, döntések sorrendjében, időszerűségükhöz igazodva kell elvégeznünk, tehát a szócikkek, utaló címszók apró gondjairól nincs most értelme szólnunk, csak azokról, amelyek már a gyűjtés, rögzítés kezdeti mozzanataira is befolyással lehetnek.

1.1. A hivatkozott szólástárak egyetlen forrás, tanulmány és frazeológiai egység erejéig sem merítenek a határon kívüli, jelesen a délvidéki anyagból, hagyományokból, ebbéli szándékukkal kapcsolatban állást sem foglalnak, hallgatólagosan csak a felvett, fel nem vett alakokban tükröződik.

1.2. A vizsgálati korpuszban szigorúan a szinkron, jelenleg is használatban lévő állományra szorítkoznak, ha az időbeliség az akronikus, pánkrónikus műfaji jelleg miatt egyáltalán behatárolható. Ezt részben a bizonyos vidékekre vonatkozó gazdag előzményanyag is indokolja.

1.3. Elsősorban általános elterjedtségű, közkeletű frazeológiai egységeket vettek fel adattárukba, és szigorúan elhatárolódnak az ún. *tájnyelvi, nyelvjárási* alakulatok beépítésétől, noha a szó cikkeken belül így is maradt erre vonatkozó utalásrendszer. Ezzel a magyar frazeológia egyik legtöbb kétséget felvető, legszövevényesebb elvében foglalnak állást, amellyel kapcsolatban a kellő keletkezési, elterjedtségi adatolás hiányában szinte lehetetlen megnyugtató döntéseket hozni. Már csak azért sem, mert a szlengekből merítés nagyon intenzív – tehát talán inkább az urbánus környezetek felé fordulás lehet az uralkodó szándék. Ilyen meggondolásból egész vajdaságnyi régiók is mellőzhetők.

1.4. Ennek érdekes összefüggéseire világít rá a kompillációs szerkesztésmód, válogatási kritérium, különösen a Szólástárnál, amely régi hagyomány, Margalitsnál csak a szerzőkre van utalás, O. Nagy Gábor gyűjteményében arra sem.

1.5. Jóval szabadabban kezelik a frazeológiai egységgé minősítés kritériumát, új minőségeket vesznek fel, mint a helyzetmondatok, proverbiális „beszédművek", epigramma-szerű sírfeliratok, falfirkák, funkcióigés kapcsolatok, stb. Nem idegenkednek az alaki tükrözéstől, (Ab ovo), sőt a frazeológiai tükrözéstől sem – pl. az *indián nyár* esetében, amelynek a *vénasszonyok nyara* a magyar megfelelője.

2. Ezekbe a kész eredményeket hozó, lezárt vállalkozásokba belefolyni, -szövődni még újabb kiadások esetén is késő és hasztalan. Nekünk a gyűjtése, gyűjtési, rögzítési, eldolgozási mozzanatokat magunknak kell végiggondolnunk, a kezdetektől a prezentálásig, még ha a területi sajátosság, különösség, egyedi képződmények, változatok megállapításában viszonyítási alapnak is tekintjük a kapitális kiadványokat.

2.1. Legelőször azzal a fájdalmas ténnyel kell szembesülnünk, hogy ugyan van legalább tízezer egységre tehető, a sajátos használati, gyakorisági, változatképződési skálán elhelyezhető állományunk, a szólástár, adattár megszerkesztéséhez mindjárt nem foghatunk. Amint azt az erdélyi tapasztalatok is alátámasztják, (Vö. Vöő Gabriella 1989), először egyszerre nyelvészeti és esetleg folklorisztikai célokat is szolgáló, szólásarchívumot kell, kellene kiépítetnünk, időszerű a kérdés, hogy digitális, számítógépes rendszerben, vagy a régi jó gyalog módszerekkel.[11]

2.2. Először is a publikált, bármely korban megjelent, közölt forrásanyagot kell rögzítenünk, miközben a szinkron érvényesség kritériumával csínján kell bánnunk, rendszerezett előzményünk nem lévén. A Magyar Nyelvőrben, Magyar Nyelvben szereplő forrásközleményekre különösen oda kell

figyelnünk, Matijevics Lajos jóvoltából a Létünk 1974. és 1976. évi számaiban ilyen célú bibliográfia is készült,[12] de vannak más etnográfiai, művelődéstörténeti előzmények is, már repertóriumok nélkül.

2.3. Aktualizálni és konkretizálni kell a délvidéki anyagra, alakulatokra vonatkozó szóláselméleti szakirodalmat is a hozzáférhető segédletek révén, pl. a visszatekintő és kurrens bibliográfiánk segítségével.

2.4. Szintezni kell és elkülöníteni az archívumba kerülő korábbi gyűjteményanyagot, pl. Margalits Ede adattáraiból.

3. Valahol ennek a mozzanatnak a keretében kell a vizsgálati korpusz területi, időbeli kereteit is felvázolnunk mind a nyílt kiindulókorpuszok, mind pedig a zártabb, strukturált előzményként megszerkesztett adatbázisok vonatkozásában, és azonos mozzanatban a szelekciós elveket is.

Induktív elvű gyűjtésre bármilyen feldolgozottsági, rögzítettségi színvonaltól függetlenül szükség van, mégpedig legalább háromas tagolódású helyzetcsoportban, használati kontextusban. A szótárszerkesztők számára nem szempont, a használatkutatásban azonban megkerülhetetlen, hogy a frazémaként értelmezett, kezelt jelenség elsődleges, másodlagos, vagy harmadlagos használati kötődésű-e, vagyis:

a.) a frazeológiai kódot a közlő helyettesíthetetlen, analógiás rendszerű nyelvi eszközként alkalmazza, elsősorban szóbeli, élőnyelvi közlésben, az ún. digitális[13] és esztétikai fogantatású jelrendszer helyett, előtt.

b.) A szólást és rokon műfajait esztétikai célzattal, a használói viszony megjelenítésre használja, pl. az író regényben, novellában már némileg elidegenítve a frazeológiai jellel, a maga közlési csatornájától.

Ennek külön érvényesülési területe a műfordítás, amely szólásteremtéssel, adaptációval is jár. Például Brasnyó István Kazár szótár-fordításban. A fordító eredeti bácskai szóláshasonlatokat épített be a célnyelvi szövegbe. Pl.: *Úgy állt a szája, mint aki böngészni volt, de nem talált.*

c.) A frazémát esszében, sajtóban, szlengben, köznyelvben már elidegenítve, formáját, jelentését felbontva ún. rájátszásos átszövődésben használja: Például Németh Istvánnak az egyik, a Magyar Szóban megjelent cikkében a cím *A kutya szalonnája,* amely a *Kutyából nem lesz szalonna* közmondás derivátuma, vagy a *Halál ellen nincs orvosság* kifordított képződménye a *Tudás ellen nincs orvosság.*

3.1. Ezeknek a kutatásoknak jószerivel még a kezdetén sem vagyunk és az elkészült korábbi adatbázisok is az itt uralkodó tanácstalanságot tükrözik. Legtöbb szakdolgozat céljából fogant gyűjtés az elsődleges használatot célozza, szerencsés esetben a paraszti életrajzok átmeneti kategóriáiban (Pl. Geleta Piroska: *Így zajlott az életem)*[14] vagy ami általános, az ismert szólások felsorolásában, az iskolai és környezeti hatás keveredésében, az aktív és passzív használati szintet nem elkülönítve, miközben a helyzeti, közlési kiindulású kérdőívek, gyűjtés továbbra is feltörhetetlen diónak bizonyul.

3.2. Az elsődleges állományban sikeresen lehet gyűjteni a regulákat a katolikus naptár segítségével, történelmi eseményeket, helyzetmondatokat. A helyzetmondat mint új terminus vonatkozhat nyelven kívüli, helyzeti és verbális előzményre egyaránt. Olyan kérdéseket kell feltennünk, hogy Mit mondunk akkor ha: valaki csuklik, hosszasan köhög, tüsszent, a társaságban mindenki egyszerre elhallgat, valaki összekever nem egészen azonos dolgokat, ha fekvő emberen átlépünk, stb.

Lehet azonos módon vezérszók szerint is gyűjteni, (Pl. mit mondanak a pacséri rétesről, becsei Krisztusról?), sőt végleges alakulatokhoz igazodóan is, de csak ott, ahol területi változatokat, változást sejthetünk. Például ha gyengén, pislákolóan ég a tűzhelyen, kályhában a tűz, Mohol vonaláig azt mondják: *Ilyen tűznél fagyott meg a tizenkét betyár,* ettől délebbre pedig *Ilyen tűznél fagytak meg a törökök* a tekiai bucsúhelyhez kötődő legenda nyomán. Hasonlóan területi változatokként élnek az *Egy állapotban van, mint a Samu nadrágja – Egy állapotban van, mint a Ficsor nadrágja.*

3.3. Íróink műveiből történő kigyűjtésre alig került sor, életmű szintjén pedig egyáltalán nem. Például Csépe Imre, Herceg János, Ciráki Imre, Németh István, Brasnyó István, Majtényi Mihály, a kanizsai Vass Imre frazémahasználata még nem nyitott könyv előttünk – de még sokszor édesanyánké is. Talán majd az elektronikus könyvtárak, korpuszfeldolgozás ezeken is segítenek, gazdagítva szóláskincsünket.

3.4. Mint láttuk, sokan manapság a publicisztikai, közéleti előfordulást tartják a használat, használati érvényesség legfontosabb igazolásának, fő forrásának. Ennek gondjai is többrétűek, főleg a harmadlagos használat következtében beálló transzformációs, a szótári alakot eltüntető befolyások miatt. A rájátszásos „kontaminálódás" esetei többnyire ki is szoktak maradni a szótárakból. Ezen a „kommunikációs csatornán" áramlik be a legtöbb idegenszerűség, interferenciajelenség is, amelyek a „magyar embertül magyarul iratott" – mondatott meggondolása alapján el kell korpuszépítésben fogadnunk: *Sózza az agyunkat, Kiömlött tej felett sírni, Későn ért Jankó Kosovóra,* ha az *indián nyár* elfogadható, ezek ellen sem lehet kifogásunk.

A sajtószövegek elő- és utókontextusának rögzítése aprólékos, időigényes feladat, minél előbb az automatikus gépi leolvasást, behatárolást kellene programozottan kimunkálni.

Forgács Tamás szótára, mint utaltunk rá, a publicisztikai előfordulást tartja döntő ismérvnek, ezzel is illusztrálja a jelentést, ha ilyen egyáltalán található. Ebből az elvből legalább két gond származhat. Az egyik, hogy ahányszor megtaláljuk a publicisztikai, harmadlagos használatban a frazémát, annyiféle a jelentésértelmezés, szövegkörnyezet-kiépítés. Vegyük példaként csak a Németh István által használt alakulatokat az ő értelmezésében, illetve a Forgácsék által idézett példákban:

kudarcba fullad vmi
meghiúsul, megbukik
De a regény megjelentésének terve kudarcba fullad, és újabb évtizednek kell eltelnie, amíg napvilágot lát az annyi viszontagságon átesett kézirat. (MH 1997 nov. 22., 22)
Vö. még duga, → kút, → zátony, → zsákutca

* Miután harmadszor is *kudarcba fulladt* az elnökválasztás, komoly revízió alá kell vetnem magam, illetve gondolkozásomat az érzelemvilágommal együtt.

talpon maradt vki/vmi
csapások, nehézségek sem tudják legyűrni
Az utóbbi néhány évben a bankok sorozatosan jelentettek csődöt, egyedül a nagyrészt amerikai tulajdonú Kereskedelmi és Fejlesztési Bank maradt talpon. (MH 1998. okt. 16., 36)
A vitorlás hajók piaca mindazonáltal bővül, de egyre keményebb a verseny is: a most még több mint tucatnyi hazai hajóépítő üzemből néhány év múlva talán már csak annyi marad talpon, hogy egy kézen meg lehet számolni őket. (HVG 1998. jún. 6., 79)
L. a köv. kifejezést is.

* Annál inkább *talpon maradt,* s az orrba vert pártjainak is. Meg az a nagy koalíció, amelyik három évvel ezelőtt történelmünk első vértelen, ám győztes forradalmát vívta ki, megbuktatva Milošević hatalmát.

könnyeket ejt/hullajt vkiért/vmiért vki
megsirat, vkit/vmit; nagyon bánja, hogy az illető (dolog) nincs többé
Rabin izraeli miniszterelnök, aki saját szavai szerint nem ejtett könnyeket Sakakiért, cáfolta, hogy a zsidó államnak köze lenne a gyilkossághoz. (HVG 1995. nov. 4., 21)

* Tegnapelőtt ez a forradalmi koalíció, *rejtett könnyhullatások* közepette, fölbomlott, hogy a szükségszerűség fölismerése után újra egyesüljön.

górcső alá vesz vmit/(vkit) vki
alaposan tanulmányozza, tüzetesen szemügyre veszi
A megváltozott munkaképességűek támogatásának folyósítását is górcső alá veszik a következő négy hónapban ugyanúgy, mint a Phare segélyek felhasználását és az irodák működését. (MH 1994. szept. 8., 1)
Végre egy műfaj – írja egy néző -, ahol szabadon lehet beszélni, és a pök-

hendi politikusokat górcső alá lehet venni... (MH 2000. jan. 3., 8)
A lap ezután egyenként veszi górcső alá a hangoztatott vádakat. (MN 2002. ápr. 19., 5)
L. még → bonckés, → nagyító, → szemügy

* Ebben a pillanatban a pártok *górcső alá* veszik eddigi sikereik és sikertelenségeik okát, hogy ezek birtokában még jobban felkészüljenek a december végére kitűzött parlamenti választásokra.

fűt-fát (meg)ígér vki
mindenfélét megígér
És azok vajon hová tűntek, akik a nehezen kivárt albániai rendszerváltás idején fűt-fát, de főleg rengeteg külföldi beruházást ígértek? (MH 1997. ápr. 3., 7)
Az orosz elnökválasztások előtt fűt-fát megígértek, majd minden feledésbe merült. (MH 1996. júl. 13., 7)
VÖ. még → ég[2]

* Tapasztalatból tudom, ugyanis, hogy a választásokon részt vevő pártok és jelöltek *fűt-fát ígérnek* a nyugdíjasoknak, a munkanélkülieknek, a munkában levő dolgozóknak, a társadalom minden rétegének

bekapja a horgot vki
becsapják, sikerül rászedni
Én nagyon csodálkozom, hogy az ilyen esetek újra és újra megismétlődhetnek, hogy mindig akadnak ügyfelek, akik bekapják a horgot. (MH 1997. jún. 20., 15)
Be kell csapni a közönséget. Úgy kell csinálni, mintha terméket tálalnánk neki. El kell hihetni vele, hogy könnyed szórakozásban lesz része, nem szabad eleve elriasztani. Csak miután már bekapta a horgot, derülhet ki, hogy esetleg valamilyen értéket is magához vett. (MH 1997. júl. 17., 8)
L. még → csali, vö. még → lép

* (...) ők maguk se vettek komolyan, a választópolgárok egy része viszont *bekapta a horgot.* Ez nem csak nálunk van így, ha fejletlenebb nyugati demokráciákban is.

vkinek/vminek **az égisze alatt**
vkinek/vminek a pártfogása, oltalma, védnöksége alatt v. irányítása mellett

... feltétlenül célszerű lenne megmenteni a céget, bár a felszámolás esetén is újraindulhatna a termelés egy másik társaság égisze alatt.. (MH 1994. szept. 5., 11)
A búcsúzó csapatok csak a fővárosból, és nem az egész NSZK-ból távoznak, a NATO égisze alatt ugyanis változatlanul Németországban állomásoznak majd. (MH 1994. szept. 9., 1)
Az élő irodalom egy részének összenövése az irodalomtörténettel, a másik felének pedig gyanakvó tartózkodása tőle: nálunk Pándi és Király égisze alatt teljesedett be. (MH 1995. aug. 12., 3)

* Ennek alapján megtörténhet, hogy épp a radikálisok **égisze és uralma alatt** kapjuk meg a legtökéletesebb autonómiát, s kisebbségi jogaink kiteljesedését.

kutyából nem lesz szalonna.
a rossz tulajdonságok nem változnak meg egykönnyen
Saját demokratikus ellenzéke [...] mindenesetre kijelenti, hogy kutyából nem lesz szalonna, és mindegy, ki beszél Pale nevében. Az a csapat ilyen egyszerűen nem válhat szalonképessé. (Népsz 1997 aug. 7., 6)
Kutyából nem lesz szalonna – mondja erre a népi bölcsesség, feltehetően Dave Mustaine, a Megadeth frontemberének beható tanulmányozása nélkül. Fent nevezett gitáros-énekes ugyanis az említett önpusztító tevékenységek mellett a hírek szerint némi anyagozást is űzött egykor, mára viszont – zenész mércével mérve – példás családapa, vegetáriánus, és az egészséges életmód híve lett.
Az internacionalista bolsevik kutyából nem lesz nemzeti, demokratikus szalonna – összegezte mondanivalóját Kövér László Fidesz-alelnök tegnapi sajtótájékoztatóján. Kövér Medgyessy Péter szocialista miniszterelnök-jelöltnek azon nyilatkozatára utalt, amely szerint az MSZP hatalomra jutása esetén megszüntetné a kis- és középvállalkozások kiemelt állami támogatását. (Népsz 2001. aug. 11., 4)
Vö. még → eb

* És ezzel ország-világ előtt bebizonyosodik, hogy **kutyából is lehet szalonna.** Most már csak az a kérdés, milyen az íze?

A szócikkben megmaradt Forgács eredeti utalásrendszere is. A csillaggal jelölt szövegrészek Németh István cikkéből valók.

A másik gondot az jelenti, hogy a harmadlagos használat szövegkörnyezeti feldolgozásának mintájára a több szint anyagát is sokkal alaposabban kellene adatolni.

4. Az archívumhoz, szótárelőzményekhez, örömmel mondhatjuk, van tekintélyes adatbázisunk: Azok a gyűjtések, gyűjtemények, amelyek Penavin Olga tanárnő hagyatékából kerültek elő, és Láncz Irén referátuma szerint frazémáink száma tízezerre rúg, de a saját anyagom és hallgatóim gyűjtése sem sokban marad el ezektől, bár sok lehet az átfedés is.

4.1. Ezeket viszont mind egyenként át kell nézni, elemezni. Azonosítani a fő típusokat, alaki, jelentéstani, redakciós változatokat, területi előfordulásokat, gyakoriságot, és az így kiérlelt tapasztalatokat kell a területre, településrendszerre vetíteni, hogy a pótgyűjtéseket a gyengén vagy egyáltalán nem képviselt tájegységekre összpontosítsuk. A heterogén betelepítés miatt sok gyűjtőpontra van szükség.

4.2. Ebben a szakaszban szembesülünk aztán a korábbi gyűjtések módszertani tarkaságával, a kevert szempontúsággal, a szócikképítéshez szükséges információk részleges vagy teljes hiányával, olyan helyzettel is, amikor csak a puszta szólásalak áll a rendelkezésünkre. Nincs gyűjtési dátum, nincs jelentés- és használatihelyzet-utalás, eredetmagyarázat, illusztráló szöveg sem. A terepi munka nagyon időigényes, fáradságos, viszont az Erdélyben alkalmazott levelezéses begyűjtés is igen kétséges eredményeket hozhat.

Mindebből a területi teljesség, kimerítettség, az azonos jeltárgyra vonatkozás, funkció tartalmi jegyei, információi is csak gondok árán körvonalazhatóak meg.

5.0. Próbáljuk meg végül a következő, második szerkesztési szakasz gondjait, elvi kétségeit legalább felvetni.

5.1. Ha a gyűjtés folyamán jól és következetesen érvényesülnek a területi, jelentésszerkezeti, használati helyzetek, műfajok szerinti tagolódások, nem kell a teljes korpuszt, adattárat csak a végén, egészében megjelentetni. Közölhető csak egy település, településláncolat vagy éppen homogén terület anyaga; csak a jelesnapi regulák az egész Délvidéken, vagy például csak a munkafolyamati, technológiai frazémák, mint amilyen a *Beleköpött már a koldus a pálinkába.*[15] Összegezhetők csak a fiziológiai, lelki folyamati állandósult kapcsolatok (elöntött *az epe, megállt bennem az ütő, nem kaptam levegőt a rémülettől)* stb.

5.2. Eldöntésre vár, hogy a gyűjteményt az aktív használati sajátságok szerint építsük fel, vagy a passzív frazémaismeretre is kiterjesszük, mint Lábadi Károly próbálta meg baranyai kötetében.

5.3. Nagyon kimunkálatlan a betűrendi linearitás mellett, mögött érvényesülő tartalmi, használati helyzeti rendszerek érvényesülése és a szólás-cikkekben való képviseltsége. Olyan utalás- és mutatórendszeré, amely szerint kiderül, hogy milyen paradigmacsoport felel meg a csuklás, köhögés, tüsszentés, átkozódási szándék frazeológiailag prezentálható alaphelyzetének. Pl. ha valaki nagyon betegesen köhög: *Nem kelsz el a vásárban; Mezítláb aludtál az éjszaka; ugat belőle a halál kutyája, veri a cölöpöt,* stb.

Amennyiben ez a szituációs rendszer egyszer összeáll, az is kiderülne, melyik alak a pótolhatatlan, mert tájnyelvi jellegétől függetlenül mással nem szabályozott helyzetet jelöl.

A szólástextusok alaki, változati kiépítése, a szükséges adatok, információk már külön tanulmányt igényelnek. A konkrét és végleges szerkesztés, a fő és utaló címszók rendszere pedig még egyet, hasonlót, mint a kétnyelvűség vonatkozásában magunk is megírtunk.[16]

Jegyzetek és hivatkozott irodalom

Az összehasonlító elemzés forrása Németh István: A kutya szalonnája c. tárcája, Magyar Szó 2003. november 20. 10. oldal

[1] Az állandósult szókapcsolatok változatos, heterogén rendszerét igazán egyik elnevezés sem fejezi ki. Mindegyik valamely szűkebb műfajcsoport általánosítása.

[2] Margalits Ede: Bácskai közmondások és szólások, Baja 1877

[3] Papp György: Margalits Ede Bácskai szólásszótárának frazeológia-történeti jelentősége, Tanulmányok 2002. (különszám) 67–77.

[4] Tripolszky Géza: Szólások és szóláshasonlatok a Tisza mentén, HITK 19–20. 1974. 229–246.

[4a] Vajda S. Zsuzsanna: Feketicsi szólások HITK 8. 1971. 133–141.

[5] Például Penavin Olga: A proverbiumokról – A jugoszláviai magyarok szólás- és közmondáskincse alapján, HITK. 39–40. sz. 1979. 155–180. Uő.. Társadalmi ellentétek a közmondásokban és szólásokban, HITK. 42–43. sz. 1980. 400–63.

[5a] Jung Károly pl. a Mereszkedik, mint a szentpáli szajha szóláshasonlat eredetmagyarázatával foglalkozott.

[6] Margalits gyűjteményében sok, a mai Vajdaság területére vonatkozó frazémát találunk, a Nyelvőr korábbi forrásközlései alapján.

[7] O. Nagy Gábor szólásgyűjteményében felismerhetően a mi régiónkra vonatkozó frazeológiai egység nagyon kevés van. Pl. Halad, mint Dora Moholyra.

[8] A szerkesztők a magyar megfeleltetésben sok eredeti frazémát kutattak fel, akár helyieket is.

[9] Vajda József–Mirjana Burzan: Magyar–szerbhorvát frazeológiai szótár, Újvidék 1984.

[10] Margalits Ede: Isten a világ közmondásaiban I. (Latin, magyar, német, horvát, szerb, szlovén. Bp. 1910). VŐ.: Andrić Edit: Isten a világ szólásaiban, Tanulmányok 2002. 77–95.

[11] Azt tudnunk kell, hogy a szótár, adattár rendszerű feladatoknál nehézkesebbek a programok, mint a szövegszerkesztésben.

[12] Matijevics Lajos: A mai Jugoszlávia területére vonatkozó cikkek a Magyar Nyelvőrben 1872–1972-ig. Létünk 1974. 4. sz. 99–176.
Uő.: A mai Jugoszlávia területére vonatkozó cikkek a Magyar Nyelvőrben, 1905–1975-ig, Létünk 1976, 3–4. sz. 117–41.

[13] A terminust például Buda Béla használja az egyezményes fogalmi rendszerű jelhasználati típusra.

[14] Geleta Piroska: Így zajlott az életem (paraszti életrajz), Újvidék 1974.

[15] Amikor a pálinkát tisztázzák főzés közben, még nagyon erős, magas az alkoholtartalma, és amikor desztillált vagy forrásvízzel hígítják, megjelenik a folyadék felszínének közepén egy köralakú hab a keverés nyomán, ami azt jelenti, hogy az alkoholkoncentráció a kívánt mértékre csökkent. Ekkor mondják a technológiai szólást.

[16] Papp György: A frazeológiai egységek szócikkbe építésének, szótári ábrázolásának, értelmezésének kérdései HK 66–67 1985. 535–47.

WHAT SHOULD A DICTIONARY OF IDIOMS BE LIKE IN VOJVODINA?

After the publication of several dictionaries of idioms in Hungary and regions where Hungarians live as a national minority, the making and publication of such a dictionary in Vojvodina has become necessary. This paper surveys the conceptual and methodical requirements of this task. Several dictionaries of idioms have been published in Hungary, but the corpora of these dictionaries do not include idioms from Bácska and Bánát, therefore, the idiomatic expressions from these regions should be compiled into a separate book. To this end, the already published sources, studies, manuscripts and bilingual dictionaries should be processed. In addition to this, an idiom and proverb archive should be created, in other words, a continuously broadening corpus, by interpreting according to the current needs the diachronic and synchronic, the standard and dialectal peculiarities of both borrowed and coined phraseological units, along with their suitability for being included into the corpus. The collecting of phraseological units should aim at comprehensiveness in the territorial, genre and situational (the situations are determined by the phraseological units) sense, while taking into account the primary, secondary and tertiary usages, that is the ones related to spoken language, literature and journalism respectively.

To this end, entry forms are needed which cover the possible usages, and the principles used for determining the elements of entries (key-word, main form, variations, frequency indicator, visual and situational meaning, etc.) should be consistently applied.

ETO: 809.451.1(497.1):800.87(0.064) CONFERENCE PAPER

ZELLIGER ERZSÉBET

A VAJDASÁG TARKA MAGYAR NYELVJÁRÁSI KÉPE ÉS ENNEK KÖVETKEZMÉNYEI

Előadásom címének első része egészen biztos, hogy nem hat az újdonság erejével. Az a hatalmas betelepítési hullám, amely a XVIII. század második felében a török hódoltság következtében elnéptelenedett bácskai és bánáti területre nagy számú idegenajkú lakosságot hozott, jelentős, a töröktől megkímélt vidékekről származó magyar betelepítést is eredményezett. A betelepítések utolsó hullámaként érkezett a XIX. század végén a bukovinai székelyek egy csoportja az Al-Duna vidékére. Így élnek ma szorosabb-lazább kapcsolatban kupuszinai palócok, dunántúli, jászsági telepesek, a szegedi kirajzás *ö*-ző nyelvjárást beszélő képviselői ezen a területen. A felsorolás természetesen megközelítőleg sem teljes (vö. Penavin1988., 1995.)

A különböző nyelvjárási hátterű közösségek nyelvi kapcsolatainak megvalósulására bizonyára sokféle lehetőség állt és áll fenn. Most itt csak egyet említek. A piacozásból élő kupuszinaiak messze földre eljutottak, és áruik mellett azok nevét is vitték magukkal. Hogy ők ilyen módon járultak hozzá egy egységesülő vajdasági regionális köznyelv alakulásához, arra jóval később gondoltam.

A 90-es években az ausztriai magyarok között gyűjtöttem nyelvhasználti és nyelvi anyagot. Ottani adatközlőim sorában szép számmal találkoztam vajdaságiakkal: újvidéki, óbecsei, székelykevei, telecskai egyaránt volt köztük. És persze a volt az egykori Jugoszlávia más részeiből, így a Muravidékről is. Az ő körükben tapasztalt nyelvi tendenciákból most a következőket emelem ki. Egy bánsági ö-ző nyelvjárást beszélő férj és muravidéki felesége esetén az asszony nyelvválasztása részint az anyanyelvjárási változatokra esett: *petris, kövesztët szalonna, prëzbors* stb., részint a férj nyelvváltozatához való igazodásról szólnak. Így pl. a kukorica neveként megemlíti, hogy *„tengörinek* is mongyák" (a kérdőíves gyűjtés során köznyelvies válaszokra törekvő férj ugyancsak megemlíti a *tengëri*-t második válaszként), de máskor is hivatkozott arra az asszony, hogy a családi használatban a férj nyelvhasználatához alkalmazkodnak. A saját nyelvjárástól való távolodás ebben az esetben a családon belüli hierarchia nyelvi vonatkozásaival látszik összefüggésben lenni.

Előfordul, hogy a nyelvterület egyes pontjain nyelvjárási elemnek tekinthető nyelvi eszköz a nyelvterület más részén az ottani regionális köznyelv (vö. Kiss 1995) része. Ilyesmire utalnak például kérdőívemből a 'petrezselyem; petrezselyem zöldje;' kérdésre adott válaszok. Vajdasági adatközlőim egységesen a *zöldség* szóval válaszoltak, holott az MTsz. egyáltalán nem, az ÚMTsz. a Vajdaságból nem idézi (ez utóbbi szótárnak egy-egy adata van rá Zalabaksáról, Monorról, Tápiószentmártonból, illetőleg hivatkozik a SzegSz., OrmSz. és a SzlavSz. anyagára). Így merül fel az a kérdés, hogy az óbecsei és újvidéki adatközlőim által használt *zőccség* adat hogyan minősíthető – kiváltképpen abban a megközelítésben, hogy székelykevei adatközlőim a tőlük várható *pętręzsęjëm zőgye ~ pętręzsęjëmlapi ~ lapi* (Penavin–Matijevics 1978: 194) helyett ugyancsak ezt a lexémát használták. A probléma megoldásához alighanem akkor jutunk közelebb, ha figyelembe vesszük, hogy az elsősorban zöldségtermesztésből és a Vajdaság minden részébe eljutó és piacozásból élő már hivatkozott kupuszinaiak nyelvében is 'petrezselyem' jelentésben a *zéccség* szó használatos. (Zelliger 1977: 4–6; Silling 1992) A Vajdaságból származó ausztriai adatközlőim nyelvhasználatának ebben a tekintetben tapasztalható egyöntetűsége a nyelvjárási kontaktushatáson kívül még az óhazában kialakult regionális köznyelviségre való törekvésüket is példázhatja.

Ismét visszatérek bácskertesi hajdanvolt adatközlőimre.

30 évvel ezelőtt egy kupuszinai adatközlőm így beszélt – a még régebbi időkről: „kivëttink á Dunán ápátimbá ëgy ládikot mink minD húsztuk Eszékig á ládikot. mikor má ëty kicsit jop hejzet vót, ákkor mëntink vágonyon. mëntink Vinkovācrá, Vukovārrá, mos később Zāgrëbbá." Ma bizonyára nem ezeket a helységeket említenék, de az egykori idős elbeszélő szavai a szerb és horvát nyelvi kapcsolatok meglétének régi voltára utalnak. Ezek a nyelvi kapcsolatok az elmúlt bő nyolcvan év alatt kiszélesedtek, elmélyültek, az élet minden szintjére kiterjedtek. A hosszú időre kiterjedő és intenzív nyelvi kapcsolatok szükségképpen következményekkel járnak.

Hadd említsek ezúttal egy Linzben élő kolozsvári család példáján elém került esetet. Az egyik adatközlőtől nyert nyelvi adatok igen meggondolkodtatóak voltak, mivel a nyelvi életrajzával nem látszottak összhangban lenni. A vizsgálat szempontjából kiemelt fiatal nő a nyelvhasználatra vonatkozó kérdőívet 1994-ben töltötte ki, a nyelvi anyaggyűjtést vele 1996-ban végeztem. Az adatközlő 1994-ben 18 éves volt, 1990-től él Ausztriában, 7 évig Kolozsváron magyar nyelvű iskolába járt. Szüleivel, testvérével, nagyapjával magyarul beszél. Magyarul ír leveleket, olvasni mindent, így regényeket is szokott magyarul. Az adatközlő magyar cserkész, ez is segíti abban, hogy barátaival főleg magyarul beszél. Szülei barátaival is magyarul szól. Református vallású, néha részt vesz magyar nyelvű istentiszteleteken, imádkozni magyarul szokott. Többnyire magyarul, ritkán németül számol.

Magyar anyanyelvén kívül az általa megadott sorrend szerint németül, angolul és románul tud. Anyanyelvtudását saját maga jónak (4-esre) értékelte az 5 fokozatú skálán. A magyar nyelvtudás szokásosan említett hasznos voltán (minél több nyelven tud az ember, annál jobb) kívül egészen egyéni módon is fogalmazott: „valakivel magyarul beszélni kellemes"

Az adatközlő a hangpercepciós vizsgálat során igen nagy hibaszázalékkal oldotta meg a feladatokat. Az aktív hangképzés során megerősödtek a teszttel nyert eredmények. Különösen feltűnő volt a hosszú magánhangzók rövidülése: *disznosajt, kompot, háloszoba, fürdöszoba.* A többi adatközlőtől összehasonlításul rendelkezésre álló adatok alapján figyelemre méltó, hogy ehhez hasonló képet egy második generációs egyetemista lány, egy első generációs, a magyar nyelvet viszonylag ritkán használó asszony és az érdeklődésünk középpontjába került adatközlő édesanyja anyaga mutat. Az a tény, hogy egy olyan családon belül tapasztalható a jelenségnek a figyelmet felkeltő jelentkezése, amelyik viszonylag rövid ideje tartózkodik német nyelvterületen, és kezdetben egyáltalán nem tudott németül, mindenképpen meggondolkodtató. Vajon elképzelhető-e rövid idő alatt (az édesanya esetében kevésbé intenzív német nyelvhasználatot is figyelembe véve) ilyen erős nyelvli interferencia?

Az időtartam fonematikus szerepe a magyar nyelvterülettel érintkező több indoeurópai nyelvből is hiányzik. Tekintetbe kellett venni, hogy a kisebbségi, olykor szórvány helyzetből emigrációba érkező többnyelvű adatközlőket már szülőföldjükön érte, érhette olyan erős idegen nyelvi hatás, ami a némethez hasonló következményekhez vezetett. Ehhez a kibocsátó nyelvi változatot is figyelembe kellett venni. A mezőségi nyelvjárásban általános sajátosság a hosszú magánhangzók helyett a rövid párjuk ejtése, amely még esetenként az *á, é* változására is kiterjed. Ezt a jelenséget mint a standardtól eltérő nyelvhelyességi hibát is lehet tekinteni, de ugyanakkor már nyelvjárási jelenségről van szó: az említett sajátosságot az iskolai oktatásban nem veszik figyelembe, még a magyartanárok sem javítják ki a tanulók beszédében (Szabó 1975, Vöő 1975). Ilyen módon például a vizsgálat egy szakaszán középpontba került kolozsvári család nyelvhasználata valóban a város határain túl, az egész Mezőség magyar nyelvjárására gyakorolt román nyelvi hatás következményére hívja fel a figyelmet. Tágabb értelemben véve az interferencián alapuló változás lehetőségének minden hasonló helyzetben levő kisebbségi nyelvhasználat ki van téve.

Ez a példa egy dilemmára is rávilágít.

Vajon kisebbségi helyzetben az iskola a standardot tanítsa és követelje meg? Vagy a standard tanítása mellett tegyen engedményeket a regionális változat mellett? Harmadik „megoldásként" a tanítás is szorítkozzék a regionális változatra? Felmerülhet még egy kérdés: a pedagógusnak a nyelvi tu-

data, amelyre a nyelvi interferencia a tanulókéhoz hasonlóan hatott, esetleg akadályozhatja-e a standardtól eltérő nyelvhasználat felismerését.

A magyarországi, az egynyelvűségre visszavezethető okokból jóval egyszerűbb magyar anyanyelvi oktatási képletben is vannak, lehetnek buktatók: Előfordulhat, hogy a pedagógus nincs tisztában a tanuló nyelvi hátterével. A feltevés valószerűtlenek tűnhet, mégis megtörtént esetről van szó. A dolog a családomban esett meg akkor, amikor a lányom második osztályos lehetett. A tanítónéni dorgálólag jegyezte meg, hogy a gyerek rendszeresen hibát követ el a hosszú *í, ú, ű* helyesírásában, pedig – mondta – „többször is figyelmeztettem, hogy úgy írja, ahogy mondja" „Az baj – szabadkoztam –, a férjem ugyanis zalai, ott ezeket a magánhangzókat egyáltalán nem ejtik. Sőt! hozzám is a dunántúlias nyelvi változat áll közelebb, és ez bizonyára hatással van a lányom kiejtésére és ezáltal nyelvi tudatára." A tanítónéni meglehetősen hitetlenkedve nézett rám: a probléma (egy fővárosi gyakorlóiskoláról van szó) alighanem újszerű volt a számára.

A nyelvjárásiasságból fakadó gondok azonban másként is felmerülhetnek.

2002-ben magyar nyelv és irodalom tantárgyból az érettségi dolgozatok országos felülvizsgálatában vettem részt. A dolgozatok elbírálásában külön szempont volt, hogy vannak-e a dolgozatban helyesírási hibák, illetőleg nyelvjárási elmek. Az, hogy a két szempontból hibának tekintett előfordulás azonos forrásból táplálkozhat, azaz a helyesírási hiba egyúttal nyelvjárási sajátosság is, még az eligazításban közreműködő szakembereket is meglepte.

A valóság azonban nem volt ennyire bonyolult. A diákok dolgozatában általában nem fordultak elő nyelvjárási elemek. Pontosabban az általam átnézett munkák egyik részében, azokban, amelyeket egy vidéki szakközépiskola diákjai írtak. A dolgozatok másik része ugyanannak a megyének egy szakiskolájában készültek, jóval alacsonyabb színvonalon. A dialektusra visszavezethető hibák döntően a szóhasználatot érintették, hibás voltuk pedig abból fakadt, hogy stilisztikailag nem illettek az értekező prózai szövegkörnyezetbe.

A nyelvileg (is) gyenge dolgozatok hátterében nyilvánvalóan az otthonról hozott igénytelenség, a tanulók gyengébb képességei – hiszen ezért mentek szakiskolába – és az iskola sok okra visszavezethető kevésbé eredményes munkája jelentkezik.

Milyen következmények rajzolódnak kis mindebből a nyelvjárási sokféleséget mutató Vajdaságra vonatkozóan? A regionális standard viszonylagos egységessége mellett a diákok igen eltérő vernakuláris nyelve pedagógiailag is bonyolult feladatot jelent. amelyet kétségkívül tovább bonyolít a környezeti nyelv eltérő nyelvtani és fonológiai rendszere, amelynek az interferenciájával okvetlenül számolni kell.

A lehetséges problémákat az anyaország távolából legfeljebb jelezni lehet, megoldási javaslattal merészség lenne előállni. Némely nyelvi hibák hátterének vázolása is csupán azért nem tűnik jogtalannak, mert a távolság esetleg megláttat olyan összefüggéseket, amelyek a mindennapi munka során többé már nem szembeszökőek.

Irodalom

Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Penavin Olga 1988. *Bácskai magyar nyelvjárási atlasz.* A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék

Penavin Olga 1995. *A jugoszláviai Bánát magyar nyelvjárási atlasza.* Cnesa, Kanizsa

Penavin Olga, Matijevics Lajos 1978. *A jugoszláviai székelytelepek nyelvatlasza.* Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék

Silling István 1992. *Kupuszinai tájszótár.* Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Újvidék

Szabó Zoltán 1975. Hosszú hangok – rövid hangok. In: Gálffy Mózes, Murádin László (összeáll.): *Anyanyelvünk művelése* 147-149. Kritérion Könyvkiadó, Bukarest

Vöő István 1975. Nyelvjárásiasság a magánhangzók ejtésében. In: Gálffy Mózes, Murádin László (összeáll.): *Anyanyelvünk művelése* 149-152. Kritérion Könyvkiadó, Bukarest

Zelliger Erzsébet 1977 *A kupuszinai nyelvjárás igeragozási rendszere.* Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 147. szám, Budapest

THE COLOURFUL DIALECTAL PICTURE OF HUNGARIAN IN VOJVODINA AND ITS CONSEQUENCES

The paper deals with the process and results of changes in and mixing of territorial and dialectal peculiarities, mainly in Austrian environments, under the influence of sociolinguistic factors. Using the experiences of people from Vojvodina, the Mura region and Transylvania the author investigates what happens when the speakers of various dialects find themselves, due to marriage, schooling or other reasons, in an environment where another dialect is spoken. Whether one of the dialects will dominate or there will be a mixing of dialects resulting in regional standardisation.

ETO: 809.451.1–32 CONFERENCE PAPER

CSEH MÁRTA

ÚJ ÉS MEGÚJÍTOTT CÍMSZÓK A MAGYAR ÉRTELMEZŐ KÉZISZÓTÁR MÁSODIK KIADÁSÁBAN

„Az Éksz.[2] nem új szótár, hanem az ÉKsz. átdolgozott, bővített változata. Az átdolgozás szempontjait, a részfeladatokat 1995-ben az alábbiak szerint határoztuk meg:" – és itt következik a szótár második, átdolgozott kiadásának Előszavában az a 10 pont, amely fölsorolja a II. kiadás munkálatai során végrehajtott változtatások típusait. Ebben a dolgozatomban ezekhez a szempontokhoz igazodom, amikor megkísérlek képet adni az *S* betű anyagában végbement változásokról.

1. *„Új címszóként felveszünk olyan szavakat, amelyeket a társadalmi, politikai, művelődési, tudományos, életmódbeli stb. változások formáltak ki, mintegy magukkal hoztak [..]; ill. olyanokat, amelyek a korábbi nyelvállapotban is ismertek, sőt jórészt elterjedtek voltak, de az ÉKsz.-ból hiányoznak [..]"*(Éksz.[2], V.)

Az új címszavak között (l. a mellékletet) elég sok az összetett szó. Pl. a *sajtó-* előtagú összetételek 11-gyel, a *siker-* előtagúak 13-mal, a *sport-* előtagú szavak 12-vel gyarapítják a szócikkek számát, de helyet kapott a *sci-fi* és a *sejhaj*, a *segédigenév* és a *sikértartalom*, a *siratófal* és a *skalpvadászat*, a *sudribunkó* és a *superman* is. A *simaizom* és a *sorszedőgép* önálló címszókká válásának helyesírási okai vannak (l. a 9. pont alatt).

Föltűnően sok az újonnan szótározott szavak között az idegen szó (*sanzonett, sátánista, sékel, séró, slihtol, slusszpoén, ságun, spekacski, stikkes, svajfol* stb.), nagy hányaduknak még az írásmódja is eredeti (schilling, *securitate, sherry, shop, show* – és *showman* –, *sombrero, spray, squash, steward, stich, stift, stroke*. Egyik sem utaló szócikk címszava, bár ilyenek is vannak, l. később. Gyönge vigasz, hogy ezek az újkeletű – „magyar" – szavak nagyrészt a peremszókincs elemei még, (gyakorisági mutatójuk főleg 5-ös, de pl. a *sátánista*, a *slusszpoén* és a *shop* mellett a 4-es, a *spray* mellett a 3-as, a *show* mellett a 2-es piktogram áll. (A *schilling*-nek – bizonyára nem véletlenül – nincs gyakorisági mutatója.) A *stip-stop* és alak-

változata a *stipi-stopi* gyermeknyelvi jellegű, nyilvánvalóan belső keletkezésű szó ugyan, amelynek előtagja játékos szóferdítéssel jött létre, s az alakváltozatban az *-i* képző magyar morfológiai elem, a tőben azonban itt is idegen szó, a 3-as gyakorisági mutatójú *stop* húzódik meg. Kevesebb az új címszók között a magyar tövű származékszó (pl. *sarus, sátorozó, sérül, sí-elés, síelő, simuló, sóhajtásnyi, során, söprés, súlyoz, súlyzózik, surranó),* magyar tőszó pedig csak elvétve akad: a *selyma* (mint a *selma* új alakváltozata, s így új utaló címszó).

További új utaló címszók is bővítik a címszóállományt: a *rég*[ies] minősítésű *serfőzde* a *sörfőzdé*-re, a *nép*[ies] v. *irod*[almi] minősítésű *sömlyék* a 'vizenyős, ingoványos rét' jelentésű *semlyék-re* utal.

Érdekes változás ment végbe a *slag, slág, slauh* címszóban: a harmadik alakváltozat immár *slaug* alakot nyert, így utaló címszóként is fölváltotta a *slauh*-ot.

Új utaló címszó a *sparherd* is, amely a *sparhert* helyébe lépett, csakhogy ebben az esetben az értelmezett címszó is új alakváltozat, a *sparhelt,* amely a *sparhert*-ot váltotta föl.

Csak formálisan új címszó a *stressz*: az első kiadásbeli *sztressz* helyébe került.

(Újonnan fölvett alakváltozat a *sebtében* mellett a *sebtiben*, a *seprű, söprű* mellett a *seprő* és a *stimmel* mellett a *stimmol* is, csakhogy ezekkel az alakváltozatokkal nem gyarapodott a szótár címszókészlete, mert betűrend szerinti besorolásukhoz nem volt szükség arra, hogy utaló szócikkek formáját öltsék. A *sörital* címszó mellett *rég*[ies] v. *tréf*[ás] minősítéssel megjelenik a *serital* alakváltozat; azonban ennek sincs utaló címszava, betűrendi helyén viszont ott a *seres* és a *serfőzde* – ezek eligazíthatják azt, aki esetleg a *serital-t* keresi.)

2. „*Új jelentésként vesszük fel azokat, amelyek fontossá, elterjedtté váltak vagy korábban is ilyenek voltak, csak az ÉKsz.-ban szótározatlanok maradtak [..]*"(Éksz.[2], V.)

Az *S* betű anyagában ilyen jellegű változások mentek végbe a következő szócikkekben: *sánc, sarkantyú, sárkány, sarkos, sáros, sarutlan, sáska, sáv, sávváltó, sétalovaglás, sifríroz, sipista, sípláda, skalp, slapaj, söröskorsó, spannol, spanyolnád, spirituális, sportos, sprintel, stáb, standard, statikus, stílus, stop, stoplámpa, stoppol, stratégiai, sugallat, sugalmaz, sugárágyú, súlycsoport, sumák, surmó, suska, suskus, süllyedés, svédtorna.* A jelentésszerkezet bővítésének típusai megfigyelhetőek az alábbi összevetés segítségével:

ÉKsz.	Éksz.[2]
sánc fn **1.** *Kat is, rég* Védelmül épített töltés, gát. | *Tört*: *Az alkotmány ~ai*: az 1848 előtti Mo.-on nemesi kiváltságok **2.** *Sp*: *Síugró ~*: síugrásokhoz haszn., meredek lejtőjű építmény.	**sánc** fn **1.** *Kat is, rég* Védelmül épített töltés, gát. | *Tört*: ***Az alkotmány ~ai***: az 1848 előtti Mo.-on nemesi kiváltságok **2.** *Sp:* ***Síugró ~***: síugrásokhoz haszn., meredek lejtőjű építmény. **3.** *Sp* Röplabdában: sáncoló játékosok alkotta akadály.
sarkantyú fn **1.** Lábbeli sarkára erősített, csúcsban v. fogazott korongban végződő fémeszköz, amellyel a lovas a lovát sarkallja. **2.** *Áll* Némely madár (pl. kakas) csüdjén hátrafelé görbülő karom. **3.** *nép* Sarkantyúcsont. *~t tör vkivel:* e csontot kétfelé húzzák abban a babonás hiszemben, hogy ainél a széttört csont csúcsa marad, annak kívánsága teljesül. **4.** *Növ* Némely virágon, levélen sarkantyúra emlékeztető nyúlvány *Az ibolya ~ja*. **5.** *Műsz* Folyó szabályozására, meder szűkítésére a partról a vízbe benyúló gát. **6.** *táj Konyha* Derelyemetélő.	**sarkantyú** fn **1.** Lábbeli sarkára erősített, csúcsban v. fogazott korongban végződő fémeszköz, amellyel a lovas a lovát sarkallja. **2.** *Áll* Némely madár (pl. kakas) csüdjén hátrafelé görbülő karom. **3.** *nép* Sarkantyúcsont. ***~t tör vkivel:*** e csontot kétfelé húzzák abban a babonás hiszemben, hogy akinél a széttört csont csúcsa marad, annak kívánsága teljesül. **4.** *ritk* | A sarokcsontból vadon kinövő csont. | A saroknak (a lábbeli nyomásától) megvastagodott bőre. **5.** *Növ* Némely virágon, levélen sarkantyúra emlékeztető nyúlvány ***Az ibolya ~ja***. **6.** *Műsz* Folyó szabályozására, meder szűkítésére a partról a vízbe benyúló gát. **7.** *táj Konyha* Derelyemetélő.
sarkos mn **sarkas 1.** ‹a sarkatlannal ellentétben:› aminek sarka van. *~ papucs*. **2.** Sarkot alkotó. *~ összeillesztés*.	**sarkos** mn **sarkas 1.** ‹a sarkatlannal ellentétben:› aminek sarka van. ***~ papucs.*** **2.** Sarkot alkotó. ***~ összeillesztés.*** **3.** *biz* Éles, kihegyezett. ***~ megfogalmazás.***
sarutlan mn *ritk* Sarut nem viselő, mezítlábas.	**sarutlan** mn **1.** *ritk* Sarut nem viselő, mezítlábas. **2.** *Vall:* ***~ karmeliták:*** a karmelita rendnek a 16. sz.-ban különvált, szigorúbb regulájú reformága.
sáska fn Egyenes szárnyú, ugrólábú, tömegesen nagy kárt okozó növényevő rovar.	**sáska** fn **1.** Egyenes szárnyú, ugrólábú, tömegesen nagy kárt okozó növényevő rovar. *Áll:* ***Imádkozó ~:*** ájtatos manó. **2.** *biz* v. *gúny* Falánk személy, es. gyermek.
sípláda fn *rég* Verkli.	**sípláda** fn **1.** *rég* Verkli. **2.** *tréf* | Rádió(készülék). | *ritk* Televízió(készülék).

ÉKsz.	Éksz.[2]
spirituális I. mn | *vál* Lelki, szellemi. | *Fil* Az élet jelenségeit, a világot idealista módon, tisztán szellemi szempontból értékelő, a tudat elsődlegességét hirdető. | *Irodt* Vallási tárgyú, vallásos szellemű. **II.** fn *Vall* Kat: papnevelő intézetben: felügyelő.	**spirituális I.** mn **1.** *vál* Lelki, szellemi. | Testetlen, anyagtalan. 2. *Irodt is* Vallási tárgyú, szellemű, egyházi. **II.** fn *Vall* Kat: papnevelő intézetben: a növendékek lelki fejlődését gondozó elöljáró. | Lelkiatya, gyóntató pap.
sportos mn *Ruha* | Kirándulásra, szabadban való tartózkodásra alkalmas, kényelmes, erős, nem kényes ‹ruha(darab)›. ~ *kabát.* | Ilyen ruhával kapcs. ~ *szabás.*	**sportos** mn **1.** Sporttal kapcs., sportolással járó, rá jellemző. ~ ***életmód, alkat.*** **2.** *Ruha* | Kirándulásra, szabadban való tartózkodásra alkalmas, kényelmes, erős, nem kényes ‹ruha(darab)›. ~ ***kabát.*** | Ilyen ruhával kapcs. ~ ***szabás.***
stop msz ‹Megállásra, ill. szünet tartására való felszólítás:› állj!	**stop I.** msz **1.** ‹Megállásra, ill. szünet tartására való felszólítás:› állj! **2.** *hív* ‹Távirat szövegének hangos olvasásakor a mondat végét jelző szó:› pont. **II.** fn *biz* **1.** Megállást jelző tábla v. piros lámpa. ***Nem tudott megállni a ~nál.*** **2.** *biz* Autóstop. ***~pal jutott csak haza.***
stoplámpa fn *Közl* Féklámpa.	**stoplámpa** fn *Közl* **1.** Féklámpa. **2.** ‹Az erd. m-ban:› közlekedési jelzőlámpa.

3. „Módosítjuk, *esetenként kicseréljük az értelmezést, ha hiányos, pontatlan vagy félreérthető [..]*"(Éksz.[2], V.)

A módosítás néha egészen apró, bár sosem lényegtelen. Például a *sarkantyú* alatti *sarkantyút tör vkivel* szókapcsolat értelmezésében „e csontot kétfelé húzzák..." helyett: „a csontot ..."; a *segít* szócikkben az 1. jelentés értelmezése: „Vkinek a munkáján tevékeny közreműködésével segít" helyett „vkinek a munkájában..."; a *sikló* alatt: *~k*: medencecsont nélküli, sajátos koponyaalakú kígyók családja" helyett „...koponyalkatú..."; a *sparhelt* alatt: „Takarék-, ill. gáztűzhely" helyett: „takarék-, es.[etleg] gáztűzhely"; a *spektrum* 2. jelentése alatt: „Sugárzás részecskéinek energia szerinti eloszlása" helyett „...elosztása"; a *spiccel* 1 jelentésében az értelmezés: „Balettban: hátrafeszített lábujjai hegyén áll, táncol", helyette: „...lefeszített..."; a *spontaneitás* 1. jelentésének értelmezése: „Feszélyezetlen, gátlástalan megnyilvánulás, elhatározás", helyette „Feszélytelen..."; a *sugalmaz* 1. jelentésében: „‹Vmilyen gondolatot, szándékot› ébreszt" – innen elmaradt a csúcsos zárójel; a *svédtorna* 1. jelentésében: „A test minden izmát megmozgató, rendsz. szabadgyakorlatból álló, egészségügyi célú t."

helyett: „... szabadgyakorlatokból álló...torna" A *smink* 1. jelentésének értelmezése tömörebbé vált: „Kendőzőszer, arcfesték" helyett: „Arcfesték."

Más esetekben nagyobb a változás. Pl. a *sáv* 1. jelentése egy szóval bővül: „Környezetétől elkülönülő, az alapszótól rendsz. elütő hosszú, keskeny (terület)rész, szélesebb csík"; a *savanyú* 1. jelentésében az értelmezés: „Ecet, citrom ízéhez hasonlóan csípős, összehúzó ízű" helyett: „Ecet, citrom ízéhez hasonlóan csípős ízű, a szájat összehúzó"; a *sima* 1. jelentésében a *sima víz* szókapcsolat a) jelentésárnyalatának értelmezésében: „lágy, meszes víz" helyett: „lágy, nem meszes víz"; ugyanott a b) jelentésárnyalat értelmezésében kiegészítő magyarázatként, csúcsos zárójelben: „közönséges ivóvíz ‹az ásvány- v. a szódavízzel ellentétben›" helyett: „...‹a szénsavas vízzel ellentétben›"; a *sisak* 6. jelentésében a *nyílt sisakkal* szókapcsolat értelmezése: „meggyőződését, szándékát nyíltan felvállalva ‹küzd, vitatkozik›" helyett: „...nyíltan feltárva..."

Van, hogy az értelmezés teljesen átalakul. Ezt láttuk föntebb a *spirituális* szó kapcsán. A *spanyolnád-dal* ugyanez történt: Az ÉKsz.-beli értelmezése: „Egy trópusi pálmának, ill. a Földközi-tenger mellékén honos nádfajtának hajlékony szára, ill. rostja." Az Éksz.[2]-ban: „**1.** *Növ* Pálmaféle trópusi növény (Calamus rotang). | Ennek hajlékony rostja. **2.** *Növ* Pázsitfűféle növény (Arundo donax). | Ennek hajlékony szára." Itt említem meg a *sövényszulák*-ot is, amelynek értelmezése változatlan maradt, de a tudományos latin neve kiegészült: „(Calystegia sepium)" A *stoppol*[2] igének a nyelvtani szerelésében következett be változás: jelöli a szótár, hogy (az átalakított jelentésszerkezet következményeképpen) tárgyatlanul is ragozható. A *stressz*-nek nemcsak az írásmódja változott meg, de pontosabb lett az értelmezése is: „*Orvos* A szervezet v. a pszichikum (erős v. gyakori) megterhelésének hatására létrejött (, védekezési reakcióban megnyilvánuló) állapot" A főnévi értékű *summás* átfogalmazott jelentése a társadalmi változásokkal hozható kapcsolatba: „Idénymunkára szegődött mezőgazdasági (, kül. araró)munkás", eredetileg pedig ez volt: „Mo.-on a tőkés mezőgazdaságban: a megszabott járandóságért idénymunkára szegődött munkás"

A *siketnéma* és a *süketnéma* szócikkek teljesen funkciót cseréltek: a *siketnéma* vált értelmezett szócikké, a *süketnéma* pedig utalóvá.

Az etimológiai utalások is több helyütt változásokat mutatnak. Pl.:

– **sárga:** [tör v. ← *sár* 'sárga, szőke' (<tör)] ehelyett: [tör]
– **sarkantyú:** [← *serkent]* ehelyett: [← *sarok* v. ← *serkentő];*
– **sejt**: [← *selejt]* ehelyett: [ném];
– **segély:** [← *segéd*] ehelyett: [← *seg(ít)*];
– **selma:** [szlk v. cseh] ehelyett: [ném];
– **semlyék:** [?] ehelyett: [? ↔ *selyem*];
sisak: [?] ehelyett: [? tör];

– **spániel:** [nk: ang<sp] ehelyett: [nk: ang<fr<sp];
– **stílus:** [lat<gör] ehelyett: [lat];
– **stoppol**[2]: [nk: ang] ehelyett: [ném];
– **suprikál:** [↔ *suprál* 'ua.'] ehelyett: [<hangut].

A korábbi gyakorlattól eltérően némely szóösszetételhez is járul etimológiai információ: *spanyolcsizma* [~ném], *spanyolfal* [~ném], *spanyolgallér* [~ném], *spanyolmeggy* [~ném], *spanyolnád* [~ném], *spanyolnátha* [~fr], *spanyolviasz* [~ol], azaz utalnak a szerkesztők arra a nyelvre, „amelynek megfelelő összetett szavát részint átvettük, részint lefordítottuk" (Éksz.[2], XXIII.).

4. „Módosítjuk, *esetenként kicseréljük az eleve vagy ma már nem kellően odaillő példákat [..]*"(Éksz.[2], VI.)

A *sárga* a következő példákkal, ill. állandósult szókapcsolatokkal bővült: *sárga angyal, a sárga földig leszid, leszól stb., leissza magát a sárga földig.* A *sáros*-nak az argóban használatos 3., 'adós' jelentéséhez az *Ezer forinttal sáros* példamondat kapcsolódik. (A korábbi szótárban *Száz forinttal sáros* volt ugyanez a példa.) A *sík* főnévi jelentéskörének 4. jelentésében az új példa: *más síkra tereli a vitát.* A *státus* elsődleges, hivatalosnyelvi jelentése értelmezett szókapcsolattal gazdagodott: *vki státusban van* 'a kinevezett alkalmazottaknak egyike' A tájnyelvi *sumák*-nak mind a régi jelentéséhez, mind az újakhoz kapcsolódik új példa:

1. Sunyi, alattomos ember. *Nagy ~!*

2. Ilyen emberre jellemző magatartás, csalás, szélhámosság. *Nincs itt valami ~?*

3. (jelzőként) ~ *beszéd.*

A *stílus* szócikkében csupán egy apró egyszerűsítés ment végbe az átdolgozás során: a mondat alakú példát szószerkezetté alakították át, így lett *a vezetés a stílusa* példából *a vezetés stílusa.*

5. „*A rétegnyelvi, szóhangulati és stílusminősítéseket módosítjuk, ha a nyelvi változások, elmozdulások ezt indokolják [..]*"(Éksz.[2], VI.)

Ilyen jellegű módosításokra gyakran mutatkozott szükség. Például: a *senyved* címszónak nem mindkét, hanem csak az 1. jelentéséhez kapcsolódik a *vál*[asztékos] minősítés; a *sicc* címszó alatti *mint a sicc!* állandósult szókapcsolat minősítése *argó*-ról *biz*[almas]-ra változott; a *sillabusz* 1. jelentésének első jelentésárnyalata eddig *Pol*[itikai] minősítésű volt, most *biz*[almas], *kissé tréf*; az 1. jelentés második jelentésárnyalata mellől törölték a *biz*[almas] jelzést, és csak a *kiv*[eszőben, elavulóban] maradt; a *sima* melléknévi 5. jelentésének negyedik jelentésárnyalata, benne a 'minden teketória nélkül', ill. 'kétségbevonhatatlanul' jelentésű *simán*-nal *argó* helyett *biz*[almas] minősítést kapott; a *slag~sláger~slaug*, és a *spannol* címszók ugyancsak; a *spárga*[2] 1. jelentése mellett megjelent a *Növ*[énytani] minősí-

tés, a *Sp*[ortnyelvi] *sprintel* nem *kiv*[eszőben, elavulóban] lévő szó már a maga egészében, hanem 1., 'vágtázik' jelentésében *ritk*[a], a *kiv*[eszőben, elavulóban] stílusérték a 2., 'gyorsúszással úszik' jelentéséhez tapad, az *argó*-ban való használatát pedig 'nekiered, (el)fut, rákapcsol' jelentésben az újonnan fölvett 3. jelentés regisztrálja; a *stáb* a most fölvett 'Vkihez tartozó munkacsapat, munkatársi kör' értelemben *biz*[almas] *sajtó*[nyelvi], 'vezetőség' jelentésében pedig nem az eddigi *biz*[almas], hanem a *ritk*[a] minősítés jellemzi; a *standard* 1. jelentése teljes egészében az *Üz*[emi, vállalati élettel kapcsolatos], 2., újonnan fölvett jelentésében *Nyelvt*[udományi] műszó, többi jelentéseinek használati korlátai nem változtak; a *statikus* jelentésszerkezetéből törölték a *Műsz*[aki nyelvi] minősítést, ehelyett az 1. melléknévi jelentése *Fiz*[ikai], a 2. melléknévi jelentése a *Vill*[amossági], a 3. melléknévi jelentése a *Tud*[ományos nyelvben használatos] minősítést kapta; a *sumák* (l. fönt is) *táj*[nyelvi]-ből *biz*[almas] minősítésűvé vált; a *sumer*-től megvonták a *Tört*[énettudományi] jelleget, és szintén a *biz*[almas] minősítést kapta; a *suska* eddig *táj*[nyelvi] szónak számított, a megújított szövegben viszont egy jelentéssel bővült a jelentésszerkezete: a *biz*[almas szóhasználatban] 'pénz' jelentése is lehet.

A legösszetettebb változásokat a rétegnyelvi, szóhangulati és stílusminősítések vonatkozásában a *süket~siket* szócikke mutatja. Már a címszó két alakváltozata közötti viszony is megváltozott: a *siket hiv*[atalos használatú] is amellett, hogy megmaradt *nép*[ies] és *vál*[asztékos] jellegűnek. Melléknévi 2. jelenésének első jelentésárnyalatában helyet cseréltek a *vál*[asztékos] és a *pejor*[atív] minősítések (ez utóbbi vált elsődlegessé), ugyanennek a jelentésnek a második 'érzéketlen, közönyös' jelentésárnyalata mellől viszont elmaradt a *pejor*[atív] minősítés. A melléknévi 3. jelentése minden árnyalatában *pejor*[atív], az egyes jelentésárnyalatok közül pedig az 1. és a 3. *biz*[almas], a második *nép*[ies]. *Nép*[ies] és *biz*[almas] e szavaknak a szótározott szókapcsolatokban való használata is, amelyet a melléknévi 4. jelentés mutat be. A *süket fazék*-nak pl. elsősorban az olyan főzőedényt nevezhetjük, amelyben lassan forr a víz, ill. fő az étel, másodsorban pedig 'ostoba, lassú észjárású ember'-t jelent. Ez utóbbi meghatározáshoz az ÉKsz. még egyszer hozzárendelte *nép*[ies] minősítést, kiegészítve a *pejor*[atív]-val – az új kiadásból mind a kettőt törölték. Az 5. jelentés nem *argó* minősítésű itt , hanem *biz*[almas].

Végül egy pusztán technikai jellegű átalakításra is van példa itt: a *savanyú* melléknévi 2. jelentése e szónak a *Vegy*[észeti] használatát mutatja be, s e jelentésen belül két jelentésárnyalat között tett különbséget. Mindkét jelentésárnyalat mellett jelezte a műszójelleget is. Az átdolgozáskor a szerkesztők elkerülték a rétegnyelvi használatra utaló rövidítés megismétlését azzal, hogy egy grafikai megoldással (egy függőleges vonallal, amely a

jelentésárnyalatok egymástól való elhatárolására szolgál) mintegy az egész jelentésre érvényessé tették a szóban forgó jelzést.

6. *„A minősítések közé új kategóriaként felvesszük az Inf [=informatika], a Szociol [=szociológia] és a trágár minősítést."* (Éksz.², VI.)

Az átnézett S betűs anyagban egyik megnevezett új minősítés sem bukkant föl.

7. „Címszavakat, *jelentéseket csak ritkán törlünk."* (Éksz.², VI.)

A törölt címszók listája a mellékletből megismerhető, bár ez a lista ténylegesen rövidebb, mint amilyennek tűnik. Több esetben ugyanis valójában nem k i m a r a d t, hanem csak e l k e r ü l t eddigi helyéről a kérdéses címszó. Ez történt pl. a *service*, a *skarabeus*, a *stearin* és a *stress* utaló szócikkekkel. (A *stearin* a *sztearin* szócikkében azért megtalálható mint a címszó *kiv*[eszőben] lévő alakváltozata.) A *sorszedő* szócikknek, a *sima* melléknévi 5. és a *spárga*² 3. jelentésének a kimaradása csak látszólagos – mint már volt róla szó –, mert önálló címszókká váltak; e címszók a *sorszedőgép* a *simaizom* és a *télispárga*. Elhagyták viszont a felújítók a *süsü*¹-et, a *suprikál*²-t, a *summás*²-t.

Az, hogy jelentéscsoport, egyedi jelentés vagy jelentésárnyalat kimaradt, már gyakoribb eset. Pl.: kimaradt a *sikló* teljes melléknévi jelentésköre; a *sűrít*-nek 3 tájnyelvi jelentését törölték; törölték a *sárga* melléknévi jelentései közül a 4.-et (és az egyik jelentésárnyalatot a melléknévi 1. jelentés alól, amelyben többek között a 'körmöci arany' jelentésű *sárga csikó* szókapcsolat volt), főnévi jelentései közül a 3.-at emelték ki (ez is, és a melléknévi 4. jelentés is *Pol*[itikai] minősítésű volt). Kimaradt egy-egy jelentés a *sejtrendszer*, a *segít*, a *semlyék* és a *sétál*, a *spiccel* és a *spontaneitás* jelentésszerkezetéből is. A *süket* melléknévi 5. jelentése, amely az argóban való szóhasználatot mutatja be, az egyik jelentésárnyalatával lett szegényebb.

8. *„Az ÉKsz.-ban a helytelennek, kerülendőnek, ill. fölöslegesnek ítélt címszókat, szókapcsolatokat és jelentéseket megjelölő *-ot töröljük, mert ez a jel sokféle árnyalatra figyelmeztet – egyformán. Helyette az ÉKsz.-ban is használt változatos megkülönböztető formulákkal, tartalmas szavakkal élünk (például: helyesen v. helyesebben, terpeszkedő kifejezésekben, pongyola használatban stb.) Természetesen több minősítés (mint az argó, durva stb. vagy a biz) egyúttal nyelvhasználati állásfoglalást, tájékoztatást is kifejez."* (Éksz.², VI.)

Ilyen *-gal jelölt szavak voltak az ÉKsz.-ban pl. a *spájz*, a *spannol*, a *sparhert*, a *spontaneitás*, a *sprintel*, a *stimmel* és a *stoppol*² 2. és 3. jelentése. Az átdolgozás során megítélésük a következőképpen alakult:

– **spájz**: *kissé ritk* **spejz** *biz*;

– **spannol:** *biz*;

– **sparhelt, sparherd:** *biz*;

– **spontaneitás:** *vál*;
– **sprintel 1.**: *ritk*, **2.**: *kiv*, **3.**: *argó*;
– **stimmel:** *tréf* **stimmol** *biz* **1.**: ∅, **2.**: *Zene kiv*;
– **stoppol**[2]: *biz*, **2.**: ∅, **3.**: ∅, **4.**: ∅.

A jelek szerint a *-ot legtöbbször a *biz* minősítés váltotta föl.

9. *„A helyesírásban (nagyon kevés kivétellel) a Magyar helyesírási szótárhoz igazodunk. Ezért például az ágasbúza címszóként megszűnik, mert különírandó (és szókapcsolatként a búza szócikkébe épül be), aligátor írandó az eddigi alligátor helyett (ezért más betűrendi helyre kerül) [..]"*(Éksz.[2], VI.)

A helyesírási változásokkal kapcsolatban megemlíthető például a *samanizmus~sámánizmus* alakváltakozás, a *sumer* és a *spániel* elsőbbrendűvé válása a *sumér*-ral, *spaniel*-lel szemben, valamint a már említett *simaizom, sorszedőgép, télispárga* összetételek önálló címszókká válása.

A 10. pont a képek kihagyása melletti döntést jelzi, szövegváltozástípusok tehát nem kötődnek hozzá.

*

Mindezeket a szövegbeli módosulásokat tanácsos lesz sorról-sorra mérlegelni a Magyar–szerb nagyszótár szerkesztése során.

MELLÉKLET

Az ÉKsz.[2]-ból kimaradt címszók, ill. szójelentések: *sáfrányillat, sajnálatraméltó, sajtóegyezmény, sajtóelőadó, sajtótájékoztató, sajtótermék, sávnyújtó, segédpénztár, segélydíj, sekélyedik, selyemgyár, selyemkendő, selyemmajom, semmiletteképpen, serevény 1—2., serif*[2], *serlegmérkőzés, sertelábú, service, sétakocsizás, settyeg 1—2., sifli 1—3., sikló I., sikta 1—2., silapsi, sillámlik 1—2., sima I. 5., sindevészik, sinus, sinusgörbe, skarabeus, skatulyaház, slang, slauh, slipsz, sorszedő, spaniel, spárga*[2] *3., (sparhert), stearin, stikkel, -stól, -stől, stress, subrikál ~ suprikál, summás*[1], *suprikál*[2], *(sűrít) 1—4., sür-forr, süsü*[2].

Az ÉKsz.[2] új címszavai: *saccra, sajtcédula, sajtlégy, sajtóbelépő, sajtóberkekben, sajtóbeszélgetés, sajtóbotrány, sajtócézár, sajtóértesülés, sajtójelentés, sajtónyilvánosság, sajtópolémia, sajtórendészet, sajtórendészeti, sajtreszelő, sakkbáb, sakkjátékos, sakk-készlet, sakkmérkőzés, sakkprogram, salakmotorozás, salátaolaj, salátaöntet, salátástál, sáncasztal, sanzonénekesnő, sanzonett, sapi, sápkóros, sárdobálás, sárgacsőrű, sárgafolt, sárgásbarna, sárgásfehér, sárgásvörös, sárközi, sarokdobás, sarokszám, sarus, saslik, sátánista, sátánizmus, sátorkaró, sátorozó, sátorváros, sávváltás,*

schilling, scientológia, sci-fi, sebességkorlátozás, sebesültvonat, sebészorvos, sebváltókar, securitate, segédigenév, segédmunkaerő, segédpüspök, segédrendező, segélycsomag, segélyhívó, segélyszállítmány, segélyszervezet, segélytelefon, seggdugasz, seggnyalás, seggrészeg, segítőkész, segítségkérés, segítségnyújtási, sejhaj, sejtfaló, sejtkultúra, sejtszövet, sékel, selyeming, selyemmajmocska, selyma, semmítőszék, serdülés, sereglés, seregnyi, serfőzde, seri, séró, serpa, sérül, sétakocsikázás, sétálómagnó, sétálóudvar, sete-suta, sherry, shop, show, showman, síakrobatika, sícipő, síelés, síelő, sífelvonó, sihta, síita, sikanéria, sikerágazat, sikerdarab, sikerdíj, sikeredző, sikerember, sikerkovács, sikerkönyv, sikerlista, sikerorientált, sikerpropaganda, sikerszám, sikersztori, sikértartalom, sikertörténet, siketnéma, siketnémaintézet, siklóernyő, siklórepülés, sílift, sílövészet, simafenyő, simaizom, símaszk, simli[3], simlis, simuló, sin, sinbusz, sípolófazék, sípulóver, sísapka, siratófal, sírgondozó, sirít, sírlelet, síroller, sírrabló, síszezon, skac, skalpvadászat, skizofrén, skizofrénia, skribál, skubiz, slágerlista, slágermérkőzés, slágertéma, slaug, sliffentyű, slihtol, slisszol, slum, slusszpoén, smaciz, sminkes, smukk, smúzol, snapszer, snaucer, sneci, snooker, snowboard, sófár, sofiroz, sógun, sóhajtásnyi, sokágú, sokdioptriás, sokemeletes, sokíroz, sokkhatás, sokkol, sokkterápia, soklakásos, sokszögletű, sokzsebes, sombrero, sonkatekercs, sorállomány, sorállományú, során, soremelés, soremelő, sorkizárás, sornyomtató, sorozatgyilkos, sorozatjel, sorszedőgép, sóskút, sósrúd, sóványítókúra, sömlyék, söprés, söralátét, sörhas, söröslád a, sörpocak, sörpuccs, sörszagú, sötétpiros, sötétvörös, spakli ~ spakni, spangli[1], spangli[2], (spániel), spárgakel, spatula, spéci, spekacski ~ pekacski, spenótzöld, spermabank, spórkassza, sportakrobatika, sportállás, sportcsatorna, sportnagyhatalom, sportpszichológia, sportrendezvény, sportszellem, sportszövetség, sportteljesítmény, sportuszoda, sportünnepély, sportvezető, spotlámpa, spratt, spray, spricni, sprintszám, squash, stáblista, stadioncsúcs, stafétabot, starking, statútum, staub, steak, stekker, stencilgép, sterilizátor, steward, stich, stifolder, stift, stigmatizált, stikkes, stílusjegy, stílusművészet, stílusváltás, stimuláns, stip-stop ~ stipi-stopi, stoki[1], stoki[2], stoppos, stoptábla, stornó, stószol, strandbelépő, strandröplabda, strandvendéglő, stressz, stresszhelyzet, strichel, stroke, stúdióbeszélgetés, sudribunkó, sugárfegyver, súgógép, súlyadó, súlycsonkítás, súlyfelesleg, súlyoz, súlyzógyakorlat, súlyzózik, superman, surlókór, surranó, surranópálya, sutyerák, süketel, süketszoba, sütőforma, sütőpapír, svájfol ~ svejfol, svarc, svédasztal, svédcsepp, svédgomba, svenk.

THE NEW AND THE RENEWED ENTRIES IN THE SECOND EDITION OF THE HUNGARIAN MONOLINGUAL DICTIONARY

The paper points out the differences between the first and second editions of the Hungarian Monolingual Dictionary with respect to the editing and the definitions by comparing the entries for the letter S in the two dictionaries. Taking stock of the differences is important from the aspect of making the necessary corrections during the editing of the Hungarian-Serbian bilingual dictionary.

ETO: 809.451.1:808.61(0.064) CONFERENCE PAPER

KATONA EDIT

FRAZEOLÓGIAI EGYSÉGEK BELSŐ ÉS KÜLSŐ VALENCIÁJA

A frazeologizmusok vizsgálatában a kutatók az elmúlt évtizedekben a legnagyobb hangsúlyt a – kétségtelenül fontos – gyűjtésre és a történeti feldolgozásra fektették, a grammatikai sajátosságokra kevesebb figyelmet fordítottak. Magának a frazeologizmus fogalmának a meghatározására számos kísérlet történt, így természetesen sok, egymástól részben vagy egészében eltérő definíció és elnevezés született.

A kérdés avatott kutatói általában abból a nézetből indulnak ki, hogy a frazeologizmus mindig legalább két szintaktikai viszonyban álló szó kapcsolata – Juhász József alkalmazta erre a különformáltság kifejezést. Olyan külön formált, kötött szerkezeteknek nevezi a frazémákat, amelyekben a jelentésváltozás a szerkezetben megy végbe. O. Nagy Gábor is ezt tekinti alapvető szempontnak.

A frazeológiai egységek számos más szűkebb és tágabb meghatározásával is találkozunk a szakirodalomban. Sokan csak azokat az állandósult szókapcsolatokat fogadják el frazeológiai egységnek, frazémának, amelyekben a szavak önálló jelentéséből nem lehet kikövetkeztetni a szókapcsolatban kialakult jelentést. Mások az összeforrottságot, az egységként való reprodukálhatóságot is elegendő elhatárolási szempontnak vélik. Körültekintően foglalja össze a kérdést Burger/Buchofer/Sialm Forgács (1998b) által idézett frazémadefiníciója: „Két vagy több szó kapcsolata frazeológiai kapcsolatnak tekinthető, ha (1) a szavak a kapcsolat szintaktikai és és szemantikai szabályai alapján nem teljesen magyarázható egységet alkotnak, és ha (2) a szókapcsolat a nyelvközösségben a lexémához hasonlóan használatos. A két kritérium egyoldalú függőségben van egymással: ha (1) érvényes, akkor (2) is, de fordítva nem." A valencián alapuló kutatások és egyben az én számomra is ez utóbbi szempont a legelfogadhatóbb.

Dolgozatomnak nem célja a frazeologizmusok elméleti kérdéseihez hozzászólni, csak az anyag behatárolása érdekében tettem ilyen irányú megjegyzéseket. A frazeologizmuson belüli és kívüli szerkezeti kérdéseket szándékozom vizsgálni. Csupán az igei alaptagú szintagmák kerülnek az ér-

deklődési körömbe, az ige vonzatmegkötő képessége érdekel, valamint az, hogy maguk a frazeologizmusok hogyan bővülhetnek tovább, amikor már maga a frazéma funkcionál régensként.

Az igei magú állandósult szerkezeteket vizsgálom, tehát szólásglosszémák, igétlen szintagmák felvételétől eltekintettem, bár nullavalenciájú létigét feltételezhetünk a *se füle, se farka – ima rep i glavu* féle szerkezetekben is.

Ahhoz, hogy valenciaalapú szintaktikai vizsgálódásról szó lehessen, csak azonos vagy legalábbis hasonló tartalmú igei szerkezetek jöhetnek számításba. Eközben persze felmerülnek a frazeologizmussá válás szintaktikai feltételei, a grammatikai szinteződésbeli különbségek, az állandósult szerkezeten belüli irányulásbeli eltérések. Ezek éppúgy jellemzik egy nép kifejezés- sőt gondolkodásmódját, mint a jelentésbeli elemek. Ezt akkor is meg kell állapítani, ha a kutatók meglehetősen egységesek abban, hogy a logikai-szemantikai rendszer az elsődleges, s hogy ez a rendszer milyen nyelvi alakban jelentkezik, az másodlagos kérdés. De gondolom, a logikát a nyelvi megformáltságtól sem lehet elvitatni.

A frazeologizmusok szerb–magyar összevetésénél meglepetések érik az embert. Kiderül, hogy amit alapvetően szerb nyelvi sajátosságnak vélünk, az O. Nagy Gábor szótárában is benne van: Így a *gledati kroz prste – keresztülnéz az ujjain, magasan hordja a fejét* is jelen van, holott magam az elsőt még sose hallottam, a másodikat pedig csak *fenn hordja az orrát* alakban. Tehát az intuíciónkra, tapasztalatainkra nem támaszkodhatunk. A szótárak sem megbízhatóak, mert az ellenőrzés azt bizonyítja, hogy sok bennük az archaikus anyag, számos példával kapcsolatban mondták azt adatközlőim, hogy egyik vagy másik szólás nem él a mai nyelvben. (Így egy-egy a dolgozatban szereplő szólás esetleg archaikusnak hathat.) Persze az egyéni tájékozottságra sem építhetünk maradéktalanul.

A régens meghatározása

A frazeologizmusokban jelentkező sajátosságok természetesen nem függetlenek a szabad szerkezetek jellemzőitől. Mindkét típusra vonatkozhat, hogy a szerb nyelvben az igei kiegészítők egyenrangúan járulnak az igei régenshez, a magyarban pedig az összefonódott szerkezetnek van egy újabb bővítménye. Ismerjük a szerb nyelvben a *potapšati nekoga po ramenu/po* kolenu, *pomilovati nekoga po glavi* szerkezeteket, amelyekben az igéhez egy accusativusi és egy po+locativusi bővítménykapcsolódik. A magyarban ezek megfelelői tárgyas szerkezetek: *megsimogatja* a vállát, a térdét, *megsimogatja a fejét,* a szerb ige po elöljárós kiegészítője birtokos jelzői szerepkörben jelenik meg a magyarban, nem közvetlen igei kiegészítőként. A fenti szerkezetek egyetlen magyar ekvivalense képez kivételt ez alól a megál-

lapítás alól: *vállon vereget vkit.* Itt a magyarban is beszélhetünk analitikus szerkezetről: De ekkor a tárgy már az ige és a határozó alkotta szerkezet kiegészítőjének tekinthető.

A *fog*, a *ragad*, a *csíp, vág* igével alkotható hasonló struktúra a magyarban: *karon fog*: *nyakon csíp, torkon, üstökön ragad stb.*szerkezetekben. A szerb szerkezetnek *udarati nekoga po licu* fordítása lehet az *arcába vág valakinek, de az arcul üt* is. Feltehetőleg a *nyakon vág* mintájára alakult ki a vonzathatározós *pofon vág* is, amely már nem testrészt kifejező szóval jön létre. A magyarban ezek a fordulatok, melyekben a cselekvés valamelyik testrészre irányul, állandósult szerkezetnek tekinthetők, s mintegy ehhez járul a tárgyi és az alanyi vonzat.

A szólásszerű szószerkezetekben a fenti jelenségek a szerbben a fenti módon jelentkeznek: az *uhvatiti Boga za nogu* szerkezet accusativusi vonzata aztán a magyarban birtokosjelzővé alakul, a za+Acc pedig tárggyá: *megfogta az isten lábát.* Tehát az ige valenciájában itt is eltérés mutatkozik. A hierarchikus ábrázolásban a harmadik szinten alakul ki a szerkezet és egyben a jelentés.

Ő aztán *megfogta* az Isten lábát.

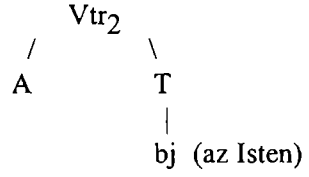

On *je* zaista *uhvatio* Boga za nogu.

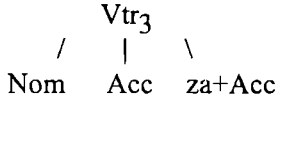

Sportnyelvi vizsgálódásaim során akadtam rá az alábbi mondatra: *Meglátszik a csapaton Osim szövetségi kapitány keze.* Kifejtetlennek éreztem a megfogalmazást, ún. logikai hézag tátongott benne. (Meglátszik *a csapaton Osim szövetségi kapitány keze nyoma.)* A magyarban ugyanis sok esetben találkozunk a fogalom pontosabb meghatározásával, mind a valódi frazeologizmusokban, mind az alkalmibbnak nevezhető kifejezésekben.

dići na glavu	a feje tetejére *állít*
pokazati zube	*kimutatja* a foga fehérét
doći pod ruku	a keze ügyébe *került*
ići na prstima	lábujjhegyen *jár*
vikati iz sveg grla/glasa	torkaszakadtából ordít

Konstrukcióintern – konstrukcióextern valencia

A szerkezeten belüli valencia vizsgálatakor tulajdonképpen az ige valenciájáról beszélünk, a konstrukcióextern valencia esetében pedig a frazeologizmus vonzatmegkötő képességéről. Most az előbbit vesszük szemügyre.

Azt mutatjuk be típusonként, milyen szerkezeti, szemantikai jegyeiben tér el egy-egy azonos jelentésű frazeologizmus.

1. Eltérő szemantikájú ige – azonos szemantikájú/morfológiájú vonzat

staviti *na dušu*	*a lelkére* **köt**
stajati na vratu	a nyakán **él**

2. Igenembeli eltérés – különbség a vonzat morfológiájában

neće ni **prstom** *mrdnuti*	még a **kisujját** sem *mozdítja*
to će ti **zube** *polomiti*	abba *beletörik* **a fogad**

Eltérő lehet az (alapszóbeli) igekötőbeli irányultság, s ennek megfelelően a vonzat alakja is.

dići ruku **od njega**	*leveszi* **róla** a kezét

3. Vonzattípusbeli eltérés

A tárgy és a határozói bővítmények rokonságát bizonyította a nyevtudomány, s egyes határozói bővítmények éppúgy a tranzitivitás fokmérőiként jelentkeznek, mint a tárgyiak. Az alábbi szerkezetek esetében erre a tárgyi-határozói párhuzamra láthatunk példát.

prihvatiti **ponudu** s obe ruke/oberučke ..... két kézzel *kap* **az ajánlaton**

4. Kül-, illetve belviszonyragbeli eltérés

Az első két példában a szerb belviszonyragos kiegészítők magyar ekvivalensei külviszonyragosak, a második kettőben pedig épp ellenkezőleg.

pogoditi ekser **u glavu** ———	**fején** *találta* a szöget
gledati (čaši) **u dance**	a pohár **fenekére** *néz*
baciti **na vrat**	**nyakába** *varr*
uzeo je brigu **na vrat**	gondot *vesz* **a nyakába**

A vonzat eltérő szemantikája az irányulásbeli különbségnek is okozója lehet.

baciti **s konja**	kiüti **a nyeregből** – de: *izbaciti* **iz sedla**

5. Azonos szerkezet ——— eltérő szemantikájú vonzat

Előfordul, hogy a két nyelvben teljesen eltérő denotátumok szerepelnek a szólásban, de az is, hogy a denotátum eltérő jegyeit emeli ki egyik vagy a másik nyelv.

nasmejati se **u brk**	**a szemébe** nevet
pronaći **barut**	feltalálta a **spanyolviaszt**
nositi **glavu** na pazar	vásárra *viszi* **a bőrét**

Egyes kötött szerkezeteket különbözőképpen fordíthatunk, eltérő szemantikájú vonzattal, szintetikus megoldásokkal:

baciti **u okove – bilincsbe** ver, metonimikus jelentésű vonzattal: **vasra** ver, az ige belső argumentumába kerülő vonzattal: **megbilincsel.**

A frazeologizmusok valenciája (konstrukcióextern valencia)

A frazémák vonzatmegkötő képessége szempontjából a szókapcsolat egésze rendelkezik valenciával, azaz mondatalkotó képességük tekintetében az ún. külső (konstrukcióextern) valencia veendő figyelembe. Itt a frazéma egésze követeli meg vagy teszi lehetővé egyes kiegészítők megjelenését. Mivel a frazeologizmusok szabad határozókból keletkeztek, természetes, hogy a frazémában lévő igei régens valenciája van hatással a belső (a szerkezeten belüli), konstrukcióintern valenciára. A frazeologizmusok valenciájának a vizsgálatakor is tekintettel kell lenni a konsrtukcióintern, vagyis az igei valenciára is, mert ez befolyással bír a külső valenciára is. Amilyen bővítmény lexikalizálódott a frazeologizmuson belül, az már külső bővítményként nem fog megjelenni.

1. Ha a frazeologizmuson belül egy tematikus szerep le van kötve, az már nem jelenhet meg külső vonzatként. Az alábbi magyar szerkezetek már tartalmazzák a grammatikai alanyt, így a bővítményük csak a dativus lehet, a szerb frazeologizmusokban pedig épp ellenkezőleg, az alany jelenik meg a frazeologizmus vonzataként, mert az állandósult szerkezet nem tartalmazza.

a) dobije noge — lába kel
I — I
nešto — vminek

b) ima dobar nos — jó orra van
=== — — — — ===
/ \ — / \
neko — za nešto — valakinek — valamihez

2. Alanytalan szerkezet – alanyos szerkezet

Az alanytalan szerkezetek a szerb nyelvre sokkal inkább jellemzőek, mint a magyarra. Az alábbi két példa ennek illusztrálására szolgál. Az elsőben azonos kiegészítői vannak a frazeologizmusnak, de már maga az alapszerkezet alanytalan a szerbben, míg a magyarban az alany helye is betöltött. A másodikban szintén az alany tekintetében van különbség, ellenben ez már a konstrukcióextern valencia kérdése.

a) *gori pod petama*	*ég a talpa alatt a talaj*
I	I
mu	vkinek
b) *dogori do nokata*	*a körmére ég*
/	/ \
nekome	valami valakinek

3. A *pomilovati potapšati* igékkel kapcsolatosan láttuk korábban, hogy a szinteződés ugyanazon fokán kapcsolódik hozzájuk a tárgy és a *po* elöljárós accusativus. Ugyanezt tapasztalhattuk az *uhvatiti Boga za nogu* szólásban, míg az alábbi esetében: *udariti po prstima* a tárgyi vonzat már a frazeologizmushoz kötődik. A magyar ekvivalenshez: *a körmére koppint* viszont az alanyi mellett a dativusi kiegészítő járul.

Udariće ih.... Turci po prstima.	A törökök majd a körmükre koppintanak.
udariće po prstima	körmükre koppintanak
/ \	/ \
Turci ih	törökök nekik

A frazeologizmussá válás folyamatában egyes bővítmények frazeologizálódnak és lexikalizálódnak. A nyelvek sajátosságai így az állandósult szerkezetekben megkövült állapotban jelentkeznek. A magyar és szerb nyelvben jelen lévő eltérő tematizáció természetesen a frazeologizmusokban is megmutatkozik, mind a konstrukcióintern, mind a konstrukcióextern valenciában.

Irodalom

Forgács Tamás (1996): A valenciaelmélet nyelvtörténeti alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdései. Studia uralo-altaica. Suplementum 5, Szeged

Forgács Tamás (1998a): Bővítmények grammatizálódásának és lexikalizálódásának kérdései az igevalencia szemszögéből. A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei I.

Forgács Tamás (1998b): Frazeológiai egységek és valencia. In.: A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei III. Szeged

Juhász József (1980): A frazeológia mint nyelvészeti diszciplína. In.: Tanulmányok a mai magyar nyelv szókészlettana és jelentéstana köréből, Bp. 79–97.

Keszler Borbála (szerk. 2000): Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.

Komlósy András (1992): Régensek és vonzatok. In.: Strukturális magyar nyelvtan. I kötet, Mondattan. Akadémiai Kiadó, Budapest 299–527.

Matešić, Josip (1982): Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika. IRO Školska Knjiga, Zagreb

O. Nagy Gábor: Az ige a magyar frazeológiai egységekben. Magyar Nyelvőr, XCII, 204–209.

O. Nagy Gábor (1999) Magyar szólások és közmondások. Talentum

Papp György: Kommunikációs szimbólumok – szimbolikus kommunikáció (Doktori értekezés, kézirat)
Rozgonyiné Molnár Emma (1981): A szólások grammatikai tulajdonságai. Magyar Nyelvőr, CV, 339–47.
Szerbhorvát–magyar szótár I-III. (Főszerkesztő: Kovács Kálmán), Újvidék, 1968–1975.
Stevanović, M.: (1975.) Savremeni srpskohrvatski jezik I-II. Naučna knjiga, Beograd
Mrazović, Pavica – Vukadinović, Zorka (1990): Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance. Dobra vest, Novi Sad

THE INTERNAL AND EXTERNAL VALENCY OF PHRASEOLOGICAL UNITS

The paper gives a comparative examination of the valency of phraseological units in Serbian and Hungarian. It makes the distinction between internal valency (valency within a construction), which refers to the valency of verbs within a phraseological unit, and external valency, which reflects the valency of a whole phrase. With respect to phraseological units there are differences between the two languages in the types of heads and the grammatical and semantic features of government. There may also be differences in the level at which a phraseological unit will receive its meaning.

When examining the valency of phraseological units, attention has to be paid to internal valency as well, because it influences external valency. If a thematic function has been taken within a phraseological unit, then that function cannot appear as an external valency. Hungarian structures often contain the grammatical subject, so their external extension can only be in Dative, while in Serbian phraseological units the opposite is the case, the subject appears as a valency, because it is not contained in the structure. In another type of structure, the Serbian phraseological units are not extended with a subject even at the level of external valency, while the Hungarian equivalents are extended either at the level of internal or external valency.

ETO: 800:347.66 CONFERENCE PAPER

LÁNCZ IRÉN

PENAVIN OLGA HAGYATÉKÁRÓL

0. Idei konferenciánk központi témája időszerű nyelvészeti feladatok megoldása vagy legalábbis az előttünk álló időszak kutatásainak feltérképezése, lehetőségeinek átgondolása. Azaz ez lett volna a központi témánk, de mint lenni szokott, csak néhány dolgozat kötődik hozzá. Pedig – és ez talán kitűnt az elnöklő bevezetőjéből is –, összehangolt, szervezett kutatói tevékenységre lenne szükség itt a tanszéken is. Valahogy úgy kellene terveznünk a következő időszak kutatásait, mint a múltban, vagyis egy-egy témán többünknek kellene dolgoznunk, mert több olyan feladatunk lenne, amelyet csak kutatói csoport tudna eredményesen elvégezni. S nemcsak olyan kutatásokra gondolok, amelynek eredményeiről Magyarországon adnának számot, azaz nemcsak az olyan itteni szóanyag összegyűjtésére, amely bekerülhet a most készülő szótárakba (a helyesírási és az idegen szavak szótárába) vagy be kellett volna kerülnie (a Magyar értelmező kéziszótár új kiadásába), hanem olyan kutatásokra is, amelyeknek van múltja nálunk, vagy meg vannak alapozva, csak folytatnunk kellene a munkát.

Penavin Olga majd négy évtizedes tudományos tevékenysége biztosíthatja az alapot sok mindenhez, amit ő nem tudott befejezni. Hagyatékának fölmérése hozta a felszínre azt a gazdag anyagot, amelynek feldolgozása ránk vár.

1.1. A hatvanas évek második felében kezdődött meg a földrajzi nevek gyűjtése, a hetvenes és a nyolcvanas években egymás után jelentek meg az adattárak, összesen 17 adattár, mely Bácska földrajzinév-anyagát tartalmazza. Bánát és Szerémség adattárai azonban nem készültek el. Valamikor folytatnunk kellene a gyűjtést és az eddig összegyűjtött anyag feldolgozást. Penavin Olga megkezdte a bánáti anyag gyűjtését, ez lehetne a kiindulópontunk. A következő helységekből van névanyag a hagyatékban:

Csóka (379 – 3 borítékban + 109)
Egyházaskér (30)
Hetény (157) megjegyzések is vannak a nevekkel kapcsolatban
Hódegyháza (34) (csak annyi megjegyzés van, hogy határrész, domb)

Kevevára – Kovin (16 + 56 + 42 adat),
Kisoroszi (128) – megjegyzésekkel
Magyarittabé (259) – a megadott utasítás szerint történt a nevek bemutatása (+ 100)
Muzslya (49)
Nagybecskerek (27)
Tiszaszentmiklós (28)
Padé (82),
Svetićevo (39)
Szaján (268)
Torda (258) – megjegyzésekkel + (51) megjegyzés alig van
Torontálvásárhely: belső földrajzi nevek (63), külsők (37)
Törökbecse (60)
Udvarnok (36) – öt pontban vannak a nevekkel kapcsolatos adatok
Ürményháza (131) – jó és használható a feldolgozás
Versec (213).
És a Tiszával kapcsolatos nevek is vannak a gyűjteményben (17).

18 helységből vannak begyűjtött adataink. Ezek száma egy-egy faluból különböző, és feldolgozásuk is igen eltérő. A névanyag egy részéhez vannak (gazdaságtörténeti, néprajzi, névélettani és más) megjegyzések, vannak olyan cédulák is, melyek pontokba foglalva tartalmazzák mindazt, amit tartalmaznia kell a szócikkeknek az adattárban (nyelvjárási alak, hivatalos magyar és szerb név, helyragos alakok, a névhez fűzött megjegyzések), de egy részükkel kapcsolatban nincsen semmilyen megjegyzés. Legtöbb adat Csókáról, Magyarittabéről, Szajánból, Tordáról és Versecről van (az itt gyűjtött nevek csoportosítva vannak: épület, híd; fa, kút, tér, rét, legelő, tanya; dűlő, hegycsúcs, hegygerinc; utcák, terek; földrajzi köznevek).

A gyűjtést, mint tudjuk, magyartanárok szervezték meg a terepen, s a diákok gyűjtöttek. Valószínű, hogy a gyűjtéshez hasonló utasításokat kaptak a tanárok, de hogy mitől függött az eredmény, azzal most ne foglalkozzunk. Kérdőív is készült a gyűjtést segítendő, amely most is jó kiindulópont lehetne.

A munka folytatásához meg kell határoznunk a kutatópontokat, meg kell terveznünk, hogy hány központ köré csoportosítjuk a falvakat (Észak-Bánátban pl. Csóka vagy Törökkanizsa, aztán Nagykikinda, Nagybecskerek, Versec), és további adatokat is kell gyűjteni. Ehhez nagy segítségünkre lehetnek bánáti hallgatóink (sajnos, kevesen vannak,) és nekünk is fel kell vennünk a kapcsolatot a magyartanárokkal, de nemcsak velük, mert mások is segíthetnek. Talán lenne visszhangja egy felkérésnek, felhívásnak is (mint ahogy volt régen; a Jó Pajtás A szó nyomában c. rovatának – Matijevics Lajosnak szerkesztette – sokan küldtek földrajzi neveket, még Magyarországról is). Pályázatot is kiírhatnánk, általános és középiskolás diákok meg

egyetemisták és felnőttek számára is. Hiszem, hogy vannak még olyanok, akik érdeklődését fel lehetne kelteni a földrajzinév-gyűjtés iránt. Meggyőződésem, hogy a nem szakképzett gyűjtőkkel is lehet jól hasznosítható anyagot gyűjteni, ha van egy jó útmutató. Mindehhez persze anyagiakat kellene biztosítani. És ahhoz is, hogy a tanszék kutatói is kiszálljanak a helyszínekre, mert a hagyatékban levő adatokat ellenőrizni kell, és majdan azokat is, melyeket összegyűjtetünk.

Valamikor hallgatóink rendszeresen végeztek terepi gyűjtést, és nemcsak szülőfalujukban. Ma már nehezebb megszervezni az olyan gyűjtőutakat, mint a Tanárnő idejében, de meg kellene találnunk a módját, és hallgatóink az ilyen kiszállásokon is beindíthatnák vagy folytathatnák a gyűjtést.

A tanszék hallgatóinak szakdolgozataiban is vannak földrajzi nevek, ezeket is ki kell cédulázni, és mostanság is készülhetnének ilyen szakdolgozatok. (És készült is, egyik a kisoroszi földrajzi neveket tartalmazza, a másik, a padéi neveket tartalmazó most készül.) A kutatópont bemutatása része a dolgozatoknak, ebben a részben adatok vannak a név változatairól is. (Néhány dolgozatcím: Sándoregyháza földrajzi nevei, Szaján földrajzi nevei, Csóka földrajzi nevei, Novi Itabej földrajzi nevei.)

Pesty Frigyes gyűjtéséből is megvannak a hagyatékban az adatok, ezek között bánáti anyag is van (a következő helységekből vannak adatok: Billét, Bobda, Bogáros, Csatád, Csávos, Csernabara, Csősztelek, Deszk, Dinkás, Dugoselo, Egres, Écska, Gyöngyház, Gottláb, Grabátz, Gyertyámos, Iványd, Jankahíd, Jánosföld, Józova és Hadiva, Katalinfalva, Kécsa, Kis Béba, Kisorosz, Kis Sziget, Kis Torda, Kis Vizsda, Kis Zombor, Klárafalva). A cédulák külön borítékokban vannak.

A Magyar Szóban található földrajzi neveket is gyűjtött Penavin Olga, 2 borítékban találhatók (1960-ból, 1964-ből valók, meg kell nézni, vannak-e közöttük bánáti vagy szerémségi adatok).

A helybeliek érdeklődését a gyűjtés iránt azzal is felkelthetnénk, ha a bánáti falvakban, városokban tartanánk előadásokat a földrajzi nevekről, azok értékéről.

Szerémségi utat már terveztünk, ezek a kiszállások alkalmat adhatnának a gyűjtés megszervezéséhez.

A feldolgozás módszere ki van dolgozva, csak azt kell megfontolnunk, hogy kell-e rajta változtatni. Van kérdőív is, amely segítheti a gyűjtést, de készíthető új is. És útmutatóra feltétlenül szükség lenne.

Gondot többek között a nyelvjárási alakok lejegyzése okoz, ha nem hozzáértő a gyűjtő. Az névalakok pontos rögzítése kívánalmának nem lenne könnyű eleget tenni, de ez is megoldható, mint ahogy megoldották a bácskai adattárak készítésekor is.

1.2. Többször felmerült már, hogy el kellene készítenünk a vajdasági tájszótárt. Penavin Olga hagyatékában találtak ehhez is kiindulást jelenthetnek, mert ő is gyűjtött, de sok szakdolgozat, mely egy-egy falu nyelvjárását dolgozza fel, tájszavakat is tartalmaz. (Csak nem biztos, hogy van példamondat hozzájuk kapcsolva.) A gyűjtést természetesen folytatni kell, és nemcsak a terepen (pl. szótárak, szójegyzékek kikérdezésével), hanem más forrásokból is (a folyóiratokban, az Új Magyar Tájszótárban és a szépirodalomban található anyagot is össze kell gyűjteni). A hangszalagokon található szövegeket le kell hallgatni, ki kell jegyezni belőlük a tájszavakat. Ebbe a munkába talán bekapcsolhatnánk hallgatóinkat is. A terepi gyűjtésbe és annak megszervezésébe pedig kérhetnénk a magyartanárok segítségét. A diákok által összegyűjtött szavakat persze nekünk kellene ellenőriznünk.

Bármilyen gyűjtésről legyen is szó, a gyűjtőnek ismernie kell a feladatkört, az alapvető szakirodalmat, és gyakorlati tapasztalattal is kell rendelkeznie. Mindez nem mondható el azokról, akiknek köszönhetők az eddig összegyűjtött szavak. Viszont az is igaz, hogy irányított laikus gyűjtés is hozhat eredményt. De hogy miként oldható meg a pontos lejegyzés, azon el kell gondolkodnunk.

A regionális tájszótárak készítői teljességre szoktak törekedni. Lehet, hogy vállalhatnánk a részlegességet (ebben nem mi volnánk az egyedüliek).

Tisztában vagyok azzal, hogy a regionális szótár készítése egyéni vállalkozás szokott lenni (és évtizedekig tartó munka), de arra is volt már példa, hogy intézményes keretek között fejeződtek be a szótári munkálatok.

1.3. A legnagyobb anyag a hagyatékban, amely feldolgozásra vár, a szólás- és közmondásgyűjtemény. Több mint 10.000 cédula tartalmazza vidékünk frazéma-kincsét. Persze, sok szólás és közmondás többször is cédulára került, ugyanis az ismerteket több helyen lejegyezték. Szinte az egész Vajdaságban folyt a gyűjtés a hatvanas évektől. Sok szakdolgozat témája is ez volt, de a nyelvjárásokat leíró dolgozatokban is sok szólás, szóláshasonlat és közmondás (és találós kérdés is) található. Penavin Olga ezt a hatalmas anyagot már nem dolgozhatta fel. Többször mondta, hogy ezt a feladat Papp Györgyre vár, azaz rá testálta a munkát. A Magyar Szóban 2001. július 14-én *Mindent megtettem, amit akartam* címmel közölte Serer Lenke a Penavin Olgával készült beszélgetés szövegét. Ebből idézem: „Rengeteg cédulám van mindenféle tárgyból, örökbe hagyom Papp György tanár úrnak, hogy dolgozza fel őket. Ezeknek a céduláknak a feldolgozására ugyanis két élet sem lenne elég."

A begyűjtött frazémákkal kapcsolatban is elmondható ugyanaz, mint a földrajzi nevekkel kapcsolatban. Nem mindhez fűztek hozzájuk megjegyzést a gyűjtők (mert vagy nem tudtak, vagy nem is kaptak erre vonatkozó-

an utasítást). De sok olyan cédula is van, amely a jelentést, a használatot is feltünteti. Szép számban vannak helyi jellegű szólások a gyűjteményben, amelyek mellett megtaláljuk azt a történetet is, amelyből kiszakadtak.

A gyűjtőpontok:

Bácskából: Ada, Adorján, Bácsfeketehegy, Bácsföldvár, Bajmok (csoportosítva: emberi tulajdonságok; közélet, társadalom; ház, otthon, család, természet, állattartás, földművelés), Bajsa, Bezdán, Doroszló, Gunaras, Hajdújárás, Horgos, Kavilló, Kelebia, Kispiac, Kupuszina, Magyarkanizsa, Miloševo, Mohol, Nagyfény, Orom, Oromhegyes, Pacsér, Péterréve, Szabadka, Szenttamás, Szivác, Temerin, Topolya, Völgypart, Völgyes, Zenta.

Bánátból: Csóka, Hertelendyfalva, Hetény, Hódegyháza, Kevevára, Kisoroszi, Magyarcsernye, Magyarittabé, Muzslya, Nagybecskerek, Székelykeve (a cédulák aszerint vannak csoportosítva, hogy a közmondás mire vonatkozik; pl.: aki szegény, aki pletykás, aki sokat beszél stb.), Tiszaszentmiklós, Tóba, Torontálvásárhely, Törökkanizsa, Udvarnok, Ürményháza.

(Sátai Pál mintegy 3000 cédulát küldött Penavin Olgának, a gyűjtést a szabadkai Pedagógiai Akadémia hallgatói végezték.)

1.4. Penavin Olga teljes bibliográfiájának elkészítéséhez sok eligazítás van, ugyanis sok kéziraton fel van tüntetve, hol jelent meg vagy hol fog megjelenni. Jó néhány kéziratnak van német változata is, ezek megjelenésének helyét is ki kell nyomoznia a teljes bibliográfia készítőjének.

2. A hagyatékban néprajzi anyag is van: hertelendifalvi és csantavéri hiedelemközlések. A csantavéri anyag feldolgozása folyamatban van. Egy-egy fogalomszó köré rendezem a hiedelemközléseket, ehhez a kiindulópont Penavin Olga rendszerezése, bár néhol a saját koncepcióm szerint változtattam a csoportokba soroláson. A kb. 400 hiedelemközlést 1960-ban gyűjtötték a csantavéri diákok.

Néhány fogalomszó, amely köré rendezhető az anyag: állat, álom, alvás, anyós, baromfi, betegség, boldogság, boldogtalanság, férjhezmenés/nősülés, gyermek, gyógyítás, halál, halott, időjárás, kár, rontás, szellem, szemverés, szerelem, szerencse, szerencsétlenség, vendég stb.

A falu hiedelemvilága, mindennapi életének szervezése, tudása olvasható ki a tanácsokból, a figyelmeztetésekből, az jelekből, melyek sajátos értelmezést kapnak.

3. Befejezésként az említett beszélgetésből idézek: „Az volt a célom, hogy mindent feljegyezzek, begyűjtsek, mert ki tudja, meddig maradnak meg, ki tudja, meddig őrződnek meg a régi szokások. Magunk is látjuk, hogy a népszokások hogyan szegényednek el, hogyan tűnnek el." És tegyük

hozzá, nemcsak a népszokások. Penavin Olga sokat tett azért, hogy ne veszszen el a népi tudás.

Most tőlünk függ, hogy amit Penavin Olga begyűjtött, hozzáférhetővé tesszük-e az érdeklődők számára, gazdagítva tudományunkat, vagy cédulákon, jegyzetlapokon marad.

Függelék

Szakdolgozatok, melyekben tájszavak, földrajzi nevek és proverbiumok (is) vannak:
Dévay Lajos: A sztára moravicai nyelvjárás, 1961. 148 o. (sok tájszó is van benne, továbbá mesterségek szavai, népmesék, gyermekjátékok, népdalok, földrajzi nevek) – a dolgozat 1961-ben a Magyar Szóban meghirdetett nyelvjárási és néprajzi pályázatra készült
Diplomamunka a proverbiumokról
Felsőhegy és környéke szólásai és szóláshasonlatai (72 kitöltött kérdőív 1978-ból)
Foky István: A telecskai dombhát nyelvjárási sajátságai (szavak, közmondások, mesék)
Hídvég falu közmondásai és szólásai
Kanizsa és környéke szólásai és közmondásai
Magyarcsernyei gyűjtés (2 dolgozatban szokások, babonák, közmondások, földrajzi nevek)
Magyarittabei helyi szólások
Neuzinai gyűjtés (népmesék, népdalok, proverbiumok)
Moravicai gyűjtés (proverbiumok is)
Péterrévei gyűjtés (szólások is)
Szabó István: Tájszavak, szólások, közmondások falum nyelvében (Csernye) – A Magyar Tanszék pályázatára
Székelykevei szólások
Szólások és közmondások Csantavéren
Szólások és közmondások Becsén (2 dolgozat)
Tordai gyűjtés
Torontálvásárhelyi gyűjtés (közmondások is)
Józova nyelvjárása
Szaján nyelvjárása
Tordai nyelvjárás
A törökbecsei magyar nyelvjárás vizsgálata
Törökbecse története és nyelvjárása
Úrményháza nyelvjárása
Úrményháza története

ON OLGA PENAVIN'S HERITAGE

The Hungarian Department came into possession of Olga Penavin's heritage two years ago. The assessment of the heritage has been completed and it has shown, what had been assumed, that a large portion of the material has not been processed. The paper explains what kind of material needs to be processed, and points out that this work has to be done by the Hungarian Department.

Olga Penavin collected phrases herself, but she also organised collecting work, thus there are more than ten thousand idioms and riddles from all over Vojvodina written on cards. This material should be edited and published in the form of a dictionary. A regional dialect dictionary could be made from the material found in the heritage. In addition to this, the material on toponyms in Bánát provides a basis for the Hungarian Department to restart the publishing of toponym glossaries. In this paper, the author suggests ways for extending the existing material, and points out the difficulties that will arise with the processing of the heritage.

ETO: 809.451.1(497.1)–087(0.064) CONFERENCE PAPER

MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ

A VAJDASÁGI MAGYAR NYELV RÉTEGEI

A vajdasági magyar nyelv is hasonlóképpen rétegeződik, mint az egyetemes magyar nyelv. Ennek az állításnak a bizonyításához szükség van arra, hogy feltérképezzük a magyar nyelv rétegeit, és meghatározzuk ezeknek a rétegeknek a jellegzetességeit.

A vajdasági magyar nyelvnek a kisebbségi helyzetből adódó sajátságai többé-kevésbé kifejezésre jutnak a rétegeződésében. Mivel a nyelvhasználati lehetőségek nem ugyanolyanok, mint az anyaországban, a vajdasági magyar nyelv rétegei más eloszlást mutatnak, mint amilyen várható volna. A nyelvi rétegeződést ezenkívül a környezeti nyelvnek, elsősorban a szerbnek a hatása is befolyásolja, különösen némely réteg esetében.

Alapvető kérdésnek számít a vajdasági magyar nyelv rétegeződésében a regionális köznyelviség részaránya a köznyelvben. Különös figyelmet érdemelnek a szaknyelvek, ugyanis a vajdasági magyarság számára csupán kevés szakterület vonatkozásában van biztosítva a magyar nyelv használata a felsőfokú képzésben, és a középiskoláknak is csak bizonyos hányada nyújt magyar nyelvű szakképzést az oda iratkozó tanulóifjúságnak.

A nyelv természetes állapota a rétegzettség. Ennek főbb okai a területi elkülönültség, a más etnikumhoz való tartozás, a beszélők eltérő társadalmi helyzete, valamint a különböző szakmai ismeretek

Balassa József szerint a nagyarság nyelve a honfoglalás előtt egységes volt, a különféle nyelvjárások más népekkel való keveredés útján jöttek létre. Melich, Gombocz és Bárczi kutatásai viszont tisztázták, hogy a mai nyelvjárási sajátságok egy része a törzsi nyelvek különbségeire vezethető vissza, tehát már a honfoglalás előtt rétegeződött a magyar nyelv. Horger Antal a nyelv vízszintes rétregeződésével kapcsolatban megállapítja, hogy az egyes nyelvjárási jelenségek izoglosszái keresztezik egymást, tehát nem lehet megvonni a nyelvjárási határokat.

Balassa nyolc nyelvjárásterületet különít el: nyugati, dunántúli, alföldi (déli), duna-tiszai, északkeleti, Királyhágón túli (mazőségi), északnyugati (palóc), székely. Imre Samu harminckét nyelvjárásra bontja őket.

Vajdaságnak igen tarka a magyar nyelvjárási képe. Ennek alapvető oka, hogy a török uralom után kevés maradt meg a régi magyar lakosságból, az

újonnan betelepültek pedig különböző vidékekről érkeztek. Így képviselve van a palóc nyelvjárás (Zenta, Topolya, Kupuszina), a dunántúli (Bezdán, Kúla, Doroszló), a szegedi (Padé, Magyarcsernye, Torda, Szaján, Józova, Telecska), a kunsági (Pacsér, Piros, Feketics, Moravica), a székely (Hertelend, Székelykeve, Sándoregyháza) stb.

A rétegnyelv bizonyos társadalmi osztályok, rétegek nyelvváltozata, amely a szókészletnek egy részében tér el a köznyelvtől, néha kiejtésbeli és ragozásbeli különbségeket is mutat. A rétegnyelvek közé tartozik többek között a zsargon és a tolvajnyelv (argó, szleng). A zsargon olyan rétegnyelv, amelyet egyes társadalmi rétegek hoznak létre azért, hogy elkülönüljenek más társadalmi rétegektől. A nemesi-arisztokrata zsargon a XIX. században: idegen eredetű szalonnyelvi szavakat használt: gáláns, flört, nett stb. Némelyikük a köznyelvbe is bekerült (pl. rúzs, púder, bankett). A mozgalmi nyelv a XX. század második felében jelent meg. Nem csupán sajátos szóhasználat (elvtárs, proletár internacionalizmus, káderez stb.) jellemzte, hanem pongyola szófűzés is (komoly haladás, döntő mértékben stb.).

A tolvajnyelvet eredetileg az alvilági elemek hozták létre a titkosság szándékával. Szavai bekerültek más nyelvrétegekbe, a melós nyelvbe, a diáknyelvbe, a bizalmas társalgási nyelvbe stb. Az argó szavai rendkívül expresszívek, hatásosak, elevenek.

A csoportnyelv társadalmi csoportokon, foglalkozási ágakon, tudományágakon belül kialakult változata a nyelvnek, amely a köznyelvtől elsősorban szókészletének egy részében tér el. Idetartozik a diáknyelv, a katonanyelv, a bányásznyelv, a nyomdászok, az orvosok nyelve stb.

A diáknyelv a vajdasági magyarok körében is élő forma. Matijevics Lajos doktori értekezését éppen ennek a témának szentelte. A tanulóifjúság csoportnyelvét elsősorban szóhasználata különböztet meg a köznyelvtől. A XX. század második felében a diáknyelv mindinkább az ifjúsági nyelvnek, tehát rétegnyelvnek a részévé válik (szleng). A diáknyelv szókincsére a szinonimák gazdagságán kívül a gyors változások a jellemzők: a szókincs egy része divatszó, azaz csak rövid ideig él, hamar elavul, s újabb kifejezés váltja fel. Sok megnevezés, kifejezés a diákságnak egy-egy kisebb csoportjában, csak egyetlen iskolában, osztályközösségben él. A szóalkotás és a szóalakítás sokszínű, szemléletes, nemegyszer humoros v. gúnyos, olykor azonban bántó v. trágár. A diáknyelv egyes kifejezései a köznyelvben is általánosan használtakká váltak.

Egy-egy nyelvjáráson belül nincs kollektív nyelvi tudat, ez a jelenség arról tanúskodik, hogy az ilyen nyelvváltozatot implicit norma szabályozza.

Egyébként minden nyelvi rendszer magában foglal valamiféle implicit, hallgatólagos normát, azoknak a nyelvhasználati szabályoknak az összességét, amelyek a beszélők számára kimondatlanul is léteznek, és amelyek alapján szerkezetbe illesztik a szavakat, majd pedig mondattá fűzik őket. Egy

ilyen norma alapján válik egyáltalán lehetségessé a nyelvi kommunikáció, hiszen mind a beszélőnek, mind a hallgatónak nagyjából ugyanazt a rendszert kell használnia, és ugyanazokat a szabályokat kell figyelembe vennie.

A közösségi életnek egy bizonyos szintjén, rendszerint országos méretekben szükségesé válik a standardizálás, a kommunikációs szükségletek kielégítéséhez kevésnek mutatkozik az implicit norma, helyette (gyakran rá építve) explicit normát hoznak létre. Az urbánus életforma nem elégszik meg az implicit nyelvi normával, explicit normát alakít ki, egyúttal pedig a rurális életformához kötődő regionális idiómákkal és szociolektusokkal szemben tekintélyt igyekszik szerezni annak a nyelvváltozatnak, amelyet a maga szükségleteire hozott létre.

Az explicit normát képviseli a köznyelv, a standard nyelvváltozat. A standard megállapodás eredménye, formáját nyelvtanok, szótárak és más kézikönyvek rögzítik. Elfogadásával a nyelvközösség tagjai elismerik, hogy a regionális nyelvváltozatok nem teszik lehetővé az olyan széleskörű kommunikációt, amilyenre ők egységes népként vagy inkább nemzetként igényt tartanak. Másrészt viszont a nyelvközösség tagjainak számos egyéb kötődésük is van, amelyhez nem kell az egységes, standardizált nyelvváltozat, ezért nem mondanak le azokról a formákról, amelyek az implicit norma szellemében alakultak ki egy-egy régióban vagy akár kisebb tájegységben, és a nemzeti méretekhez viszonyítva szűkebb körben ismeretesek és használatosak.

Benkő Loránd a nyelven belüli két fő nyelvváltozatnak a nemzeti nyelvet és a népnyelvet tekinti. A nemzeti nyelv írott változata az irodalmi nyelv (egységes helyesírással szabályozott normatív nyelvtípus), beszélt változata a köznyelv (amelyet általában a műveltebb emberek használnak). Az irodalmi nyelv centripetális (összehúzó) erőként hat rá, az egyéb nyelvváltozatok pedig centripetális (szétvivő) erőként befolyásolják.

A népnyelv kétféleképpen tagolódik: vízszintesen (nyelvjárások) és függőlegesen (csoport- és rétegnyelvek)

Ennek a modellnek két problematikus vonása van: külön nyelvváltozatnak tekinti az írott és a beszélt nemzeti nyelvet, valamint egy kalap alá veszi a csoportnyelveket és a rétegnyelveket. Szerintem a standardizált nyelvváltozat köznyelv (akár élőszóban, akár írásban jelenik meg). A csoportnyelvek nem függőleges, hanem vízszintes tagolódásúak (de nem földrajzilag igazodnak, hanem foglalkozás és érdeklődés szerint).

Szathmári István így határozza meg a nyelvi standardot: „egy-egy nyelvnek a többi használati formán (a nyelvjárásokon, a szociolektusokon stb.) felülemelkedett, fő vonásaiban egységes, normatív és eszményi változata, amely rendszerint integrációs folyamatok útján hosszabb idő alatt alakul ki, majd a nép, illetve a nemzet nyelvhasználatának reprezentánsává válik, mi-

közben azért a többi használati forma – ha bizonyos mértékben átalakulva is – általában megmarad, esetleg új is alakul, de mindegyik saját normarendszerrel" (A magyar irodalmi nyelv és stílus kérdései 8-9.)

A nemzeti nyelv rendszerint valamelyik nyelvjárásból alakul ki, így a spanyol a kasztíliaiból, az olasz a toszkánaiból, a francia a Párizs környékiből, a német a felnémetből, a magyar az északkeletiből. Ez a kivételezés olykor feszültséget okoz. Például Katalóniában nem fogadják el a kasztíliai nyelvváltozatot (a spanyolt), hanem a helyi, katalóniai nyelvváltozathoz ragaszkodnak. A nyelvi sokszínűség egyik forrása a táji nyelvváltozatok sora: a nyelvjárások és a regionális köznyelviség. Szerepük és történeti alakulásuk nyelvenként különböző. Némely nyelv, így például a finn arányosabb tájnyelvi keveredést mutat, mint a magyar, amelyben az északkeleti nyelvjárás dominál. A finnre kevésbé jellemző a nyelvjárások presztízsvesztése (jobban megbecsülik a népi kultúrát), és a szociolektusok szerepe is nagyobb.

A vajdasági magyarok ugyanazt a köznyelvet használják, amelyet a magyar nemzet szükségleteire standardizáltak az anyaországban. Ezt a használatot azonban megnehezíti a kisebbségi helyzet és a többségi nyelv hatása. Remélhetően az egységes Európában a határok jelképessé válásával ez a probléma megoldódik.

A nemzeti érdekek egységes köznyelvet igényelnek, ugyanakkor a nép ajkán a nemzeti nyelv szükségszerűen regionális változatokban jut kifejezésre.

A köznyelv mint explicit norma alapjában véve statikus jellegű, a regionális nyelvváltozatok viszont többé-kevésbé dinamikusak. A köznyelvnek éppen az a célja, hogy térben és időben biztosítsa a zavartalan kommunikációt, statikussága miatt azonban veszélyt is jelenthet a kommunikációs folyamatokra, ezért lehetőséget kell találni változtatására, mert egy megmerevedett nyelvi eszközrendszer alkalmatlanná válhat az ember változó világának a kifejezésére. Egyik lehetőség a regionális köznyelvek használata.

Német nyelvterületen megfigyelhető, hogy azok az értelmiségiek, akik valamely helyi kultúrához kötődnek, tudatosan vállalják a szóhasználat és a kiejtés helyi színeit. Hasonló jelenség ritkábban tapasztalható Magyarországon (ilyen például a szegedi értelmiségiek ö-zése).

A regionális köznyelviség létjogosultsága azokon a területeken is érvényes, ahol a magyar beszélők kisebbségi helyzetben vannak, ezekben az országokban jobban megmaradtak a magyar nyelvjárások, mint az anyaországban, hiszen csak részben kerültek a magyar köznyelv vonzáskörébe, beszélőiknek tekintélyes hányada inkább az adott ország (nem magyar) standardjával van kapcsolatban. Vajdaságban sajátos a helyzet, a regionális köznyelv nem annyira nyelvjárási alapú, mint társadalmi hátterű, vagyis inkább azzal a sajátos nyelvezettel van kapcsolatban, amelyet az önigazgatású szocialista berendezésű jugoszláv állam alakított ki magának. Ennek magyar

elemei közé tartozott többek között az érdekközösség, az eszköztársítás, a társultmunka-alapszervezet, a szakirányú oktatás stb.

A vajdasági magyar nyelv rétegeinek tanulmányozása során felvetődik a külön nemzetiségi nyelvek kérdése. Deme László arra a veszélyre hívja fel a figyelmet, hogy Szlovákiában, Jugoszláviában, Romániában és Kárpát-Ukrajnában külön magyar nemzetiségi nyelvek alakulnak ki. „Az egyes nemzetiségi nyelvhasználati formák saját értelmiség híján – a gondolkodási és gondolatközlési rendszernek egy alsóbb síkján ragadnak meg, s ráadásul mindegyikük más szinten és más formában. S akkor a kettőnek együttes hatásaként itt a lehetősége annak, hogy bizonyos hosszabb idő alatt különkülön magyar nemzetiségi nyelvek alakuljanak ki, amelyek történeti okokból hasonlóak ugyan egymáshoz és a nemzeti magyar nyelvhez, de már nem azonosak." (A magyar nyelv a szomszéd államokban, Anyanyelvi őrjárat 71.) A XX. század hatvanas-hetvenes éveiben talán még úgy tűnt, hogy a magyar nyelvnek az utódállamokban való különfejlődése olyan mértékű, hogy fokozatosan eltávolodik a magyar nemzeti nyelvtől, de ma már a kedvező nemzetközi politikai légkör és a szerteágazó kommunikációs lehetőségek mindinkább valószínűtlenné teszik a dolgoknak ilyen kimenetelét.

A kilencvenes évektől kezdve nemcsak a társadalomban, hanem a nyelvhasználatban is bizonyos fokú demokratizálódás mutatkozik, és ez abban nyilvánul meg, hogy csökken a standard nyelvváltozat merevsége, kizárólagossága, ismét szóhoz jut a népnyelv. Napjaink népnyelve azonban inkább a szlenget jelenti, mint a nyelvjárásokat. A szleng előretörése különösen Magyarországon szembetűnő, a magyar nyelvterület más részein kevésbé jut kifejezésre. A vajdasági magyar nyelvhasználatban a köznyelv nem annyira a szlengnek, mint a környezeti nyelvnek a hatása alatt van.

A szleng mindazokra a szavakra, kifejezésekre vonatkoztatható, amelyek a köznyelvnek fesztelenebb, bizalmasabb, beszélt változatának a tagjai, jelentésük többé-kevésbé általánosan ismert, a beszélők nagy része aktívan használja őket, még a műveltek is, viszont e szavak és kifejezések érzelmi színezettségük folytán írásban ritkábban fordulnak elő. Idetartoznak a korábban is szlengként nyilvántartott argó szavak az alvilág nyelvéből, továbbá az egyes csoportnyelveknek nem szakkifejezés jellegű elemei, tehát például a sportnyelvben a labdarúgás, mezőny terminus technicus, de a foci, a bundázás szleng. Az írói jellemzésben általános lett a szleng kifejezések szó szerinti idézése, a magánlevelezésben is előfordul szleng szó. Ezenkívül jelen van falfirkákon, amelyek nem magánembernek, hanem tömegeknek szólnak, továbbá a reklámok szövegében, amelyek éppen a szleng stílusában kívánnak a tömegekre hatni.

A szaknyelvekre sajátos szakszavak (műszavak, műkifejezések) jellemzőek. A műszó v. terminus technicus valamely szakma vagy tudomány pon-

tosan meghatározott sajátos fogalmainak, tárgyainak, szerszámainak, cselekvéseinek egyértelmű és állandó jellegű megnevezése.

Az anyanyelvű képzés korlátozott volta hátrányosan befolyásolja a vajdasági magyar szaknyelvek használatát. A középiskolásoknak kétharmada tanul magyar tannyelvű középiskolában. A magyar nemzetiségű hallgatóknak viszont csak egyharmada folytatja tanulmányait többnyire csak részben magyar nyelven az Újvidéki Egyetem karain és főiskoláin.

A nem anyanyelven való szakképzés káros következményeiről mondja Deme László: „Azok az értelmiségiek, akik nem az anyanyelvükön végzik el tanulmányaikat – akár egyetemieket – műveltségük tartalmában valóban felemelkednek értelmiségi szintre, de nyelvhasználatukban – úgy értem: magyar nyelvhasználatukban – megrekednek az anyanyelven végzett utolsó iskolai osztály nívóján; sőt – idegen nyelven tanulván s némileg már azon is gondolkozván – nem is csak megrekednek, hanem sok esetben deformálódnak." *(Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról* 38.) Ezt a problémát sok vajdasági szakember, tanár, mérnök, orvos, jogász stb. önműveléssel, magyar nyelvű szakirodalom beszerzésével és használatával igyekszik megoldani. További segítséget jelenthetnek számukra a Vajdasági Magyar Közművelődési Társaság által a szaktanároknak szervezett anyanyelvi találkozó és a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium tudományos diákköri konferenciája. A Vajdasági Magyar Egyetem megalakulása talán a szaknyelvek használatának tekintetében is jelentős előrelépést jelent majd.

Irodalom

A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában, szerk. Kemény Gábor és Kardos Tamás, Budapest, 1994., az MTA Nyelvtudományi Intézete

A magyar stilisztika útja, összeállította Szathmári István, Budapest, 1961., Gondolat Kiadó

Anyanyelvi őrjárat, szerk. Ferenczy Géza, Budapest, 1971.

Balassa József: A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése. Bp. 1891, MTA.

Balázs Géza: Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón, Budapest, 1998.

Benkő Loránd: A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában. Bp. 1960, Akadémiai Kiadó

Deme László: Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról, Pozsony, 1970., Madách

Gábrity Molnár Irén: Anyanyelvű felsőoktatásunk sorsa a Vajdaságban, Új Kép, 2003. április, Tanármelléklet, 1-12.

Horger Antal: A magyar nyelvjárások. Bp. 1934, Kókay.

Imre Samu: A mai magyar nyelvjárások rendszere. Bp. 1977, Akadémiai Kiadó

Jugoszláviai magyar nyelvjárások, válogatta és az előszót írta Penavin Olga, Újvidék, 1982., A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete

Láncz Irén: Nyelvjárás és köznyelv viszonya a csantavéri közéletiség nyelvhasználatában, Oktatás és Nevelés 41 sz., 107-119.

Matijevics Lajos: A vajdasági magyar diáknyelv, Újvidék, 1972., Forum

Matijevics Lajos: Az utca nyelve, Újvidék, 1979., Forum

Molnár Csikós László: A nyelvi norma alkalmazhatósága, Híd, LVI. évf., 207-210.

Molnár Csikós László: A vajdasági magyar diáknyelv napjainkban, Híd, LIX. évf., 347-351.
Molnár Csikós László: Felfogások a nyelv rétegeződésének rendszeréről, A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, 22. sz., 55-68.
Molnár Csikós László: Neologizmusok a jugoszláviai magyar regionális köznyelvben, Híd, LIII. Évf., 202-208.
Penavin Olga: Nyelvjárás és köznyelv. Újvidék, 1986., Forum Könyvkiadó
Dubravko, Škiljan: Pogled u lingvistiku, Zagreb, 1980., Školska knjiga
Szathmári István: A magyar irodalmi nyelv és stílus kérdései, Székesfehérvár, 2001., Kodolányi János Főiskola
Tanulmányok a regionális köznyelviség köréből, szerk. Imre Samu, Budapest, 1979., Akadémiai Kiadó (Nyelvtudományi értekezések 100. szám)
Tarnóczi Lóránt: A magyar szaknyelvekről, A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, 22. sz., 35-53.

THE STRATA OF THE HUNGARIAN LANGUAGE SPOKEN IN VOJVODINA

The stratification of the Hungarian language spoken in Vojvodina is similar to that of the universal Hungarian language, but the peculiarities deriving from the national minority status of the Hungarians in Vojvodina is reflected in the stratification. Since the opportunities Hungarians have for using their mother tongue are not the same as those of the Hungarians living in Hungary, the stratification of the Hungarian spoken in Vojvodina surprises one with an unexpected division. Apart from this, the linguistic stratification is influenced by the second language spoken in the region, which is most often Serbian, especially in the case of certain strata. One of the pivotal issues in the stratification of the Hungarian language spoken in Vojvodina is the ratio of regional peculiarities in the standard language. Jargons deserve special attention, since few are the fields of study in which Hungarians living in Vojvodina can use their mother tongue at university, and only a certain percentage of high schools provides education in Hungarian.

ETO: 809.451 1:808.61(0.064) CONFERENCE PAPER

ANDRIĆ EDIT

A SZERB-MAGYAR PÁRHUZAMOS KORPUSZRÓL

A korpusznyelvészet újabb keletű nyelvészeti ágazat. Világméretekben is csak mintegy két évtizednyi múltra vezethető vissza, magyar viszonylatban pedig (az előzményektől eltekintve) a kilencvenes évek vége felé (1998 elején) kezdődtek meg a *Magyar Nemzeti Szövegtár* korpuszépítési munkálatai, a MTA Nyelvtudományi Intézete Korpusznyelvészeti osztályának megalakulásával. A magyar nyelvi korpusz 5 alkorpusszal rendelkezik, vagyis öt szövegtípus anyagát tartalmazza (ezek a sajtó, a szépirodalom, a tudományos, a hivatalos és a személyes alkorpusz). A korpusz impozáns méretű és részletesen kidolgozott morfoszitaktikai jellemzők alapján feldolgozott szövegeket tartalmaz. A magyar nyelv sajátosságait tiszteletben tartó, a magyar nyelv agglutináló jellegére szabott ún. MSD-kódok rendszere lehetővé teszi, hogy bármilyen nyelvi jelenséget perceken belül ki tudjunk mutatni a szövegekben.

Az egynyelvű nemzeti korpusz felbecsülhetetlen értékű egy nyelv életében, amellett hogy dokumentál, „reprezentatívan tartalmazza a mai magyar nyelv jellegzetes megnyilatkozásait",[1] kimeríthetetlen forrásanyagul szolgál a mai és a jövendő nyelvészek kutatásai számára. De a nemzeti korpuszba nemcsak az anyaországi, hanem a nemzeti határokon kívül rekedt magyarok nyelvének is be kell kerülnie. A vajdasági magyarokra, éppúgy mint a többi kisebbségi sorsban élő magyarok esetében, a kétnyelvűség jellemző. Társadalmi életünk velejárója a fordítás és két nyelv többé-kevésbé azonos szintű, párhuzamos használata. Ezért számunkra rendkívül fontos a magyar és szerb párhuzamos nyelvi korpusz megteremtése, kidolgozása.

A párhuzamos nyelvi korpusz mintavételi forrása

Egy nyelv szinkrón állapotát, horizontális változatait legjobban a sajtó nyelve tükrözi, emellett ez a legmegfelelőbb és legkönnyebb módja a korpuszba való bevitelnek is, mivel manapság a sajtó nagyrészt rendelkezik internetes kiadással is. Ez az oka annak, hogy a *Sajtó alkorpusz* képezi a *Magyar Nemzeti Szövegtár* összkorpuszának is a felét, míg a másik 50 százaléka a többi négy alkorpusz között oszlik meg.

A sajtón kívül még szépirodalmi művek és azok fordítása képezheti a párhuzamos korpusz forrását. A MTA Nyelvtudományi Intézete Korpusznyelvészeti osztályán így a már említett *Szövegtár* mellett, készítettek egy ilyen jellegű párhuzamos korpuszt is, nevezetesen George Orwell *1984* című regénye és annak fordítása alkotja a korpuszt, s Váradi Tamás szavaival élve „máig ez a kb. 81000 szövegszót tartalmazó korpusz az egyetlen, morfológiailag elemzett, egyértelműsített és mondatszinten gondosan illesztett párhuzamos korpusz, ami a magyarra elérhető".[2]

Mi itt, Vajdaságban, a legmegfelelőbbnek az Újvidéken szerb és magyar nyelven megjelenő napilapokban (a *Dnevnik*ben és a *Magyar Szóban)* található olyan hírek begyűjtését tartjuk, amelyek egy hírforrásból erednek. Valamikor Jugoszláviában egyedül a *Tanjug* hírügynökség folyósította, továbbította a híreket. Ez az iroda most hosszabb nehézségek után újra megkezdte működését, de kevesen veszik át információit. Ma a *Beta* és a *Fonet* irodák azok, amelyek tudósítanak. Ezek közül a *Magyar Szó* rendszerint az előbbi híreit közli (természetesen fordításban), a *Dnevnik* viszont néha a *Fonet* szolgátlatásait is igénybe veszi. Előfordul, hogy a szerb lap mindkét hírügynökség híreit aláírja, a fordító újságíró mindkét hírforrásra hivatkozva állítja össze cikkét. Ahhoz tehát, hogy párhuzamos korpuszt alakítsunk ki, ugyanazon ügynökség szerb nyelven, eredetiben közzétett hírét és a *Magyar Szó* által közölt fordítását kell megtalálnunk, egyeztetnünk. Nem vesszük figyelembe azokat a híreket, amelyeket a *Dnevnik* a Fonet forrásából közöl. Ugyanakkor, a magyar napilap a külpolitikai információkat az *MTI* hírügynöksége révén közli, tehát nem kerül sor fordításra, a *Dnevnik*ben ezek is jórészt a *Beta*tól származnak.

A szövegek kiválasztásának nehézségei

Már a fentiekből is kitűnt, milyen nehézségekbe ütközik maguknak a szövegeknek a megfeleltetése, a korpuszba való besorolása, egyrészt azért mert a lapok nem ugyanattól a hírközlő szolgálattól közlik a hírt (a *Magyar Szó* a külpolitikai híreket az *MTI* tudósítótól veszi át, ilyenkor nincs szükség fordításra, ugyanakkor a *Dnevnik* néha nem a *Beta* hírét, hanem a *Fonet*, esetleg ritkábban a régebben egyedüli *Tanjug*tól veszi át, olykor pedig mindkét forrást kombinálja).

Ugyanakkor, a lapok nem közölnek minden hírt: előfordul, hogy a *Magyar Szó* megjelentet olyan tudósítást amiről, a *Dnevnik* említést sem tesz és fordítva, tehát az olvasók bizonyos esetekben egyáltalán nincsenek tájékoztatva egyes eseményekről. Abba mi ezúttal nem bocsátkozunk, hogy milyen hírekről van szó és hogy ennek van-e szerkesztéspolitikai háttere. Ez viszont számunkra olyan következményekkel jár, hogy a szóban forgó híreket nem vehetjük be a korpuszba, mert nincs olyan szövegünk, amellyel párhu-

zamba hozhatnánk, összevethetnénk azt. Ha ugyanis a *Magyar Szó* közöl olyan cikket, amely nem található a *Dnevnik*ben, ez még attól fordított hírt képez, de az eredeti szerb nyelvű szövegünk, amit mellé állíthatnánk nincs meg, ellenkező esetben pedig a szerb szöveg magyar fordítása nem készül el, vagy pedig ha igen, nem jelentetik meg.

Az is megesik, hogy vagy az egyik vagy a másik lap nem közli a teljes hírt, tagmondatokat, teljes mondatokat, sőt egész bekezdéseket hagynak ki, feletehetően arra számítva, hogy az olvasóközönséget a részletek nem érdeklik.

Itt felmerül a kompatibilitás, az illeszthetőség kérdése, mert a párhuzamos korpuszt akkor tudjuk a legeredményesebben összevetni, ha a mondatterjedelmű megfeleltetéseket is meg tudjuk oldani. Sokszor előfordul azonban, hogy csak a bekezdéseket vethetjük össze, mert a két nyelv mondattani sajátosságai nem teszik lehetővé a mondathatárokon belül maradást, a mondategységre való korlátozottságot. Gondolok itt a mondattranszformációkra, az olyan esetekre, amikor a forrásnyelvi mondathoz a célnyelvben több tagmondatot, vagy több teljesen különálló mondatot tudunk csak hozzárendelni, illetve ellenkező esetben, amikor a fordítási egységek meghaladják a mondategységet: két vagy több eredeti mondatnak a fordításban egyetlen mondatot feleltethetünk meg, a nyelvek nyújtotta explicitálási, illetve implicitálási lehetőségekkel élve.

A párhuzamos korpuszok nyújtott vizsgálódási lehetőségek

Az, hogy milyen nyelvészeti kutatásokat tesz lehetővé egy párhuzamos korpusz, sok mindentől függ. Függ ez elsősorban a megjelentítés formájától, terjedelmétől, de nagymértékben befolyásolja azt a korpusz kódolása is.

Nem mindegy ugyanis, hogy csak ún. tiszta szövegeket rendelünk egymáshoz, tehát egy cikk kétnyelvű változatát tudjuk párhuzamosan egymás mellett, illetve alatt megjeleníteni, vagy pedig annak egy-egy gondosan kódolt mondatterjedelmű részét. Ha csak a szövegek párhuzamos kétnyelvű változatának egyszerű, egyidejű megjelenítését teszi lehetővé, akkor a szövegek puszta tárát tartalmazó adatbázissal állunk szemben. S ez sem jelentéktelen, ilyen korpuszra is szükség van, mert bizonyos vizsgálódásokat csak ilyen anyagon tudunk elvégezni. Gondolok itt konkrétan a kontrasztív szövegnyelvészeti vizsgálatokra, amelyek alapján például olyan következtetéseket lehet majd levonni, hogy melyek azok a kohéziós erők a szerbben és a magyarban, amelyek a konkrét szövegeket összetartják, szöveggé fomálják. Ilyen elemzéseket mondatterjedelmű megjelenítéssel nem lehet végezni, viszont nagyon hasznos tanulságokkal járnának.

Úgyszintén a mondattranszformációkat és néhány olyan kontrasztív szintaktikai vizsgálódást - mint amilyen például a szórend kérdése az egyes

nyelveken, szövegtípusokon belül – is, csak teljes szövegeken lehet végezni. Ha már a mondatszintű elemzéseknél tartunk, meg kell említeni, hogy a tagmondatok jellegének elemzése, azok esetleges nyelvenkénti módosulása is érdekes következtetések levonásához vezethet.

Az olyan szemantikai elemzéseket sem, amelyek a fordítói hibák kimutatására összpontosulnak (ilyen is szép számban előfordul a szövegekben), nem lehet szavak megadása alapján történő megjelenítésen végezni. Pedig ilyen vizsgálatok is nagyon hasznosak lennének annak feltárására, hogy mi okozza az ilyen tévedéseket, mert ha a kiváltó okot tudjuk, gyakran hathatunk arra, hogy a jelenségeket tudatosítsuk és kiküszöbölhessük.

Egyéb kontrasztív nyelvészeti kutatások esetében többnyire elegendő a magyar nyelv viszonylatában már bevált megjelenítési forma és morfoszintaktikai feldolgozás, azzal hogy az utóbbit módosítani kell a szerb nyelv sajátosságaihoz is.

A párhuzamos korpusz kontrasztív szemantikai elemzésekre is ad lehetőséget, nagyon jó példa erre Váradi Tamás tanulmánya[3], amely a fent már említett angol-magyar páruzamos korpusz alapján készült. Ő egy angol névszó, egy ige és egy elöljáró előfordulásait és azok magyar prototipikus jelentését, valamint kontextuális megfeleltetéseit vizsgálta meg. Váradi részletesen kimutatja a módszer előnyeit, de korlátait is, ezért mi részletesebben nem foglalkozunk a kérdéskörrel.

Alkalmas, sőt ideálisnak tűnik a párhuzamos korpusz a kontrasztív alaktani és szintagmatikai elemzések forrásanyagaként. Szerb-magyar viszonylatban nagyon érdekes és hasznos vizsgálatokat lehetne végezni, ahol az elemzések központjában a toldalékrendszer lenne, tekintettel arra, hogy a magyar agglutináló, a szerb pedig flektáló nyelv. Amennyiben a szavakat még jobban tudnánk szegmentálni, a képzőket is különválasztva, esetleg újabb közös vonások meglétét tudnánk kideríteni a két nyelv viszonylatában. Bizonyos esetekben ez talán nem is tűnik olyan megoldhatatlan feladatnak, amennyiben egy szót úgy is ki tudnánk keresni, ha csak a képző alakját adnánk meg, mint pl. az esetvégződéseknél.

A már meglevő kódolás a magyar nyelv toldalékrendszerének sajátosságait tükrözi és aránylag alaposan ki van dolgozva, ezt kellene még a szerb nyelv jellegzetességeit is tekintetbe véve módosítani és akkor teljesebb alaktani összehasonlításokat, megfeleltetéseket lehetne végezni. Amennyiben ezt megtesszük, mód lesz majd olyan jelenségek elemzésére, amelyek az egyik nyelvben megvannak, a másikban pedig vagy nincsenek, vagy pedig más módon jutnak kifejezésre, mint pl. a határozottság / határozatlanság kérdése (a szerbben nincsenek névelők, ugyanakkor ebben a nyelvben a melléknév lehet határozott vagy határozatlan, attól függően, hogy a főnév, amelyet jellemez a kontextusból ismert vagy nem, ezt viszont más eszközökkel lehet kifejezni).

Lehetőség lesz az igevonzatok és általában a vonzatok viszgálatára, valamint a szintagmán belüli szórendi elemzésekre.

Kontrasztív lexikológiai elemzésekkel nemcsak egyes szavak, hanem szószerkezetek, többtagú kifejezések válnak majd vizsgálat tárgyává. Azt is meg lehet például nézni, hogy milyen szavakból keletkeztek a magyarban összetételek s ugyanakkor a szerbben összetett szó, vagy szószerkezet áll-e ekvivalensként. Továbbá, vajon ugyanolyan szófajjal, vagy szerkezettel él-e a fordító, mint az eredeti szöveg szerkesztője, és ha módosít rajta ezt szükségszerűen tette-e, vagy pedig csak a célnyelv nyújtotta lehetőségek egyikével élt.

A párhuzamos korpusz egyik legjelentősebb pozitívuma abban rejlik, hogy a szavakat, jelenségeket nem izoláltan, elszigetelve, hanem kontextusba ágyazva, szövegkörnyezetben tudjuk megfigyelni és vizsgálni, s ugyanakkor akár több tíz hasonló, vagy különböző megjelenésével összevetni.

Magától értetődik, hogy gyakorisági vizsgálatot is végezhetünk egyes jelenségekkel kapcsolatban, számadatokkal is alátámasztott, statisztikai kimutatásokra lesz mód, amelyek arra engednek majd következtetni, hogy elterjedt jelenségről van-e szó és hogy mennyire jellemző az a szerb, illetve magyar nyelvre.

A párhuzamos korpuszok feldolgozása

Említettük már, hogy a korpuszokat többféleképpen lehet feldolgozni. Amennyiben ugyanis teljes szövegeket szeretnénk megjeleníteni, szövegtani kódokat kellene alkalmazni. A címen, esetleg a szöveg forrásán kívül, jelölni kellene a bekezdéseket, mondatokat, továbbá az aktuális mondattagolást lehetne alkalmazni és a szövegnyelvészet egyéb egységeit jelölni.

Mondatszintű illeszthetőség esetén, más vizsgálatokhoz viszont a szövegek morfoszintaktikai kódolására van szükség, mint ahogyan az a *Szövegtárban* már megvan. Csakhogy az egy nyelvre alapozott, pontosabban a magyar nyelv agglutináló jellegére szabott kódolási rendszer nem felel meg teljes mértékben a párhuzamos korpuszelemzés követelményeinek, tehát kisebb méretű módosításokra van szükség. A szerbben ugyanis vannak elöljárók, amelyek a magyar esetragokkal vagy névutókkal feleltethetők meg. Az MSD-kódok között szerepel ugyan egy előtag megnevezés a szófajoknál, de ezt nem lehet, az elöljárókra alkalmazni. Ezen kívül, a szerbben a főneveknek nyelvtani nemük van, amit valahogy szintén jelölni kellene, mert ettől függ többek között az esetvégződésük, deklinációjuk. Ha már az esetkategóriánál tartunk, meg kell említeni, hogy a magyar jelölésnél nincs genitivusi eset (ami persze vitatható), a szerbben viszont nagyon gyakori és különböző viszonyok kifejezésére szolgál (különösen ha az elöljárós genitivust is figyelembe vesszük). A genitivuson kívül a szerbben van még lokativusi és vokativusi eset is. Tehát ezekre is külön jelzést kellene beiktatni.

Továbbá, a szerbben a három igeidőn kívül létezik még régmúlt idő (pluskvamperfektum), két fajta elbeszélő múlt (imperfektum, aorist), és összesen két jövő idő. Ezek közül az egyszerű múlt idő, a régmúlt idő és a két jövő idő összetett igealakok, ami azt jelenti, hogy a megjelenítéskor a szópár keresése opciót kell alkalmazni, sőt a régmúlt idő esetében (*bio sam pevao / énekeltem)* és bizonyos visszaható igéknél már az egyszerű jövő idő inverziós jelölésére is (*ću se češljati / fésülködni fogok)* három szót kellene megadni, amire jelenleg nincs lehetőség. Nem beszélve a potenciális és feltételes módú, valamint passzív igealakokról (*pevala bih / énekelnék, češljala bih se / fésülködnék, mogla bi se otpevati / énekelhető* stb.)

A kopula, segédige jelölésére sem ad lehetőséget a mostani kódolási rendszer, pedig az is fontos lenne a szerb nyelv szempontjából. Ezen kívül, a szerb igéknél következetesen végig lehet vezetni az igeaspektust, mert rendelkeznek befejezett és befejezetlen aspektussal, továbbá a határozói igenév kétféle is lehet a szerbben, jelen és múlt idejű, a melléknévi igenév pedig a magyartól eltérően lehet aktív és passzív. Itt kell még megemlíteni azt is, hogy a kódok nagy része latin, nemzetközi jelekből, rövidítésekből áll, de épp a melléknévi igenévnél, vagy pedig a névutónál a magyar rövidítés szerepel, tehát már eleve nem lehet alkalmazni más nyelvre (a szerbre különben sem lehetne). Amennyiben a magyarban a szófajon belül jelöljük a különböző típusokat, ezt a szerbben is meg kellene tenni, különös tekintettel a szerb nyelv sajátosságaira. Egyébként is, kicsit ellentmondásosnak találom a szófaji jelöltség mélységét, lebontását a meglevő kódrendszerben. Míg a melléknévi igenév fajaira minden esetben külön kódot alkalmazunk, addig a névmásoknál nincs külön lebontás, mindegy hogy személyes vagy mondjuk határozatlan névmásról van szó.

Bár a szótő fogalma nincs tisztázva, a „súgóból" (a szövegtár utasítása) kiderül, hogy a képzett szavak, illetve a képzővel bővített szótő is ebben a kategórában foglaltatik. Kár, hogy a képzők rendszere nem került be a kódolásba, mert azzal érdekes kontrasztív szóképzési elemzéseket lehetne végezni.

Párhuzamos korpuszok hiányossága

Mint ahogy minden vizsgálati módszernek, vizsgálati forrásanyagnak megvannak az előnyei és kétségbevonhatatlan lehetőségei, mindegyiknek vannak bizonyos hiányosságai, korlátai is. Arról már volt szó, hogy milyen vizsgálatokat tesz lehetetővé egy párhuzamos korpusz, de szóltunk már a kételyeinkről is, amelyek konkrétan a szerb-magyar korpusszal kapcsolatban foglalkoztatnak bennünket.

Elsősorban a mintavétel forrása az, ami korlátozza a korpusz kialakítását. A kétnyelvű hírszövegek nagyon alkalmasak a korpuszba való iktatásra, de nem áll nagyobb mintavételi forrás a rendelkezésünkre, az anyag jellegéből adódóan kevés van belőle.

Szemantikai vizsgálatok esetében, ahogy már Váradi Tamás is rámutatott idézett tanulmányában, korlátozó tényező az anyag mérete, egy-egy lefordított mű terjedelme. A mi esetünkben ez a korlátozó tényező inkább a hírszövegek jellegére vezethető vissza, arra hogy aránylag rövidek, a lényegre összpontosítanak, kevés redundáns elem van bennük, tárgyuk általában belpolitika vagy gazdaság, ami meghatározza a terminlológiájukat, a mondatszerkesztést stb.

Ezen kívül, a célnyelvi szövegekre általában az jellemző, hogy többé-kevésbé érezhető rajtuk miszerint fordításról van szó, a forrásnyelv rányomja bélyegét az alaki vagy a tartalmi tükrözések formájában, esetleg a magyar nyelv szellemétől idegen fogalmazásmód tekintetében. Mindig számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy egy forrásszövegről és annak fordításáról van szó, tehát a vizsgálandó szegmensek nem teljesen függetlenek egymástól. Tegyük ehhez hozzá még azt is, hogy a mi esetünkben mindig a szerb az eredeti szöveg, a magyar pedig annak fordítása, ami még egyenlőre átláthatatlan következményekkel járó eredményekhez vezethet. Nem beszélve arról, hogy egy szerkezet, mondat fordítása sokszor nagyon sok megoldást eredményezhet, a fordítói alkat is közrejátszik, hogy melyik variánst választja.

További feladatok

Elsődleges és alapvető feladat lenne a szerb-magyar párhuzamos korpusz további gyarapítása, a párhuzamos hírszövegek gyűjtésének folytatása. Szükség lenne az egyéb tömegtájékoztatási eszközökben (gondolok itt elsősorban a rádióra és tévére) elhangzott olyan hírek megszerzésére, amelyek ugyanazon hírszerző szolgálatok szövegeit közlik fordításban. Ezzel egy eredeti, forrásnyelvi szöveg több lefordított, célnyelvi változatát is összevethetnénk.

Esetleg, a jövőben gondolni lehetne egyéb szövegtípusok és azok fordításainak a korpuszba vételére is (gondolok itt a törvényszövegekre, különböző utasításokra, és nem utolsósorban szépirodalmi művekre), annál is inkább mert így az irányt is visszafordíthatnánk: akkor a magyar is képezhetné a kiinduló nyelvet, a szerb pedig a fordítást. Ez lehetővé tenné a vizsgálódásoknak a műfajok szerinti sajátosságokra vonatkozó kontrasztív megfigyelésekre irányuló kibővítését.

Továbbá, el kellene végezni a magyar szövegek morfoszintaktikai kódolását a már meglevő MSD-kódok alapján. A kódolási rendszert módosítani kellene, pontosabban ki kellene bővíteni azon kategóriák jelölésével, amelyek a szerb nyelv sajátosságait tükrözik, majd alkalmazni kellene ezt a kódolást a begyűjtött szerb nyelvű korpuszra. Ebben a munkában számítani kellene a szerb nyelvészek segítségére.

Ki kellene dolgozni a párhuzamos korpusz használati útmutatóját.

Jegyzetek

[1] Idézet a Magyar Nemzeti Szövegtár bevezető oldalából.

[2] Kontrasztív szemantikai kutatások párhuzamos korpusz segítségével, In: Kontrasztív szemantikai kutatások, szerk. Gecső Tamás, Tinta Könyvkiadó, Bp. 2001. 269. l.

[3] Kontrasztív szemantikai kutatások párhuzamos korpusz segítségével, In: Kontrasztív szemantikai kutatások, szerk. Gecső Tamás, Tinta Könyvkiadó, Bp. 2001. 268-275. l.

ON THE SERBIAN-HUNGARIAN PARALLEL CORPUS

The paper focuses on an aspect of corpus linguistics, which is very often dealt with in our region, i.e. the formation, processing and application of parallel corpora. The paper discusses the source of sample taking for parallel corpora, the difficulties of choosing the texts, the different opportunities for examination provided by the texts and the method of processing parallel corpora. Furthermore, the paper deals with the shortcomings of the method and tries to determine further tasks for collecting and processing corpora.

ETO: 809.451.1:371.8(0.064) CONFERENCE PAPER

MIKES MELÁNIA – BÁLIZS JUTKA

A MAGYAR NYELV ELSAJÁTÍTÁSA A SZERB AJKÚ GYERMEKEKNÉL

Ebben a beszámolóban azokat a nyelvpedagógiai kérdéseket érintjük, amelyek gyakorlati és elméleti szempontból foglalkoztatnak bennünket. Ugyanakkor beszámolunk egy próbakutatásról is, amelyet szerb ajkú óvodáskorú gyerekekkel bonyolítottunk le.

A szerb ajkú gyermekek magyar nyelvben szerzett kommunikatív jártassága nemcsak kiszélesíti a gyermekek kommunikatív lehetőségeit, hanem a többnemzetiségű közösségben egyik igen fontos feltétele a nemzetek közötti toleráns kapcsolatok megteremtésének, az egymás iránti tisztelet és a magyar nemzeti közösség kultúrája iránti nyitottság megalapozásának. E fontos nevelői célok valóra válása érdekében lehetővé kell tenni, hogy a magyar környezetnyelvi tevékenységek szerves részét képezzék az óvodai és iskolai programnak.

A magyar környezetnyelvi kommunikációs képességek fejlesztése során figyelembe kell venni annak alapvető nevelési feladatait, amelyeket a következőképpen fogalmazhatunk meg:

- Meg kell értetni a gyermekekkel, hogy környezetükben a magyar nyelv éppen olyan eszköze a kommunikációnak, mint a szerb nyelv, azaz, magyar nyelven is el lehet mondani ugyanazt, amit anyanyelvükön szoktak közölni.
- Törekedni kell arra, hogy a gyermekek megértsék és elfogadják, hogy a magyar nyelv is a kapcsolatteremtés eszköze, és mint ilyen lehetővé teszi számukra, hogy részt vegyenek a magyar nyelvű játékos és egyéb tevékenységekben.

A magyar környezetnyelvi kommunikációs képességeket a gyermek úgy sajátíthatja el legjobban, ha alkalma van a veleszületett nyelvi elemző képességét fejleszteni. Ez a képessége ugyanis lehetővé teszi számára, hogy a spontán nyelvi elemzés során felfedezze a magyar nyelv szerkezetét, elemeit, szabályait. Ily módon a gyermek a magyar nyelvet a nyelvelsajátítás természetes módjához hasonlóan sajátíthatja el.

A nyelvelsajátítás folyamatát sokan az utánzáselmélettel magyarázták, amely szerint a gyermek utánozza a környezetében élő felnőttek beszédét és

a hallottakat gyakran ismételgetve megtanul beszélni. A nyelvelsajátítás viszont kreatív folyamat. Noha a gyermekkorban rendszeres jelenség a beszélgetőtárs utánzása, azt, hogy a gyermek nem pusztán utánzásos mintakövetéssel sajátítja el a nyelvet az is bizonyítja, hogy gyakran létrehoz és alkalmaz olyan nyelvi formákat, amelyek a felnőttek beszédében nem léteznek (pl. *aludik, tiém, kicsibb,* stb.). A gyermeknek az a képessége, hogy utánozza, amit környezetében hall, csak hozzásegíti őt ahhoz, hogy hasznosítsa a veleszületett kreatív képességét, amely segítségével elemeire bontja a nyelvet, kiemeli a különböző összefüggéseket, levezeti a szabályokat és aktívan újraalkotja a nyelv rendszerét.

A környezetnyelv elsajátítása abban különbözik az anyanyelv elsajátításától, hogy folyamatában a gyermek nemcsak egy másik nyelv elemeit, struktúráit és szabályait fedezi fel, hanem támaszkodik is azokra a nyelvi szabályokra és összefüggésekre, amelyek az anyanyelv kreatív elsajátítása során beépültek a beszéd mechanizmusába. A környezetnyelv szabályainak elsajátítását megnehezíthetik az anyanyelv és a környezetnyelv közötti különbségek. A gyermek nyelvi és kognitív mechanizmusa azonban kellőképpen rugalmas, és ennek köszönve az anyanyelv szabályai és nyelvi rendszere nem okoz különösebb problémát a gyerekeknek a környezetnyelv elsajátításában.

A magyar környezetnyelvi kommunikációs képességek elsajátításának és fejlesztésének hatékony módja a magyar nyelven megvalósuló tapasztalatszerzés. Ezért a magyar környezetnyelv elsajátítására a kommunikatív-tapasztalati módszert javasoljuk, amely eljárásokat kínál a nyelvi tapasztalatok szerzésére és alkalmazására, valamint a nyelvi tapasztalatok megerősítésére és lehetséges bővítésére.

A kommunikatív-tapasztalati módszerben a nem verbális és a verbális kontextus szerepe igen jelentős és különösen a szavak jelentésének az elsajátításában játszik fontos szerepet. A szavak jelentése nem stabil és változatlan és nem mentes a kontextustól. A kontextus nyelvi, társadalmi és szituációs jellege kihatással van a szavak jelentésére. A szavak jelentésének az elsajátítása a kontextushoz való kötődéssel kezdődik és a kontextustól való elszakadáshoz vezet. Ebben a folyamatban különböző eljárások alkalmazhatók. Egy kevésbé stabil jelentéshez az az eljárás vezet, amikor a gyermek a kontextust képező mondatok alapján levont következtetéseket egyszerűen összeadja, és így fedezi fel az egyes szavak jelentését, vagy egy másik eljáráshoz folyamodik és csak az egyik kontextust képező mondat alapján próbálja felfedezni a szó jelentését.

A szavak szilárdabb, de a valós helyzettől nem független jelentéséhez juthat a gyermek, amikor a különböző következtetéseket összehasonlítja, majd egybeköti, túlságosan általánosít, tekintet nélkül egy határozott végki-

menetelre. A kontextusból való legéretebb és legstabilabb jelentés felfedezését az általánosítási eljárás alkalmazása biztosíthatja. Ilyenkor a gyermek közös nevezőre hoz minden egyes következtetést, nem csoportosít konkrét elemeket, hanem általánosít, választ egy egységes halmazt, amely azonos módon egybeköti az összes elemet. Szem előtt kell tartani azonban, hogy még a tíz-tizenkét éves gyermekek sem mindig képesek az általánosítási eljárással élni, amikor a kontextus a nyelvi elemek mellet nem tartalmaz más elemeket is.

Ezért kommunikatív-tapasztalati megközelítésünkben nem is a szavak jelentésének az elsajátítására fektetjük a hangsúlyt, hanem az üzenet átadására és befogadására összpontosítjuk figyelmünket. Próbakutatásunkban ennek a megközelítésnek az egyes támpontjait akartuk felfedezni, és szem előtt tartva az óvodás gyermekek még nem eléggé kifejlett átalánosítási stratégiáját, kutatásunk a szavak jelentésének a kontextusból való felfedezésére irányult.

Kutatásunk eszköze és alanyai

Egy többszörös ösztönzésen alapuló tesztet alkalmaztunk. A teszt négy lépést tartalmaz, egy-egy lépésen belül pedig a mozzanatokat, illetve a feladatokat. A tesztelés során felhasznált kellékek: plüssnyuszi, doboz, fű, szék és két kép: az egyik kép a fűben ülő nyuszit ábrázolja, a másik képen a fűben szaladó (vagy ugró) nyuszi látható.

Próbakutatásunkban 14 öt-hat éves zentai szerb ajkú óvodás vett részt. A tesztelés individuális módon zajlott és minden gyermek esetében abban az óvodai épületben, amelyikbe a gyermek jár.

A tesztelés folyamata

ELSŐ LÉPÉS

Az asztalon van a plüssnyuszi és egy doboz.

1.mozzanat

A tesztelő nyújtja a nyuszit a gyereknek: *Vedd el a nyuszit! / Fogd a nyuszit!* Ha a gyerek nem veszi el a nyuszit a tesztelőtől, a tesztelő megismétli ezt a mozzanatot.

2.mozzanat

Megfelelő mozdulatok kíséretében a tesztelő azt mondja: *Tedd a nyuszit a dobozba!* Eközben a tesztelő a nyuszira és a dobozra mutat.

3.mozzanat

Megfelelő mozdulatok kíséretében a tesztelő azt mondja: *Vedd ki a nyuszit a dobozból!* Ezután az asztalra teszi a füvet és azt mondja: *Itt a fű!*

4.mozzanat

Most a tesztelő csak a fűre mutat és azt mondja: *Tedd a füvet a dobozba!* Ha a gyerek nem reagál, a tesztelő rámutat a dobozra is és a fűre is és megfelelő mozdulatok kíséretében megismétli a feladatot.

5.mozzanat

Anélkül, hogy gesztusokkal szemléltetné amit mond, a tesztelő így szól a gyerekhez: *Vedd ki a füvet a dobozból!* Amennyiben a gyerek nem reagál vagy nem a kérésnek megfelelően reagál, a tesztelő megismétli a kérést és gesztusokkal szemlélteti is.

6.mozzanat

A tesztelő rámutat a székre és gesztusokkal is szemléltetve azt mondja: *Tedd a nyuszit a székre!* Ha a gyerek nem reagál, a tesztelő rámutat a nyuszira és a székre és megfelelő gesztusok kíséretében megismétli a feladatot.

7.mozzanat

Anélkül, hogy rámutatna a nyuszira és a dobozra, a tesztelő megkéri a gyereket: *Tedd a nyuszit a dobozba!* Ha a gyerek nem reagál, a tesztelő megismétli a feladatot megfelelő mozdulatokkal szemléltetve.

8.mozzanat

A tesztelő a gyerekre mutat, s azt mondja: *Most te ülj le a székre!* Ha a gyerek nem reagál, a tesztelő megismétli a feladatot, azzal, hogy rámutat a gyerekre is és a székre is.

MÁSODIK LÉPÉS

A tesztelő szerb nyelven elmondja a gyereknek, hogy képeket fog mutatni. A gyerek feladata pedig az lesz, hogy megnézze a képet és kitalálja, mit mondott a tesztelő.

1.mozzanat

A tesztelő megmutatja a képet, amelyen a fűben ülő nyuszi látható és azt mondja: *Gledaj sliku i pogodi šta kažem!* Ezután azt mondja: *A nyuszi ül a fűben.* Ha a gyerek nem reagál, téves vagy hiányos választ ad, a tesztelő megismétli a feladatot. Ha másodszorra sem kap teljes választ vagy a gyerek kijelenti, hogy nem tudja, a tesztelő harmadszorra is kitűzi a feladatot.

2.mozzanat

A tesztelő megmutatja azt a képet, amely a fűben ugráló (vagy szaladó) nyuszit ábrázolja és azt mondja: *Gledaj sliku i pogodi šta kažem!* Ezután azt

mondja: A *nyuszi nem ül a fűben. A nyuszi ugrál* (vagy *szalad) a fűben.* Ha a gyerek nem reagál vagy hiányos választ ad, a tesztelő megismétli a feladatot. Ha a gyerek ismételten nem reagál, téves vagy hiányos választ ad, a tesztelő harmadszor is kitűzi a feladatot.

3.mozzanat

A tesztelő megmutatja azt a képet, amely a fűben ülő nyuszit ábrázolja és azt mondja: *Gledaj sliku i pogodi šta kažem!* Ezután azt mondja: A nyuszi *nem ugrál* (vagy *szalad) a fűben. A nyuszi ül a fűben.* Ha a gyerek nem reagál vagy hiányos választ ad, a tesztelő megismétli a feladatot. Ha a gyerek ismételten nem reagál, téves vagy hiányos választ ad, harmadszor is kitűzi a feladatot.

HARMADIK LÉPÉS

A tesztelő szerb nyelven elmondja a gyereknek, hogy csinálni fog valamit azokkal a tárgyakkal, amelyeket az asztalon lát, és képeket is fog mutatni neki. A gyerek feladata az, hogy figyelmesen meghallgassa, amit a tesztelő mond, mert ki kell találnia valamit.

1.mozzanat

A tesztelő azt mondja: *A nyuszit a dobozba tesszük.* Amíg ezt mondja, a plüssnyuszit beleteszi a dobozba. Ezután megmutatja a fűben ülő nyuszit ábrázoló képet és azt mondja: *A nyuszi ül a fűben.* Ezt követően megmutatja azt a képet is, amelyen a fűben ugráló (szaladó) nyuszi látható és azt mondja: *A nyuszi ugrál a fűben.* Ezután a tesztelő leteszi a képet és így szól a gyerekhez: *Pogodi šta znači reč NYUSZI!* Ha a gyerek nem reagál vagy hiányos választ ad, a tesztelő megismétli a feladatot. Ha a gyerek ismételten nem reagál, téves vagy hiányos választ ad, a tesztelő harmadszor is kitűzi a feladatot.

2.mozzanat

A tesztelő azt mondja: *A füvet a dobozba tesszük.* Amikor ezt mondja, az asztalon levő füvet beleteszi a dobozba. Ezután megmutatja a fűben ülő nyuszit ábrázoló képet és azt mondja: *A nyuszi ül a fűben.* Ezt követően megmutatja azt a képet is, amelyen a fűben ugráló (szaladó) nyuszi látható és azt mondja: *A nyuszi ugrál a fűben.* Ezután a tesztelő leteszi a képet és így szól a gyerekhez: *Pogodi šta znači reč FŰ!* Ha a gyerek nem reagál vagy hiányos választ ad, a tesztelő megismétli a feladatot. Ha a gyerek ismételten nem reagál, téves vagy hiányos választ ad, a tesztelő harmadszor is kitűzi a feladatot.

3.mozzanat

A tesztelő azt mondja: *A nyuszi ül a széken.* Amíg ezt mondja, a nyuszit a székre ülteti. Ezután megmutatja azt a képet, amelyen a fűben ülő nyuszi látható és azt mondja: *A nyuszi nem ugrál (szalad) a fűben. A nyuszi ül a fűben.* Ezután a tesztelő leteszi a képet és így szól a gyerekhez: *Pogodi šta znači reč ÜL!* Ha a gyerek nem reagál vagy hiányos választ ad, a tesztelő megismétli a feladatot. Ha a gyerek ismételten nem reagál, téves vagy hiányos választ ad, a tesztelő harmadszor is kitűzi a feladatot.

4.mozzanat

A tesztelő azt mondja: *A nyuszi nem ül a széken.* Amíg ezt mondja, elveszi a székről a plüssnyuszit. A tesztelő megmutatja azt a képet, amely a fűben ugráló (szaladó) nyuszit ábrázolja és azt mondja: *A nyuszi nem ül a fűben. A nyuszi ugrál (szalad) a fűben.* Ezután a tesztelő leteszi a képet és így szól a gyerekhez: *Pogodi šta znači reč UGRÁL (SZALAD)!* Ha a gyerek nem reagál vagy hiányos választ ad, a tesztelő megismétli a feladatot. Ha a gyerek ismételten nem reagál, téves vagy hiányos választ ad, a tesztelő harmadszor is kitűzi a feladatot.

NEGYEDIK LÉPÉS

A tesztelő szerb nyelven elmondja a gyereknek, hogy legyen figyelmes, mert ismét kitalálós feladatot fog kapni. A negyedik lépésben a kontextust csak a szóbeli üzenet képezi.

1.mozzanat

A tesztelő azt mondja: *A nyuszit a dobozba tettük. A nyuszi ül a fűben. A nyuszi ugrál (szalad) a fűben. Pogodi šta znači reč NYUSZI!* Ha a gyerek nem válaszol, vagy nem megfelelő választ ad, a tesztelő megismétli a mozzanatot, és ha akkor sem kap megfelelő választ, még egyszer megismétli a mozzanatot.

2.mozzanat

A tesztelő azt mondja: *A füvet a dobozba tettük. A nyuszi ül a fűben. A nyuszi ugrál (szalad) a fűben. Pogodi šta znači reč FŰ!* Ha a gyerek nem válaszol, vagy nem megfelelő választ ad, a tesztelő megismétli a mozzanatot, és ha akkor sem kap megfelelő választ, még egyszer megismétli a mozzanatot.

3.mozzanat

A tesztelő azt mondja: *A nyuszi ült a széken. A nyuszi nem ugrál (szalad) a fűben. A nyuszi ül a fűben. Pogodi šta znači reč ÜL! Ha a gyerek nem vá-*

laszol, vagy nem megfelelő választ ad, a tesztelő megismétli a mozzanatot, és ha akkor sem kap megfelelő választ, még egyszer megismétli a mozzanatot.

4.mozzanat

A tesztelő azt mondja: *A nyuszi nem ül a széken. A nyuszi nem ül a fűben. A nyuszi ugrál (szalad) a fűben. Pogodi šta znači reč UGRÁL (SZALAD)!* Ha a gyerek nem válaszol, vagy nem megfelelő választ ad, a tesztelő megismétli a mozzanatot, és ha akkor sem kap megfelelő választ, még egyszer megismétli a mozzanatot.

A tesztelés folyamán létrehozhatók olyan szituációk, amelyekkel mozgásra vagy játékra lehet ösztönözni a gyereket, pl.: *Ugráljunk úgy, mint a nyuszi! Húzd meg a nyuszi fülét! Tapintsd meg a nyuszi bundáját!* stb.

A tesztelés értékelése

Lépésről lépésre elemezve a kapott eredményeket, a következő adatokat gyűjtöttük össze:

Első lépés

Az első három mozzanatban a gesztusokkal és tárgyakkal szemléltetett feladatokat minden gyerek teljesítette: beletette a nyuszit a dobozba és kivette a nyuszit a dobozból. A negyedik mozzanatban, amikor a tesztelő csak a fűre mutatott, a gyerekek 43 százaléka tette bele a füvet a dobozba. Az ötödik mozzanatban, amikor a tesztelő csak verbális üzenetet adott, a gyerekek 36 százaléka vette ki a füvet a dobozból. A hatodik mozzanatban, amikor a tesztelő rámutatott a székre és megkérte a gyereket, hogy tegye a nyuszit a székre, a gyerekeknek csak a 28 százaléka teljesítette a feladatot. Miután a tesztelő megfelelő gesztusok kíséretében megismételte a feladatot, a gyerekek 72 százaléka a nyuszit a székre tette. A hetedik mozzanatban a gyerekeknek ugyanazt a feladatot kellett teljesíteniük, mint a második mozzanatban, de csak verbális üzenet alapján. Ezt a feladatot a gyerekek 72 százaléka teljesítette: beletette a nyuszit a dobozba. A nyolcadik mozzanatban, amikor a tesztelő a gyerekre mutatott és azt mondta neki, hogy üljön le a székre, a gyerekek 93 százaléka nem teljesítette a kitűzött feladatot. Miután a tesztelő megismételte a feladatot úgy, hogy a székre és a gyerekre mutatott, a gyerekek 93 százaléka teljesítette a feladatot.

Második lépés

A gyerekeknek csak a 14 százaléka tudta pontosan megmondani szerb nyelven, mit mondott a tesztelő magyar nyelven, amikor megmutatta a fűben ülő nyuszit ábrázoló képet és azt mondta: *A nyuszi ül a fűben.* A gyerekek 57 százaléka hiányos illetve részleges választ adott. A gyerekek 93 százaléka hiányos választ adott, azaz nem tudta pontosan megmondani szerb

nyelven, mit mondott a tesztelő magyar nyelven, amikor a fűben ugráló nyuszit ábrázoló képet mutatta és azt mondta: *A nyuszi nem ül a fűben. A nyuszi ugrál (szalad) a fűben.* Hasonlóan reagált a gyerekek 79 százaléka, amikor a tesztelő ismét megmutatta a fűben ülő nyuszit ábrázoló képet és azt mondta: *A nyuszi nem ugrál (szalad) a fűben. A nyuszi ül a fűben.*

Harmadik lépés

A képekkel szemléltetett kontextus-mondatok alapján a gyerekek 64 százaléka kitalálta a *NYUSZI* szó jelentését, illetve szerb nyelvű megfelelőjét, a *FŰ* szó szerb nyelvű megfelelőjét viszont a gyerekeknek csak a 36 százaléka találta ki. A gyerekek 57 százaléka felfedezte az *ÜL* ige jelentését, 43 százaléka pedig az *UGRÁL (SZALAD)* ige jelentését.

Negyedik lépés

Csupán a kontextus-mondatok alapján a gyerekek 71 százaléka kitalálta a *NYUSZI* szó jelentését, illetve szerb nyelvű megfelelőjét, viszont a *FŰ* szó jelentését a gyerekek 86 százaléka nem találta ki. A gyerekek 43 százaléka kitalálta az *ÜL* ige jelentését, és csak 14 százaléka az *UGRÁL (SZALAD)* ige jelentését.

Milyen következtetéseket és tanulságokat vonhatunk le ebből a próbakutatásból, amelyek a kommunikatív képességek fejlesztésében hasznosíthatók?

A gazdag kontextussal ellátott beszédhelyzetekben a gyerekek nagy többsége megértette az üzenetet és teljesítette azt, amire a tesztelő megkérte. Ezzel szemben a szegényebb kontextusban a gyerekek csak alacsony százaléka értette meg az üzenetet. Ugyanis, mihelyt valamelyik nyelven kívüli elem kimaradt a kontextusból az üzenet átadása hiányos lett, mint pl. abban az esetben, amikor a tesztelő csak a fűre mutatott és nem a dobozra is, vagy csak a gyerekre és nem a székre is, vagy csak a székre és nem a nyuszira is. Nyilvánvaló, hogy a nyelvelsajátítás folyamatában a gazdag kontextusnak jelentős szerepe van. Abban az esetben azonban, miután a gyerekek már gazdag kontextussal ellátott beszédhelyzetekben szereztek nyelvi tapasztalatot, pl. amikor a tesztelő kérésére beletették a nyuszit a dobozba és onnan ki is vették, többségük csupán a verbális üzenet alapján is képes volt pozitívan reagálni, azaz a tesztelő kérésére a nyuszit beletette a dobozba.

A második lépésben tett kísérletünk arra utal, hogy a környezetnyelvi kommunikatív képességek fejlesztésében a kép illusztrációként felhasználható, de a nyelvi tapasztalatok szerzéséhez nem járul hozzá. A második lépésben a gyerekek nagy többsége hiányosan válaszolt, ugyanis azt próbálta szavakba foglalni, amit a képen látott, függetlenül attól, hogy mit mondott a tesztelő.

A képekkel ellátott kontextus-mondatok alapján vagy csupán a verbális üzenet alapján a gyerekek többségének sikerült kitalálni a *NYUSZI* szó szerb

megfelelőjét, ellenben a *FŰ* szóval kevésbé voltak sikeresek. Ennek az lehet az oka, hogy a *NYUSZI* főnévnek alanyi funkciója van a mondatban, a *FŰ* főnév pedig helyhatározóként szerepel. Emellett a *-ben* raggal ellátot *FŰ* szó (fűben) nem azonosítható a *FŰ* szó alakjával, amelyben a tesztelő által feltett kérdésben előfordul. Figyelembe kell venni, hogy a nyuszi a gyerekek egyik kedvenc állata, és dinamikus élőlény lévén, képes lekötni a gyerekek figyelmét. Nyilánvaló, hogy a szó mondatbeli funkciója is kihatással van a szavak jelentésének a felfedezésére, de a szavak jelentésének az elsajátításában a szó gyakori vagy kevésbé gyakori előfordulása a nyelvi tapasztalatok szerzésében is szerepet játszik. Ezzel magyarázható az, hogy csupán verbális üzenet alapján a gyerekeknek majdnem a fele megtalálta az *ÜL* ige szerb megfelelőjét, az *UGRÁL (SZALAD)* ige szerb megfelelőjét pedig csak kis százaléka találta meg.

THE ACQUISITION OF HUNGARIAN BY SERBIAN-SPEAKING CHILDREN

The authors are involved in creating the curriculum for Hungarian as a Second Language for nursery school and elementary school pupils. The paper deals with pedagogical issues which are of interest to the authors both from the theoretical and the practical point of view. They consider important for Serbian children living in a multi-national environment to acquire second languages, because this is a significant element in creating a tolerant atmosphere in multi-ethnic settings.

The authors believe that for nursery school pupils the most effective method of acquiring a second language is the communicative-experiential method, since it offers techniques for gaining linguistic experience and applying it, and it also presents opportunities for reinforcing and broadening the children's linguistic experience.

In addition to this, the paper describes a pilot research conducted among Serb nursery school pupils in Senta and presents its results.

ETO: 801.313.5:809.451.1:808.61(0.064) CONFERENCE PAPER

CSORBA BÉLA

SZERB(HORVÁT) ÉS MAGYAR NYELVŰ TÖRTÉNELMI MŰVEK TULAJDONNÉV-HASZNÁLATÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL I.

Dolgozatom megírásakor gyakorlati célok vezéreltek. A magyar nyelv lektoraként immár két évtizede kisebb megszakításokkal folyamatosan oktatok leendő magyar történelemtanárokat és történészkutatókat. Mivel egyetemi stúdiumaikat nem anyanyelvükön végzik, számukra igen fontos, hogy a lektori órákon megszerezzék az alapvető ismereteket a magyar történettudomány szaknyelvének köréből is. Viszonylag hamar szembe kellett néznem azzal a problémával, hogy a karunkra érkező magyar fiatalok történelmi ismeretei – különösen a magyar nemzeti história tekintetében – meglehetősen hiányosak. Szerb nyelven folytatott tanulmányaik előrehaladtával a kezdeti hátrány nyelvhasználati téren gyakran csak tovább növekedett. Egyik visszatérő gond a tulajdonnév-használattal, s azon belül is a személy- és földrajzi nevekkel kapcsolatos. Ismeretes, hogy az egymással elvileg helyettesíthető, tehát ugyanarra a fogalomra vonatkozó tulajdonnevek a különböző európai nyelvekben gyakran csupán jelentéktelen mértékben, olykor csupán helyesírási tekintetben, esetleg az eltérő fonémarendszer nyújtotta lehetőségek okán különböznek. Ez mindenelelőtt a személynevek és a földrajzi nevek írására vonatkozik. Ugyanakkor ismeretes az is, hogy az átvevő nyelv hangrendszerébe illeszkedve egy-egy tulajdonnév igen nagy mértékben megváltozhat eredeti alakjához képest. Mitöbb, az eltérő nyelvhasználati, sőt nyelven kívüli tradíciók következtében az ugyanarra a denotátumra vonatkozó nyelvi jelek igen nagy mértékben különbözhetnek mind szemantikai, mind pedig stilisztikai tekintetben. Nem hagyható ugyanis figyelmen kívül, hogy a nyelv nem csupán kommunikációs rendszerként, de kultúrahordozó és -megtartó, sőt kultúrateremtő mezőként is „"működik" Mindez a személy- és a földrajzi nevek használatakor hatványozottan érvényesül.

Család- és személynevek

Az utónevek kérdéséhez

A szerb és a horvát történettudományi munkák személynévhasználata a magyarral összevetve hsonlóságokat és különbségeket egyaránt mutat. A legszembetűnőbb különbség, hogy a magyar a család- illetve ragadványnevet következetesen az utónév illetve a keresznév elé helyezi. (Pl. *Nemanja István,* és nem *Stevan Nemanja, Dusán István cár*, és nem *Car Stevan Dušan, Lazarević István* és nem *Stevan Lazarević, Zrínyi Miklós,* és nem *Nikola Zrinski...)*

Az újabb történeti munkák az idegen nyelvekből származó személynevek mindkét tagját eredeti formában vagy az adott helyesírási lehetőségekkel összhangban, az eredeti hangalakot megközelítően visszaadó módon közlik. Inkább régebbi művekre volt jellemző az utónevek helyettesítése hazai megfelelőikkel. Ez a gyakorlat, noha visszaszorulóban van, a szerbben és a horvátban jóval elevenebben él, mint a magyarban. A magyar és a szerb (horvát) eljárás különben néhány ponton megegyezik: általában lefordításra kerül az uralkodók, pápák, szentek idegen eredetű keresztneve, amennyiben az érintett névnek van a nemzeti nyelvben megfelelője. Pl. A szerb *Jovan* és a magyar *János* egyaránt helyettesítheti az angol *John*-t és a francia *Jean*-t, a szerb *Karlo* és a magyar *Károly* a német *Karl*-t és a francia *Charles-t,* stb. (Pl. *Jovan bez Zemlje = Földnélküli János, Jovan Dobri = Jó János, Karlo Veliki = Nagy Károly, Karlo Ćelavi = Kopasz Károly.)* Bizonyos esetekben a szerb, máskor a magyar áll közelebb az eredeti formához. A szerb(horvát) *Ričard* sokkal pontosabban reprodukálja az eredeti angol hangalakot, mint a magyar *Richárd.* Általában azt mondhatjuk, hogy önnön törvényszerűségeit tiszteletben tartva, ugyanakkor a hagyomány elvét követve az uralkodói keresznevek fordításánál mindkét nyelvközösség az idegen eredetű nevek hazaival történő helyettesítésére törekszik. Ebben azonban egyik nyelvszokás sem következetes. Lássunk először egy magyar példát! Ma már az angol *Edward* helyett még véletlenül sem mondunk *Eduárd*-ot (Arany János még használta!), sem *Edé*-t , miközben a *Georg*-ot továbbra is vígan le*györgyözzük.* Ugyanakkor pl. a *Ludwig*-ok, *Louis*-ok, *Lodovico*-k, *Lajos-ok* többnyire *Ludvig*-ok, *Luj*-ok, *Lodoviko*-k, *Lajoš*-ok lesznek a szerbben és a horvátban (tehát az átvétel során igyekeznek visszaadni a név eredeti hangalakját), de korántsem következetesen: a magyar *Lajos-t Lajoš*-nak, *Lauš*-nak és *Ljudevit*-nak egyaránt fordítják.

Még tarkább az összkép a magyar *János* szerb és horvát változatait vizsgálva:

Hunyadi pl. *Janos* vagy *Janoš*, esetleg *Janko* (*Sibinjanin*), *Vitéz János Ivan Vitez, Corvin János Ivaniš Korvin,* de *Zápolya János* többnyire *Jovan* (elvétve *Ivan*), akárcsak a többi európai király.

További csapdák. Nem árt, ha tudjuk, hogy a magyar *Pál* szerb illetve horvát megfelelője *Pavle* és *Pavao* is lehet, a *György*-é pedig *Juraj*, *Đurađ* és *Đorđe*, miként a *Zsigmond*-ot *Šigmund*-ként és *Sigismund*-ként is megtalálhatjuk, a régies *Šišman*-ról nem is beszélve. A magyar *Károly* a szerbben egyaránt lehet *Karlo* és *Dragutin* (*Veliki Karlo* és *Veliki Dragutin* tehát ugyanaz a személy, vagyis *Nagy Károly*), de a szerb *Vasilij* vonatkozhat valamelyik bizánci *Bazileiosz*-ra éppúgy, mint a magyar *Vazul*-ra vagy *Vászoly*-ra, vagy az orosz *Vaszilij*-ra. Hogy magyarul mi a legmegfelelőbb, azt természetesen mindig a kontextus, az adott történelmi, kulturális, nemzeti háttér fogja eldönteni. Ugyanez vonatkozik a szerb *Julije*-re és *Lav*-ra is. Előbbi helyettesíthető *Julius*-sal, *Julianus*-sal vagy *Gyulá*-val (hogy ne hibázzunk, ahhoz nélkülözhetetlen a pontos tárgyismeret), utóbbi pedig bizánci császárok és római pápák esetében *Leó*, orosz személyiségek neveként viszont *Lev*. (És persze *Oroszlán* uralkodói ragadványnév is lehet: gondoljunk *Henrik* szász főhercegre – de ez már más kérdés.)

Itt kell szólnunk néhány problematikus megoldásról. A magyar történeti szakirodalomban, de a mi szerbhorvát-magyar nagyszótárunkban is *Matija Gubec Gubec Máté-ként* szerepel. Elvben a Matija miért ne lehetne *Máté* is? Tudnunk kell viszont, hogy a horvát parasztvezért eredetileg *Ambrozije*-nek (Ambrus) keresztelték, azonban fellépésekor még olyannyira elevenen élt a horvátországi és szlavóniai jobbágyság körében az «igazságos Mátyás király» iránti tisztelet, hogy Gubecben az ő jelképes inkarnációját látták, ezért róla nevezték el «*Mátyás*»-nak. A magyar «Máté» sajnos éppen ettől az el nem hanyagolható konnotációtól fosztotta meg Gubec személyét. És szólnunk kell itt a horvát-magyar múlt nagy mártírjáról, *Fran(ja) Krsto Frankapan*-ról, illetve magyarosan *Frangepán Ferenc*-ről is. Igen, Ferencről, és nem Kristófról, mint ahogyan régebbi vajdasági magyar történelemkönyveinkből helytelenül tanultuk. A Kristóf használata annál is inkább indokolatlan, mert valójában egy *Frangepán Kristóf*-ról is tud a történelem, s az azonos névhasználat félreértésekre adhat okot.

Görög és latin nevek

A magyar és a szerb (horvát) nyelvben eltérő normák szerint történik a használatuk. A magyar többnyire változatlan alakban használja mind az ógörög, mind az antikvitás kori latin személyneveket, azzal a kitétellel, hogy a görög neveket fonetikusan, a latin neveket viszont rendszerint eredeti alakjuknak megfelelően írjuk, a szerb viszont többnyire elhagyja a végződéseket, sőt nemegyszer újakkal helyettesíti őket. Emellett a szerbben (és a horvátban) némely görög nevek tőhangzói is megváltozhatnak.

Példák a tőhangzók megváltozására:

A szerb(horvát)ban a görög *ai*, *oi* és a latin *ae*, *oe* kettőshanzókat rendszeresen *e*-nek ejtik:

Görög: Eshil = Aiszkhülosz, Edip= Oidiposz, Krez = Kroiszosz, Ezop = Aiszophosz.

Latin: Krez = Croesus (krőszusz), Ezop = Aesopus (ezopusz), Eneja = Aeneas (éneász), Edip = Oedipus (de pl. Ödipus-komplexus).

Szótőbeli változás eredménye a *Zevs = Zeusz/Zeüsz*, *Kir = Kürosz* (görög), *Kir = Cyrus* (latin), *Darej = Dareiosz* (görög). Utóbbinak a latinból származtatható szerb(horvát) változata is él *Darije = Darius* formában.

Eltérések a végződésekben:

Az eredeti *-é* és *-o* végződés a szerb(horvát)ban *-a*-ra vagy *-ja*-ra változik.

Pl. *Pénelopé = Penelopa*, *Aphrodité = Afrodita*, *Antigoné = Antigona*, *Io = Ija*, *Zoé = Zoja*.

A görög *-ász* és a latin *-as* a szerb(horvát)ban *-a*.

Pl. *Leonidász = Leonida*, *Augiász = Augija*, *Dukász = Duka*. (Ez utóbbi szerb történelmi munkákban előfordul *Duk* alakban is, helytelenül.)

A görög *-osz*, *-on*, *-ész* és a latin *-us*, *-um*, *-es* a szerb(horvát)ban eltűnik.

Pl. *Homérosz = Homer*, *Arisztotelész = Aristotel*, *Alexandrosz = Aleksandar* (itt beékelődött egy a kiejtést segítő magánhangzó!), *Rem = Remus*, *Brutus = Brut*, *Spartacus = Spartak*.

Ha az említett végződésű szavak előtt két vagy több mássalhangzó torlódik, akkor a szer(horvát) végződés *-o*-ra vagy *-e*-re változik. Az ilyen alakváltozatokból igen nehéz visszakövetkeztetni az eredeti szóalakokra.

Pl. *Kadmosz =Kadmo*, *Patroklosz = Patroklo*, *Periklész = Perikle*, *Szophoklész = Sofoklo/Sofokle*, *Xerxész = Kserkso*.

A következetést nehezítik a kivételek is, pl. *Sextus = Seksto* vagy *Sekst*, *Quintus = Kvinto* vagy *Kvint*, *Titus = Tito* vagy Tit, *Glaukosz = Glauko* vagy *Glauk*.

Ha a végződés elhagyása után magánhangzó maradna a név végén, úgy a szerb(horvát)ban *-j* hanggal zárják le a szót.

Pl. *Orpheus = Orfej*, *Prométeusz = Prometej*, *Türtaiosz = Tirtaj*, *Thézeusz = Tezej*.

A görög -iosz és a latin -ius végződés a szerb(horvát)ban -je formát kap. Pl. *Julius* = *Julije*, *Vergilius* = *Vergilije*, *Darius* = *Darije*.

Amennyiben a görög és a latin hímnemű főnevek *genitivusi* szótöve mássalhangzóra végződik, az *-osz* vagy *-is* végződést a szerb(horvát)ban elhagyják.

Pl. *Aiasz* (nom) – *Aiantosz* (gen) = *Ajant* , *Cicero* (nom) – *Ciceronis* (gen) – *Ciceron*, *Nero* (nom) – *Neronis* (gen) = *Neron*.

Ha a nőnemű genitivusi tövek végződnek mássalhangzóra, akkor viszont a tőhöz a szerb(horvát)ban *-a* végződés kapcsolódik:

Artemisz (nom) – *Artemidosz* (gen) = *Artemida*, *Venus* (nom) – *Veneris* (gen) = *Venera*, *Iuno* (nom) – *Iunonis* (gen) = *Iunona*, *Dido* (nom) – *Didonis* (gen) = *Didona*.

Tkp. ugyanígy jött létre a *Szalamisz* földrajzi név szerb(horvát) változata is: *Salamina*, sőt, a *Carthago*-nak is van Kartagina alakváltozata a *Charthaginis* genitivusi tövéből képezve.

A magyar fül számára valójában a gentivusi tőből képzett névváltozatok felismerése okozza a legnagyobb nehézséget. Sajnos olykor a tankönyveket fordító kollégák is hibáznak. Így lett pl. évekkel ezelőtt a *«bitka kod Salamine»* kifejezésből *«salaminai csata»*.

Természetesen a szerb(horvát)ban és a magyarban találunk lényegében azonos alakú görög és latin eredetű tulajonneveket is: *Drakón* = *Drakon*, *Caesar* = *Cezar*, *Erósz* = *Eros* stb., stb.

Török nevek

A török hódoltság nem múlt el maradandó nyomok nélkül sem a Balkánon, sem Magyarországon. Időközben azonban, mint valamennyi élő nyelv, a török is nem kis mértékben megváltozott. Mitöbb, a Török Köztársaságban Atatürk társadalmi és politikai reformjainak hatására áttértek a latin betűs írásra. A mai török neveket ennek megfelelőn eredeti alakjukban írjuk. Korábbi évszázadok neveire ez természetesen nem érvényes, vagyis a hódoltság korabeli nevek használatakor a hagyomány elvét érvényesítjük. Tehát a *Szulejmán*-t nem írjuk át *Szülejmán*-ra, és a *Huszrev bég*-et sem *Hüszrev bég*-re.

A szerb(horvát) hagyomány egyik legfeltűnőbb eltérése a magyar gyakorlattól az, hogy náluk a török eredetű méltóságnevek szinte elválaszthatatlanul egybeforrnak a személynévvel, pl. *Mehmet-paša*, *Smail-aga Čengić*, *Husein-beg Gradaščević*, *Omer-paša Latas* stb. Bizonyára a török méltóságnevek analógiájára gyakran a mongol kánok nevét is kötőjelezik: *Batu-kan*. Magyar szövegkörnyezetben természetesen nem kötőjelezzük a méltóságnevet, hanem külön írjuk: *Mehmed pasa, Čengić Smail aga, Gradaščević Husein bég, Latas Omer pasa, Batu kán* stb. Az egykori mél-

tóságnevek a muzulmán hitű bosnyákoknál gyakran hozzátapadtak a személynévhez, s az így kapott szóösszetételt továbbképezve új vezetéknevek jöttek létre, pl. *Omeragić*, *Ibrahimpašić* stb. De katonai rangok, méltóságnevek önmagukban is képezhették alapját bosnyák családneveknek, pl. a pasák, bégek, defterdárok zsoldos lovascsapat-parancsnokának *delibasi* elnevezéséből jött létre az *-ić* képző hozzáadásával a *Delibašić*. Ezeket a neveket fordításkor természetesen megtartjuk eredeti állapotukban.

Külön figyelmet érdemelnek a *-ja* végződésű személynevek: *Alija, Čelebija*. A hódoltság korabeli neveknél e végződéseket elhagyjuk (*Ali, Cselebi*), napjaink bosnyák muzulmán neveiből azonban nem, pl. *Alija Izetbegović*. E név kapcsán talán érdemes felhívni a figyelmet a magyar *Csáki szalmája* szólás délszláv megfelelőjére, az *Alajbegova slama*-ra, amit gyakran Ali bég szalmája-ként fordítanak, nem ismerve az *alajbeg* történeti etimológiáját. Az összetett szó *alaj* előtagjának három – egymástól nem független – jelentése alakult ki az idők során: a *csapat* (ezred, hadosztály), a *csatarend* és a *díszmenet* (felvonulás), sőt később az *alajbarjak* (csapatzászló) is alajjá egyszerűsödött. Az alajbégek (régiesen *olajbég*-ek) valójában egy-egy lovasalakulat, rendszerint szpáhiezred parancsnokai voltak, de lehettek alajbégjei a tartományfőnököknek (beglerbégeknek, háromlófarkas basáknak) is aféle ceremóniamesteri szerepkörben. A kifejezés tehát nem az Ali, Alija személynévre, hanem az *olajbég/alajbég* méltóságnévre vezethető vissza.

Etimológiai tekintetben némileg más a helyzet a Čelebijával. Eredetileg a török *cselebi* a tanult, művelt, írástudó emberek általános megnevezése volt, később pedig nagyurak címe, megszólítása, kb. abban a jelentésben, mint a magyar „úr" Mindez azonban mára már elhomályosult, éppen ezért a XVII. századi nagy török diplomata és utazó nevének (és nem rangjának) tekintjük a kifejezést, s természetesen nagy kezdőbetűvel írjuk, így: *Evlija Cselebi*.

A mohamedán hitre tért délszlávok közül két család futott be fényes politikai és diplomáciai karriert: a *Sokolovićok* és a *Ćuprilovićok*. Mi mindkét dinasztia tagjainak vezetéknevét a hagyományoknak megfelelően, törökös alakban – *Szokol(l)i* és *Köprülü* – használjuk.

Olykor némi zavart okoz a *Mehmed* nevű szultánok névhasználata, ugyanis mind a hatukat többnyire *Muhamed*-ként jegyzi a délszláv történetírás. Egyébként magyar szövegekben előfordulnak *Mohamed-ként* is. Más, mondhatni nyelven kívüli ellentmondás merül fel a legnagyobb oszmán-török uralkodó kapcsán (született Trapezuntban 1494-ben, meghalt Szigetvárnál 1566-ban), akit hol I. (első), hol meg II. (második) *Szulejmán*-nak neveznek, attól függően, hogy az I. Bajazid után 1403-10 között tényked hasonnevű nagyurat törvényes uralkodónak avagy csupán trónbitorlónak tartják. Az átlagos műveltségű olvasók eligazodását sajnos nem segíti, hogy sok-

szor az egyívású történészek névhasználata között sincs kellő összhang, sőt, az is előfordul, hogy ugyanazon könyv egymást követő fejezeteiben hol «első», hol meg «második» lesz a nagy oszmán hódító és törvényhozó.

Uralkodói ragadványnevek

Mint már korábban említettük, uralkodók, szentek, pápák, olykor még nevezetesebb krónikaírók, lovagok, keresztes vitézek is gyakran kaptak a múltban erősen konnotatív, stilisztikailag telített, érzelmileg is motivált megkülönböztető nevet. E névadási szokások gyökerei az ókorig nyúlnak vissza. A feudalizmus korabeli uralkodói ragadványnevek – legalábbis Európában – részben latin és görög eredetűek, illetve latin és görög közvetítéssel terjedtek el, s azokból lettek lefordítva nemzeti nyelvekre. Konnotatív jellegük miatt ezek a nevek nemcsak lefordíthatók, de szükségképpen le is kell őket fordítanunk. Egyébként ezt az utat járja mind a szerb és horvát, mind a magyar gyakorlat, nem valamiféle nemzeti megszállottságtól indíttatva, hanem éppenséggel az európai szokásokat követve. A fordító természetesen nem hagyhatja figyelmen kívül a már hagyományozódott, rögzült névváltozatokat, azokat kénye-kedve szerint nem cserélheti fel újakra. Pl. *Együgyű Károly* (*Karlo Glupi*) ragadványneve nem változtatható Butára sem Ostobára, miként *Civakodó Henrik* (Henrik *Svađalica*) sem lehet ezután már Veszekedő vagy Rigolyás, miközben *Fridrih Svađalica* osztrák herceg magyarul bizony *Harcias Frigyes*, és nem Civakodó.

A szerb és horvát nyelvben használatos uralkodói ragadványnevek némelyikét a magyar szóhasználat nem ismeri, de ez természetesen igaz fordítva is. *Selim Pijanica* magyar megfelelőjét, a «Részeges» vagy «Iszákos» Szelimet például hiába keressük a magyar szakkönyvekben, de a román *Praznaglava Radul* sem lesz magyarul «Üresfejű», sem a bizánci *Julianus Apostata*, vagyis *Julije Opadnik* «Hitehagyott», s például *Martel Károly* vezetéknevét sem fordítottuk «Kalapács»-ra, miközben szerbül bizony *Čekić* a neve. A példák egynémelyike alapján úgy tűnik, hogy az uralkodói ragadványnevek kérdésében a magyar gyakorlat valamivel visszafogottabb, fölöslegesen udvariasabb, mint a délszláv. A normann *Hódító Vilmos* a szerbben és a horvátban például egyaránt lehet *Viljem Osvajač* és *Viljem Kopile*. Az első jelentése azonos a magyaréval, a második név utótagja pedig «fattyút» (törvénytelen gyereket) jelent, ami nem szorul különösebb magyarázatra, hiszen Anglia meghódítója *Ördög Róbert* normandiai herceg törvénytelen fia volt. A példákat sorolhatnánk, de a kérdésben talán eligazít a mellékelt szójegyzék.

Délszlávok magyarul – magyarok szerbül, horvátul

A több évszázados egymásra utaltság nem múlt el a névhasználat terén sem nyomtalanul. Szerb és horvát végvári vitézek, krónikások, művészek váltak nevükben (vagy nevükben is) magyarrá, míg erdélyi és magyarországi

gi törökverők, uralkodók és diplomaták kaptak – nemegyszer szinte a fölismerhetetlenségig elváltoztatott vagy kicserélt – délszláv neveket. Így lett például az egyik *Ućešenović*-fiúból *Fráter György*, *Stevan Brodarič*-ból *Brodarics István*, de *Hunyadi János*-ból *Janko Sibinjanin* («Szebeni Jankó»), I. *Jagelló Ulászló*-ból *Varnenčik Vladislav* («Várnai Ulászló»). Magyar nevek *-i* képzője a szerbben illetve horvátban nemegyszer elmarad (*Báthori* helyett *Bator*, *Nádasdy* helyett *Nadažd*, *Tahy* helyett *Tah*), máskor a könnyebb kiejtéshez igazodva *-j*-re cserélődik (*Kállay* helyett *Kalaj*, *Baksay* helyett *Bakšaj*). De arra is találunk példát, hogy az *-i (-y)* és a *-ffy* toldalék *-ić*-tyé alakul (*Alapy* = *Alapić*, *Bánffy* = *Banić*). A folyamat fordítottja is lejátszódott, *Petar Berislavić*-ból így lett *Beriszló(i) Péter*, a raguzai eredetű *Talovac*-ok pedig így lettek *Thallóczy*-akká az idők során. A magyar *Garai*-akat horvátul csak *Gorjanski*-akként fogjuk megtalálni, miként a középkorban oly fontos szerepet játszó *Garázdá*-król is jó tudni, hogy eredetileg a szlavóniai *Goražde* volt ősi szállásterületük, tehát a délszláv szakirodalomban ilyen név alatt kell keresni őket. (Mindez talán némi adalékkal szolgálhat „garázda" melléknevünk etimológiájához is.)

Szólnunk kell azokról a magyar történelmi személyiségekről is, akiknek (többnyire jó) emlékezetét a délszláv szájhagyomány, mindenekelőtt a hősénekek őrizték meg. A már említett Hunyadi és I. Ulászló mellett mindenekelőtt a *Lauš*-ként emlegetett *Nagy Lajos*, *Banović Sekula* (Székely *János)*, *Petar Dojčin* (*Dóczy Péter* jajcai bán), *Mihajlo Svilojević* (Szilágyi Mihály), *Pavao/Pavle Strijemljanin* (Kinizsi *Pál*) érdemel figyelmet. Nevüket a népi etimológia hozzáidomította a délszláv nyelvek logikájához, s e a műveltségtörténeti tradíció emlékeiként elő-előbukkannak történettudományi szakmunkákban is.

Szójegyzék

Alapić = Alapy
Aleksandar = 1.Alexandrosz 2.Sándor 3.Aleksandar
Ali-paša = Ali pasa
Anaksagora iz Mileta = Milétoszi Anaxagorász
Anđeo/Anđelo, Isak = Angelosz (II.) Izsák (bizánci császár)
Andronik = Andronikosz
Anžujci/Anžuvinci = az Anjou-ház tagjai
Anžuvinska kuća = Anjou-ház
Armenac, Lav = Örmény Leó
Arpadovići = az Árpád-háziak
August = Augustus (római császár)
Augustin = Ágoston (szent)

Austrijska, Ana = Ausztriai Anna
Bakač, Toma = Bakócz (Bakács) Tamás
Bakić, Pavle = Bakics Pál
Bakšaj = Baksai
Banić = Bánffy
Banić, Krsto = Bánffy Kristóf
Banović, Mikleuš = Újlaki Miklós
Banović, Sekula = Székely János (l. még Drakulović, Sekula és Ugričić, Sekula)
Bator, Šišman = Báthori Zsigmond
Batu-kan = Batu kán
Bavarski, Karlo = Bajor (VII.) Károly Albert német császár
Beatrise = Beatrix (királyné)
Beloš (Beluš, Bjeluš), ban = Belos/Belus bán
Berislavić, Petar = Beriszló(i) Péter
Bezazleni, Karlo = Együgyű (IV.) Károly (francia király)
Bezimeni Kartuzijanac = Karthauzi Névtelen
Bezimovni,Valter = Nincstelen Valter /Sansavoir/ (kereszteslovag, 1096)
Bez zemlje, Ivan/Jovan = Földnélküli János
Bobaljevići = a Bobali vagy Boboli raguzai patriciusdinasztia tagjai
Bonifacije = Bonifác
Borić, ban = Borics bán
Brodarić, Stevan = Brodarics István
Brut, Marko Junije = Brutus, Marcus Junius
Bugarovubica, Vasilij = Bolgárölő Bazileiosz
Bujonski, Gotfrid = Boullion Gottfried
Celjski Herman = Cillei Herman
Ciceron = Ciceró
Crijević, Ludovik/Lujo/Ljudevit = Tubero, Ludovicus/Lodovico (Aloysinus Cervius Tubero)
Crni, Jovan (lásd Jovan, car) = Jovan Nenad
Crni, Hajnrih = Fekete Henrik (német-római császár 1046)
Crnojević, Arsenije = Csarnojevics Arzén, Csernovics Arzén (régies)
Čaplović, Jovan = Csaplovics János
Čekić, Karlo = Martel Károly
Česmički, Ivan = Janus Pannonius, Csezmicei János
Ćelavi, Karlo = Kopasz (II.) Károly francia király
Ćirilo = Cirill
Ćuprilović = Köprülü (délszláv eredetű török nagyvezír-dinasztia)
Ćuprilović, Mehmed = Köprülü Mohamed (török nagyvezír)
Ćuprilović, Numan-paša = Köprülü Numan pasa

Dalmatinac, Ivan = Dalmata,Giovanni / Duknovich de Tragurio/ (szobrász)
Damaz, papa = Damasus pápa
Darej/Darije = Dareiosz, Dárius
Debeli, Karlo = Vastag (III.) Károly (frank császár)
Debeli, Ludvig/Luj = Kövér Lajos
Dete, Ludvig = Gyermek (IV.) Lajos
Didona = Dido (karhágói királynő)
Dionisije = Dénes (magyarországi ispán,1167)
Dobri, Jovan = Jó János
Dojčin, Petar = Dóczy Péter (jajcai bán)
Drački, Karlo = Durrazo Károly, Kis Károly
Drakulović, Sekula = Székely János (l. még Banović, Sekula és Ugričić, Sekula)
Dugović, Tit = Dugovics Titusz
Duka, Mihajlo = Dukasz Mihály
Dušan, Stevan car = Dusán István cár (régiesen: Duronius István)
Đavo, Robert = Ördög Róbert
Đorđe (szerb) = György
Ed de Dej = Odo de Deogilo (francia szerzetes, 1147)
Emerih/Emerik = Imre
Eneja = Aeneas
Evlija, Čelebija = Evlija Cselebi
Fidija = Pheidiász
Fortunat, Emerih = Fortunatus Imre
Frajzinški, Oton = Ottó freisingi püspök, 1147
Frankapan/Frankopan = Frangepán
Fridrih = Frigyes
Glupi, Karlo = Együgyű (III.) Károly (francia király)
Goražda, Petar od = Garázda Péter
Gorjanski, Ladislav = Garai László
Grgur = Gergely
Gubec, Matija = Gubec Mátyás (Máté)
Hadrijan = 1.Hadrianus (római császár) 2.Adorján (pápanév) 3. Adrián (rég.)
Hazar, Lav = Kazár (IV.) Leó bizánci császár
Hercegović, Ahmed = Ahmed nagyvezír (II. Mehmed veje, II. Bajazid sógora, 1471-ig keresztény nevén, mint az ifjabbik Stjepan Vukčić Kosača kerül említésre)
Hrabri, Boleslav = Merész Boleszláv/Boleszló (lengyel nagyfejedelem)
Hodik, Andrija = Hadik András
Iločki, Lovro = Újlaki Lőrinc
Iločki, Nikola = Újlaki Miklós

Inocent/Inoćentije = Ince (gyakori pápanév)
Isak = Izsák török szandzsákbég
Ispovednik, Edvard = Hitvalló (III.) Edward
Izaurijac, Lav = Izauriai Leó (bizánci császár)
Jagelonac, Vladislav = Jagelló Ulászló
Jagelonci = Jagellók, a Jagelló királyi dinasztia tagjai
Jelena = Ilona (királynő)
Jildirim = I. Bajazid török szultán ragadványneve
Jovan, car = Jovan Nenad (a „fekete ember")
Jozua = Józsué
Julije = 1. Julius 2. Julianus 3. Gyula (pápák neveként, vagyis az erdélyi Gyulákra nem vonatkozik)
Juraj (horvát) = György
Kalaj, Benjamin = Kállay Benjamin
Karlo Robert = Róbert Károly
Kastriot, Đurađ = Kasztriota György (Szkanderbég, Szkenderbég)
Kir = Kürosz
Klaudije = Claudius
Kliment = Kelemen
Koburški, Ferdinand = I. Ferdinánd (bolgár király, 1908)
Koloman = Kálmán
Kolomanović, Boris = Borisz (Kálmán magyar király törvénytelen fia)
Komnin, Jovan = Komnenosz János (bizánci császár)
Kopernik = Kopernikusz
Kopile, Viljem = Hódító Vilmos
Koruški, Arnulf = Arnulf (német császár)
Korvin, Ivaniš = Corvin (Korvin) János
Korvin, Matija = Hunyadi (Corvin, Korvin) Mátyás
Krez = Kroiszosz, Krőzus
Krivousti, Boleslav = Ferdeszájú (III.) Boleszláv/Boleszló (lengyel herceg)
Ksenofont = Xenofón
Kserks(o) = Xerxész
Kumanac (Kumanski) Ladislav = Kun (IV.) László
Kutun = Kötöny
Kvint Horacije Flak = Quintus Horatius Flaccus
Ladislav = László
Lauš = Nagy (I.) Lajos
Lav = 1. Leó (pápák és bizánci császárok neveként gyakran előfordult) 2. Lev (orosz nevekben) 3. Oroszlán
Lav, Hajnrih/Henrik = Oroszlán Henrik (szász főherceg)
Lavljeg Srca, Luj = VIII. Lajos (francia király)

Lavljeg Srca, Ričard = Oroszlánszívű Richárd
Ludi, Karlo = Őrült (VI.) Károly (francia király)
Luka = Lukács
Lukrecije = Lukretius
Ljudevit = Lajos
Mađarin/Madžarin, Filip (lásd Spano, Pipo) = Ozorai Pipo (Philippo Scolari)
Maksimilijan = Miksa
Mali, Pipin = Kis Pippin
Manojlo = Mánuel
Maron = Marro
Matija/Matijaš = 1.Mátyás 2. Máté
Medv(j)ed, Albert = Medve (I.) Albert (brandenburgi herceg)
Metodije = Metód
Miltijad = Miltiadesz
Mlečanin, Andrija = Velencei (III.) András/Endre
Mojsije = Mózes
Moreplovac, Henrik = Tengerész Henrik (portugál herceg)
Morović, Ivan = Maróti János (macsói bán, 1404)
Mucavi, Ludvig = Hebegő Lajos
Mučaljivi, Viljem = Hallgatag (I.) Vilmos (orániai herceg)
Mudri, Jaroslav = Bölcs Jaroszláv
Mudri, Karlo = Bölcs (V.) Károly (francia király)
Mudri, Lav = Bölcs (VI.) Leó (bizánci császár)
Muhamed = Mehmed/Mohamed
Nadažd, Toma = Nádasdy Tamás
Napuljski, Ladislav = Nápolyi László
Nemanja, Stevan = Nemanja István
Nemanjići = a Nemanja-ház tagjai
Neron = Néró
Njemački, Ludvig = Német Lajos (804-876)
Ogdaj, veliki kan = Ogataj/Ogotaj nagykán (l. még Ugedaj)
Oranski,Viljem = Orániai (III.) Vilmos (angol király)
Osvajač, Muhamed/Mehmed = Hódító (II.) Mehmed
Osvajač, Viljem = Hódító Vilmos
Otpadnik, Julije/Julijan = Apostata, Julianus
Paližne, Ivan od = Palisnai János
Pijanica, Selim = II. Szelim (török szultán)
Plavozubi, Harald = Kékfogú Harald (dán király)
Plinije = Plinius
Pob(j)ednik, Karlo = Diadalmas (VII.) Károly (francia király)
Pobožni, Hajnrih = Jámbor Henrik

Pobožni, Ludvig/Luj = Jámbor Lajos (frank király)
Pomorac, Henrik = Tengerész Henrik
Pop Dukljanin = Diocleai Névtelen, újabban: Diocleai Pap
Porfirogenit, Konstantin = Bíborbanszületett (Nagy) Konstantin
Posmrče(t), Stevan = Utószülött (Posztumusz) István
Posmrče(t), Ladislav = Posztumusz László (Német László, V. László)
Praznaglava, Radul = Prasnaglava Radu
Prekomorski, Ludvig = Tengerentúli Lajos
Prisk = Priszkosz
Priska = Piroska (Szt. László király lánya, Iréne néven bizánci császárnő, görögkeleti szent)
Prvovenčani, Stevan = Elsőkoronázott István
Pustinjak, Petar = Amiens-i Péter (remete, keresztes, 1096)
Ptičar, Hajnrih/Henrik = Madarász Henrik (szász herceg)
Rem = Remus
Riđi, Viljem = Vörös Vilmos /Rufus/ (angol király)
Romul = Romulus
Savojski, Eugen(ije) = Savoyai Jenő (Francois-Eugéne de Savoie-Carignan)
Senmarjaj = Szentmarjay
Sever, Aleksandar = Marcus Aurelius Severus Alexander (római császár)
Sibinjanin, Janko = Hunyadi János
Sigismund = Zsigmond
Sirijac, Lav = uaz. mint Izauriai Leó (bizánci császár)
Sm(j)eli, Filip = Merész Fülöp
Sm(j)eli, Karlo = Merész Károly (burgundi herceg)
Sokolović = Szoko(l)li
Spano, Pipo = Ozorai Pipo (Philippo Scolari, Maďarin, Filip)
Splitski, Rogerije = Rogerius mester (XII-XIII. század)
Splitski, Toma = Spalatói Tamás (XIII. század)
Sremac, Đorđe = Szerémi György (Georgius Sirmiensis)
Stevan (szerb) = István
Stevan Dušan = Dusán István
Stevan Lazar = Lázár István
Stjepan (horvát) = István
Strijemljanin, Pavao/Pavle = Kinizsi Pál
Svađalica, Fridrih = Harcias Frigyes (osztrák herceg, 1241)
Svađalica, Hajnrih/Henrik = Civakodó Henrik (bajor herceg)
Sveti Emerik = Szent Imre
Sveti Gerard = Szent Gellért
Sveta Margarita = Szent Margit
Sveti Henrik = Szent/Sánta (II.) Henrik (frank király)

Svilojević, Mihajlo = Szilágyi Mihály
Šćiborović, Šćibor = Stiborszki Stibor (erdélyi vajda)
Šišmond = (Luxemburgi) Zsigmond
Španjolska, Margareta = Spanyol Margit
Švapski, Rudolf = Sváb Rudolf (német ellenkirály)
Tacit = Tacitus
Tah, Franjo = Tahy Ferenc
Taloci, Ferko = Thallóczy Ferenc (horvát bán)
Talovac, Jovan = Thallóczy János
Talovac, Matko = Thallóczy Mátyus
Tančić, Mihalj =Táncsics Mihály
Tekeli, Imre = Thököly Imre
Tekelija, ban = Thököly Imre
Tekelija, Sava = Tököli Száva (régiesen: Szabbás vagy Sebő)
Terek, Valentin = Török Bálint
Tiberije = Tiberius
Tirski, Vilim = Tyrusi Vimos (Vilibaldus de Tiriensis)
Tit = Titus
Trajan = Traianus
Trogiranin, Blaž Jurjev = Trogiri Balázs (XVI. századi festő)
Tulije = Tullius
Turski, Grgor = Tours-i Gergely
Ućešen(ov)ić, Đorđe = Fráter (Martinuzzi) György
Ugedaj = Ogataj/Ogotaj (mongol nagykán)
Ugričić, Sekula = Székely János (lásd még Banović, Sekula és Drakulović, Sekula)
Ugričići = kb. annyi, mint «magyariak», a középkorban és a hódoltság korában a horvát történelemben jelentős szerepet játszó magyar személyiségek gyűjtőneve
Urban = Orbán (gyakori pápanév)
Varadina, Petar od = Váradi Péter
Varnenčik, Vladislav = I. (Jagelló) Ulászló
Vasilije = 1. Vazul, Vászoly ; 2. Bazileiosz (bizánci császárok neve)
Veličanstveni, Sulejman = Nagy Szulejmán (régebben: Szolimán, Szulimán)
Veliki, Albert = Albertus Magnus
Veliki, Aleksander = Nagy (III.) Alexandrosz/Sándor (macedóniai uralkodó)
Veliki, Dragutin (lásd Veliki, Karlo) = Nagy Károly
Veliki, Grgur = Nagy (I.) Gergely pápa
Veliki, Karlo (lásd Veliki, Dragutin) = Nagy Károly

Veliki, Lav/Leon = 1. Nagy Szent Leó pápa (440-461) 2. Nagy Leó bizánci császár (400-474)
Veliki, Petar = Nagy Péter
Veliki, Stevan = Nagy István (moldvai vajda: Stefan cel Mare)
Vergilije = Vergilius
Vitez, Ivan = Vitéz János
Vladislav = Ulászló
Vrančić, Antun = Verancsics Antal
Zapolja, Jovan = Zapolja, Jovan
Zoja = Zoé (bizánci császárnő)
Zrinska, Jelena = Zrínyi Ilona
Zrinski, Nikola = Zrínyi Miklós (költő és hadvezér)
Zrinski = Zrínyi
Zrinski Šubić, Nikola = Zrínyi Miklós (a szigetvári hős)
Žigmund = Zsigmond

ON SOME ASPECTS OF THE USAGE OF PROPER NAMES IN HISTORICAL WORKS IN SERBIAN (AND CROATIAN) AND HUNGARIAN

The author sums up the experience he has gained while teaching Hungarian professional terminology to students of history at the Faculty of Philosophy in Novi Sad. The Hungarian students start their studies with a significant disadvantage, especially when it comes to being acquainted with Hungarian history. Later on, their difficulties multiply due to the differences between the two languages in usage and orthographical norms, which are rooted in the different traditions of the two languages. Taking into consideration the fact that Hungarian students continue their studies in Serbian, and not in their mother tongue, they will not be able to get acquainted with the geo-historical terms, and family names, first names and nicknames of historical personages as used in the Hungarian jargon. This paper, along with the two attached glossaries, has been designed to bridge this gap.

ETO: 809.451(497.1)–1(0.064) CONFERENCE PAPER

PÁSZTOR KICSI MÁRIA

AKTUÁLIS TAGOLÁS – INTONÁCIÓ

A bemondói szövegolvasás informatív jellemzői

1. Bevezető gondolatok

Mint beszámolóm címe is elárulja, a bemondói szövegolvasásról szeretnék szólni, de ez alkalommal nem az általában szokásos artikulációs szempontot tartom szem előtt, sem pedig a felolvasott szövegek nyelvhelyességi és stilisztikai szépséghibáit.

Ehelyett a felolvasott szöveg szerkezeti ismérveire összpontosítok, pontosabban a szövegmondatok informatív felépítésére, áttekinthetőségére, olvashatóságára, érthetőségére, s mindezen szempontok érvényesülésére és megvalósulására az Újvidéki Rádió és Televízió bemondóinak szöveginterpretációiban.

Az aktuális tagolás ugyanis lényegében azt jelenti, hogy ugyanannak a mondatnak mélyszerkezeti csírája többféleképpen, többféle szórenddel, többféle hangsúlyozási változatban valósulhat meg egy adott beszédhelyzetben vagy kontextusban. A konkrét mondatrend mindig az adott szituáció függvénye: függ a beszédben vagy írásban megnyilatkozó személy szándékától és mondanivalójától, de főképpen attól, hogy mit tart elsősorban fontosnak kiemelni az adott mondat legfőbb információjaként. Szövegkörnyezetében pedig a mondat rendjére a közvetlen szomszédságában található mondatok rendje is meghatározó hatással van. Egy szöveg hangos interpretációja, felolvasása alkalmával viszont a konkrétan megvalósult mondat- és szövegszerkezethez egy intonációs görbe is járul, melynek konkretizálódása egyszeri, tehát ugyancsak az aktuális helyzet függvényében szemlélhető.

Varga László szerint „intonáción a prozodikus eszközök kisebb-nagyobb csoportját szokás érteni, azzal a funkcionális megszorítással, hogy a csoportba bevett eszközök jelentősége ne a szavak, hanem a mondatok (megnyilatkozások) megformálásában és megkülönböztetésében legyen, azaz hogy az ilyen eszközök ne szó-, hanem mondatszintű funkciókat (röviden: mondatfunkciókat) lássanak el"[1]

Az intonációhoz sorolható prozodikus eszközök mondatfunkciói pedig „abban állnak, hogy a hordozó szöveggel kölcsönhatásba lépve abból meg-

nyilatkozást (kiejtett mondatot) hoznak létre, miközben tükrözik a mondat attitűdtartalmát, logikai jelentését, tematikus jelentését és kommunikatív mondattípusát".[2]

Ilyen szempontból „az attitűdök a beszélőnek saját magával, hallgatóságával, mondanivalójával és a beszédhelyzettel kapcsolatos magatartásformái, állásfoglalásai, amelyekben érzelmi és akarati mozzanatok mellett a beszélő és hallgatósága közötti társadalmi viszonylatok és a beszédalkalom „műfajával" járó sajátosságok is tükröződnek"; „a logikai jelentés a mondat igazságfeltételekkel megragadható jelentése"; „a tematikus jelentés a mondat egyes elemeinek új, ismert vagy szembeállított jellegére utaló információ"; a kommunikatív mondattípus pedig a mondat tartalmi-módbeli jellegén (grammatikai típusán) belül azokra a finomabb változatokra utal, amelyeket a beszélő kommunikatív szándéka és a szövegösszefüggés determinál"[3].

A mondat aktuális tagolása és az intonáció tehát ilyen szempontból kölcsönösen összefüggenek, azzal, hogy aktuális tagolása mind az írott, mind a hangosan kiejtett mondatoknak van, míg az intonáció kizárólag a hangos megnyilatkozás ismérve. Mindkettejük lényege azonban az általuk megformált szöveg informatív jellemzőinek, hírértékének meghatározásában kereshető.

A hírérték definiálásával itt most részletesebben nem foglalkoznék. Csupán annyit jegyeznék meg, hogy Robert de Beaugrande és Wolfgang Dressler[4] a szöveg hírértékét nem a statisztikai, hanem a környezeti valószínűségtől tették függővé, pontosabban attól, hogy a szöveget alkotó elemsorozatok/ -csoportok milyen mértékben állnak összefüggésben a befogadó elvárásaival. Minél nagyobb mértékben egyezik meg egy szöveg a befogadó elvárásaival, ezek szerint annál alacsonyabb hírértékkel rendelkezik. Azonban a teljes mértékű kiszámíthatatlanság, a nonszensz s a nyelvi áttekinthetetlenség is kárára van a hírértéknek. Az ilyen típusú termékeknek természetszerűleg nem lehetne helyük a tömegtájékoztatási eszközök bármelyik szövegműfajában, mivel ellentétben állnak az informatív műfajok alaprendeltetésével, hogy világosan tájékoztassák a közönséget az általuk közölt tudnivalókkal.

Beaugrande és Dressler az elvárások egyik forrásaként éppen a szöveget képező elemsorozatok hírérték szerinti elrendezését – a funkcionális mondatperspektívát (aktuális tagolást) – említik. Eszerint „a nagy hírértékű elemek általában a tagmondat vége felé helyezkednek el és felső hangfekvésben szólalnak meg. Ezzel szemben az alacsony hírértékű elemek rendszerint a tagmondat eleje táján jelennek meg és alsó hangfekvésben hangzanak el."[5]

Ez a megállapítás a magyar nyelvre csak részben érvényes. A magyar nyelvben ugyanis – az indoeurópai nyelvekre jellemző mondatszerkesztéssel ellentétben – az információs szempontból legkifejezettebb főhangsúlyos elem általában a mondat középső szakaszában, és nem a végén helyezkedik el[6].

A továbbiakban František Daneš[7] nyomán az ismert információt hordozó mondatszakaszt *témának;* az új információt hordozó részt *rémának*, a rémán belül pedig a leghangsúlyosabb, legnagyob kommunikatív fontosságú mondatelemet Klaudy Kingával összhangban *rematikus csúcsnak* nevezem.[8]

Az itt bemutatásra kerülő vizsgálataim során a rádió és a televízió bemondói által felolvasott szövegek mondatait egyrészt szerkezeti, másrészt intonációs elemzésnek vetettem alá. Egy szöveg szerkezeti áttekinthetősége ugyanis nagy mértékben befolyásolja annak felolvashatóságát is. A túl bonyolult, többszörösen alászerkesztett mondatok a legtapasztaltabb bemondókat is komoly feladat elé állítják. Másrészt viszont a befogadók szempontjából különösen fontos, hogy a felolvasott szöveg intonációs görbéje megfeleljen az írott szöveg szerkezeti (aktuális tagolásbeli) ismérveinek. Ha ugyanis e két szerkezet ellentmondásban van egymással, mindenképpen a megértés kárára van. A nem jól hangsúlyozott szöveg ellentmondásokat rejt magában, s ez az információs érték csökkenéséhez vezet.

2. A szövegek szerkezeti buktatói

Az általam vizsgált szövegekben e tekintetben bonyolult birtokos vagy igeneves szerkezetekre inkább a rematikus, mint a tematikus szakaszban akadtam[9], bár az utóbbiak túlbonyolítására is adódott néhány példa.

a) Különös áttekinthetőségi – és, természetesen, megértési – gondot okoz azonban a hallgatóság számára, amikor a túl terjengős rémacsúcs miatt késik a percepciót biztosító mondattámpont:

(1) KR'Mielőtt ↑'megnyitotta volna a 'tavaszi 'árumintavásárt,| T'Miroljub 'Labus, 'szövetségi 'kormányfőhelyettes, RRCS ⊥*a 'mezőgazdaság = 'fejlesztésének = 'elmúlt évi = 'eredményeiről* ⊥*és a = 'kormány = 'további = 'terveiről* `beszélt.

Mint láthatjuk, a rémacsúcs összesen 8 tartalmas szóból épül föl, Wacha Imre szerint viszont „úgy látszik, mind a felolvasók, mind a hallgatók (befogadók) nehezen tudnak megbirkózni a 4–6 szónál hosszabb szószerkezeteknél, még ha világosan tagolhatók is ezek" A beszélő ugyanis „rendszerint nem tudja érzékeltetni a teljes szószerkezeten belüli kisebb szerkezeti határokat s ezeken belül az értelmi hangsúlyokat".[10]

b) Ezzel összhangban az is gátolhatja az érthetőséget, ha az ige túl távol kerül vonzatától:

(2) T¬Szintén a Jugoszláv Kabinet 'alelnöke Rmondta 'azt, | ⊥hogy RRCS 'túl nagy jelentőséget tulajdonítanak a *'Karadžić és = 'Mladić 'kiadatására,* ⊥*illetve az 'amerikai 'segélyezésre 'vonatkozó 'washingtoni* `megnyilatkozásoknak |

Az utóbbi példában – mint láthattuk – a terjengős szerkezet a rematikus szakasz leszálló (semleges) ágán található, minek következtében a hallgatóság figyelme nyílván fokozott mértékben elkalandozik, akárcsak a következő mondat túlméretezett felsorolásánál is:

(3) $^{T}\perp$A ¬főbejáratnál levő 'emelvényről ¯először 'Aleksandar = Andrijević, $^{RRCS}\perp$az 'Újvidéki Vásár ↑'vezérigazgatója 'szólt *⊥a 'diplomáciai = 'képviseletek, ⊥a 'gazdasági ¯szakemberek, ⊥a ¯papság, a ¯katonaság ¯képviselőihez, 'valamint a 'vásárlátogatókhoz.* |

Rádiós és televíziós felolvasásra szánt szövegeknél tehát mindenképpen kerülni kellene a túl terjedelmes felsorolást tartalmazó mondatszakaszokat, akárcsak a túlbonyolított birtokos és igeneves szerkezeteket is. Ez utóbbiak mondanivalóját talán jobb volna mellékmondatok útján kifejteni, mivel a mellékmondatos fogalmazás áttekinthetőbb, és közelebb áll az élőnyelvhez, tehát a hallgatóság szempontjából is az így megfogalmazott szövegmondatok magasabb hírértékkel rendelkeznének.

c) Ugyancsak percepciós gondot okozhat azonban, ha a felolvasásra szánt szöveg szerkesztője nem megfelelő módon bánik a szövegtani kötőelemekkel (kötőszók, utalószók, névelők). Ilyenkor nem ritkán kerülhet félreértésre sor, de a kötőelemek nem megfelelő alkalmazása akár a szöveg teljes széteséséhez is vezethet, mivel a befogadó szerkezetileg és szemantikailag nem képes áttekinteni, mit mihez kössön.

Az alábbi példa az *és* kötőszó nem átgondolt használatára utal:

(4) $^{T}\perp$*Az ¯Új Demokrácia 'elnöke ⊥és ¬belügyminiszter* $=^{R}$ 'közölte, |$^{T}\perp$hogy a = 'hágai = 'vádlistán szereplő = 'tizenhét = 'személy 'közül ^{RRCS} 'hárman tartózkodnak 'Szerbia = `területén. |

Az így megfogalmazott szövegből ugyanis nem derül ki, hogy az említett pártelnök és a belügyminiszter egy személy-e, annak ellenére, hogy a *belügyminiszter* főnév előtt nem szerepel határozott névelő, mely viszont egyéb példákban fölöslegesen is előfordul:

(5) ¯és ¬végül ⊥hogy ^{T}a 'belgrádi = 'vezetők = ^{R}'kövessék meg *a* ↑'Koszovó, 'Bosznia és ↑'Horvátország 'népét a 'szerbek által elkövetett 'népirtás `miatt.|

A felolvasott szövegek szerkezeti ismérveit tekintve tehát megállapíthatjuk, hogy sok esetben a bemondók kezébe olyan mondatszerkezetek kerülnek, melyeket előzetes komplex elemzés nélkül igen nehéz helyesen intonálni. A helyes intonáció ugyanis magába foglalja a mondatnak mind a hagyományos szerkezeti támpontjait, mind pedig az ismert és az új információ érzékeltetéséből fakadó aktuális tagolási jellegzetességeket. Ha tehát a bemondók *élesben* (blattolva) olvassák fel a stúdióban az idő szűkiben odakanyarított, szerkezetileg nem teljesen átgondolt, bonyolult szövegeket, a hallgatók – a visszalapozás lehetőségének híján – szükségszerűleg hatvá-

nyozottan veszíteni fognak a feléjük címzett információk mennyiségéből és minőségi értékéből.

3. Az intonáció

A rádió- és tévébemondók által felolvasott szövegek vizsgálata kimutatta, hogy az írott szövegszerkezet felolvasás révén megszólaltatott változata egyrészt tükrözheti az írott szöveg aktuális tagolását, másrészt jelentős mértékben el is térhet tőle.

Leginkább érvényes az a megállapítás, hogy a fókuszt (rémacsúcsot) illeti a mondathangsúly, ám bizonyos esetekben jelentős hangsúlyeltolódásokra kerülhet sor.

Ez részben a bemondók felolvasási szokásaiból is eredhet, lévén, hogy némelyek a középső dallamsávot „szállják meg", s még mondatvégen sem érintik meg a legalsó dallamszintet, ezáltal viszont megvonják maguktól a magyar nyelv *dallam+nyomaték*-nyújtotta árnyalási lehetőségeit. Ezeknél a bemondóknál ugyanis a beszűkült dallamsáv csupán az intenzitás révén tötrténő árnyalást teszi lehetővé, ami egyhangúvá, zakatolóvá és értelmi szempontból csupán részben differenciálttá teszi az interpretációt.

Egyéb esetekben viszont olyan bemondókkal is találkozunk, akik szinte határtalanul élnek a beszéddallam nyújtotta lehetőségekkel, ám ezt nem funkcionális értelemben alkalmazzák: dallamgörbéjük öncélú, s nem a szöveg súlypontjait, hanem inkább az interpretátor pillanatnyi hangulatának hullámzásait tükrözik. Ennek megfelelően pedig a prozodémákat sem mindig funkciójuknak megfelelő módon alkalmazzák.

a) E tekintetben olyan jelenségek is észlelhetők, hogy a bemondók – ellentétban a magyar nyelv hangsúlyozási képletével, mely szerint a szó kezdő szótagja a hangsúlyos –, a szó záró szótagját nyomatékosítják:

(6) *hallgató'ink*;

(7) *tartalmá`ból* stb.

Ezek a példák leginkább mondat- vagy tagmondat-határon figyelhetők meg, s valószínűleg abból erednek, hogy a bemondók nem ismerik a felolvasandó mondat (szöveg) szerkezetét, így kénytelenek tagmondathatáron dönteni a hangsúly/hanglejtés további alakulásáról. Némely összetett szón belül elhelyezett többlethangsúly azonban értelemzavaró is lehet:

(8) *kormány'fő-helyettes*

A fenti példából ugyanis úgy tűnik, hogy a helyettesek között van egy kitűntetett személy, akit funkciójánál fogva *fő helyettesnek* neveztek ki. Ez a félreértés pedig nem történhetne meg, ha a bemondó az összetétel kezdő szótagjára helyezte volna a hangsúlyt, a további szótagokat viszont hangsúlytalanul ejtette volna ki.

b) Sokkal nagyobb percepciós gondot okoznak ellenben azok az esetek, melyeknél az intonáció nincs összhangban a mondat aktuális tagolásával (leginkább olyankor, amikor a mondat szerkezete áttekinthetetlen).

(9) $^{T}\perp$A ¬világközösségnek $^{RRCS}\uparrow$'hatékonyabban 'kell = 'felvennie a 'harcot a ˆterrorizmussal,| ⊥amely az ¬utóbbi időben $^{RRCS}\uparrow$'jóval szervezettebbé és 'veszélyesebbé `vált. | – $^{KR}\perp$*Ez* a ˇközös álláspontja ⊥a *↑Zágrábban* végetért = 'európai `parlamenti értekezletnek. |

A második mondat visszautató mutató névmása (*ez*) felolvasáskor hangsúlytalan maradt, holott fontos támpontot képez az előző mondatban kifejtett információ további feldolgozásában, csatolásában. Ugyanebben a mondatban viszont a *Zágrábban* helyhatározó fölösleges nyomatéktöbbletet kap, mivel a mondat hírértékét tekintve közömbös pozíciót foglal el.

Gyakran észlelhető a bemondók által felolvasott szövegekben, hogy az ige válik főhangsúlyossá, még ha mondatzáró helyzetben van is:

(10) $^{T}\perp$A 'legfelsőbb szerb államvezetők'nek^{RRCS} 'bocsánatot kell = 'kérniük a 'boszniai, ⊥a = 'horvátországi ⊥és a 'koszovói 'néptől az 'ott elkövetett ='népirtás 'miatt,| ⊥amennyiben^{KRRCS} 'amerikai = 'pénzügyi = 'támogatásra *↑'számítanak*. |

Az efféle hangsúly azonban ellentétben áll a magyar mondat ereszkedő-eső dallamgörbéjével. Az ige nem lehet hangsúlyos, ha rémacsúcs előzi meg. A rémacsúcsot követően ugyanis a magyar mondat intonációja lesodródik.

Ugyancsak gyakran találkozhatunk az alaptag indokolatlan túlhangsúlyozásával:

(11) $^{KRRCS}\perp$A polgárok 'hatvan = 'százaléka = 'támogatná ⊥a Szerbia 'önállósulásáról = 'szóló = 'referendum *↑'meghirdetését*. |

A bemondó itt nyílván a birtokos-igeneves szerkezetet nem tudta kellőképpen áttekinteni, s emiatt kapaszkodott az alaptagba, mely egyben a mondat zárószava is, tehát még kevésbé illeti meg a főhangsúly.

Vannak azonban olyan esetek is, amikor a nem megfelelő intonáció kirekesztő értelmű fókuszt sejtet olyan mondatoknál, melyek szerkezetéből és tartalmából ez nem következik:

(12) ^{T} 'Miroljub = 'Labus = 'üdvözlőbeszédében = 'egyebek = 'között = ^{R} kidomborított'ta,| $^{T}\perp$hogy az *↑'elavult mezőgazdasági gépezet felújítására* ⊥csak az = ^{RRCS} *'egészséges bankrendszer kínálhat* 'tartós `megoldást.|

4. Összefoglaló helyett

A fenti példákból tehát levonhatjuk a következtetést, hogy igenis indokolt kutatni az aktuális mondattagolás és az intonáció kapcsolatát hírközlőszerveink mindennapi megnyilatkozásaiban. Nem azért, hogy pozitív vagy negatív értékelést végezzünk elemzéseink során, hanem inkább hogy tuda-

tosítsuk azokat a jelenségeket, melyek ezekben a megnyilatkozásokban fellelhetők. E jelenségek tudatosítása révén egyrészt érthetőbbé és olvashatóbbá – informatív szempontból értékesebbé – lehetne tenni a leírt szövegeket, másrészt a szerkezeti támpontok tudatosítása révén a bemondói felolvasások is kommunikatívabbakká válhatnának.

Jelmagyarázat

(1) Dallam- és hangsúlyprozodémák:

ˋx, ˊx, ˇx	az „eső jellegű" (eső, félig eső, illetve eső-emelkedő) karakterdallamok és az őket indító főhangsúlyos szótagok egyesített jelei
ˊx, ¯x, ¬x	a „lebegő jellegű" (emelkedő, magas szinttartó, illetve ereszkedő és második típusú ereszkedő) karakterdallamok és az őket indító főhangsúlyos szótagok egyesített jelei
ˆx, ¯ˋx, "x	a „lebegő-eső jellegű „ (emelkedő-eső, szinttartó-eső, illetve ereszkedő-eső) karakterdallamok és az őket indító főhangsúlyok egyesített jelei ¬-x a stilizált karakterdallam és az azt indító főhangsúlyos szótag egyesített jele
→x	a függelékdallam kezdete
⊥x	az előzdallam kezdete
.x	mellékhangsúlyos szótag
NINCS JEL (x előtt)	hangsúlytalan szótag

(2) Szünetprozodémák:

	szünet
NINCS JEL (két x között)	nincs szünet

(3) Gátprozodémák:

(Csak eső karakterdallam előtt, vagy két azonos karakterdallam között jelölendők.)

↑	(két azonos karakter, illetve „eső jellegű" és eső karakter között)	a ↑ utáni dallam magasabb csúcsmagasságú, mint az előtte álló (nagygát)
=	(két azonos karakter, illetve „eső jellegű" és eső karakter között)	a = utáni dallam ugyanolyan csúcsmagasságú, mint az előtte álló (kisgát)
↑	(nem „eső jellegű" és eső karakter között)	a ⊥ utáni eső dallam nem sodródott le, azaz csúcsmagassága olyan, mintha mondat elején volna (nagygát)
NINCS JEL		a gátjel nélküli dallam lesodródott

Jegyzetek

[1] Varga László: *A hanglejtés.* = Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. Fonológia.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994; 470.o.

[2] Varga L., 1994.; 470. o.

[3] Uo. 470–471. o.

[4] R. Beaugrande–W. Dressler, *Bevezetés a szövegnyelvészetbe.* Bp., Corvina Kiadó, 2000.

[5] R.B.–W.D., 195.o.

[6] L. É.Kiss Katalin: *Mondattan* = É.Kiss–Kiefer–Siptár (szerk.): *Új magyar nyelvtan* 31–71. o.

[7] František Daneš: *A szövegstruktúra nyelvészeti elemzéséhez.* Tanulmányok 1982. 45–50. o.

[8] Vö. Klaudy Kinga: *Fordítás és aktuális tagolás.* Nyelvtudományi Értekezések 123.sz., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987. 27.o.

[9] A bonyolult tematikus szerkezet inkább a nyomtatott sajtószövegek ismérve, ahol – különösen a fordított hírszövegekben – a fordítók a *ki?, mit?, hol?, mikor?, kivel?, hogyan?, miért?, mi végett?* stb. kérdésekre vonatkozó információkat gyakran kivétel nélkül a tematikus szakaszba kívánják sűríteni.

[10] Wacha Imre:*Gondolatok a rádióhírek nyelvéről és kommunikativitásáról.* = Wacha Imre: *A szöveg és hangzása.* Cikkek, tanulmányok a beszédről. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 1999. 247.o.

CURRENT ARTICULATION – INTONATION. (THE INFORMATIONAL CHARACTERISTICS OF NEWSREADING)

The paper examines the structural (current articulation) and intonational characteristics of the news texts presented by newsreaders on television or radio. The structure of texts written by journalists is not always concise enough for newsreaders to get a good overview of it, therefore, their intonation is not always consistent with the structures of the written sentences.

Consequently, sometimes the audience finds it difficult to comprehend the intended meaning, since they cannot leaf back in the text, thus the informational value of the news is lost. The adequate synchronisation of current articulation and intonation would increase the informational value of news items.

ETO: 809.451.1:801.3 CONFERENCE PAPER

KORMÁNYOS KATONA GYÖNGYI

A BIZALMAS STÍLUS TERJEDÉSE A MAI MAGYAR NYELVBEN

I. Bevezetés

Az utóbbi harminc–negyven évben a legtöbb társadalmi rétegnek jelentősen megváltozott a beszélt nyelvi normája, így tulajdonképpen a teljes beszélt magyar nyelv jellege. Kétirányú mozgást tapasztalhattunk ezekben az évtizedekben, s a folyamat még ma is tart. Egyrészt a művelt rétegek által beszélt magasabb presztízsű nyelvi rétegek alacsonyabb presztízsű, kevésbé kulturált nyelvi rétegekhez, illetve azok használóihoz igazodtak. Másrészt, a kevésbé választékos stílusú szavak egy része emelkedni kezdett, presztízsében értékesebbé vált, bár bizalmas jellegét megőrizte. Tolcsvai Nagy Gábor mutatott rá arra, hogy a magyarországi nyelvtudományban a nyelvi rétegek leírásakor a társadalmi rétegződés szerinti nyelvi vizsgálatok eddig szűk helyet tudtak maguknak biztosítani. (Tolcsvai Nagy Gábor: *Társadalmi rétegződés és nyelvi norma. A bizalmas stílus mai magyar nyelvbeli terjedéséről.* In: Kiss Jenő – Szűts László: *A magyar nyelv rétegződése* I–II. Bp.: Akadémiai Kiadó, 1988, 969-975.). Míg a magyar nyelvészeti szakirodalomban időnként felbukkant az alacsonyabb presztízsű argónak, ifjúsági- és diáknyelvnek a problémája, a bizalmas társalgásnak a szókincse javarészt feltáratlan maradt a kutatás számára, pedig e szavak nyelvünkben való jelenlétét, terjedését szociolingvisztikai problémaként kell kezelnünk, s fel kell ismernünk a nyelv életében betöltött valódi szerepét.

II. A bizalmas stílus meghatározása

A bizalmas stílus meghatározása korántsem egyszerű dolog. Hagyományos nyelvészkörökben elterjedt az a vélemény, hogy a bizalmas stílusszínezet elsősorban a fesztelen társalgást jellemzi. Jellegzetesen szóbeli jelenség, amit a beszélői is egyértelműen alacsonyabb stílusértékű, informális nyelvhasználati formaként értékelnek, ezért csak nagyon ritkán rögzítik írásban, ha nincsen rá valamilyen különleges, az írásbeliséget megkívánó ok.

Néhány nyelvészkutató megkísérelte körülírni, illetve definiálni a bizalmas stílust, többek között Wacha Imre, aki szerint a familiáris vagy bizal-

mas nyelvhasználati szint: „A családon belül vagy bizalmas jó barátok között használatos nyelvváltozat olyan beszédhelyzetekben, mikor a beszélgetőtársak mintegy – testileg is, lelkileg is – „eleresztik magukat", nem nagyon vigyáznak kifejezési módjukra, kényelmesen társalognak, beszélgetnek." (Wacha Imre: *A nyelvi rétegződés kérdései: „Perújrafelvétel" a magyar szakirodalom alapján.* In: Kemény Gábor: *Normatudat – Nyelvi norma.* Bp.: MTA, 1992, 49-105., kk. 82.).

Fenyvesi István véleménye az, hogy a bizalmas nyelv a művelt emberek társalgási nyelve alatt helyezkedik el, s új szavakat vagy sajátos jelentésben használt régieket foglal magába. (Fenyvesi István: *Az orosz szleng és kutatása.* In: Kis Tamás: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei.* Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997, 185-217.).

A magyar nyelv értelmező szótárának meghatározása szerint e nyelvváltozat „a közvetlen hangú társalgási nyelvre jellemző, amelyet az emelkedett – választékos vagy hivatalos – stílusban kerülni szoktak." (*A magyar nyelv értelmező szótára* I. Bp.: Akadémiai Kiadó, 1984, 653.).

Ez utóbbi megállapítás azonban ma már kevésbé helytálló: a bizalmas stílust mint nyelvi jelenséget sokkal tágabban kell értelmeznünk, mint eddig a magyar szakirodalomban szokásos volt. Napjainkban korántsem szorítható le az egyszerű társalgási szintre, hiszen a nyelvi rétegek elemei keverednek, viszonylag tiszta kategória nincs is, legfeljebb a szaknyelveké, amelyekben a szaknyelvek lexikális elemei a dominánsak.

A bizalmas stílus univerzális jelenség, mely elterjedtségénél fogva nemcsak a társalgási nyelvre jellemző, és feladata a már megkopott nyelvi elemek helyettesítése élénk, stilisztikai szempontból gyakran merésznek tetsző szavakkal. Egy ember egyszerre több csoportnak is a tagja, és ez óhatatlanul rányomja bélyegét a nyelvhasználatra. Ugyanaz az ember igen különféle szituációban kényszerül arra, hogy beszéljen, s ez a helyzet is befolyásolja nyelvhasználatát. Az emberek egymással kapcsolatban állnak, bizonyos feladatokat és szerepeket jelölnek ki számukra, hogy tevékenységeik menetéről, az eredményekről és a hibákról egymást tájékoztassák. Mindez a kommunikációs kapcsolat kialakulásához vezet. E viszonyok, kapcsolatok révén a bizalmas stílusú szavak ma már nemcsak otthon, családias légkörben fesztelen társalgáskor használatosak, elhangzanak hivatalos rendezvényeken, egyetemi és kulturális előadásokon, rádióban és televízióban, észrevétlenül belopják magukat a hivatalos beszélgetésbe.

A bizalmas nyelv nem szakmai jellegű (gyakran humoros) beszélt nyelvi szókincs, amely a szavak formájának és/vagy jelentésének sajátos megváltoztatása útján jön létre. Expresszív és emocionális színezetű, gyorsan változó, nem normatív, szókincsében és kifejezéseiben a beszélt nyelven alapuló nyelvezet, melyet gyakori változás jellemez.

Az élő nyelvekben működő törvényszerű nyelvi folyamatok alapján jön létre és fejlődik, például a szavak jelentésének analógiás alapú bővülése útján, tulajdonnevek köznevesítésével (pali = ostoba, buta, rászedhető ember; palira vesz = rászed), idegen nyelvekből való kölcsönzéssel, belső fejleménnyel, új szavak képzésével stb. Szókincse a köznyelvre épül, annak szavait értelmezi újra, metaforizálja, hangolja újszerűre, pl. ősök = szülők.

A bizalmas stílust többnyire tudatosan használják a szokásos nyelvi kifejezések helyett, mikor el akarják kerülni a hagyományos nyelv színtelenné kopott, kifakult szavait és ünnepélyességét. E nyelvhasználat lehetőség egyrészt a megnövekedett stiláris élénkség biztosítására, a személyiség kiemelésére, az elégedetlenség kifejezésére a meglevő nyelvi kifejező eszközökkel szemben.

Bizalmas stílusban beszélhet fiatal, középkorú és idős egyaránt, puszta jókedvből, vagy azért, hogy bemutassa szellemességét, és csillogtassa humorát, hogy különbözzék és minél újszerűbb legyen; hogy minél látványosabb legyen a beszéde, esetleg megdöbbentse hallgatóit, hogy megkönnyítse a társadalmi érintkezést; hogy jelezze a beszélők közti intimitást, barátságot. Egyik fontos feladata a köznyelv megkopott kifejezéseinek újakkal való felcserélése. A bizalmas nyelv az irodalmi nyelvtől főleg szókészletét tekintve eltérő beszélt nyelv.

III. A bizalmas stílusú szavak néhány jellegzetes példája

Az anyanyelvet átképező, formáló erők szakadatlanul működnek a nyelv fejlődésének minden fokán. Színezik az élő nyelvet, a szavakhoz átvitt értelmet csatolnak, amelyek néha elfeledtetik az eredeti jelentést. Lehetetlen letagadni, hogy a bizalmas kifejezések mind nagyobb és nagyobb fontosságra törekednek a köz – meg az irodalmi nyelv szempontjából is. A *bedől neki, bukik rá, dumál, elpucol, guba, megvág, mankó, pali, pasi, strici, ürge,* és tömérdek más, ma már általánosan használt és megértett szavak – úgy látszik – végleg bevonultak a köz–, sőt az irodalmi nyelvbe is.

A mindennapi társalgás stílusrétegének közvetlen, néha nyersebb hangulatát árasztják e familiáris szavak. A mai magyar beszélő igen gyakran dönt „...új, bizalmas hangú, durvább stílusértékű, alacsonyabb társadalmi stílusú rétegekből eredő szavak használata mellett, mert a spontán beszéd mai, sokkal lazább normája, no meg a divat kedvez az ilyen irányú választásnak" (Tolcsvai Nagy Gábor: *Társadalmi rétegződés és nyelvi norma. A bizalmas stílus mai magyar nyelvbeli terjedéséről.* In: *A magyar nyelv rétegződése* I – II. Szerk.: Kiss Jenő – Szűts László. Bp.: Akadémia Kiadó, 1988, 969-975., kk. 970.).

Egyre több magyar *kéglit* mond lakás, *bulit* mulatság, szórakozás helyett, *csípet, bírt, komált* kedvel, szeret helyett, *gyűrődést* tolongás helyett, *melót*

munka helyett, *felhajtást* sürgés–forgás helyett, *szajrét* lopott holmi helyett, *havert* barát helyett, *eszméletlent* hihetetlen, döbbenetes helyett, *eltolt* elront helyett, *elpatkolt* meghal helyett.

Nem nehezíti a megértést az olyan köznyelvi szók más jelentésben való használata sem, mint: *beindul* 'kezdeményez', *besül* 'nem sikerül valami' , *bőg* 'sír', *dug* 'közösül, *elanyátlanodik* 'gyámoltalan lesz', *eltol* 'elhibáz ', *hústorony* 'nagy testű ember', *kibukott* 'önkívületi állapotba került', *kifingott* 'meghalt ', *kirepül magából* 'nagyon örül, *kiszúr valakivel* 'elbánik valakivel', *kitol valakivel* 'elbánik vele, becsapja', *köp* 'bevallja bűnét' *kutyagol* 'gyalogol ', *langaléta* 'magas, sovány', *letol valakit* 'leszid valakit', *piskóta* 'gyönge ember'

Aki alaptalan ígéretekkel kecsegtet valakit: *szédít;* aki sok és nehéz munkát végez: *gürizik;* a gyermek pedig nem édesapámnak és édesanyámnak szólítja szüleit, hanem *faternak* és *muternak,* illetve *ősöknek.* A barátnők inkább *dumál*-nak, *dumcsiznak, traccsolnak,* mint beszélgetnek, és nagy *balhét* csapnak, ha férjük később ér haza. A mai ember nem eszik, hanem *zabál,* nem iszik, hanem *vedel, dögös* barátnőjét *spinénck* vagy *tyúknak* szólítja, az idős anyósát pedig *vén szatyorként* emlegeti.

Minden kisebb, közelebbről meg nem nevezett vagy meg nem határozható tárgy *bigyó,* akármit csinálnak, művelnek, készítenek *bütykölnek* valamit. Ha elcserélnek valamit, akkor *elcsencselik,* ha eltűnik valamijük vagy ellopják, akkor az *ugrott.*

Finomkodó, gúnyos hangulatú szó is bekerülhet a köznyelvbe: az arc helyett az *orca, pofi,* a kéz helyett a *kacsó, pracli,* a beszél helyett a *csicsereg, csipog* használata.

Ízléstelen és kissé durva is, ahogyan megnőtt a köznyelvben a verekedésre, a pusztításra, a halálra vonatkozó szavak száma:

beadja a kulcsot, behúz egyet, bemázol, bemorzsol, bepancsol, berámol, bunyózik, elkalapál, elagyabugyál, elken, elpatkol, feldobja a talpát, hülyére ver, kinyiffan, kinyír, kinyuvad, kipurcan.

E szavak használatát a részvétlenség, közöny jellemzi.

A bizalmas stílus, mivel egyrészt az argóból „táplálkozik" szóhasználatában, szóképei megválogatásában következetesen arra törekszik, hogy az elvont kifejezés helyébe életszerű, anyagszerű kifejezést tegyen. A részedett embert *átejtik, átrázzák, átverik, csőbe húzzák,* a távozó *elhúzza a csíkot,* a szerelmes *begerjed* vagy *bezsong,* a férfi nem udvarol a nőnek, hanem *befűzi,* akinek valaki a terhére van, így utasítja el: *szállj le rólam, kopj le rólam,* aki elveszti az önuralmát *kiborul, kikel magából.* Ha valaki felsül vagy kudarcot vall, az valójában *pofára esik,* ha valami tetszik, az *dögjó,* ha nem, akkor *rühelli.* Az ügyetlen, tapasztalatlan ember *balfácán, tökhülye, túró,* s ha elront valamit, akkor *elbaltázza* vagy *elcseszi.* Ma már az ember nem

megbolondul, eszét veszti, meghibban, hanem *becsavarodik* és *bepörög*, nem hízeleg, hanem *benyal*, és ha valami kiment a használatból, akkor az *lekopott* vagy *kikopott*.

Szinte észrevétlenül hangzanak el a televízióban és a rádióban is a túlzó jelzők: *állati, marha, klassz, oltári, baromi, lepra, frankó, isteni, pokoli, haláli*. Például: – „...*állati* rendes vagy, hogy segítesz nekem..." *Barátok közt*[1]. RTL Klub, 2003.07.02.

– „...*baromira* nem izgat, hogy mit hiszel..." *Barátok közt*. RTL Klub, 2003.07.03.

– „...és most egy *oltári* jó zene következik!" *Kifigyelő*. Újvidéki rádió, 2003.01.18.

A „nagyon" elvonttá és elavulttá vált, az *állati*, a *borzasztó*, a *baromi*, az *oltári* meg a többi hasonló lexémának viszont konkrét értelme is van.

„...a szakmai segítség *borzasztóan* fontos..." – hanzott el az MTV2 csatornáján a *Határátkelő* című műsorban 2003.10.21-én. A vezető beosztásban dolgozó ember, aki az imént idézett mondattöredéket nyilatkozta, a „nagyon" jelző helyett egy kevésbé választékos túlzó jelző használatával akarta nyomatékosítani az ügy fontosságát.

A *klassz*, a *frankó*, sőt a *fasza*, a *marha jó*, *baromira vicces*, *hulla jó*, *tök jó* mint értékelő elismerés felbukkan nemcsak a fiatalabb korosztály, hanem a felnőttek beszédében is.

„Hát röhögés az van kora hajnalban, *tök jó*, hogy jöttél." RTL Klub, *Jó Reggelt*. 2003.07.03.

„*Vadi* új nótával jelent meg Majka papa cd-je. Hallgasd dupla füllel, mert én csakis a *frankót* mondom!" *Reklám*. RTL Klub, 2003.07.03.

Az argónyelvi szavak rendkívül gyorsan bekerülnek az ifjúsági nyelvbe, és sok esetben megfertőzik a köznyelvet is. Ez tehát azt jelenti, hogy a beszédszint közeledik a bizalmas nyelv, illetve az argó felé. Hiszen egyre gyakrabban ütközünk meg bizalmas, illetve argónyelvi szavakon olyan beszédhelyzetekben, amikor azok nem illenének oda. Az általános beszédkultúra színvonalának csökkenésével pedig – különösen fiatalok körében – azt tapasztaljuk, hogy sokaknál az argónyelv, illetve az ifjúsági és bizalmas nyelv vált állandó társalgási nyelvvé. Amikor a köznyelvet kellene alkalmazniuk, pl. munkahelyen, iskolai órán, televízióban, rádióban, különféle kulturális rendezvényeken, olyankor is inkább a bizalmas nyelv szavait használják, mivel azok ösztönösen tolulnak ajkukra, mert a köznyelvi szavakat keresgélniük kellene. A tömegtájékoztatásba beszümremlik, idestova áramlik az utcaiság. Egy–egy fogalom megnevezésére szinonímasorok jönnek létre (átver, átejt, átráz stb. = becsap, rászed valakit), és az érzelmileg (emocionálisan) erősebb jelentésű szó kiszorítja a kevésbé hatásost, tehát a gyakori használat során megkopott szó egy érzelmileg elevenebbnek ad helyet.

Az alacsony értékű szavak emelkedése és más perifériára szorult rétegeknek sajátos szóhasználata még ötven évvel ezelőtt többé-kevésbé rejtve jelentkezett, szórványosan, hiszen igen nagy volt e szókészleti réteggel szemben az ellenállás. A hatvanas évek elejétől erőteljes társadalmi átrendeződés ment végbe. A korábbi kötött rétegek határai elmosódtak, beszélt nyelvi egységesülés indult meg, amelyet elsősorban a társadalmi rétegek egymáshoz való viszonylagos közelsége segített elő. Ettől kezdve jelentős nyelvi változást lehetett észlelni, s ennek eredménye, hogy napjainkban a bizalmas stílusú szavak fölfelé kapaszkodnak a köznyelv felé.

Földrajzilag bonyolultabbnak hat a terjedés, hiszen egyértelmű a nagyobb városok szerepe e jelenségben, s megtörténhet, hogy egy-egy argó vagy bizalmas eredetű szó megnövekedett presztízzsel jut el vidékre, s ott már felülről terjed lefelé, magasabb társadalmi állású rétegek segítségével. Tehát kétirányú mozgásról van szó. Az áramlás gyorsan történik mindkét irányban, és a legtöbb embernek már aktív nyelvanyaga is ritkán szorítkozik a saját osztályának nyelvére, passzív szó- és formakincse azonban magába foglalja egy-két, fölötte és alatta álló réteg birtokát. (Bárczi Géza: *A városi népnyelv kérdéséhez.* In: Hajdú Mihály: *A magyar nyelv rétegződése, táji tagolódása* III. Bp.: Tankönyvkiadó, 1992, 732–748.).

Az utóbbi évtizedekben a beszélt nyelv vált követendővé, s kétségtelenül gazdagító hatásán kívül (argó, valamint a familiárisabb szavaknak, kifejezéseknek, oldottabb fordulatoknak a beszüremkedése) lazítja az irodalmi nyelv egységét, az abba nem való nyelvi elemek átadásával. Ma már egyre kevesebben utasítják vissza a bizalmas nyelvi újdonságokat. Mindezt a nyelvi divat gyorsan terjedő hullámai is elősegítik! Tápláló forrás lehet a külsőséges tájékozottság fitogtatása, szereplés, feltűnés vágya, jópofáskodás, szakmai nagyképűség.

Az eredetiség hiányát és az utánzás ösztönét a tömegtájékoztatási eszközök állandó ráhatása egyre nagyobb mértékben táplálja. Erősen hat minden korosztály nyelvére a rádió és a televízió, különösen szórakoztató programjaival, így születnek az ilyen kifejezések, mint: Na, söprés „*Tűnj el innen!*" stb. Vagy pl.:

– „...ha olyan nagymenő srác vagy, akkor hogy nem tudtad *elhúzni a csíkot*?" *Barátok közt.* RTL Klub, 2003.07.03.

– „*Na, húzzál,* menj a dolgodra!" *Barátok közt.* RTL Klub, 2003.07.04.

– „Az a helyzet, hogy *elkezdtem bírni* a kölyköt..." *Barátok közt.* RTL Klub, 2003.07.04.

– „Még az kéne, hogy átszokjon a *piálásra*..." *Barátok közt.* RTL Klub, 2003.07.04.

– „Világos, hogy *rossz passzban* van a srác..." *Barátok közt.* RTL Klub, 2003.07.04.

– „Csabi mehet a biztosítóhoz a *zsetonért*..." *Barátok közt.* RTL Klub, 2003.07.04.

„...a kollégák a magas nőket próbálták néha *kifúrni* egy-egy szerepből..."

Ezt egy ismert magyarországi énekesnő mondta az *Alapozó* című műsorban az ATV csatornán (2003.07.01.).

Az egészségügyben az alkalmazottnak nem felmondással szüntetjük meg a munkaviszonyát, hanem kirúgással:

– „Kanadában *kirúgtak* a kórházból 60 mosónőt." ATV, *Interaktív.* 2003.07.03.

– „Néhány alkalmatlan orvost a befektető biztosan *ki fog rúgni*..." ATV, *Interaktív.* 2003.07.03.

– „Nem sikerült túlzott optimizmust *csöpögtetnünk* a műsor végébe..."

A csöpögtetni kifejezést a műsorvezető használta elköszönéskor az *Egymás között* című műsor végén, 2003.07.03-án.

– „Egy hideg front felelős az éjszakai *csinnadrattáért.*"(rossz, esős időért), *Meteorológiai jelentés.* Duna TV, 2003.06.25.

Az eladó terméket ma már nem árulják, hanem sózzák:

– „Ha a zenebolt környékére megy a vevő, az a zene szól, amit rám akarnak *sózni.*" RTL Klub, *Jó Reggelt.* 2003.07.03.

A következő három idézett mondattöredék a MTV1 csatornáján a *Kékfény* című adásban hangzott el 2003.07.07-én:

– „...fontos, hogy ne csak a bűnözőket *kapjuk el*, hanem eljussunk a *nagy halakhoz*..."

– „... *fülest kaptak* a kollégák..."

– „...a határőrök ismét *lebuktatták* az embercsempészeket..."

– „...*kirúgta* a menyasszonyát..." *Találkozások.* RTL Klub, 2003.07.02.

Az RTL Klub csatornán az idei év Forma 1-es autóversenyzés közvetítése is igazi újdonságokkal szolgált:

„ Montoya megint *hozzápaszírozta* magát a falhoz...",

– „ Montoya *citálja* Fernando Alonzo idegeit...",

– „...hárman szépen együtt *araszolgatnak*...",

– „Michael Schumaher *sem verekszik az előny megszerzésére*...",

– „...*férfiasan odatette magát*..." ez a kijelentés David Coultard-nak szólt, mikor a kanyarban előzött.

– „ az egyik versenyző *eltriblizett* a másik mellett...",

– „Egy körön belül a két Jordan *megadta magát*..." (elpusztult),

– „Michael Schumachernek ez egy *melós nap* lesz, ha nyerni szeretne...",

– „...Alonzo nem volt benne a rajtnál történő *csihi-puhiban*..." a közvetlen rajtkezdéskor összeütközött néhány autó, és a riporter ebben a formában közvetítette az eseményeket.

– „...*kobakig töltötték*..." az autóversenyző autóját tankolták, üzemanyaggal töltötték fel.

– „Vilnov *sétál be* a boxba..."

Ha a versenyzőnek nem sikerült megelőznie az előtte haladó autót, akkor *nem jött be* neki az aznapi forma 1-es futam, és a műveletet *elbénázta,* vagy *beköltözött a fekete macska az autójába,* esetleg sikertelenségében *eldobta az agyát.*

Az itt elmondottakból láthatjuk, hogy ma már lazult a műveltség osztályhoz kötődése, az iskolázás lehetőségei kibővültek. A műveltségen kívül a nyelvi alkotókészség és tudatosság is feltétel a nyelvi szint realizálásához, sőt belejátszik még igen sok tényező: a foglalkozás, életvitel, lakóhely. Az egyén nyelvi tudása korlátozott, de nem zárt. Nem fedi le a teljes nyelvet mint rendszert; az anyanyelvváltozatot adó beszélőközösség határozza meg az induló nyelvi horizontot, s ezt később az egyén megváltoztathatja, tágíthatja. Amikor például egy bizalmas stílusú szó vagy kifejezés egy vagy több régebbi, már elfogadott, semlegesebb hatású szóval vagy kifejezéssel szembekerülve jelenik meg a nyelvhasználatban (pl. a ciki a kellemetlennel szemben), a beszélő az újat hallván választani kényszerül a lexikai elemek között, és e választás határozza meg a szavak további sorsát. Tehát nem a szavak küzdenek meg egymással, hanem a beszélő választ tudatosan vagy öntudatlanul, a nyelvi és társadalmi presztízsviszonyoknak megfelelően – fejti ki Tolcsvai Nagy Gábor a *Társadalmi rétegződés és nyelvi norma. A bizalmas stílus mai magyar nyelvbeli terjedéséről* c. tanulmányában. (In: Kiss Jenő és Szűts László: *A magyar nyelv rétegződése* I – II. Bp.: Akadémiai Kiadó, 1988, 969-975.). Szinte egyénenként változó, hogy a régebbi, semlegesebb és az újabb, bizalmasabb stílusú szavak közül ki mennyit fogad el és használ aktívan, és hogy mennyire ismeri a szókincs e rétegének újdonságait.

A közéleti dolgozók – legyen az fiatal vagy középkorú – azt a nyelvváltozatot használják munkahelyükön, társas érintkezések alkalmával, a tömegtájékoztatásban, amit valójában otthon beszélnek, amikor családi vagy baráti körben nyelvileg is elengedik magukat.

Egy-egy családon belül az egyes nemzedékek tagjainak nyelvhasználata között is lehetnek / vannak kisebb – nagyobb különbségek. A bizalmas stílus többször jelentkezik a fiatalok és a középkorúak, mint az idősek nyelvhasználatában. Ez persze nem jelenti azt, hogy az idősek olykor nem élnek vele, csak ritkábban.

A fiatal korosztály az, amelyik leginkább a sajátjaként használja, saját életstílusának, életszemléletének kifejezőjeként. Míg a fiatalok, az ifjúság nyelvében határozott törekvés jelentkezik a nyelvi normától való elszakadásra, és egy sajátos nyelv, a közös nyelvváltozat létrehozásával is megpróbálják kifejezni összetartozásukat, addig a felnőttek familiáris nyelvhaszná-

latban már nem dominál ilyen mértékben az egyéniség kiemelésére való törekvés.

Ma már kevésbé helytálló az a megállapítás, miszerint a bizalmas társalgás szókincse csupán a műveletlen beszélő nyelvi sajátossága. Természetesen a bizalmas stílus használatának gyakorisága a műveltség alacsonyabb fokával, kisebb iskolázottsággal jár együtt, hiszen a művelt, iskolázott ember inkább tudatában van és aláveti magát bizonyos nyelvi előírásoknak. De ez nem feltétel ahhoz, hogy a művelt beszélők ne alkalmaznák a bizalmas stílust a gondosabb társalgásban, csupán arról van szó, hogy e szókincs használatának gyakorisága felthetőleg nő a műveletlen, iskolázatlan beszélők körében, míg csökken a művelt , iskolázott beszélők között.

IV. Összegzés

Az eddigieket összegezve megállapíthatjuk, hogy a bizalmas társalgási nyelv szókincse a mai magyar spontán beszélt nyelvben egyre jobban terjed. E szavak a szemünk láttára és fülünk hallatára szivárognak be a köznyelvbe és az irodalmi nyelvbe, így e jelenséget saját élő valóságában kell tanulmányoznunk.

Terjesztői nemcsak a fiatalok, hanem a középkorúak és néha az idősebbek is. Helytálló Tolcsvai Nagy Gábor megállapítása, miszerint „A nyelvi horizont egy beszélőnél sem tekinthető állandónak, s nem csupán a gyerek- és ifjúkorban változik, hanem változik vagy legalábbis változhat a későbbiekben is: a stílus tekintetében minden új, megismert (kapott) vagy általa létrehozott stílusprodukció tágíthat a nyelvi horizonton ill. e horizont szűkülhet is egy nyelvileg beszűkült életforma eredményeképpen." (Tolcsvai Nagy Gábor: *A magyar nyelv stilisztikája.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. 260.).

Az egyén elvileg legalább kétszer kerül kapcsolatba egy-egy kötelező bizalmas stílusú szóval, először, amikor az adott társas környezetben (család, baráti környezetben) közvetlenül van benne, másodszor, amikor gyermekei révén kerül kapcsolatba vele. Nyilvánvaló, hogy az egymást követő generációk bizalmas nyelvhasználatában bizonyos különbségek is felfedhetők, de még több az egyezés, a közös mag, olyan minták, melyekre a bizalmas nyelv lexikális egységei épülnek, sok esetben állandóak. Nem szabad elfelejtenünk azt a tényt sem, hogy a generációk (mint ahogy a társadalmi rétegek sem) nem szigetelődnek el egymástól, figyelembe kell vennünk a különböző korosztályokhoz tartozó testvérek és barátok hatását is. Ugyanakkor terjesztésében nagy szerepe van a példamutatásnak, nemcsak a közéletben sokat szereplő személyeknek, rádiósoknak, tévéseknek, újságíróknak, hanem a tanároknak, egyetemi előadóknak, munkahelyi vezetőknek és a szülőknek.

Hogy a mai magyar beszélő oly gyakran választja a nyersebb stílusú szót, abban persze nemcsak társadalmi okok játszanak szerepet, hanem a nyelv örök megújulási kényszere, amely kívánja a szókészlet frissítését, s a beszélő az „utánpótlási anyagot" (jelen pillanatban) az alacsonyabb nyelvi rétegekben találja meg.

A bizalmas társalgási nyelv szókincse a magyar nyelv szókészletének egy szűk, de ma viszonylag jelentős rétege, olyan természetes nyelvi jelenség, mely további kiterjedt anyaggyűjtést és feldolgozást kíván, leginkább az élőnyelvi, spontán megnyilatkozások területén. Eddig ugyanis a bizalmas nyelvhasználattal mélyebben foglalkozó tanulmányok még nem készült.

Jegyzetek

[1] A népszerű és sok nézőt vonzó magyarországi folytatásos teleregény, a Barátok közt az egyik legnagyobb terjesztője a bizalmas stílusnak, és általában a nem-standard nyelvnek.

THE SPREADING OF COLLOQUIAL WORDS IN TODAY'S STANDARD HUNGARIAN

In the last thirty or forty years the standard spoken language of most social strata have changed significantly. On the one hand, the more prestigious sociolects, the ones spoken by educated speakers, have drawn closer to the less prestigious ones, and their less educated speakers' linguistic habits. On the other hand, a certain portion of less refined words has improved its status and become more refined, although they have retained their colloquial character. The vocabulary used in colloquial social interaction in today's spontaneous spoken Hungarian is spreading to other linguistic situations. The people responsible for this spreading are not only the younger generations, but the middle-aged and sometimes the older ones as well. The fact that nowadays Hungarian speakers so often tend to choose the coarse rather than the refined expressions cannot be exclusively attributed to social reasons, but also to the perpetual tendency of languages to renew themselves, which requires a refreshment of their vocabulary, for which the speakers find new words in the lower linguistic strata.

NYELVTUDOMÁNY

Ágoston Mihály:

1. A botfülű és a talentum. 1966. júl .24., 200. 12. p.
2. Ambulanta vagy ambulancia. Idegen szavak a magyar és szerbhorvát nyelvben I.. 1964. márc. 1., 16. p.
3. Anyanyelvünk Vajdaságban.. 1968. máj. 5., 19. p.
4. Anyanyelvünk társadalmi gondozásának át- és megszervezéséről. Utóhang egy előszóhoz.. 1990. okt. 20., 14. p.
5. Anyanyelvünk ügye a nyelvművelésben. 1993. jan. 9., 10. p.
6. Anyanyelvünk ügyének védelmében. Egy jugoszláviai magyar anyanyelvi fórum szükségességéről. 1990. szept. 22., 14. p.
7. Anyanyelvünk ügye válaszúton. személytelen nyelvművelés helyett emberművelést egész nyelvközösségünkért! I-III. 1991. máj. 4., 14. p.; máj.11., 14. p.; máj. 21., 14. p.
8. Az új szabálykönyv köszöntése. Megjelent a Magyar helyesírás szabályainak tizedik kiadása. 1985. ápr. 27., 19. p.
9. Beszéd és írás. A Baltikum nyelvei. „Prunszkiene"? 1990. jún. 23., 16. p.
10. Beszéd és írás. A békekötés nem azonos a békeszerződéssel! 1996. jan. 20., 12. p.
11. Beszéd és írás. A betűtől a hangig. (Provincializmus térbeli- kiejtésünkben.) 1993. szept. 18., 12. p.
12. Beszéd és írás. A betűtől a hangig. Provincializmus – tévébeli – kiejtésünkben. 1993. szept. 18., 12. p.
13. Beszéd és írás. A „brittek" „Perugyá"-ban? 1996. nov. 2., 10. p.
14. Beszéd és írás. A csak helye a mondatban. 1999. okt. 16., 10. p.
15. Beszéd és írás. „A dolgozók és a polgárok" Ki micsoda?. 1988. júl. 23., 12. p.
16. Beszéd és írás. A földrajzi nevek élete. A Rigómezőre vagy a Kosovo poljéra?. 1989. okt. 14., 15. p.
17. Beszéd és írás. A földrajzi nevek többnyelvűsége. Hol van „Tajland"?. 1989. jún. 3., 14. p.
18. Beszéd és írás. A „Gadafi sátorában" 1994. júl.30., 17. p.
19. Beszéd és írás. A grammatikán túl is! („A kockát elvetették"?). 1991. dec. 14., 12. p.
20. Beszéd és írás. „A háború véget vetése"? Egy divatos szókapcsolat divatos félreértéséről. 1988. júl. 6., 12. p.
21. Beszéd és írás. A halhatatlan. „Cse nyelven"! 1989. nov. 11., 14. p.

* A szám tematikájához választottuk meg a Kilátó-repertórium itt közlésre kerülő részét. A repertórium további „fejezeteinek" publikálására folyóiratunk 2004. évi számaiban kerül sor. (G)

22. Beszéd és írás. A határozat-nál nem több a „rezolúció"! 1998. okt. 10., 10. p.
23. Beszéd és írás. A keleti nevek magyar írásmódja. (1.) Casablanca vagy Dar-el-beida?. 1989. aug. 12., 12. p.
24. Beszéd és írás. A keleti nevek magyar írásmódja. (2.) Hün sen vagy Hun szen?. 1989. aug. 19., 12. p.
25. Beszéd és írás. A keleti nevek magyar írásmódja (3.) Kün ir szem vagy Kim el szung?. 1998. aug. 26., 12. p.
26. Beszéd és írás. A képviselőház vagy a köztársaságok tanácsa? Birtokos szerkezeti abszurdum. 1988. júl. 30., 14. p.
27. Beszéd és írás. A „kétszarvú" birtokos szerkezet. 1996. szept. 21., 11. p.
28. Beszéd és írás. A kommunikáció mozaikszemei: (Kiejtve: csehek, de: cse elnök). 1993. máj. 8., 12. p.
29. Beszéd és írás. A „látszólagos főmondat" jelölése. 2000. jan. 22., 9. p.
30. Beszéd és írás. A „legélőbb" szó („kmérek", azaz kmerek). 1993. jún.5., 12. p.
31. Beszéd és írás. A „leginkább szakmai" laboratórium. 1999. dec. 4., 8. p.
32. Beszéd és írás. A légörvény nem „torol", de néha tarol. 1998. júl.11.,10. p.
33. Beszéd és írás. A magyar aszszonynevekről napjainkban. 1994. jún.11., 14. p.
34. Beszéd és írás. A magyar jövő igeidőről: majd. 1988. dec. 17., 14. p.
35. Beszéd és írás. A médium anyanyelvre is tanít – spontánul s néha rosszul. 1998.dec.26., 10. p.
36. Beszéd és írás. A mondatértés észrevétlen gátlói. („Tudatában van valaminek".). 1992. máj. 16., 12. p.
37. Beszéd és írás. A mondatértés gátlói. („Felvették a nemzetiségi összetételt".) 1991. okt. 19., 8. p.
38. Beszéd és írás. A mondat és a szöveg határán. 1995.júl. 22., 12. p.
39. Beszéd és írás. A mondat kulcsa: konkrét írásjelek. (A vessző nem mindenre való.) 1993. aug. 7., 12. p.
40. Beszéd és írás. A mondat lehetőleg ne rejtse, hanem kifejtse a közlendőnket! 1995. nov. 4., 13. p.
41. Beszéd és írás. A mondat megszerkesztése. („Mindenkinek fizetnie kell" – Ki fizet? Kinek?) 1991. dec. 7., 12. p.
42. Beszéd és írás. A mondatszerkezet nyelvi és ortográfiai eszközei. „Esetleges Jugoszlávia?" 1991. dec. 21., 12. p.
43. Beszéd és írás. A mondatszerkezet szövegi elemei. 1993. júl. 17., 12. p.
44. Beszéd és írás. A mondatszerkesztés útvesztői. 1998. márc.14., 10. p.
45. Beszéd és írás. A mondat tartalmi egységéről. 1998. máj. 23., 8. p.
46. Beszéd és írás. A mondatzavar vírusai. 1999. febr. 6., 8. p.
47. Beszéd és írás. A nevünk nevéről. 1989. febr. 25., 15. p.
48. Beszéd és írás. A norvég Svalbard nem norvégiai szigetcsoport. 1997. okt. 11., 9. p.

49. Beszéd és írás. A nyelvérzékről. „Annyi, amennyi" vagy „annyi-amennyi"? 1990. jún. 30., 14. p.
50. Beszéd és írás. A „nyelvérzék" útvesztőjében. (1.) 1990. júl. 28., 12. p.
51. Beszéd és írás. A „nyelvérzék" útvesztőjében. (2.) A szavak körüli bonyodalmak 1990. aug. 4., 12. p.
52. Beszéd és írás. A „nyelvérzék" útvesztőjében. (3.) Gondjaink az idegen szavak használatában. 1990. aug. 11., 12. p.
53. Beszéd és írás. A „nyelvérzék" útvesztőjében. (4.) „Adva van"? – Igen! 1990. aug. 18., 13. p.
54. Beszéd és írás. A „nyelvérzékünk" útvesztőjében. (5.) „Megszámláltatik"? – Ha éppen úgy „kívántatik", ám lett légyen! 1990. aug. 24., 13. p.
55. Beszéd és írás. A nyelvi háttérről („A dolgozók és a polgárok".) 1988. szept. 17., 14. p.
56. Beszéd és írás. A nyelvhelyességtől a stílusosságig. „Visszazökken a normális kerékvágásba"? 1992. márc. 28., 12.p.
57. Beszéd és írás. A paronímia buktatói. 1996. febr. 3., 12. p.
58. Beszéd és írás. A „pfening" és az „identitás" 1997. nov. 1., 10. p.
59. Beszéd és írás. A ragtól a képzavarig. Mondatszerkezet és stílus. 1991. nov. 9., 12. p.
60. Beszéd és írás. A redukált egyenes idézet. 1998. nov. 21., 10. p.
61. Beszéd és írás. A senki több, mint a semelyikünk! 2001. szept. 15., 10. p.
62. Beszéd és írás. A „sok fizetés" is lehet kis összeg, de a magas fizetés csak nagy összeg lehet. 1996. jún. 15., 10. p.
63. Beszéd és írás. A szinoníma nem homoszéma! 1993. ápr.10., 13. p.
64. Beszéd és írás. A szóalak nem lényegtelen!. 1997. jún. 26., 9. p.
65. Beszéd és írás. A szó hitelessége. „Mobilizáció"? 1991. nov. 2., 14. p.
66. Beszéd és írás. A szó identitása. 1995. jan.14., 12. p.
67. Beszéd és írás. A szólásszabadság legelemibb föltétele. (Ki eszik, és ki fizet? – vagyis hol az alany?) 1993. ápr. 3., 13. p.
68. Beszéd és írás. A szórendről. 1991. szept. 21., 12. p.
69. Beszéd és írás. A szórend zavara és más nyelvi hibák. 1995. nov. 25., 11. p.
70. Beszéd és írás. A Tanjug jelenti, vagy a fordító? 1995. ápr. 8., 12. p.
71. Beszéd és írás. A tegnap egész máig tart (a magyarban)! 1998. aug.1., 10. p.
72. Beszéd és írás. A tévébeszédről. 1989. ápr. 1., 15. p.
73. Beszéd és írás. A tévébeszédről. (2.) A három ember. 1989. ápr. 8., 15. p.
74. Beszéd és írás. A tévébeszédről. (3.) A negyedik ember. 1989. ápr. 15., 15. p.
75. Beszéd és írás. A tévébeszédről. (5) Az írott beszéd. 1989. ápr. 29., 16. p.
76. Beszéd és írás. A tévébeszédről. (4.) Tartamérzék. 1989. ápr. 22., 17. p.
77. Beszéd és írás. A televízió meglevő és lehetséges anyanyelvi szerepéről (1-2.) 1990. júl. 7., 14. p.; 1990. júl.14., 12. p.
78. Beszéd és írás. A tővéghang megnyújtása. „Nem ismeri Morset?" 1989. márc. 11. 15. p.

79. Beszéd és írás. A vajdasági magyar egyetem még csak igény. 2001. márc. 3., 10. p.
80. Beszéd és írás. A „valamennyi" buktatója. 1996. dec. 28., 12. p.
81. Beszéd és írás. A vojna obaveza nem kötelességünk, hanem... 1997. máj. 3., 10. p.
82. Beszéd és írás. „Adelaide-ban" vagy Adelaide-ben? 1994. dec. 3., 12. p.
83. Beszéd és írás. Afrikában „rendszerint másodpercenként"? 1999. okt. 30., 9. p.
84. Beszéd és írás. Ahelyett, hogy „alternatívát artikulálnánk..." 2001. jan. 27., 10. p.
85. Beszéd és írás. „Aki nem tud arabusul...". 1989. jan. 21., 16. p.
86. Beszéd és írás. „Aki nem tud arabusul..." – az mondja magyarul. 1994. aug. 20., 14. p.
87. Beszéd és írás. Aki sejtet, az sejtetni késztet (vagy „enged"). 1999. júl. 24., 8. p.
88. Beszéd és írás. Alak és jelentés – kettős rokonság. 1996. jún. 22., 12. p.
89. Beszéd és írás. Alaktani botlásaink. 1996. okt. 26., 12. p.
90. Beszéd és írás. Alanyi vagy tárgyas ragozás? Valamennyi1 – valamennyi 2. 1988. okt. 22., 14. p.
91. Beszéd és írás. Alanyi és tárgyas ragozás. 1988. okt. 22., 14. p.
92. Beszéd és írás. Aligha előnyös paktumot kínálni. 1998. jan. 10., 10. p.
93. Beszéd és írás. Alig ismert szótoldalékok. Aranyat, de aranyt. 1990. jan. 13., 15. p.
94. Beszéd és írás. Amikor a kiejtés nem mérvadó. A külön- és egybeírás egy-két esettípusa. 1992. márc. 21., 12.p.
95. Beszéd és írás. Amikor hajszálon múlik a szó igazsága. („Vel, vel!" –?). 1993. ápr. 24., 11. p.
96. Beszéd és írás. Amikor kifejezhetetlen a mondatszerkezet... (Több, de meghatározott funkciója van az írásjeleknek.) 1993. júl. 3., 10. p.
97. Beszéd és írás. Amikor nem elég a hangsúly, illetve a személyrag: rólad vagy terólad?. 1988. nov. 12., 15. p.
98. Beszéd és írás. Amire a beszéd nem képes, de az írásmód igen. 1992. ápr. 18., 12.p.
99. Beszéd és írás. Anyanyelvi - anyanyelvű. 1997. dec. 27., 10. p.
100. Beszéd és írás. Anyanyelvi kiejtésünk botlásai. 1996. aug. 3., 10. p.
101. Beszéd és írás. Anyanyelvkultúránk apróbb elemei. 1996. ápr.13., 12. p.
102. Beszéd és írás. Anyanyelvünk és felelősségünk. Kik azok az „angloszakszón"-ok?. 1989. júl. 22., 12. p.
103. Beszéd és írás. Aprópénztől gondtalanság? 2000. jan. 15., 8. p.
104. Beszéd és írás. Árassza – árasztja. 1996. máj. 18., 12. p.
105. Beszéd és írás. „Azaz hogy..." 1995. szept.16., 12. p.
106. Beszéd és írás. „Azok a festők közé"? 1997. júl. 5., 12. p.
107. Beszédés írás. Azonos alaptagú jelzős szerkezetek összevonása. 2001. ápr. 28., 10. p.
108. Beszéd és írás. Az „abbéli" és az „ebbéli" 1998. nov. 14., 10. p.
109. Beszéd és írás. „Az alapján"? (Az az, ez névmások használatáról): III. 1988. aug. 27., 12. p.

110. Beszéd és írás. Az államnevek a magyarban. 1995. aug. 5., 12. p.
111. Beszéd és írás. „Az a személy felől" Egyfajta inkongruencia nyelvünkben. 1988. júl. 2., 15. p.
112. Beszéd és írás. Az „ebbéli" csodabogarak „ismét eléjövének" 1999. nov. 13., 10. p.
113. Beszéd és írás. Az égtájnevek szerepe a földrajzi megnevezésekben. 1990. jan. 20., 14. p.
114. Beszéd és írás. Az „ér fransz" és a „blér" 1998. jún. 20., 10. p.
115. Beszéd és írás. Az érthető mondatrészt. Birtokos jelző vagy alany? 1992. ápr. 25., 12. p.
116. Beszéd és írás. Az érthetőség a kommunikációnak nem járuléka, hanem lényege. 1995. júl. 1 12. p.
117. Beszéd és írás. Az „esetleges Bosznia" – és a mi szórendünk 1994. dec. 17., 12. p.
118. Beszéd és írás. Az és-ről most csak egyet! 1994. júl. 16., 13. p.
119. Beszéd és írás. Az egymás-hoz egy nem elég! 2000. jan. 8., 9.
120. Beszéd és írás. Az idegen közszavak alaki buktatói. Abszolút – abszolúté. 1992. júl. 18., 12. p.
121. Beszéd és írás. Az idegen közszavakról. „Summit"? 1989. szept. 9., 15. p.
122. Beszéd és írás. Az idegen nevek toldalékolása. (4.) „Cetinjen"? 1989. jún. 27., 14. p.
123. Beszéd és írás. Az idegen szavak hangalakjáról. 1989. nov. 26., 15. p.
124. Beszéd és írás. Az idegen személynevek használatáról. „Charles herceg"? 1989. febr. 11., 15. p.
125. Beszéd és írás. Az igaz(i) szó...? („Sejtetni engedjük"?) 1993. aug. 14., 12. p.
126. Beszéd és írás. Az igekötő igazolatlan kimaradása. 2001. ápr. 21., 10. p.
127. Beszéd és írás. Az írásjelek a közlés részei. 1997. dec. 20., 10. p.
128. Beszéd és írás. Az írásmód is közlemény. 1993. máj. 29., 12. p.
129. Beszéd és írás. Az írás(mód) nyelvi lehetőségei. „Egymásratalálás" 1992. ápr. 11., 12. p.
130. Beszéd és írás. Az írott beszéd buktatói. (Ideiglenesen sem „ideglenes"!) 1993. aug. 21., 10. p.
131. Beszéd és írás. Az őshazai sörgyár...(?) 1998. aug. 29., 10. p.
132. Beszéd és írás. Az „ún." öngólja! 1998. okt. 31., 10. p.
133. Beszéd és írás. Baj-e, ha elvesz a tragédia? 1997. aug. 16., 10. p.
134. Beszéd és írás. Baj van az idegenekkel! 1995. ápr.1., 12. p.
135. Beszéd és írás. „Beszédes" írásjeleinkről. 1998. nov. 7., 10. p.
136. Beszéd és írás. Beszédtöltelék. 1996. máj. 25., 12. p.
137. Beszéd és írás. Beszédünk ritmusa: a hangok tartalma. 1994. dec.10., 12. p.
138. Beszéd és írás. Beszédünk ritmusa. 1994. jún. 25., 14. p.
139. Beszéd és írás. Betévedt szavak. 1995. okt. 7., 12. p.
140. Beszéd és írás Birkózni más, mint megbirkózni! 1997. szept. 6., 10. p.
141. Beszéd és írás. Botlások apró lépésekben. 1994. okt. 1., 12. p.
142. Beszéd és írás. Botrány vagy győzelem a pályán? 1999. márc. 6., 9. p.

143. Beszéd és írás. Clinton a fillipínók földjén? 1994. nov.19., 12. p.
144. Beszéd és írás. Csak a közös „játékszabály" szerint! 1997. febr. 22., 12 .p.
145. Beszéd és írás. „Csak egy fecske vagyok" 1993.jan. 30., 11. p.
146. Beszéd és írás. Csak: őszre – de: a nyáron. 1999. nov. 16., 10. p.
147. Beszéd és írás. Csak sejt, vagy sejtet is? 2000. aug. 5., 10. p.
148. Beszéd és írás. Csallóköz, Révújfalu, karateválogatott. 1998. máj. 16., 8. p.
149. Beszéd és írás. Csonka mondataink. 1996. dec. 7., 12. p.
150. Beszéd és írás: Dolgozók-e a tanárok? 1996. márc.16., 12. p.
151. Beszéd és írás. Đorđević nem létezik! Hamis láncszem írásmódunkban. 1988. júl. 16., 12. p.
152. Beszéd és írás. Egészen más: építse és építhesse. 2001. szept. 1., 10. p.
153. Beszéd és írás. Egybeírjuk vagy külön? A még + x írásmódja. 1988. okt. 15., 14. p.
154. Beszéd és írás. Egyértelműen és egyszerűen. 1997. jún. 19., 10. p.
155. Beszéd és írás.:„Egyetlen betű miatt...": Összetett vagy képzett szó?. 1989. márc. 25., 14. p.
156. Beszéd és írás. Egyeztetés birtokos szerkezetben. 2001. jún. 23., 10. p.
157. Beszéd és írás. Egyeztetés birtokos szerkezetben. 2001. márc. 24., 10. p.
158. Beszéd és írás. Egyeztetés számban, szófajban! 2001. okt. 6., 9. p.
159. Beszéd és írás. Egy kapcsolatos tagmondatviszonyról. Nemcsak vagy nem csak? 1989. júl. 29., 13. p.
160. Beszéd és írás. Egy kis tévébeszéd. (2.) „Bírósági"? 1990. ápr. 14., 15. p.
161. Beszéd és írás. Egy kis tévébeszéd (1.) „Bitoljban"? 1990. ápr. 7., 14. p.
162. Beszé és írás.. Egy kötött szóelemfajtáról „össz"? 1990. márc.3., 14. p.
163. Beszéd és írás. Egylapnyi Naplójegyzet. (1-2.) 1991. jún. 29., 14., p.; 1991. júl. 6., 14. p.
164. Beszéd és írás. Egy nyelvi kategória halványulása. Egyik tizenkilenc, másik húsz. 1989. júl. 15., 12. p.
165. Beszéd és írás. Egy precíz akcióról – másodízben pontosan. 2001. nov. 3., 10. p.
166. Beszéd és írás. Egy száműzöttről. Lehetne szavunk színesebb is! 1989. nov. 18., 14. p.
167. Beszéd és írás. Egyszerűbb is, jobb is! 2001. okt. 27., 10. p.
168. Beszéd és írás. Egy vagy több alannyal: „elveszik"? 1998. dec. 12., 10. p.
169. Beszéd és írás. Eléggé ismerjük-e szavainkat? „Bocsájtsd el"? 1992. febr. 29., 12. p.
170. Beszéd és írás. Élő köznyelvünk (Mennyei menyegző.) 1993. jún. 10., 10. p.
171. Beszéd és írás. Eltévedt vagy elfelejtett mondanivalónk. (Vannak-e „alkotónemzet"-ek?) 1993. szept. 25., 11. p.
172. Beszéd és írás. Elmentek az „összpüspökök" Rómába! 1995. okt. 28., 14. p.
173. Beszéd és írás. Elmosódó archaikumok. „Újsüttetű" ? 1990. jan. 6., 14. p.

174. Beszéd és írás.„Elnézést! Nem ezt akartam mondani" 1995. dec. 9., 12. p.
175. Beszéd és írás. „Én mondanák" vagy ők mondanák?. 2000. júl. 22., 10. p.
176. Beszéd és írás. Ép, de zavaros vagy hamis mondatainkról. Még mindig „összetett" vagy csak „bonyolult?" 1992. márc. 7., 12. p.
177. Beszéd és írás. Ép legyen, hogy érthető lehessen! 1997. aug. 30., 10. p.
178. Beszéd és írás. Ép mondatban ép közlés. 1996. máj. 4., 12. p.
179. Beszéd és írás. Ép mondat ép gondolathoz! 1997. nov. 8., 10. p.
180. Beszéd és írás. Értelmezés – egyeztetés nélkül? 2001. nov. 10., 10. p.
181. Beszéd és írás. Értelmezhető-e a birtokos jelző? (Igen, de...) 1998. szept. 26., 10. p.
182. Beszéd és írás. Értelmező, névelő, igekötő, idézés. 1996. nov. 23., 10. p.
183. Beszéd és írás. Érthetőbb szórendet! 2001. jún. 30., 10. p.
184. Beszéd és írás. Érthetően értelmezzük-e? 1989. márc. 18., 14. p.
185. Beszéd és írás. Érthetően, sőt közérthetően és egyértelműen. 2001. jan. 13., 10. p.
186. Beszéd és írás. Ez a táncklub modern táncklub. 2000. szept. 16., 10. p.
187. Beszéd és írás. „Ez az út megtétele"? Az az, ez névmások használatáról II. 1988. aug. 13., 12. p.
188. Beszéd és írás. „Ez miatt"? 1994. nov. 12., 12. p.
189. Beszéd és írás. Ezüstérem – ezüst emlékérem. 1996. dec. 14., 12. p.
190. Beszéd és írás. Fegyverzetből egy is elég országnak. 1997. márc.1., 10. p.
191. Beszéd és írás. „Fennkölt stílusban: svábok, polyákok, siptárok...!" 1997. okt. 18., 10. p.
192. Beszéd és írás. Fejtsük meg együtt! 1995. jún. 3., 12. p.
193. Beszéd és írás. Fésületlen mondatok és meg nem becsült gondolataink. 1996. júl. 13., 12. p.
194. Beszéd és írás. Fésületlenül a képernyőn. (Az írott beszéd kevéssé kihasznált lehetőségeiből.) 1993. nov. 7., 11. p.
195. Beszéd és írás. Fidesz, Ofotért, Röltex, Maradik... 2000. aug. 19., 10. p.
196. Beszéd és írás. Figyelmesebben: érthetőbben: igazabbul! 1999.aug. 7., 10. p.
197. Beszéd és írás. Fogynak az életfogytiglanosok. 1998. okt. 3., 10. p.
198. Beszéd és írás. Folyok-folyók, csalok-csalók. 1996. ápr. 27., 11. p.
199. Beszéd és írás. Fordítás: fordítás nélkül vagy sehogy! 1999. nov. 20., 8. p.
200. Beszéd és írás. Főnév vagy melléknév. Az idegen közszavak használatáról. 1989. jan. 28., 14. p.
201. Beszéd és írás. (Föl)olvasni, ugye, tudunk? 1995. máj. 13., 12. p.
202. Beszéd és írás. Gondok az értelmezés körül.. 1996. jún.8., 10. p.
203. Beszéd és írás. Gondolat a mondat útvesztőjében. 1997. dec. 6., 8. p.

204. Beszéd és írás. Gondolatok egy híradó alatt. „Azonbéli" 1989. jún. 10., 14. p.
205. Beszéd és írás. Gondolatvesztő mondataink „megnevelhetőek" 1998. febr.7., 10. p.
206. Beszéd és írás. Gondoljunk írásunk olvasatára is. 1997. szept. 20., 10. p.
207. Beszéd és írás. Gondolkodás és nyelv. „Késlekedik" 1992. ápr. 4., 12. p.
208. Beszéd és írás. Gyakorlatilag egyre megy: elveszik a pénztárcádat. 1998. jún. 27 10. p.
209. Beszéd és írás. Ha csak a szóra figyelünk. 1995. aug. 26., 12. p.
210. Beszéd és írás. Ha csak gondtalanok lettek volna... 1997. szept. 13., 10. p.
211. Beszéd és írás. Ha már a „pfening"-nél tartunk (Hamis hangok peremmagyarságunkban.) 1993. júl. 24., 10. p.
212. Beszéd és írás. Hangcsereváltozatok. (Elidegenedés? Kitől v. mitől?) 1993. júl. 31., 10. p.
213. Beszéd és írás. Ha részrendszereiben elveszítjük, a szavak nem mentik meg! 1995. aug. 12., 12. p.
214. Beszéd és írás. Helyesírási paronímia. 1. Több gyerekes; 2. Több gyerekes. 1989. febr. 18., 15. p.
215. Beszéd és írás. Helyi tévébeszédünk hol s merre tart? 2000. szept. 23., 10. p.
216. Beszéd és írás. Hiány és többlet a szövegértés útjában. („Szembenálló".) 1991. szept. 28., 12. p.; 1991. okt. 5., 12. p.
217 Beszéd és írás. Hogyan is beszélünk magyarul? Tárgyalasztal. 1992. nov. 21., 10. p.
218. Beszéd és írás. Hogyan számolunk? Szuperdinár vagy jugoszláv Ecu? 1989. jún. 24., 16. p.
219. Beszéd és írás. Hogy az értésre számíthassunk 1995. jún. 10., 12. p.
220. Beszéd és írás. Hogy egészen s jól megérthesselek... 1995. dec. 2., 12. p.
221. Beszéd és írás. Hogy megőrizhessünk egy fontos kategóriát. „Megjavítom" vagy „megjavíttatom"? 1988. szept. 24., 17. p.
222. Beszéd: Hogy megőrizhessünk egy fontos kategóriát. „Megjavítom" vagy „megjavíttatom"? 1988. okt. 1., 17 p.
223. Beszéd és írás. Hogy valóban minta lehessen... 1989. nov. 4., 14. p.
224. Beszéd és írás. Hol is van „Kazah"? 1997. jún. 14., 12. p.
225. Beszéd és írás. Hol is vannak a „zentai falvak"? 1998. aug. 15., 10. p.
226. Beszéd és írás. Hol van „Vladikavkáz"? 1995. jan. 7., 12. p.
227. Beszéd és írás. Idegen közszavak, tulajdonnevek magyar mondatban! 1996. jan. 27., 12. p.
228. Beszéd és írás. Idegen nevek toldalékolása. (1.) (Kell a kötőjel?) 1989. máj. 6., 14. p.
229. Beszéd és írás. Idegen nevek toldalékolása. (2.) („Thatchernél"?) 1989. máj. 13., 14. p.
230. Beszéd és írás. Idegen nevek toldalékolása. (3.) (A -val, -vel ragos szavak toldalékolása.) 1989. máj. 20., 16. p.
231. Beszéd és írás. Idegen szavak, idegenszerűség. „Alzsírban"? 1992. febr. 22., 12. p.

232. Beszéd és írás. Igényesebben: pontosabban: igazabban! 1993. márc. 20., 10. p.
233. Beszéd ás írás. Irány a Hotel Kutyakaparó! 2001. dec. 15., 10. p.
234. Beszéd és írás. Írásjelet a címbe is! 1997. aug. 23., 10. p.
235. Beszéd és írás. Írásmód és kiejtés. „Bejker"? 1991. okt. 26., 12. p.
236. Beszéd és írás. „Ismeretlen írásjeleink. A beékelés és egyebek. 1990. márc.17., 14. p.
237 Beszéd és írás..Ismeretlen írásjeleink. „A tanügy – közügy?" 1990. febr. 24., 17. p.
238. Beszéd és írás. „Ismeretlen" írásjelek. „Érettségi – valutáért" 1990. márc. 10., 14. p.
239. Beszéd és írás. Jelentkezem önekéntesnek - de "neked" nem! 1997. okt. 25., 10. p.
240. Beszéd és írás. Jelenünk nyelvi mozaikja. (Kannibálok között?) 1992. jún. 6., 12. p.
241. Beszéd és írás. Jobban becsüljük meg olvasóinkat- és mondanivalónkat! 1998. márc. 28., 10. p.
242. Beszéd és írás. Jobb megismeréssel növeljük anyanyelvünk erejét! 1996. okt. 19., 12. p.
243. Beszéd és írás. Kallódó lehetőség. 1989. dec. 30., 16. p.
244. Beszéd és írás. Kell-e határozott névelő? 1988. dec. 3., 14. p.
245. Beszéd és írás. Két mondat fordításból. 1993. febr. 20., 13. p.
246. Beszéd és írás. Két mondat szórendje. 1996. márc. 2., 12. p.
247. Beszéd és írás. Két nemkívánatos „idegen" („A harcok véget vetése"; „relatív drága"?) 1993. jún. 26., 10. p.
248. Beszéd és írás. Kettős bizonytalanság? 1998. ápr. 11., 10: p.
249. Beszéd és írás. Kicsi, de fontos... 1994. okt. 29., 12. p.
250. Beszéd és írás. Kiderült a szórend csapdája. 1998. máj. 9., 10. p.
251. Beszéd és írás. Kiejtve: zloti – írva: zloty. 1997. júl. 2., 10. p.
252. Beszéd és írás. Kihasználatlan lehetőségek. A mondatszerkezet írásmódbeli problémái. 1992. márc.14., 12. p.
253. Beszéd és írás. Ki is az a „Patyínó"? 1997. febr. 8., 10. p.
254. Beszéd és írás. Kilónként vásárolják-e föl a kukoricát? Egy-két mennyiségjelölési típusról. 1988. nov. 5., 15. p.
255. Beszéd és írás. Ki tudja, miért? 1999. aug. 14., 8. p.
256. Beszéd és írás. Ki tud „köhhinteni"? 1994. jún. 18., 14. p.
257. Beszéd és írás. Kobaltszínű koboldok. 1996. júl. 20., 12. p.
258. Beszéd és írás. Kosovóban (=na Kosovu). 1997. jún. 12., 10. p.
259. Beszéd és írás. Kosovói „elbeszélés"-ek?. 1997. aug. 9., 10. p.
260. Beszéd és írás. „Kosovón", „europeizálódás".elveszik, egyhangúan? 1999. okt. 21., 10. p.
261. Beszéd és írás. Körséta egy híradóban. (1.) „Barrikádok"? 1990. febr. 10., 15. p.
262. Beszéd és írás. Kötőjeldivat? 1995. júl. 8., 12. p.
263. Beszéd és írás. Közelebbről kevésbé bonyolult. 1995. ápr. 22., 12. p.
264. Beszéd és írás. Köznyelvi kiejtésünkről. 1992.febr.1., 12.p.
265. Beszéd és írás. Küldöttenként. Nem tévedtek a lektorok. 1987. jan. 24., 14. p.
266. Beszéd és írás. Lapsus calami? 1995. febr. 25., 12. .p.

267 Beszéd és írás. Lehetett volna pontosabban és szebben is! (A voltunk s a mivoltunk – melyik mivoltunk?) 1991. nov. 16., 13. p.
268. Beszéd és írás. Lehetőleg igaz legyen hangról hangra. 1994. júl. 9., 14. p.
269. Beszéd és írás. Lehetőleg kis kezdőbetűvel! Adalék az intézménynevek írásmódjához. 1989. okt. 7., 14. p.
270. Beszéd és írás. Lehetőleg ne csak körülbelül... 1994. júl. 2., 12. p.
271. Beszéd és írás. Lehetőleg ne „lebbezzünk fel"! 1997. jan. 4., 14. p.
272. Beszéd és írás. Lehetőleg ne „paléi" szinten! 1996. aug. 17., 12. p.
273. Beszéd és írás. Lőttek, lőtték – lőtök. 1996. aug. 31., 12. p.
274. Beszéd és írás. Magamba fojtani, hogy nem tudom folytatni! 2000. aug. 12., 10. p.
275. Beszéd és írás. „Magyarként ittmaradni"? 1995. jún. 24., 12. p.
276. Beszéd és írás. Magyar nyelvű – magyar nyelvi. 1996. okt. 5., 10. p.
277. Beszéd és írás. Magyarul: Szentpéterváron! 1997. márc. 22., 12. p.
278. Beszéd és írás. Ma még jobbára érdekeskedés csupán. 1994. márc. 20., 11. p.
279. Beszéd és írás. Már csak azért is természetesen, hogy megérthessék! 1995. dec. 16., 11. p.
280. Beszéd és írás. Más a zavar, mint az akadályoz! 2001. jún. 16., 10. p.
281. Beszéd és írás. Más-más: nagy egység – szilárd egység. 1999. okt. 23., 9. p.
282. Beszéd és írás. Más-más: súly - sújtani - sujtás. 1998. jún. 6., 10. p.
283. Beszéd és írás. Mást jelent: részt vevő – résztvevő! 2001. szept. 22., 10. p.
284. Beszéd és írás. Még csak a Mars-lakók hiányoznak! 1992. okt. 3., 12. p.
285. Beszéd és írás. Még egyszer az asszonynevekről is! 1997. jún. 21., 12. p.
286. Beszéd és írás. Megfelelő írásjellel, hogy megértsük! 1999. febr. 27., 10. p.
287. Beszéd és írás. Még mindig „az a terv szerint" 1996. máj.11., 12. p.
288. Beszéd és írás. Még mindig: mennyi is a valamennyi? 1996. ápr. 6., 12. p
289. Beszéd és írás. Megtévesztő szóalak, szójelentés. 1995. máj. 27., 12. p.
290. Beszéd és írás. Megtévesztő szórendi zavarok. 2001. febr. 17., 10. p.
291. Beszéd és írás. Melyik nyelven gondolkodunk? (Hol van az „Egyesült Amerikai Államok"?) 1993. jan. 23., 11. p.
292. Beszéd és írás. Mennyi a „mindannyi"? 2000. febr. 5., 10. p.
293. Beszéd és írás. Mesterkélt összetételek. 2001. jún. 9., 9. p.
294. Beszéd és írás. Mexikóváros, Ketteslimán, de: Palics-néző, Kuba-szerte. 1998. febr. 14., 10. p.
295. Beszéd és írás. Miben, mikor, hogyan segíthetünk? „Jót s jól!"- Kazinczy 1990. jún.2., 18. p
296. Beszéd és írás. Miért is nem értjük? 1990. febr. 3., 14. p.

297. Beszéd és írás. Mi fér a „viszonylagos nyugalom"-ba? 1999. júl. 3. p.
298. Beszéd és írás. Mi fontos egy pártvezetőnek? 2001. jún. 2., 10. p.
299. Beszéd és írás. Mi is az ingyenes? 1999. júl. 10., 8. p.
300. Beszéd és írás. Mikor a, mikor az? 2001. márc. 31., 10. p.
301. Beszéd és írás. Mikor azokat, s mikor őket? 1999. dec. 12., 10. p.
302. Beszéd és írás. Mikor egyednév, azaz nagy kezdőbetűs? 1997. jan. 18., 10. p.
303. Beszéd és írás. Mikor e és mikor é? 1994. aug. 6., 12. p.
304. Beszéd és írás. (Mik?) nyugtatók – (milyenek?) nyugtatóak. 2001. febr. 3., 10. p.
305. Beszéd és írás. Mikor van a „8-13" óra? 1997. jún. 28., 12. p.
306. Beszéd és írás. Mi lesz veled, emberke, ha nem tanulsz meg írni? 2000. szept. 2., 10. p.
307. Beszéd és írás. Mindenfajta főnévvel nevezhető meg. 1994. szept. 24., 12. p.
308. Beszéd és írás. Minél érthetőbben: minél igazabban! Egy kiragadott mondat kórképe. 1989. jún. 17., 14. p.
309. Beszéd és írás. Mindennapjaink indokolatlan botlásai. 1996. febr. 24., 12. p.
310. Beszéd és írás. Mire is kötelez az egyenes beszéd? 2000. febr. 12., 10. p.
311. Beszéd és írás. Mire jó a kötőjel? „Tévé-panama"? 1989. dec. 2., 15. p.
312. Beszéd és írás: Mire (nem) való a vessző? 1996. febr.17., 12. p.
313. Beszéd és írás. Mit is „adekvál"-tunk? 1997. ápr. 26., 12. p.
314. Beszéd és írás. Mit is akarnak Draškovićék? 1999. febr. 13., 8. p.
315. Beszéd és írás. „Mit is akartam mondani?" 1998. jan.17., 8. p.
316. Beszéd és írás. „Mit is akartam mondani?" 1999. júl. 17., 8. p.
317. Beszéd és írás. Mit is akartunk mondani? (Nem elég, ha csak a fogalmazó tudja, hát még ha...!) 1992. jún. 6., 12. p.
318. Beszéd és írás. Mit is írtak a „Vremeben"? 2000. júl. 15., 10. p.
319. Beszéd és írás. Mit is kezdjünk a birtokosszerkezet-lánccal? 2000. okt. 7., 10. p.
320. Beszéd és írás. Mit kínál a tévénk? 1994. okt. 25., 14. p.
321. Beszéd és írás. Mitől nem mozog a magyar igekötő? 2001. máj. 19., 10. p.
322. Beszéd és írás. Mi van „az mellett"? Az az, ez névmások használatáról. 1988. nov. 26., 14. p.
323. Beszéd és írás. Molekulák vagy mikroorgánumok? 1992. okt. 17., 16. p.
324. Beszéd és írás. Mondatainkat is fordítsuk magyarra! 1995. márc. 18., 12. p.
325. Beszéd és írás. Mondatba rejtsük, vagy mondattal fejezzük ki...? 1995. jan. 28., 12. p.
326. Beszéd és írás. Mondatszerkezet és egyeztetés. „Az európai tizenkettek... elismerte"? 1992. febr. 15., 12. p.
327. Beszéd és írás. Mondatszerkezeti zavarás. 1997. okt. 4., 10. p.
328. Beszéd és írás. Mondattal mondunk, ha az jó. 1995. febr. 11.,12. p.

329. Beszéd és írás. Mondatunk szerkezete. 1995. nov. 18.,10.p.
330. Beszéd és írás. Mondatzavar: kommunikációzavar .1998. aug. 8., 10. p.
331. Beszéd és írás. „Na, és akkor mi van?" 1997.máj. 17., 12. p.
332. Beszéd és írás. „Naknakolás" nélkül is lehet jó! 2000. aug. 26., 10. p.
333. Beszéd és írás. Ne a szavakat fordítsuk, hanem gondolkodjunk magyarul. 1995. márc. 4., 12. p.
334. Beszéd és írás. Ne csak magyarul, hanem szépen is! 1995. nov. 11., 10. p.
335. Beszéd és írás. Ne feledjük a magyar „ejbiszi"-t! 1997 márc. 29., 11 p.
336. Beszéd és írás. Nem a betéteseket kell megtéríteni, hanem a tartozást! 1998. jan. 31., 10. p.
337. Beszéd és írás. Nem „almákat" veszünk és eszünk. 2000. szept. 30., 10. p.
338. Beszéd és írás. Nem elég a magyar szó! 1995. febr. 18., 12. p.
339. Beszéd és írás. Nem értelmezhetünk értelmező nélkül. 1994. júl. 23.,12. p.
340. Beszéd és írás. Nem mindegy, hol a nem! 2001. nov. 24., 10. p.
341. Beszéd és írás. Nem mondott igazat, bár nem hazudott! 1993. febr. 27., 12. p.
342. Beszéd és írás. Nem összetétel: talpra állni, talpra állás! (De talpraesett = ügyes.) 2001. márc. 17., 10. p.
343. Beszéd és írás. Nem „Palicson", hanem a Palicsban! 1997. máj. 24., 12. p.
344. Beszéd és írás. Nem a támadás terrorista, hanem a támadó! 2001. máj. 12., 10. p.
345. Beszéd és írás. Nem ugyanaz: nyekken vagy nyikkan!. 2001. máj. 26., 10.
346. Beszéd és írás. Nem újság, hogy baj van a „higiéná"-val. 1994. szept. 10., 12. p.
347. Beszéd és írás. Nem véletlen ejtéshibáink. 1995. aug.19., 12. p.
348. Beszéd és írás. Nevek paronímiája: a szöuli olimpia elé. 1988. júl. 9., 12. p.
349. Beszéd és írás. Névelős államnevek és névelőtlenek. 1997 nov. 15., 10. p.
350. Beszéd.és írás. Ne pénteken raboljunk! 1994. aug. 13., 12. p.
351. Beszéd és írás. Nos: „bármilyen" vagy „olyan"? 1998. dec. 5., 10. p.
352. Beszéd és írás. Nos, tegnap vagy öt évvel ezelőtt? 1998. júl. 25., 10. p.
353. Beszéd és írás. Nyelvi idegenszerűségünk. Elidegendés önmagunktól. 1994. márc. 13., 13. p.
354. Beszéd és írás. Nyelvi provincializmusunk alatt? Az íráskultúránk is kultúránk, ha van. 1992. dec. 5., 12. p.
355. Beszéd és írás. „Nyelvi törvény"-nyel Európa felé. A többnyelvű társadalom életföltételei. 1990. máj. 12., 13. p.
356. Beszéd és írás. Nyelvszabályismeret: nagyobb lehetőség és nagyobb szabadság! 1999. jan. 23., 10. p.
357. Beszéd és írás. Nyelvünk épségével kommunikációnk hiteléért! 2001. szept. 8., 10., p.
358. Beszéd és írás. Olvasat és írásmód. Francoise-ja. 1992. júl. 4., 12. p.
359. Beszéd és írás. Olyan kicsi, hogy szinte nincs is. A, az. 1988. okt. 29., 15. p.

360. Beszéd és írás. Óvjuk a szoros szerkezetek épségét! 1997. ápr. 19., 11. p.
361. Beszéd és írás. „Őseinket felhozzád"? 1996.márc. 23., 12. p.
362. Beszéd és írás. Párhuzamosságok toldalékban, névelőben. 1998. dec.19., 10. p.
363. Beszéd és írás. Paronímia, írásjelek. 1998. jan. 3., 8. p.
364. Beszéd és írás. Paronímia(!): javallat – javaslat. 1999. aug. 21., 10. p.
365. Beszéd és írás. Paronímia okozta nyelvi gondjaink. 1995. júl. 29., 12. p.
366. Beszéd és írás. Paronim csapdák: becslés, becsülés, autó, auto-. 1996. szept. 28., 12. p.
367. Beszéd és írás. Pici, de fontos a névelő! 1998. aug. 22., 10. p.
368. Beszéd és írás. Pillantakép köznyelvünk vásárcsarnokából. Gondatlanság: pongyolaság. 1991. ápr. 13., 14. p.; 1991. ápr. 20., 14. p., 1991. ápr. 27., 14. p.
369. Beszéd és írás. Pongyolaság. Gondolatunk elsejtője. 2001. aug. 18., 10. p.
370. Beszéd és írás. Pontatlanság: hamisítás vagy homály. 1998. okt. 24., 10. p.
371. Beszéd és írás. Pontosabban. Érthetőbben és hitelesebben: (1-4.) 1991. aug. 24., 12. p.; 1991. aug. 31., 13. p.; 1991. szept. 7., 12. p.; 1991. szept. 14., 8. p.
372. Beszéd és írás. Pontosabban: igazabban. (Anyanyelvünk mikroelemei) 1993. márc. 27., 10. p.
373. Beszéd és írás. Pontosan, hogy az lehessen, amit közölni akarunk! 1997. jún. 7., 12. p.
374. Beszéd és írás. Pontosan, hogy igaz lehessen! 1995. szept. 23., 14. p.
375. Beszéd és írás. Provincializmus a javából. (Önmagunkat is jobban megbecsülhetnénk...) 1992. máj. 30., 12. p.
376. Beszéd és írás. Provincializmusunk, ha enyhén is. 1995. okt. 21., 14. p.
377. Beszéd és írás. Provincionalizmusunk. Lett még ha nem is „láttuk elő" 1989. okt. 28., 14. p.
378. Beszéd és írás. Provincionalizmusunkról. „Dzsessz-klub" 1989. dec. 23., 15. p.
379. Beszéd és írás. Ragaszkodunk „valamire"? 1998. márc. 7., 8. p.
380. Beszéd és írás. Ramallahi (s nem „ramallái") találkozó. 1998. szept. 12., 10. p.
381. Beszéd és írás. Reklámnyelvünk. „Útra kellünk"? 1990. jún. 9., 15. p.
382. Beszéd és írás. Rendszerben (is) védjük meg! (Még mindig „Pálen"?) 1993. febr. 6., 12. p.
383. Beszéd és írás. Rendszerében is óvnunk kellene. 1988. dec. 3., 14. p.
384. Beszéd és írás. Rendszerében őrizzük anyanyelvi készségünk tisztaságát! „Összfoglalkoztatottak"? 1991. márc. 23.,14. p.
385. Beszéd és írás. Rendszer és szerkezet. (1.) „Magának ez nem zavar..." 1989. júl. 1., 14. p.
386. Beszéd és írás. Rendszer és szerkezet. (2.) „A Szerb és Crna-gora-i írók"? 1989. júl. 8., 12. p.
387. Beszéd és írás. Része a tartalomnak. A mond-nak? 1992. jan. 25., 12. p.
388. Beszéd és írás. Rövid séta a szófűzésrendszer labirintusában. (Önkéntes elbocsátottak) 1993. aug. 28., 11. p.

389. Beszéd és írás. „Šanghaj" nem Kínában van! 1998. júl.18., 10. p.
390. Beszéd és írás. Seholország földrajzi nevei. 1996. szept. 14., 12. p.
391. Beszéd és írás. Sérült szavakkal...? Az „Obelix" stb. 1992. máj. 16., 12. p.
392. Beszéd és írás. Se tévesen, se homályosan – hacsak lehet! 1996. febr. 10., 12. p.
393. Beszéd és írás. Šinobus, „sinibusz" – sínbusz. 1999. jan.16., 8. p.
394. Beszéd és írás. Sirmium – Srem – Szerémség. 1999. jan. 30., 10. p.
395. Beszéd és írás. Stílusunk virágai. „Nem zavarok neked?" 1989. márc. 4., p.
396. Beszéd és írás. „Sulinet" vagy Sulinet, illetve sulinet? 2001. júl. 7., 10. p.
397. Beszéd és írás. „Suliszínház" – Igen, de mikor s hol? 2001. máj. 5., 10. p.
398. Beszéd és írás. Szegény „Mikijevics" 1994. okt. 8., 12. p.
399. Beszéd és írás. Személyi szabadságunk mondataink épségétől is függ. 1993. márc. 6., 12. p.
400. Beszéd és írás. Szerbül na Kosovo – magyarul: Koszovóba. 2001. ápr. 21., 10. p.
401. Beszéd és írás. Szerkezetbomlás mondatainkban. 1991. okt. 12., 11. p.
402. Beszéd és írás. Szerkezetelemek az írásmódban. 1991. nov. 23., 12. p.
403. Beszéd és írás. Szerkezetzavarok. 1998. ápr. 18., 8. p.
404. Beszéd és írás. Széthulló szavaink. 1995. szept. 30., 12. p.
405. Beszéd és írás. Szóalak és jelentés. „ENSZ békefenntartó erők"? 1991. dec. 28., 12. p.
406. Beszéd és írás. Szóalak és - jelentés. 1995. jún. 17., 12. p.
407. Beszéd és írás. Szólással csak pontosan! Svéd nők a tisztítótűzben. 1988. okt. 8., 14. p.
408. Beszéd és írás. Szó – mondat – stílus. Kiköltözik – elköltözik. 1992.jan.11., 12.p.
409. Beszéd és írás. Szórend és egyeztetés a magyar mondatban. 1997. szept. 27., 10. p.
410. Beszéd és írás. Szórend és mondattartalom. 1996. szept. 7., 10. p.
411. Beszéd és írás. Szórend és párhuzam. („Mégsincs" rend a „kmérek"-nél!) 1993. ápr.17., 12. p.
412. Beszéd és írás. Szórendi kalandozások. 1998. okt. 17., 10. p.
413. Beszéd és írás. Szórendi rend(ez)etlenségek. 1994. szept. 17., 12. p.
414. Beszéd és írás. Szórendi rendetlenségeink. 1994. febr. 20. 17. p.
415. Beszéd és írás. Szórend, szóelemrend, szóhangulat. 1998. márc. 21., 8. p.
416. Beszéd és írás. Szoros kapcsolat: névutós főnév! 2001. aug. 11., 10. p.
417. Beszéd és írás. Szósorvasztás (Kiejtésünkről) 1. 1988. aug. 20., 12. p.
418. Beszéd és írás. Szóvonzatok keveredése. 1999. jan. 9., 10. p.
419. Beszéd és írás. Szóvonzatról; szórendről. 1996. okt. 12., 12. p.
420. Beszéd és írás. Szükségeltetik az általunk való odafigyelés önstílusunk el nem hanyagolódására. 1996, ápr. 20., 12. p.

421. Beszéd és írás. Természetesen, hacsak lehet, és szépen! („Vörösköröszt"?) 1993. jan. 16., 11. p.
422. Beszéd és írás. Tetszeni a terroristáknak? 2001. szept. 29., 9. p.
423. Beszéd és írás. Téves analógia. („Nap-nap után"?) 1990. márc. 24., 14. p.
424. Beszéd és írás. Téves információ pongyolaságból. (Megméretés, megmérettetés) 1993. júl. 10., 10. p.
425. Beszéd és írás. Téves pontoskodások: („Biztató"?) 1989. szept. 2., 12. p.
426. Beszéd és írás. Torzulások a megnevezésekben. (A magyar asszonynevekről.) 1988. szept. 3., 14. p.
427. Beszéd és írás. Torzulások a megnevezésekben. (A magyar asszonynevekről.) 1988. szept. 10., 14. p.
428. Beszéd és írás. Több nyelvismerettel anyanyelvünk jobb birtoklásához. 2001. febr. 17., 10. p.
429. Beszéd és írás. Tömegtájékoztatás – lehetőleg szépen, pontosan! Ki is az a Szihanuk? 1993.jún. 12., 10. p.
430. Beszéd és írás. Tudatában – tudtával. Még egyszer a szinonim paronímiáról. 1996. aug. 10., 10. p.
431. Beszéd és írás. Túl a szó figyelésén. 1995. jan. 21., 12. p.
432. Beszéd és írás. Tükrünk a mondat. 1995. febr. 4., 12. p.
433. Beszéd és írás. Ugye, nem egészen ezt akarta mondani? 1995. szept. 2., 12. p.
434. Beszéd és írás. Újabb és visszatérő gondjaink „Biztonsági család"? „Gimares"? „Össz"? 1992. máj. 9., 12. p.
435. Beszéd és írás. Ügyeljünk az „image"-ünkre! 1996. jan. 6., 12. p.
436. Beszéd és írás. Vagylagosság és párhuzamosság jelölése. 1995. máj. 6., 12. p.
437. Beszéd és írás. Vajon „autoritás"?. 1998. máj. 30., 10. p.
438. Beszéd és írás. Vajon csak „beköszönt" vagy beköszöntött a tavasz a héten? 1996. márc. 30., 12. p.
439. Beszéd és írás. Vajon „e-be-esz" vagy ebesz? 1995. márc. 25., 12. p.
440. Beszéd és írás. Vajon „ez mellett", „az miatt"?. 1999. júl. 31., 8. p.
441. Beszéd és írás. Vajon „kárpát-medencei"? 1997. jan. 25., 10. p.
442. Beszéd és írás. Vajon „közöltem neki"? 1998. ápr. 4., 10. p.
443. Beszéd és írás. Valóban „köszönjük", amire neheztelünk? 2001. aug. 4., 10. p.
444. Beszéd és írás. „Válogassuk meg a szavainkat!" A szó(alak) hangulata. 1993. szept. 11., 13. p.
445. Beszéd és írás. Változások a magyar helyesírásban: a többalakúságról. 1988. nov. 19., 14. p.
446. Beszéd és írás. Változások helyesírásunkban. Bulldog vagy buldog? 1989. jan. 14., 14. p.
447. Beszéd és írás. Változásunk helyesírásunkban. Ohridi-tavi, de: Preszpa-tavi. 1989. febr. 4., 15. p.
448. Beszéd és írás. Van: egymagam (=egyedül), nincs: „hetvenmagam"! 1998. szept.19., 10. p.

449. Beszéd és írás. Van-e „háromszáz éves évforduló"-nk? 1998. jan. 24., 8. p.
450. Beszéd és írás. Van-e „megalapozatlan alapos gyanú"? 2001. jan. 20., 10. p.
451. Beszéd és írás. Van, hogy itt kezdjük a lapozást... 1996. nov. 9., 12. p.
452. Beszéd és írás. Várhatunk-e javulást? „Tüzesen" vagy tüzetetesen? 1991. márc. 30., 14. p.
453. Beszéd és írás. „Vendégrendezünk"? 1996. jún. 8., 10. p.
454. Beszéd és írás. Visszatérő „ismerős"-eink.Lapszemletöredék. 1990. máj. 5., 15. p.
455. Beszéd és írás. Voltaképpen sohasem vagy naponta? 1994. nov. 5., 12. p.
456. Beszéd és írás. Zavaros tanács egy egyszerű fogalmazásra. 1998. szept. 5., 10. p.
457. Beszéd és írás. Zavarvírusok. 1997. máj. 10., 10. p.
458. Beszéd és írás. „Zomborban" senki sem lakik! 2000. nov. 25., 10. p.
459. Csonka szótárunk az élet. 1963. dec. 22., 14. p.
460. Debreceni napok. 1966. szept. 18., 13. p.
461. Élő anyanyelvünk. 1966. dec 4., 14. p.
462. Elsietve fontos kérdésekről. Gondolatok egy anyanyelvtilalmi törvényelképzelésről (1-2.). 1990. máj. 19., 15-16.p.; 1990. máj. 26., 13-14. p.
463. Helyesen magyarul – helyesen szerbhorvátul! Az idegen szavak írása és kiejtése. A VI. típus: más-más szövegvégződés.1964. máj. 17., 14. p.
464. Helyesen magyarul – helyesen szerbhorvátul! Az idegenszavak írása és kiejtése. Hangcsere a tő belsejében. 1964. ápr. 12., 14. p.
465. Helyesen magyarul – helyesen szerbhorvátul! Rövidebb szerbhorvát szóalak. 1964. ápr. 26., 16. p.
466. Helyesen magyarul – helyesen szerbhorvátul! Az idegen szavak a magyar és a szerbhorvát nyelvben. 1964. márc. 29., 16. p.
467 Helyesen magyarul – helyesen szerbhorvátul!: Az idegen szavak a magyar és a szerbhorvát nyelvben. II. típus: a kiejtésben mennyiségi eltérés. 1964. ápr. 5., 14. p.
468. Helyesen magyarul – helyesen szerbül! Az idegen szavak a magyar és szerbhorvát nyelvben. 1964. márc. 15., 14. p.
469. Helyesen magyarul – helyesen szerbhorvátul! Az idegen szavak írása és kiejtése. Más-más idegen képzővel. 1964. máj. 24., 14. p.
470. Helyesen magyarul, helyesen szerbhorvátul! az idegen szavak írása és kiejtése. 1964. ápr. 19., 14. p.
471. 25 éves a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület. Nyelvművelésünk időszerű kérdései. (1.) 1989. szept. 16., 13. p.
472. 25 éves a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület. Nyelvművelésünk időszerű kérdései. (2.) 1989. szept. 23., 13.-15. p.
473. 25 éves a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület. Nyelvművelésünk időszerű kérdései. (3.) 1989. szept. 30., 14. p.
474. Indulás előtt. Néhány kérdés anyanyelvünk vajdasági életéről. 1963. aug. 18., 15. p.

475. Magyar-szerbhorvát összevetések. A kétnyelvűség egyik minőségi feltételéről. 1969. febr. 23., 16. p.
476. Mielőtt „foltozna" a nyelvművelő. 1966. nov. 13., 15. p.
477 Mielőtt válaszolnánk: helyesírásunkról. 1963. máj. 26., 14. p.
478. Szervezett nyelvművelés kellene. 1964. jan. 5., 16. p.
479. Szilveszeri gondolatok. 1989. jan. 7., 14. p.
480. Tudnivalók az idegen szavakról. Idegen szavak a magyar és a szerbhorvát nyelvben II. 1964. márc. 8., 14. p.
481. Új varázserőt a kimondott szónak! 1963. jan. 6., 15. p.

Ajtmatov, Csingiz:

482. A kétnyelvűség útja. A szellemi kölcsönhatás internacionalizmusa. 1989. jan. 14., 14. p.

Balogh Lajos:

483. Magyar nyelvatlasz. 1968. nov. 17. 19. p.

Bányai Lajos:

484. A rakétafegyverekről: katonai és haditechnikai terminológiánk 1987. ápr. 4., 14. p.
485. A rakétafegyverekről: katonai és haditechnikai terminológiánk (2.) 1987. ápr. 25., 14. p.

Bencze Sándor:

486. Egy tájegység élővilágának emlékei. Kórógy földrajzi neveiről. 1983. máj. 28., 15. p.

Bognár Antal:

487. Számlálunk szépségkilóval. 1981. márc. 28., 12., 13. p.

Bori Imre:

488. A nevelésügy szolgálatába. Sárosi Károly: Tanuljunk magyarul! 1968. dec. 8., 19. p.
489. A nyelv őre. Kossa János munkásságáról. 1968. dec. 29., 18. p.
490. Az előítéletek bírálója. 1982. nov. 6., 15. p.
491. Egy nagyszótár margójára. A szerbhorvát–magyar nagyszótárról. 1969. jann. 12., 13. p.
492. Fundamentális érték. Több mint százezer szó – több mint százezer kapu. 1975. márc. 22., 13. p.
493. Nyelvekről, nemzetekről. 1968. ápr. 14., 19. p.

Bosnyák István:

494. Nyelvi kölcsönösségen alapuló nyelvápolás. 1982. dec. 25., 15. p.

Burány Nándor, Burányi Nándor:

495. A beszédmód nagy ábécéje. Közéletiség – nyelvi műveltség. 1978. okt. 7., 12. p.
496. A mondat mint viszonylag önálló egység. Békési Imre. szövegszerkezeti alapvizsgálatok. 1982. szept. 11., 15. p.
497. A nyelv teljes elvesztése előtt. A magyar nyelv az országhatáron túl. 1995. szept. 2., 11. p.
498. Egy üzenet a 15. századból. A Müncheni-kódex 1466-ból. 1972. jan. 22., 13. p.
499. Helységnevek írása – hagyományos tolerancia.Üzenet egy hatvanéves Kalangya-számból 1994. aug.13., 11. p.
500. Nyelvészek, nyelvművelők... Gyakorlatunk kérdései. 1974. dec. 21., 11. p.
501. Nyelvhasználat és egyenjogúság: Tehetünk még valamit?. 1988. okt. 8., 13. p.

Csorba Béla:

502. A névtani kutatások újabb állomása. Penavin Olga – Matijevics Lajos: Temerin és környéke földrajzi neveinek adattára. 1983. jan. 15., 17. p.

503. A nyelvi nacionalizmus hisztériái. A keletközép-európai nemzetek identitászavarai. Néhány sor Bibó Istvánról. 1989. márc. 18., 13. p.

Dani Zoltán:

504. Nagyító alatt. Mikor rendelkezzünk? 1984. máj. 5., 16. p.
505. Nyelvművelés. Homályosítunk. 1984. dec. 22., 15. p.
506. Nyelvművelés: Játékok. 1985. jún. 1., 17 p.
507 Nyelvművelés. Magyarázósdi 1984. nov. 17 15. p.
508. Nyelvművelés: Megvalósul a célkitűzés? 1985. jan. 19., 15. p.
509. Nyelvművelés: Mikor és mikortól? 1985. szept. 7., 14. p.
510. Nyelvművelés: Minek nevezzelek? 1985. márc. 2., 16. p.
511. Nyelvművelés. Ragozzuk vagy névutózzuk? 1984. okt. 13., 15. p.

Dautović, Sava:

512. A tolerancia olajága. Szemelvények dr. Ranko Bugarski világhírű belgrádi nyelvtudósnak a Politikában megjelent interjújából. 1989. márc. 11., 18. p.

Dávid András:

513. Nyelvművelés: A nyelvművelés nagyrészt tőlünk, pedagógusoktól függ! 1972. okt. 14., 13. p.

Deme László:

514. A magyar nyelv a szomszédos államokban. 1971. jún. 26., 11. p.

Dudás Károly:

515. Nyelvi dolgainkról. 1987. aug.1., 12. p.

Éder Zoltán:

516. Te meg én. 1970. máj. 23., 10. p.
517. Ütötte fel a fejét, mintegy dacos feleletül. 1970. febr. 15., 10. p.

Fábián Pál:

518. Magyarul könnyebb!. 1971. szept. 18., 10. p.

Fábry Zoltán:

519. Kazinczy elkötelezettségében. 1968. ápr. 21., 19. p.

Fajcsek Magda – Szende Aladár:

520. Fajcsek Magda és Szende Aladár: Hétfőtől vasárnapig. Részlet a Miről vallanak a magyar szavak című könyvből. 1967. júl. 9., 13. p.

Farkas Zsuzsa, F. Zs.:

521. A kommunikatívabb sajtóért.Beszélgetés Bencédy Józseffel, a kiváló budapesti nyelvésszel és nyelvművelővel. 1991. jún. 1., 15. p.
522. Beszéd- és magatartáskultúránkról beszélgettünk Deme László nyelvésszel. 1992. febr. 29., 15. p.
523. Beszélgessünk a beszédről. Interjú Wacha Imre egyetemi tanárral, a beszélt nyelv, a beszédkultúra kiemelkedő magyarországi kutatójával. 1990. dec. 8., 15. p.
524. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. Az igekötők szórendjéről. 1987. szept. 19., 12. p.
525. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. Borovnica keszában. 1988. máj. 7., 14. p.
526. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. Bölcset beszédéről. 1987. okt. 24., 12. p.
527. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. „Extenzív külterjes" stílus. 1988. jan. 23., 14. p.
528. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. Gázüzemelésű gépjárműtulajdonosok és egyéb csodabogarak. 1988. jan. 16., 17. p.
529. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. Hogy beszélünk „közéletiül"? 1987. okt. 3., 12. p.

530. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. Közhely-igazságok közhely-stílusban. 1987. okt. 10., 12. p.
531. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. Nyelvgazdagító szóalakhasadások. 1988. jan. 9., 14. p.
532. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. Szavak, szókincsrétegek átértékelődése. 1987. dec. 19., 14. p.
533. (Helyesen) mondott szóból ért az ember. Túl sokat vonatkoztatunk 1987. szept. 26., 12. p.
534. Helyesírás, ó! Beszélgetés Fábián Pál magyarországi nyelvésszel. 1993. máj. 29., 14. p.
535. Lehet-e Dzsenifer? Beszélgetés Kemény gáborral, az MTA Nyelvtudományi Intézete Mai magyar nyelv osztályának igazgatójával a mai magyar nyelvművelők feladatairól, céljairól, munkájuk természetéről. 1990. márc. 10., 15. p.
536. Magyar nyelv anno 1987. Nyelvünk változási tendenciáiról beszélgettünk Grétsy Lászlóval. 1987. okt. 17., 13. p.
537. Magyar nyelv anno domini 1993. Beszélgetés Grétsy Lászlóval a kiváló magyarországi nyelvművelővel, az MTV Álljunk meg egy szóra c. népszerű műsorának vezetőjével, nyelvünk utóbbi ötévi alakulásáról I-II. 1993. febr. 20., 12. p.; márc. 6., 11. p.
538. „Mondhatta volna szebben, kis lovag" Beszélgetés Szathmári István egyetemi tanárral, a kiváló magyarországi stilisztával, nyelvtudóssal, a magatartás- és beszédkultúra összefüggéseiről, a stílus mibenlétéről, nyelvünk fejlődési tendenciáiról, finn rokonaink erényeiről és még sok minden másról. 1990. nov. 17., 15. p.
539. Nagyító alatt. Egy lektor följegyzéseiből. 1984. márc. 24., 15. p.
540. Nyelvápolás. Szórendi buktatóink. 1987. szept. 12., 12. p.
541. Nyelvünk sorsa világban. A Magyar Nyelvőr 1989. áprilisi-júniusi számának tartalmáról. 1990. jan. 20., 14. p.
542. Nyelvművelés. Rakoncátlan „határozók" 1985. febr. 16., 16. p.
543. Sajtónyelvünk. Társadalmi valóság és nyelvi lelkiismeret. 1981. ápr. 11., 11. p.
544. Stílusvizsgálóban. A szófukarság nem mindig erény. 1991. júl. 13., 18. p.
545. Valakinek mindig résen kell lennie. Nyelvünk fejlődési irányáról beszélgettünk a kiváló magyarországi kutatóval, Kovalovszky Miklóssal. 1993. máj. 8., 12. p.

Fazekas Tiborc:

546. Korszerűen – magyarul. (1.) A kezdetek 1977. szept. 10., 14. p.
547. Korszerűen – magyarul. (2.) A fordulat. 1977. szept. 17., 14. p.
548. Korszerűen – magyarul. (3.) Merre tartunk? Néhány szó a divatjelenségekről. 1977. szept. 24., 13. p.
549. Korszerűen – magyarul. (4.) A tanulás kényszere. 1977. okt. 8., 13. p.

Fehér Ferenc:

550. Jegyzet. A nyelv és a kimondott világ. 1987. márc. 7., 16. p.
551. Jegyzet. Az anyanyelviség forrásai. 1982. dec. 18., 16. p.

552. Jegyzet Mindennapi nyelvhelyességünk. 1987. márc. 21., 16. p.
553. Jegyzet Nyelvi mozaik. 1984. júl. 7., 13. p.

Ferenczy Géza:

554. Igekötők lázadása. 1971. okt. 16., 12. p.
555. Ne „vitelezzük ki"! 1970. dec. 26., 10. p.
556. Udvariassabban hivataloskodjunk! 1970. ápr. 12., 14. p.

Fodor István:

557. Idegenforgalom, nyelvek a távoli jövőben. 1970. jan. 18., 14. p.

Gellér Tibor:

558. A lelkiismeret ébresztése. 1965. nov. 7., 14. p.

Gobby Fehér Gyula:

559. Európa Bábele. A kétnyelvűség áldása és átka. 1994. nov. 5., 13. p.
560. Európa Bábele. A nyelvek kérdése Európában. 1994. okt. 22., 14. p.
561. Európa Bábele. A többnyelvűség előnyei. 1994. nov. 19., 14. p.

Gubás Jenő:

562. Egy nélkülözhetetlen kézikönyvről. megjelent az orvosi helyesírási szótár. 1993. jan. 9., 13. p.
563. Nyelvi problémák: Merre tart az orvosi szaknyelv. 1980. okt. 18., 12. p.

Herceg János:

564. Az együttélés hatása és a magyar nyelv szelleme. 1961. dec. 17., 14. p.

Hint, Matti:

565. A kétnyelvűség problémái, avagy vegyük már le a rózsaszín szemüveget. 1990. máj.19., 17 p.

Hock Rezső:

566. Függelék-e az „alkotmányfüggelék"? 1988. szept. 17., 14. p.
567. Kísért a múlt. 1986. febr. 8., 16. p.
568. Nyelvművelés. Függelék-e az „alkotmányfüggelék"? 1987. nov. 14., 14. p.
569. Nyelvművelés. Helyesírási vegyes felvágott: a nem latin betűs írású nyelvek szavainak átírási módjáról. 1987. dec. 5., 15.p.
570. Továbbra is kísért a múlt. Hozzászólás Túri Gábor további tűnődéséhez a terminológiáról. 1986. febr. 15., 16. p.

Horváth Mátyás:

571. A beszélt nyelv. A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok munkaterve. 1981. jan. 24., 13. p.

Ismeretlen:

572. A világ nyelvtérképe. Szófogyatkozás. 1994.nov.12., 14. p.
573. Egymástól tanulni és egymáshoz alkalmazkodni. Nyelvtörvény a XXI. század küszöbén. 1992. jan. 25., 11. p.
574. Mi különbség van a DE és a HANEM között? 1969. okt. 19., 14. p.
575. Mi újság a Lozanov-módszer körül? Nyelvtanulás szuggesztopédiával. 1987. ápr. 18.,14. p
576. Mongol nyelviskolák 1987 ápr. 25., 14. p
577. Néhány szó. A Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület 25 éves jubileuma alkalmából elhangzott Újvidéken a jubileumi ünnepségen. 1989. okt. 7., 14. p.
578. Nyelvművelés: El van boronálva. 1967. nov. 12., 15. p.

Jung Károly, YUng Kárló:

579. Mindennapi anyanyelvünk. Az ébredező szabadkai kutlura. 1987. aug. 8., 14. p.

580. Tanulmány nyelvművelésünk múltjából. 1972. okt. 7., 12. p.

Kálmán Béla:

581. Az irodalmi helynévadás: Kálmán Béla: A nevek világa. 1967. júl. 23., 15. p.

Kantikoski, Hannu:

582. A finnugor rokonságról. 1985. nov. 9., 16. p.

Katona Edit:

583. A „bontott csirke" esete a felügyelőkkel. 2000. ápr. 15., 10. p.
584. Nyelvművelés kisebbségben. „Szépszavú hattyúk közt..." 1994. dec. 3., 12. p.

Kollin József:

585. Még egy nyomós érv. (A szerbhorvát tulajdonnevekről) 1961. dec. 3., 10.p.

Komáromi József Sándor:

586. Egyenjogúság. 1964. dec. 27 16. p.

Kongó Tivadar:

587. Anyanyelvünk sorsa. Megjegyzések Ágoston Mihály és Szeli István előadásához. Adalékok a JMNYE történetéhez. 1989. okt. 7., 14. p.

Korom Tibor:

588. Anyanyelvünk ápolása. 1968. jan. 21., 17. p.

Kossa János:

589. A kérdés is árulkodik. 1969. jún. 1., 14. p.
590. A nevek világa. 1967. júl. 2., 15. p.
591. A nyelv belső logikája. 1965. júl. 25., 15. p.
592. A szavak regénye. 1967. márc. 26., 14. p.
593. A viszont viszontagságai. 1970. okt. 24., 14. p.
594. Árnyalatok. A szerbhorvát és magyar szólásokról. 1971. febr. 6., 10. p.
595. Az elevenére vagy a velejére. 1970. febr. 8., 14. p.
596. Becsukható-e a magyar dráma? 1969. márc. 9., 14. p.
597. Bogarászás. 1967. jún. 18., 15. p.
598. Bükkfanyelv. 1970. márc. 22., 14. p.
599. Csonka szavak. 1969. nov. 9., 14. p.
600. Dolmányszűr vagy szűrdolmány? 1967. febr. 19., 14. p.
601. Egy kicsit a ragokról. 1967 ápr. 23., 16. p.
602. Ellenkező előjellel. 1967. máj. 14., 14. p.
603. Eltorzult igenevek. 1971. júl. 24., 10. p.
604. Felemás szavak. 1971. jan. 16., 14. p.
605. Fordítmányok. 1967.jún. 11., 16. p.
606. Gyarló fordítások. 1970. ápr. 19., 14. p.
607. Gyarló fordítások II. 1970. ápr. 26., 10. p.
608. Hasonlít is, különbözik is. 1969. jún. 15., 15. p.
609. Hogy olvassuk? 1970. nov. 11., 10. p.
610. Hosszadalmasság. 1969. júl. 6., 14. p.
611. Hozton hoztunk. 1971. nov. 13., 12. p.
612. Idegenszerűségek nyelvünkben. 1970. jan. 25., 14. p.
613. Igétlenség. 1967 márc. 12., 14. p.
614. Javallás vagy rosszallás. 1970. jan. 11., 14. p.
615. Jelszó vagy pacsi. 1967. máj. 21., 14. p.
616. Jugoszláviai magyar Idegen szavak szótára. 1970. szept. 26., 10. p.

617. Jugoszláviai magyar Idegen szavak szótára II. 1970. okt. 3., 10. p.
618. Jugoszláviai magyar Idegen szavak szótára III. 1970. okt. 10., 10. p.
619. Jugoszláv vagy jugoszláviai? 1966. dec. 25., 14. p.
620. Kalandos szófojtás. 1970. márc. 29., 14. p.
621. Kassai napok. A kassai Kazinczy Nyelvművelő Napokról. 1969. nov. 23., 14. p.,
622. Képrontó elemek. 1969. okt. 26., 14. p.
623. Kétféle hűség. 1965. júl. 18., 16. p.
624. Keveredések. 1969. ápr. 13., 15. p; II.1969. máj. 4., 14. p.
625. Ki-ki a maga módján. 1969. jan. 26., 14. p.
626. Kinek szurkolunk? 1969. márc. 30., 14. p.
627. Konferencia vagy micsoda? 1967. jan. 22., 14. p.
628. „Kölcsönös csere" 1970. febr. 22., 14. p.
629. Közeledés - távolodás. 1969. máj. 25., 17. p.
630. Kreditíroz, blokíroz, zsiríroz. 1970. okt. 7., 10. p.
631. Magunk között. 1967. okt. 22., 15. p.
632. Magyar értelmező kéziszótár. 1972. dec. 30., 17. p.
633. Magyar-szerbhorvát kéziszótár. 1969. jún. 8., 14. p.
634. Makaróni nyelv. 1970. máj. 30., 10. p.
635. Makaróni nyelv II. 1970. jún. 6., 10. p.
636. Mokány nő. 1970. máj. 16., 10. p.
637. Műve vagy műje? 1971. márc. 6., 11. p.
638. Néhány adalék a nyelvkeveredéshez. 1967. febr. 5., 14. p.
639. Néhány megjegyzés az önigazgatási szótárhoz. 1980. jan. 26., 14. p.
640. Néhány szerény szó az Értelmező Szótárról II. Stílusminősítés és nyelvhelyesség. 1964. dec. 6., 14. p.
641. Nem árt egy kis ragozás. 1965. aug. 1., 15. p.
642. Nemzetiségi és szociális összetétel. 1969. júl. 20., 14. p.
643. Ne szerbesítsük, ne magyarosítsunk! 1966. dec.11., 14. p.
644. Nyelvőrségen. Lőrincze Lajos: Nyelvőrségen. 1968. dec. 22., 19. p.
645. Nyelvünk világa. 1979. jan. 6., 16. p.
646. Óhaj és valóság. 1967. jan. 8., 14. p.
647. Önkéntelen átültetés. 1969. okt. 12., 14. p.
648. Sikkadó jövő. 1967. febr. 12., 14. p.
649. Stiláris kisiklások I. 1971. jún. 12., 10. p.
650. Stiláris kisiklások II. 1971. jún. 19., 10. p.
651. Szabálytalan kapcsolatok I. 1971. ápr. 10., 11. p.
652. Szabálytalan kapcsolatok II. 1971. ápr. 17., 11. p.
653. Szerbhorvát és magyar kapcsolatok. 1969. máj. 11., 15. p.
654. Szerbhorvát latinizmusok. 1970. márc. 1., 14. p.
655. Szerbhorvát-magyar kéziszótár. 1967. ápr. 9., 15. p.
656. Titokzatos valakik. 1969. jún. 22., 14. p.
657. Többesszámozás. 1971. febr. 20., 10. p.
658. Tudósítok. 1967. okt. 8., 15. p.

659. Tulajdon édesanyám, 1966. dec.18., 15.p.
660. Zökkenők 1967. ápr. 2., 15. p.

Kosztolányi Dezső:

661. Egy aggódó anya. 1969. júl. 13., 14. p.
662. Kis Mezzofantik. 1969. máj. 18., 17. p.

Kovács József:

663. „A dolgozók és a polgárok" 1988. szept. 3., 14. p.
664. A kos(s)avával, sokadszor, de remélhetőleg utoljára. 1994. okt. 22., 12. p.
665. Adorjánon és Ormon. (Adalék a helynevek toldalékolásához) 1969. ápr. 20., 17. p.
666. Emelkedő – avagy miért félünk a rámpáktól. 1996. aug. 17., 10. p.
667. Javna rasprava. 1984. júl. 21., 12. p.
668. Kossava. 1994 .okt. 1., 12. p.
669. Melyik utcában lakunk? 1983. dec. 24., 15. p.
670. Pilótaműsor és messing ajtó. 1984. nov. 3., 15. p.
671. „Repülőgép-hordozó" 1996. jan. 6., 12., p.
672. Terminológiai témák. 1980. okt. 18., 15. p.
673. Turisztikai börze. 1984. nov. 24., 15.p.
674. Villásreggeli helyett hidegcsomag. A turisztikai-vendéglátóipari iskolai szótárról. 1981. jún. 27., 14. p.

Kovács Kálmán:

675. Keveredés. 1969. máj. 4., 14. p.

Kovács T. Ilona:

676. Agyonhasznált szavak. 1969. ápr. 27., 15. p.
677. Néhány szó a szólásokról. 1969. márc. 16., 14. p.

Kovalovszky Miklós:

678. Mindent a maga helyén! 1971. júl. 10., 11. p.
679. Nyelv és logika. 1970. nov. 14., 10. p.

Lábadi Károly:

680. Nem fenyegetnek aszályos esztendők. Interjú dr. Penavin Olga nyelvésszel, folkloristával, szellemi életünk kimagasló személyiségével. 1988. dec. 10., 15.

Láncz Irén, ncz:

681. Mindig volt ideje ránk. Emlékeim Matijevics tanár úrról halálának 15.évfordulója alkalmából. 1998. nov, 14., 10. p
682. Szarvas Gábor nyelvművelő tevékenysége. Tudományos értekezlet a Hungarológiai Intézetben. 1982. dec. 25., 15. p.

Letsch Endre:

683. Az íráskényszer veszélyei. 1986. márc. 8., 16. p.
684. Egy terminológiai szeminárium tanulságai. Az elsődleges cél jogi nyelvünk egységesítése. - 1980. jún. 7., 12. p.
685. Jogi nyelvünk. Idegen szavak és tükörfordítások. 1981. máj. 23., 20. p.
686. Munkajogi szaknyelvünk. 1980. jún. 21., 14. p.
687. Nyelvművelés. A jogi terminológia buktatói. (1) Újabb megjegyzések az önigazgatói szótárhoz. 1980. febr. 23., 14. p.
688. Nyelvművelés. A jogi terminológia buktatói (2.) Újabb megjegyzések az önigazgatói szótárhoz. 1980. márc. 1., 14. p.
689. Nyelvművelés. Igazgatási terminológiánk fejleményei. Gondolatok, észrevételek a tartományi államigazgatásról szóló törvénytervezet magyar nyelvű fordítása kapcsán. 1980. aug. 30., 10. p.

690. Nyelvművelés. Jogi szógyűjteményeink. A szakszótárkészítés távlatai és gondjai. 1981. ápr. 18., 18. p.
691. Nyelvművelés. Szaknyelvi problémák és eszmecsere. 1980. okt. 25., 12. p.
692. Szaknyelvi problémák. és eszmecsere. 1980., okt. 25., 12. p.
693. (Szak)nyelvművelésünk közös küldetés. Beszámoló a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Egyesületek Szövetsége Terminológiai Bizottságának munkájáról. 1980. szept. 13., 12. p.
694. Terminológiai buktatók. 1980. nov. 4., 13. p.
695. Új kiadvány. Nyelvművelésünk kodifikációja: Nyelvművelő kézikönyv I., A-K. 1980. okt. 4., 15. p..

Lőrincze Lajos:

696. „A hangok jelentése" 1969. febr. 9., 14. p.
697. A kórógyi nyelvjárásról. 1967. júl. 16., 13. p.
698. Alázatos helyesírás. 1967. máj. 7., 16. p.
699. Amit a statisztikáról konsztatálunk. 1967. febr. 26., 14. p.
700. Az árulkodó nyelv. 1970. okt. 31., 11. p.
701. Divattudósítás a keresztnevek világából. 1971. ápr. 24., 10. p.
702. Elvben és gyakorlatilag. 1970. márc. 1., 14. p.
703. Eltörte az eszét. -1967. aug. 13., 15. p.
704. Fejetlen mondatkapcsoló. 1967. márc. 19., 14. p.
705. Felmerül 1966. okt. 14. p.
706. Hátrányban részesít. 1970. febr. 1., 14. p.
707. Hol kerék, hol talp. 1970. nov. 31., 11. p.
708. Hogy is van hat? 1970. jún. 20., 10. p.
709. Illattalan virágok. 1971. nov. 27. 15. p.
710. Ista – Pista. 1971. márc. 20., 10. p.
711. Jó keserű. 1967. jún. 4., 15. p.
712. Judit és Jutka. 1970. dec. 19., 10. p.
713. Kiválók vagy kiválóak? 1971. máj. 22., 10. p.
714. Megannyi. 1966. okt.16., 14. p.
715. Még egyszer a takarékosságról. 1967. máj. 28., 14. p.
716. Mi legyen a neve? 1970. máj. 9., 10. p.
717. Mit értek ezen vagy ez alatt? 1969. dec. 14., 14. p.
718. Nem eszi meg a kutya a telet! 1969. márc. 2., 15. p.
719. Nyelvérzékem szerint... 1969. nov. 2., 14. p.
720. Sikeresnek mondható. 1969. jún. 29., 14. p.
721. Sokoldalúbb - több oldalú. 1969. febr. 2., 15. p.
722. Szagok és illatok. 1967. jan.15., 15. p.
723. Szókettőzés. 1967. jún. 25., 16. p.
724. Tágul a világ. 1969. nov. 16., 14. p.
725. Takarékoskodás. 1967. jan. 29., 14. p.
726. Tökrészeg, tökjózan. 1967. aug. 13., 15. p.
727. Vaskaptafa. 1970. okt. 17., 10. p.
728. Végett, miatt. 1971. febr. 20., 10. p.
729. Zárójelben mondom. 1967. okt. 15., 14. p.

Magyar László:

730. Páli és Paligo Palus. Palics és a Plicsi-tó első említése kapcsán. 1987. jann. 10. 14. p.

731. Sétatéri Julis és a többiek. Levéltári adalék vidékünk névtudományához. 1981. jún. 20., 14. p.

Majtényi Mihály:

732. Lelkes elszegődöttség a nyelv szolgálatában. Kossa Jánosról. 1969. febr. 16., 15. p.

Mák Ferenc:

733. Az Aranyas Biblia. a „kisded formátumú" szentírás. 1991. márc. 2., 18. p.

Matijevics Lajos:

734. A gombosi nevek világában. 1982. aug. 21., 14. p.
735. A Magyar Nyelvőr jugoszláviai vonatkozásai. 1982. dec. 25., 15. p.
736. A nevek világában. Névélettani következtetések. 1982. szept. 25., 16. p.
737. A telecskai dombok csavargója. 1980. júl. 19. 15. p.
738. Az anyanyelv megbecsülése. 1982. nov. 6., 15. p.
739. Az Ómagyar Mária-siralom új korszaka. 1983. márc. 19., 17. p.
740. Bácskai barangolások... Névtudomány. 1982. júl. 24., 14. p.
741. Dokumentumok. Mit rejtenek a nevek? 1979. febr. 3., 14. p.
742. Epreskertek, Epres utcák...: Helyneveink és a valóság. 1981. szept. 26., 13. p.
743. Kódexeink világából. 1982. Jókai-kódex. 1982. jún. 25., 15. p.
744. Még a dokumentumokra is kell figyelnünk. 1973. márc. 2., 11. p.
745. Miért nem maradhatnak bezárva a vegyes nyelvű szövegek?
746. Mi újság a nyelvtudományban?: Zengő, Tulkó és Darázs a nyelvész szemével. 1981. jún. 6., 14. p.
747. Nyomon beszél. Finta Julianna szólásai. 1982. szept. 11., 18. p.
748. Ötszáz éves a Birk-kódex. 1974. febr. 2., 11. p.
749. Régi gyűjtők, értékes gyűjtemények. Vidékünkre vonatkozó tudósítások a Magyar Nyelv lapjain. 1975. júl., 10. p.
750. Révész Ernő, a Magyar Nyelvőr bajmoki tudósítója. 1973. nov. 17., 13. p.
751. Séta az ötven év előtti Újvidéken. A Reggeli Újság 1931. évi számaiban található helynevek jelentősége és értéke. 1981. aug. 29., 14. p.
752. Sok felől Sabác falát bontá.... Ötszáz évees a Szabács viadala. 1976. jún. 20., 13. p.
753. Újabb dokumentumok a Tisza mentéről. Papp György: Kanizsa és környéke földrajzi neveinek adattára I. 1983. máj. 7., 18. p.
754. Vizeknek szarváról. 1983. okt. 29., 15. p.

Miklós Gábor:

755. A magyarság 1100 éve: Nyelvünk, a háromezer éves csoda. 1996. aug. 24., 12. p.

Molnár Csikós László:

756. Alapszabályzat. 2000. nov. 25., 10. p.
757 Az anyanyelv és a nemzetiség összefüggései vidékünkön. 1994. okt. 15., 13. p.
758. Bárczi Géza nyelvművelő szemlélete. 1994. nov. 26., 9. p.
759. Egyeztetés a hivatali mondatalkotásban. 1985. febr. 9., 16. p.
760. Egy rendezvény viszontagságai: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok huszonöt éve. 1995. okt. 21., 14. p.
761. Szófigyelő. A bank kivár. 1998. szept. 26., 10. p.

762. Szófigyelő. A bombát is hatálytalanítják?. 1996. aug. 10., 11. p.
763. Szófigyelő. A kitartó budárok 1996. márc.16., 10. p.
764. Szófigyelő. A magyar szó is lehet idegen? 1994. nov.19., 14. p
765. Szófigyelő. A megmerényelt diktátor. 1996. jún. 8., 12. p.
766. Szófigyelő. A múlt hét szerdán. 1996. márc. 2., 12. p.
767. Szófigyelő. Aerobik. 1997 nov. 22., 8. p.
768. Szófigyelő. Aggasztódás. 2001. jan. 27., 10. p.
769. Szófigyelő. Aikido. 2001. szept. 29., 9. p.
770. Szófigyelő. Akadémiai. 1997. jún. 28., 12. p.
771. Szófigyelő. Állja a füvet. 2001. júl. 14., 9. p.
772. Szófigyelő. Alulmúlhatatlan. 1997. ápr. 12., 12. p.
773. Szófigyelő. Alutasak. 2001. nov. 17., 10. p.
774. Szófigyelő: Amcsik. 2001. júl. 7., 10. p.
775. Szófigyelő. Antikolt gyűrű. 2000. febr. 26., 10. p.
776. Szófigyelő. Árdiapazon. 1997. jún. 26., 10. p.
777 Szófigyelő. Árnyékgazdaság. 1995. márc. 14., 14. p.
778. Szófigyelő. Átláthatóság? 1997 aug. 23., 10. p.
779. Szófigyelő. Átvilágít. 1997 szept. 20., 10., p.
780. Szófigyelő. Banksemleges. 1998. aug. 8., 10.p.
781. Szófigyelő. Bázisközösség. 1999. júl. 17., 9. p.
782. Szófigyelő. Bébicsősz. 1995. júl. 15., 14. p.
783. Szófigyelő. Bekattintat. 2001. jan. 20., 10. p.
784. Szófigyelő. Béna. 2001. márc. 17., 10. p.
785. Szófigyelő. Béranya. 1999. aug. 21., 10. p.
786. Szófigyelő. Biogazda. 2000. szept. 30., 10. p
787. Szófigyelő. Bónuszpont. 1996. jan. 27., 12. p.
788. Szófigyelő. Botránykeresés. 2000. dec. 23., 10. p.
789. Szófigyelő. Cappuccino. 1997. máj. 3., 10. p.
790. Szófigyelő. Celler vagy zeller? 1996. jan. 6., 12. p.
791. Szófigyelő. Certifikátum. 1998. júl. 11., 8. p.
792. Szófigyelő. Cigaretta. 1995. szept. 9., 14. p.
793. Szófigyelő. Cirkula. 1996. aug. 17., 10. p.
794. Szófigyelő. Custos (kusztosz). 1997. márc. 8., 12. p.
795. Szófigyelő. Családcentrikus. 1997. júl. 9., 8. p.
796. Szófigyelő. Csalagút. 1995. márc. 18., 13. p.
797. Szófigyelő. Csalkert. 1998. ápr. 18., 8. p.
798. Szófigyelő. Csalónő. 1998. aug. 29., 10. p.
799. Szófigyelő. Csapatsport. 2000. aug. 19., 10. p.
800. Szófigyelő. Csender(es). 1997 jún. 19., 10. p.
801. Szófigyelő. Cséptőlfutamodott. 1996. dec. 14., 11. p..
802. Szófigyelő. Csicsós. 1995. jún. 10., 12. p.
803. Szófigyelő. Csip vagy chip? 1995. okt. 7., 12. p.
804. Szófigyelő. Csodafelnőtt. 1998. jún. 20., 10. p.
805. Szófigyelő. Csuma. 1995. nov. 25., 11.p.
806. Szófigyelő. Dezsurál. 2001. okt. 20., 10. p.
807. Szófigyelő. Diszkont. 1995. febr. 4., 12. p.

808. Szófigyelő. Dreasi. 1997. febr. 22., 12. p.
809. Szófigyelő. Drimbol. 2000. szept. 2., 10. p.
810. Szófigyelő. Drogfutár. 1998. aug. 22., 10. p.
811. Szófigyelő. Dróthuzal. 1997. júl. 12., 9. p.
812. Szófigyelő. Dzsidipí. 1999. nov. 6., 10. p.
813. Szófigyelő. Egyenletlen. 1997. jan. 4., 14. p.
814. Szófigyelő. Egyirányúsít. 2001. jún. 23., 10. p.
815. Szófigyelő. Együttműködő. 2001 jún. 16., 10. p.
816. Szófigyelő. Eladó helyiség. 1996. aug. 31., 12. p.
817 Szófigyelő. Elbátorító. 1998. nov. 21., 10. p.
818. Szófigyelő. Elektroszmog. 1999. jan. 30., 9. p.
819. Szófigyelő. Elérhetőség. 2001. febr. 10., 10. p.
820. Szófigyelő. Elhíresült. 1997. máj. 17., 12. p.
821. Szófigyelő. Ellehetetlenülés. 1995. szept. 2., 12. p.
822. Szófigyelő. Előhűtött. 2001. febr. 3., 10. p.
823. Szófigyelő. Élőrádió. 1996. nov. 23., 12. p.
824. Szófigyelő. Emberbaráti helyzet. 1995. ápr. 22., 12. p.
825. Szófigyelő. Emberfór. 2001. dec.15., 10. p.
826. Szófigyelő. Entitás. 1997. jan. 11., 10. p.
827. Szófigyelő. Esékeny. 1996. szept. 7., 12. p.
828. Szófigyelő. Eszel 1999. júl. 31., 8. p.
829. Szófigyelő. Etnozenei koncert. 1997. márc. 15., 12. p.
830. Szófigyelő. Evangelista vagy evangélikus? 1995. máj. 27., 12. p.
831. Szófigyelő. Fajubileum. 2001. ápr. 21., 10. p.
832. Szófigyelő. Faláda. 2001. dec. 1., 8. p.
833. Szófigyelő. Fantáziafilm. 2000. febr. 5., 9. p.
834. Szófigyelő. Február u nélkül? 1997. márc. 1., 10. p.
835. Szófigyelő. Fekvőrendőr. 1999. jan. 9., 10. p.
836. Szófigyelő. Félkatonai. 1994. dec. 3., 13. p.
837. Szófigyelő. Felmegy a pumpája. 1999. jan. 16., 8. p.
838. Szófigyelő. Felületkezel. 2000. máj. 6., 10. p.
839. Szófigyelő. Filmtabletta. 2000. jan. 29., 10. p.
840. Szófigyelő. Fókuszol. 1998. márc. 28., 10. p.
841. Szófigyelő. Fondáció. 1997. márc. 22., 11. p.
842. Szófigyelő. Füvezik. 2000. nov. 18., 10. p.
843. Szófigyelő. Galantéria. 1996. máj. 4., 10. p.
844. Szófigyelő. Garabolyrádió. 2000. ápr. 22., 10. p.
845. Szófigyelő. Génsebészet. 1995. febr. 25., 13. p.
846. Szófigyelő. Gólyabuli. 1998. nov. 14., 10. p.
847. Szófigyelő. Gondok a büfével. 1995. aug. 5., 12. p.
848. Szófigyelő. Gondok a büfével. 1995. aug. 19., 12. p.
849. Szófigyelő. Grafoterápia. 2000. szept. 16., 10. p.
850. Szófigyelő. Gunyózik. 2000. júl. 22., 8. p.
851. Szófigyelő. Gyűjtőláda. 1998. nov. 7., 10. p.

852. Szófigyelő. Hablatyol. 1999. dec. 11., 8. p.
853. Szófigyelő. Hacker. 2000. márc. 18., 9. p.
854. Szófigyelő. Hamisított pénz. 1996. jún.1., 10. p.
855. Szófigyelő. Hangposta. 2000. jan. 22., 9. p.
856. Szófigyelő. Happening. 1998. márc. 14., 10. p.
857. Szófigyelő. Háttérbeszélgetés. 1996. jan. 20., 12. p.
858. Szófigyelő. Házilagos. 1999. júl. 10., 8. p.
859. Szófigyelő. Holnap. 1998. dec. 26., 10. p.
860. Szófigyelő. Hol van Nemesnádudvarhely? 1995. jún. 3., 12. p.
861. Szófigyelő. Hosszanfriss. 1999. nov. 20., 10. p.
862. Szófigyelő. Hőzöng. 2001. febr. 17., 10. p.
863. Szófigyelő. Igazándiból. 1998. okt. 31., 10. p.
864. Szófigyelő. Imidzs. 1997. aug. 27., 10. p.
865. Szófigyelő. Inkubátorház. 1998. máj. 30., 10. p.
866. Szófigyelő. Instancia. 1996. nov. 16., 10. p.
867. Szófigyelő. Iromba 1997. szept. 6., 10. p.
868. Szófigyelő. Járgány. 1998. szept. 19., 10. p.
869. Szófigyelő. Játszóház és teleház. 2000. ápr. 8., 8. p.
870. Szófigyelő. Jegel. 1996. nov. 9., 12. p.
871. Szófigyelő. Jogonéz 1998. márc. 7., 10. p.
872. Szófigyelő. Jönnek a médiák! 1995. jan. 14., 14. p.
873. Szófigyelő. Kalácstérd. 1998. aug. 1., 10. p.
874. Szófigyelő. Kamilliánus. 2000. júl. 8., 8. p.
875. Szófigyelő. Kandi kamera. 1995. júl. 8., 12. p.
876. Szófigyelő. Kárpitos bútor. 1995. szept. 30., 12. p.
877. Szófigyelő. Kártyafüggetlen. 2001. nov. 10., 10. p.
878. Szófigyelő. Kazánszocializmus 1994. nov. 5., 14. p.
879. Szófigyelő. Kazetta. 1995. jan. 28., 12. p.
880. Szófigyelő. Kegyeletteljes. 1998. jan. 10., 10. p.
881. Szófigyelő. Kegyszobor. 2000. nov. 11., 10. p.
882. Szófigyelő. Kekeckedik. 1997. dec. 13., 10. p.
883. Szófigyelő. Kenéz. 2000. aug. 13., 9. p.
884. Szófigyelő. Kényszernyugdíjaz. 2000. okt. 7., 10. p.
885. Szófigyelő. Képtávíró. 1995. nov. 18., 10. p.
886. Szófigyelő. Képzelem. 1997 jan. 25., 10. p.
887. Szófigyelő. Kevercs. 2001. máj. 12., 10. p.
888. Szófigyelő. Kifutó. 1998. dec. 19., 8. p.
889. Szófigyelő. Kilutriz. 2001. júl. 21., 9. p.
890. Szófigyelő. Kimenős. 2000. jún. 10., 10. p.
891. Szófigyelő. Kipártol. 2000. szept. 23., 10. p.
892. Szófigyelő. Kisoroszon. 1996. ápr. 27., 12. p.
893. Szófigyelő. Kiszivárogtatni. 1996. márc. 23., 12. p.
894. Szófigyelő. Kiválóan bevált. 1997. febr. 15., 12. p.
895. Szófigyelő. Klip. 1995. aug. 12., 14 p.
896. Szófigyelő. Klónozás. 1997. máj. 24., 12. p.

897. Szófigyelő. Know-how. 1995.júl. 22., 12. p.
898. Szófigyelő. Komittens. 1996. ápr. 6., 10. p.
899. Szófigyelő. Kommemoráció. 1997. ápr.26., 12. p.
900. Szófigyelő. Kontaktműsor. 1995. dec. 9., 12. p.
901. Szófigyelő. Konzulens. 1998. jún. 13., 10. p.
902. Szófigyelő. Kormányközi konferencia. 1996. aug. 3., 11. p.
902. Szófigyelő. Könyörgöm. 1995. ápr. 15., 14. p.
903. Szófigyelő. Közcélú. 2000. febr. 12., 10. p.
904. Szófigyelő. Közrádió. 1999. dec. 4., 10. p.
905. Szófigyelő. Községi kormány. 1994. dec.30., 14. p.
906. Szófigyelő. Kriptokatolikusok. 1996. febr. 10., 12. p.
907. Szófigyelő. Kukac. 2000. szept. 2., 10. p.
908. Szófigyelő. Kulcslyuksebészet. 1998. aug. 15., 10. p.
909. Szófigyelő. Kurír. 1997. febr. 1., 12. p.
910. Szófigyelő. Labormérleg. 2000. júl. 1., 10. p.
911. Szófigyelő. Lassúdad. 1998. ápr. 4., 10. p.
912. Szófigyelő. Látkódik. 2000. febr. 19., 8. p.
913. Szófigyelő. Leabcugol. 1998. máj. 9., 8. p.
914. Szófigyelő. Legcsúcsabb. 2001. okt. 13., 10. p.
915. Szófigyelő. Legérmesebb. 1998. jún. 6., 9. p.
916. Szófigyelő. Lejmoló. 1997. aug. 2., 10. p.
917. Szófigyelő. Lenyúl. 2001. máj. 26., 10. p.
918. Szófigyelő. Leperkál. 2000. jan. 15., 10. p.
919. Szófigyelő. Lerakott. 2000. ápr. 15., 10.
920. Szófigyelő. Letört. 2001. ápr. 28., 10. p.
921. Szófigyelő. Lobbyzik 1994. nov. 12., 14. p.
922. Szófigyelő. Lobonc(os). 1997. okt. 25., 10. p.
923. Szófigyelő. Logó. 2000. okt. 14., 10. p.
924. Szófigyelő. Lovaslabda. 1999. febr. 27., 10. p.
925. Szófigyelő. Macerás. 1999. okt. 16., 10. p.
926. Szófigyelő. Mácsó. 1997. aug. 30., 10. p.
927 Szófigyelő. Maffiózó. 1997 jún. 14., 12. p.
928. Szófigyelő. Magánosítás és privatizáció. 1995. jan. 21., 14. p.
929. Szófigyelő. Magánszerelem. 1997. nov. 1., 7. p.
930. Szófigyelő. Majális. 2001. máj. 5., 10. p.
931. Szófigyelő. „Majd halljuk egymást!" 1995. nov.4., 13. p.
932. Szófigyelő. Malaszt. 1996. Nov. 2., 12. P.
933. Szófigyelő. Maroktelefon. 1998. dec. 12., 10. p.
934. Szófigyelő. Másodlat. 2000. szept. 9., 10. p.
935. Szófigyelő. „Mások között" 1996. dec. 7., 12. p.
936. Szófigyelő. Másság. 2001. ápr. 21., 10. p.
937. Szófigyelő. Médiamogul. 1998. jan. 17., 10. p.
938. Szófigyelő. Médiaszennyezett. 2001. dec.29., 8. p.
939. Szófigyelő. Meglepetésmentes. 1996. febr. 3., 12. p.
940. Szófigyelő. Megmormol. 2001. dec. 8., 14. p.
941. Szófigyelő. Megnevesít. 2000. jún. 7., 8. p.

942. Szófigyelő. Menedékes. 1998. júl. 18., 10. p.
943. Szófigyelő. Mentés. 2000. júl. 29., 10. p.
944. Szófigyelő. Mester! 1996. márc. 30., 12. p.
945. Szófigyelő. Mezőgép. 1997 máj. 31., 12. p.
946. Szófigyelő. Mikrosütés. 1997. dec. 20., 8. p.
947. Szófigyelő. Miniszteri trojka. 2000. nov. 4., 10. p.
948. Szófigyelő. Miniszterviselt. 2001. nov. 24., 10. p.
949. Szófigyelő. Mire jó a vócser? 1996. máj. 25., 10. p.
950. Szófigyelő. Mocsadék. 1999. febr. 13., 10. p.
951. Szófigyelő. Moderátor. 2000. aug. 5., 10. p.
952. Szófigyelő. Morzsaporszívó. 1998. febr. 14., 8. p.
953. Szófigyelő. Mosolyoffenzíva. 1995. okt. 14., 13. p.
954. Szófigyelő. Mozgatható vagy tábori? 1997. jún. 21., 12. p.
955. Szófigyelő. Mudzsaheddin. 1996. okt. 5., 12. p.
956. Szófigyelő. Multivitamin. 1998. dec. 5., 10. p.
957. Szófigyelő. Munkaállomások és szerverek. 1997. dec. 6., 10, p.
958. Szófigyelő. Muszáj vagyok. 2001. ápr. 7., 10. p.
959. Szófigyelő. Nagyérdemű. 2000. ápr. 1., 10. p.
960. Szófigyelő. Nagyságsor. 2000. nov. 28., 10. p.
961. Szófigyelő: Narkókocsma. 1996. júl. 13.., 10. p.
962. Szófigyelő. Nem káprázik a füle. 2000. aug. 20., 10. p.
963. Szófigyelő. Nem volt ciki? 1996. márc. 9., 12. p.
964. Szófigyelő. Neokatekumenátus. 2001 jún. 30., 10. p.
965. Szófigyelő. Nézőrészesedés. 2000. jan. 8., 8. p.
966. Szófigyelő. Nonprofit alapon. 1996. febr. 17., 10. p.
967. Szófigyelő. Nosztalgiázik. 1995. ápr. 1., 14. p.
968. Szófigyelő. Nyombiztosító. 2001. okt. 6., 9. p.
969. Szófigyelő. Odanyilatkozik. 1997. febr. 8., 10. p.
970. Szófigyelő. Olcsó italbolt. 1995. jún. 24.,12. p.
971. Szófigyelő. Osztályszületésnap. 1997. dec. 27., 10. p.
972. Szófigyelő. Ottand. 1996. okt. 19., 11. p.
973. Szófigyelő. Otthonház. 1999. okt. 23., 8. p.
974. Szófigyelő. Öcsi bácsi. 1996. okt. 26., 12. p.
975. Szófigyelő Önkizárás. 2000. dec. 2., 10. p.
976. Szófigyelő. Önrész. 1999. júl. 3., 10. p.
977. Szófigyelő. Örökösnő? 1996. febr. 24., 12. p.
978. Szófigyelő. Ősöreg. 1996. szept. 14., 12. p.
979. Szófigyelő. Összpüspöki kar? 1996. jún. 15., 12. p.
980. Szófigyelő. Ötletgazda. 1998. szept. 5., 10 .p.
981. Szófigyelő. Panel. 1995. febr. 18., 14. p.
982. Szófigyelő. Paparazzó. 1997. okt. 4., 10. p.
983. Szófigyelő. Papírgiliszta. 2001. aug. 11., 10. p.
984. Szófigyelő. Paraolimpia. 1996. máj. 11., 12. p.
985. Szófigyelő. Pátyolgat. 2000. okt. 21., 10. p.
986. Szófigyelő. Pentyeg. 2000. aug. 12., 10. p.
987. Szófigyelő. Pénztárjegy. 1995. 23., 14. p.

988. Szófigyelő. Piármenedzsment. 2001. szept. 15., 10. p.
989. Szófigyelő. Pilóták az istállóban. 1995. szept. 16., 12. p.
990. Szófigyelő. Poénkodik. 1999. aug. 14., 10. p.
991. Szófigyelő. Politechnizál(ás). 1997 nov. 22., 8. p.
992. Szófigyelő. Postai levelezőlap. 1996. szept. 28., 12. p.
993. Szófigyelő. Pótnagyszülő. 1999. jan. 23., 10. p.
994. Szófigyelő. Pozitív diszkrimináció. 1995. nov. 11.,12. p.
995. Szófigyelő. Projekt. 1996. júl. 27., 12. p.
996. Szófigyelő. Promóció. 1997. okt. 11., 8. p.
997. Szófigyelő. Rálátás. 1998. márc. 21., 10. p.
998. Szófigyelő. Rámuszájít. 1996. aug. 24., 12. p.
999. Szófigyelő. Rejting. 1996. jún. 22., 11. p.
1000. Szófigyelő. „Repülőgéphordozó" 1995. dec. 16., 11. p.
1001. Szófigyelő. Romladékony. 1998. máj. 16., 8. p.
1002. Szófigyelő. Romológia. 1998. szept. 12., 10. p.
1003. Szófigyelő. Röszti. 1998. okt. 3., 10. p.
1004. Szófigyelő. Ruci. 1998. okt. 17., 10. p.
1005. Szófigyelő. Sanyar. 2001. jan. 13., 10. p.
1006. Szófigyelő. Sétálómagnó. 1998. jan. 31., 9. p.
1007. Szófigyelő.„Sexuális" zaklatások. 1997. jan. 18., 10. p.
1008. Szófigyelő. Sikerorientált. 1999. nov. 13., 10. p.
1009. Szófigyelő. Sírkert. 1997. okt. 18., 10. p.
1010. Szófigyelő. Sónedves. 2001. dec. 22., 10. p.
1011. Szófigyelő. Sonkás. 1995. márc. 4., 13. p.
1012. Szófigyelő. Sörfogyatkozás. 1999. aug. 7., 10. p.
1013. Szófigyelő. Spam. 2000. jún. 17., 10. p.
1014. Szófigyelő. Sportital. 2001. szept. 22., 9. p.
1015. Szófgyelő. Sunyíl. 1996. dec. 28., 12. p.
1016. Szófigyelő. Sutty. 2001. márc. 31., 10. p.
1017. Szófigyelő. Számháború. 2001. okt. 27., 10. p.
1018. Szófigyelő. Szappanopera. 1997. júl. 16., 10. p.
1019. Szófigyelő. Századfordító. 2001. aug. 18., 10. p.
1020. Szófigyelő. Székváros. 1995. jan. 7., 13. p.
1021. Szófigyelő. Szent év. 1999. febr. 6., 9. p.
1022. Szófigyelő. Szerbia Köztársaság. 1995. máj. 13., 13. p.
1023. Szófigyelő. Szeret-e légiközlekedni? 1996. ápr. 20., 10. p.
1024. Szófigyelő. Szervakirály. 1997. júl. 5., 12. p.
1025. Szófigyelő. Szigorodik. 1998. jún. 27., 10. p.
1026. Szófigyelő. Szinkron vagy szinkrón? 1995. okt. 28., 14. p.
1027. Szófigyelő. Színlik. 2000. márc. 25., 8. p.
1028. Szófigyelő. Szivat. 1996. okt. 12., 12. p.
1029. Szófigyelő. Szójagyár. 1995.jún. 17., 12. p.
1030. Szófigyelő. Szolunáris. 2000. júl. 15., 8. p.
1031. Szófigyelő. Szörfözik a hálón. 1999. okt. 30., 9. p.
1032. Szófigyelő. Tájközel. 1999. márc. 9., 10. p.
1033. Szófigyelő. Tamagocsi. 1998. febr. 7., 10. p.

1034. Szófigyelő. Tanácsnok. 1995. máj. 6., 13. p.
1035. Szófigyelő. Távmunka. 2001. jún. 2., 10. p.
1036. Szófigyelő. Tégladobozos. 1999. dec. 18., 10. p.
1037. Szófigyelő. Telemedicina. 1998. okt. 24., 10. p.
1038. Szófigyelő. Teleregény. 2000. nov. 11., 8. p.
1039. Szófigyelő. Tender. 1996. dec. 21., 12. p.
1040. Szófigyelő. Testápolóz. 2001. aug. 4., 10. p.
1041. Szófigyelő. Testbarát. 1998. okt. 10., 10. p.
1042. Szófigyelő. Tesztpálya. 1998. jan. 3., 8. p.
1043. Szófigyelő. Tisztségére vagy tisztségéről? 1997. ápr. 5., 12. p.
1044. Szófigyelő. Tízszemközt. 1998. jan. 24., 10. p.
1045. Szófigyelő. Tollár. 1996. ápr. 13., 10. p.
1046. Szófigyelő. Topforma. 1996. szept. 21., 11. p.
1047. Szófigyelő. Tökuncsi. 2000. dec. 16., 10. p.
1048. Szófigyelő. Történet – történelem. 1997 ápr. 19., 11. p.
1049. Szófigyelő. Törvénykezik. 1995. júl.1., 12. p.
1050. Szófigyelő. Traccsparti. 2000. márc. 4., 8. p.
1051. Szófigyelő. Túlhatalom. 1997. jún. 7., 12. p.
1052. Szófigyelő. Újmódi. 1997 nov. 8., 8. p.
1053. Szófigyelő. Ultrakönnyű. 1997. szept. 13., 10. p.
1054. Szófigyelő. Ufonauta. 1998. ápr. 11., 10. p.
1055. Szófigyelő. Utánformázás. 1999. júl. 24., 8. p.
1056. Szófigyelő. Űrturista. 2001. máj. 19., 10. p.
1057. Szófigyelő. Üzlethelyiségügyi közvállalat. 1995. ápr. 8., 14. p.
1058. Szófigyelő. Vákuumcsomagol. 2001. márc. 3., 10. p.
1059. Szófigyelő. Váratlanság. 2001. márc. 24., 10. p.
1060. Szófigyelő. Vendéglátóz. 1997. máj. 10., 10. p.
1061. Szófigyelő. Versenyzik. 2001. nov. 3., 10. p.
1062. Szófigyelő. Villanyposta. 2000. dec. 9., 10. p.
1063. Szófigyelő. Vinotéka. 1998. júl. 25., 10. p.
1064. Szófigyelő. Vízkőtelenítő. 1998. máj. 23., 10. p.
1065. Szófigyelő. Webmester. 2000. máj. 27., 8. p.
1066. Szófigyelő. Zöldhatár. 1997 márc. 29., 11. p.
1067. Szófigyelő. Zsákszánkó. 1995. febr. 11., 14. p.
1068. Szófigyelő. Zsebszerződés. 1995. dec. 2., 12. p.
1069. Szófigyelő. Zsibárus. 1995. aug. 26., 12. p.
1070. Szófigyelő. Zsírégető. 2000. jún. 24., 10. p.
1071 Válságban a nyelv. Eszköze, de áldozata is lett a kizárólagos, túlzásokba éső, háborús politikának. 1995. márc. 25., 11. p.

Németh István:

1072. A magyar nyelv megint szép lesz? 2000. dec. 23., 9. p.
1073. Egy ékezet helycseréje. 1987.júl.4., 14. p.

Németh László:

1074. Latin szavak a magyarban. (1-2) 1965. aug. 8., 15. p., 1965. aug. 15., 15. p.

O. Nagy Gábor:

1075. A szavak tengere. 1971. szept. 25., 10. p.
1076. Az ördög a falon. 1971. jan. 9., 10. p.

1077 „Logikátlan" kifejezések. 1971. márc. 27., 15. p.
1078. Tréfás szólások. 1971. nov. 20., 15. p.

Papp György:

1079. A magyar helységnévhasználat gondjai és nyelvészeti feladatai. 1999. dec. 11., 7. p.
1080. A nyelvvel való foglalkozás nem a nyelvészet monopóliuma. Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások. 1975. dec. 20., 12. p.
1081. Egylépés a múltba. Nyelvi norma, nyelvi változó, nyelvi egyás mellett élés-a (Tiszai hely) nevek a többnyelvű közegben. 1992. márc.14., 13. p.
1082. Fordulóponton van-e fordításunk? A fordításoktatás időszerű kérdései. 1989. jan. 7., 13. p.
1083. Híradás az elfelejtett csízióról. Az 1200 körül keletkezett cisiót már a középkorban magyarra is átültették, s korai nyelvemlékeinkben is megtalálható. 1987 ápr. 25., 14. p.
1084. Hogy került Laci a konyhába? 1985. aug. 10., 14. p.
1085. Miért kérgesednek el a szavak? Szeli István: Nyelvhasználatunk etikája. 1986. ápr. 5., 17. p.
1086. Nyelvi esélyeink. Az anyanyelv nem idegeníthető el a nemzet(iség)től. Még egyszer a nyelvi norma, nyelvi változó nyelvi egymás mellett élés c. tanulmányról. 1992. márc. 21., 11. p.
1087. Szarvas Gábor és a Nyelvőr publicisztikai nyelvművelése. 1982. dec. 25., 15. p.
1088. Szótárírásunk műhelyéből. 1981. nov. 7., 14. p.
1089. „Villa Oranati"-tól Temerinig. Penavin Olga – Matijevics Lajos: Temerin és környéke földrajzi neveinek adattára. 1983. jún. 4., 17. p.

Papp József:

1090. Új nyelvművelő kötet: Anyanyelvünkről. 1984.jún.2., 17. p.

Pelkó István:

1091. Nyelvművelés: Nyelvművelés kétnyelvű területeken. 1972. jan. 15., 13. p.

Penavin Olga:

1092. Az ember önkifejező eszköze. Matijevics Lajos: Vizeknek szarváról. 1983. febr. 26., 17. p.
1093. Egy nélkülözhetetlen segédkönyv újabb kötetéről. Az Új Magyar Tájszótár harmadik kötete. 1993. márc. 27., 13. p.
1094. Helyesírásunk egységesítése. 1961. dec. 3., 10. p.
1095. Indítsunk gyűjtési versenyeket! Szabó T. Attila – Pintek János: Ezerjófű.. 1976. szept. 25., 12. p.
1096. Korszerű fonetika. 1964. okt. 11., 14. p.
1097. Névtani füzetek. 1989. jan. 28., 18. p.
1098. Nyelvi lélektan. Szerkesztette Deme László, Grétsi László, Wacha Imre. 1988. máj. 7., 18. p.
1099. Siker könyv lett a szótár. Szabó T. Attila: Erdélyi Szótörténeti Tár. 1976. márc. 13., 12. p.
1100. Szokatlan beszéd. Matijevics Lajos: Az utca nyelve. 1980. aug. 2., 13. p..
1101. Találkozó Suomiban. Finnugor kongresszus, Turku (Finnország), 1980. aug. 20-27. 1980. szept. 27., 14. p.

Podolszki József:

1102. Irodalmi nyelvünkről. 1982. szept. 18., 15. p.

Reffle Gyöngyi, R. Gy.:

1103. Szótárírásunk égető kérdései. A Horvátországi Alkalmazott Nyelvészek Kongresszusa Zágrábban. 1982. dec. 25., 14.
1104. Türelem és tapintat. Interjú Láncz Irénnel a Szarvas Gábor kismonográfiai szerzőjével. 1982. dec. 18., 15. p.

R. P.:

1105. A magyar nyelv szóvégmutató szótára. 1969. ápr. 6., 14. p.

Sebők Zoltán:

1106. Az „igazság" szó jelentései. A kijelentések lingvisztikája. Svetlana Knjazeva-Adamović nyelvfilozófiai tanulmánya. 1982. dec. 18., 16. p.

Sefcsich György:

1107. Időszerű gondolatok műszaki(szak)nyelvűnkről. 1997. jan. 4., 13. p., 1997. jan. 11., 13. p., 1997. jan. 18., 10. p., 1997 jan. 25., 10. p.

Silling István:

1108. Népi utcanevek Kupuszinán. 1984. aug. 18., 12. p.

Sinkovics Ferenc:

1109. Aszinkronban. 1987. júl. 4., 14. p.
1110. Atilla és Attila: néhány közérdekűbb változás a magyar helyesírásban. (1.) 1984. okt. 20., 15.p.
1111. Atilla és Attila: néhány közérdekűbb változás a magyar helyesírásban. (2.) 1984. okt. 27., 15. p.
1112. Helyesírásunk. Szabályzatmódosítás. Gondolatok az AkH 11. kiadása előtt: 1. 1981. febr. 14., 13. p.
1113. Helyesírásunk. Szabályzatmódosítás. Gondolatok az AkH 11. Kiadása előtt: 2. 1981. febr. 21., 14. p.
1114. Sajtónk jobb helyesírásáért. (3.) A kiskötőjel egy elburjánzó funkciója. 1986. okt. 25. 15. p.
1115. Sajtónk jobb helyesírásáért. (7.) A mostoha kötőszóról is. 1986. nov. 22., 15. p.
1116. Sajtónk jobb helyesírásáért. (1.) Csak sajtó- és nyomdahibák. 1986. okt. 11., 14. p.
1117. Sajtónk jobb helyesírásáért. (4.) Egybeírás és kötőjeles írás. 1986. nov. 1., 14. p.
1118. Sajtónk jobb helyesírásáért. (5.) Kötőjellel vagy nélküle? 1986. nov. 8., 14. p.
1119. Sajtónk jobb helyesírásáért. (6.) Még egyszer a kis kötőjelről. 1986. nov. 15., 14. p.
1120. Sajtónk jobb helyesírásáért. (2.) Nagybüszkén? – Nagybüszkén! 1986. okt. 18. 14. p.
1121. Sajtónk jobb nyelvhelyességéért. A paronímák cseréjéről is. 1987. febr. 7., 14. p.
1122. Sajtónk jobb nyelvhelyességéért. Az „- ellenes"-ségről. 1987. máj. 14., 14. p.
1123. Sajtónk jobb nyelvhelyességéért. (3.) Hogyan fejenként? 1987. jan. 17., 14. p.
1124. Sajtónk jobb nyelvhelyességéért. Kizur? – Kizúr? 1987. máj. 9., 14. p.
1125. Sajtónk jobb nyelvhelyességéért. (1.) Méhhel? – Méhvel! 1987. jan. 3., 10. p.
1126. Sajtónk jobb nyelvhelyességéért. Széchenyi? – Széchényi? 1987. ápr. 18., 14. p.
1127. Sajtónk jobb nyelvhelyességéért. (2.) Újsága? – Újságja? 1987. jan. 10., 14. p.

Soltész Katalin:

1128. Betesz – becsuk – bezár. 1971. dec. 11., 13.

1129. Illetve – illetőleg. 1971. jan. 30., 10. p.
1130. Japán vagy japáni. 1970. dec. 12., 10. p.

Steinitz Tibor:

1131. A többnyelvűségről elfogulatlanul. 1966. okt. 2., 14. p.

Szeli István:

1132. Bárczi Géza ifjúkori irodalmi munkássága. 1994. nov. 26., 9. p.
1133. Kossa János köszöntése. 1970. okt. 10., 14. p.
1134. Nyelv, tolerancia, nyelvművelés. (1.) Utóhangok az adai Nyelvművelő Napokhoz. 1995. okt. 28., 11. p.
1135. Nyelv, tolerancia, nyelvművelés. (2.) Utóhangok az adai Nyelvművelő Napokhoz. 1995. nov. 4., 14. p.
1136. Nyelvtörténet. A koraromantika nyelvszemlélete. 1980. nov. 16., 13. p.
1137. Nyelvtudat és nyelvhasználat. (1.) 1989. szept. 16., 13., 14. p.
1138. Nyelvtudat és nyelvhasználat. (2.) 1989. szept. 23., 13. p.

Szilágyi Károly:

1139. Fordítói lábjegyzetek.Görcsös ragaszkodás vagy elrugaszkodás. 1981. ápr. 25., 15. p.

Szloboda János:

1140. A szó becsületéért. 1981. jan. 17., 14. p.
1141. Költséges-e a nyelvi egyenjogúság? Széljegyzetek a fordítók szaktanácskozásához – az anyanyelvi tájékoztatás szerepe és értelme. 1988. jún. 11., 14., 16. p.

Szőllősy Vágó László.

1142. A piszkos lelkiismeretről és egyebekről. Fordítói igényesség (igénytelenség) A Pro memoria példája. 1990. márc. 31., 16. p.
1143. Németesítés, magyarítás, szerbesítés. Tallózás három évszázad nyelvi és oktatói törvényeiben. 1990. aug. 18. 25. p.

Szűcs Imre:

1144. Nyelv és lélek: Hasadtnyelvűség. 1988. dec. 3., 14. p.

(t–a):

1145. A Hungarológiai Intézet Nyelvészeti Füzetei: 1. Szebhorvát-magyar kontrasztív nyelvtan. 1972. ápr. 15., 13. p.

Tomán László:

1146. Rossz szolgálat. A tárlatlátogatók félrevezetése. 1974. máj. 18., 13. p.

Túri Tibor:

1147. A szakszókincs szerepe. 1986. febr. 22., 16. p.
1148. Az olportizmus válfajai. 1986. márc. 15., 16. p.
1149. Helyesírás: Miért nagybetűs az „Alkotmány"? 1988. okt. 1., 17. p.
1150. „Községi kormány" helyett inkább „a községi képviselő-testület végrehajtó bizottsága" 1995. jan. 7., 14., p.
1151. Mátyás király lustái Dobzse „Laci" konyhájában.. 1985. aug. 17., 14. p.
1152. Még mindig a műszavakról. 1986. febr. 15., 16. p.
1153. Nyelvművelés: Lacikonyha = Vladina kuhinja? 1985. aug. 3., 14. p.
1154. Tóthfalusi vagy tóthfalusi? 1996. febr. 3., 11. p.
1155. További tűnődések a terminológiáról. 1986. febr. 8., 16. p.
1156. Vajda Zimonjić, Kapitány Kis Ferenc... 1995. dec. 2., 12. p.

Várady Tibor:

1157. A szavakkal nem bányásznak szenet... 1987. febr. 14., 14. p.

Vass Éva, Harkai:

1158. A fordítás zsákutcái. 1981. máj. 9., 12. p.
1159. Anyanyelvünk zsákutcái. „Mi újság a városi stadionban?" Sportnyelvi sallangok egy rádióműsorban. 1981. jún. 20., 12. p.
1160. Melyik utcában lakunk? Helyzetkép utcaneveinkről. 1-2. 1983. nov. 12., 13. p.; nov. 19., 13. p.